KAMUOYU

Suskunluk Sarmalının Keşfi

ELISABETH NOELLE-NEUMANN

DOST
kitabevi

Kamuoyu

Elisabeth Noelle-Neumann
(1916)

Elisabeth Noelle-Neumann 1916'da Berlin'de doğdu.
Almanya ve ABD'deki üniversitelerde felsefe, tarih, basın-yayın ve
Alman dili ve edebiyatı öğrenimi gördü. 1940'da Berlin'de
doktorasını yaptıktan sonra, aralarında *Frankfurter Zeitung*'un da
bulunduğu altı gazetenin yazı işlerinde görev yaptı.
1947'de, halen başkanı olduğu Allensbach Kamuoyu Araştırmaları
Enstitüsü'nü kurdu. 1961-1964 yılları arasında Berlin Üniversitesi
Basın-Yayın ve Gazetecilik Bölümü'nde öğretim görevlisi,
1964'te de Mainz Üniversitesi Basın-Yayın ve
Gazetecilik Bölümü'nde profesör olarak göreve başladı.
1978'den 1991'e kadar Chicago Üniversitesi'nde,
1993'ten 1994'e kadar Münih Üniversitesi'nde
misafir profesör olarak çalıştı.
1978-1980 yılları arasında *World Association of Public Opinion Research*
(Dünya Kamuoyu Araştırmaları Birliği) başkanlığını yürüttü.

D

Noelle-Neumann, Elisabeth
Kamuoyu - Suskunluk Sarmalının Keşfi
ISBN 975-7501-23-9 / Türkçesi, Murat Özkök / Dost Kitabevi Yayınları
Nisan 1998, Ankara, 332 sayfa.
İletişim-Kamuoyu-Siyaset-Kaynakça-Dizin

KAMUOYU

Suskunluk Sarmalının Keşfi

Elisabeth Noelle-Neumann

DOST
kitabevi

ISBN 975-7501-23-9

Öffentliche Meinung
Die Entdeckung der Schweigespirale
ELISABETH NOELLE-NEUMANN

© Verlag Ullstein
1982, 1989, 1991, 1996

Bu kitabın Türkçe yayın hakları
ONK Ltd. Şti. aracılığıyla
Dost Kitabevi Yayınları'na aittir.
Birinci Baskı, Nisan 1998, Ankara

Almancadan çeviren, Murat Özkök

Yayına Hazırlayan, Zehra Aksu Yılmazer
Ofset Hazırlık, Ferhat Babacan - Dost İTB
Baskı ve Cilt, Pelin Ofset

Kapak deseni, © Bascove, 1995

Dost Kitabevi Yayınları
Karanfil Sokak, 29/4, Kızılay 06650, Ankara
Tel: (0312) 418 87 72 Fax: (0312) 418 03 55
raulman@domi.net.tr

Bu kitabı, Mainz ve Chicago Üniversitelerinde suskunluk sarmalı üzerinde çalışan öğrencilerime ithaf ediyorum.

İçindekiler

I
Suskunluk Sarmalı Hipotezinin Oluşumu **27**

"Anlayışımız ölçümlerimizin çok gerisinden topallayarak gelmektedir" **28**
Her araştırma bir bilmeceyle başlar **29**
Konuşma ya da susma kanaat ortamını belirler **30**
Son dakika taraftarları **31**
Görüntüyü gün ışığına çıkarmak **33**

II
Kamuoyu Yoklama Araçlarıyla Kontrol **34**

"Ben nereden bileyim?" **34**
İnsanın yeni bir yeteneği keşfediliyor: Kanaat ortamlarının algılanması **35**
"Tren testi" **42**
Kamunun simülasyonu **45**
İkinci varsayımımız doğrulanıyor:
Kazananlar konuşmaya, kaybedenler susmaya eğilimli **45**
Yakaya takılan bir rozetle de konuşulur **49**
Konuşmaya eğilimli grupları kendi safına katmanın avantajı **51**
Dönemin ruhuyla uyum içinde olduğunu hissetmek dili çözüyor **51**
"*Tendenzwende*" araştırmalarda yardımcı oluyor **52**
Sol görüşlülerin kanaat ortamından daha az etkilendikleri varsayımı çürütülüyor **55**
Kanaat ortamının baskısını ölçmek için yeni bir yöntem **58**
Görüşlerini açıkça ifade etme eğilimini ölçmeye yönelik soru dizisi **59**

III
Bir Güdü Olarak Dışlanma Korkusu 63

Solomon Asch'in klasik laboratuvar deneyi ergin insan imajını sarsıyor 64
Taklidin iki nedeni: Dışlanma korkusu ve öğrenme isteği 65
İnsanın toplumsal doğası yadsınıyor mu? 66
Dışlama tehditi kurgulanarak yapılan bir alan araştırması 67
Sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesi: Tehdit testi 68
Görüşmelerde kurgulara gerçekmişçesine tepki verilmesi 72
Bir test işe yaramıyor 75
Hangi partinin afişleri yırtıldı? 78

IV
Kamuoyu Nedir? 82

Elli ayrı tanım 82
Kamuoyunun oluşum ve gelişim süreci olarak "suskunluk sarmalı" 83
"Oy" ve "*opinion*" (kanaat) farklı anlaşılmaktadır 84
Onaylanmayı gerektiren oydaşlık 85
"Kamu"nun üç anlamı 85
Toplumsal kabuğumuz 86
İnsanın dışlanmadan ifade edebileceği kanaatler 87
Onaylama ve reddetme olarak kamuoyu 88
Geçmişe yolculuk: Machiavelli ve Shakespeare 88

V
Kamuoyuna Dayanan Hukuk: John Locke 91

Şöhret, moda: Uygun ölçütler 92

VI
Hükümetler "Oy"a Dayanır: David Hume, James Madison 96

Şöhret sevdası: Kamuoyunun hoş tarafı 97
İnsan korkak ve dikkatlidir 99
"Suskunluk sarmalı" sürecini şöhret değil, tehdit harekete geçirir 99
Kamuoyunu bir tehdit gibi algılama eğilimi devrim zamanlarında artar 100
1661'de Glanvill "kanaat ortamı" kavramını ortaya atıyor 100
Suskunluk sarmalının sezgisel uzmanı: Descartes 101

VII
Jean-Jacques Rousseau "Kamuoyu" Kavramına Yaygınlık Kazandırıyor 102

Kamu demek, herkesin görmesi demek 103
Ahlak bekçisi olarak kamuoyu 104
Toplumun koruyucusu, bireyin düşmanı kamuoyu 106
Kamuoyuna uyum sağlamada uzlaşmanın önemi 108
"Alay edilmeye ve ayıplanmaya katlanmayı öğrenmek zorundayım" 108

VIII
Alexis de Tocqueville: Kamuoyunun Despotluğu 110

Eşitlik kamuoyunun gücünü ilan eder 112

IX
Edward Ross: "Toplumsal Denetim" Kavramı Yaygınlaştıyor, "Kamuoyu" Kavramı Yıkılıyor 115

Bilim adamları ve muhabirler için biçilmiş kaftan olan bir kamuoyu kavramı 115
Kamuoyu: Herkesin evinin önünü süpürmesi 116
Birey ölüp de toplumdan kopana dek 117

X
Kurtların Koro Halinde Uluması 119

Ortak bir eyleme katılmak 120
Sürü davranışı 121

XI
Afrika ve Pasifik Kabilelerinde Kamuoyu 124

İnsan tek başına hayatta kalamaz 125
Dış dünyayla yaşanan kötü deneyimler:Küçümsenmek, gülünç duruma düşmek 125
Margaret Mead: Kamuoyu oluşturmanın üç yolu 126
Ortak bir domuz ziyafeti 126
Kurallar pek az ya da değişken ise, bireyin çok dikkatli olması gerekir 127
İkili sistem: Parti zihniyeti 127
İnsan tek başına güçsüzdür: Bali'deki biçimcilik 128
Komşuların denetimi 130

XII
Bastille'e Hücum: Kamuoyu ve Kitle Psikolojisi 131

Somut kitle: Birey ortak bir deneyim yaşamakta ve çevre gözleminden kurtulmaktadır 132
Huzursuz kamuoyu spontan kalabalıklarda somutlaşır 135
Tipik bir kamuoyu olmayan kararsız kalabalıklar 136

XIII
Moda Kamuoyudur 138

Bireysel ve kolektif alanlar arasındaki köprü: İstatistikvari organlar 138
Erkekler neden sakal bırakmak zorundadır? 140
Uzlaşma yetisi öğretiliyor 141
Sıkı bir örüntü 142

XIV
Teşhir Direği 143

Onur cezaları insanın duyarlı toplumsal doğasından yararlanırlar 143
Dedikodu, bir toplumun ahlak kurallarını açığa çıkarır 144

XV
Hukuk ve Kamuoyu 147

Bölünen kamuoyu: Cepheleşme (kutuplaşma) 148
İki uç durum: Toplumsal değişime engel olunması ve
moda eğilimlere aşırı hızlı uyum sağlanması 151
Hukuk gelenekler tarafından desteklenmek zorundadır 153
Kamuoyunun yasalarla değiştirilmesi 154

XVI
Kamuoyu Bütünleşmeyi Sağlar 157

Ampirik araştırmalar beklentilerimizi karşılayamamaktadır 157
Rudolf Smend'in bütünleşme öğretisi 158
"Bütünleşme", "uyum sağlamak" kadar sevimsiz mi? 159
Zeitgeist (Dönemin ruhu): Bütünleşmenin meyvesi 157
Toplum bir tehlikeyle karşılaştığında kamuoyu baskısı artar 160

XVII
Kamuoyuna Meydan Okuyanlar: Marjinaller, Sapkınlar, Sıradışı Kişiler 162

Kamuoyunu değiştirebilecek olanlar, dışlanmaktan korkmayanlardır 162
Öncüler kamuoyuna ancak bir uyurgezer kadar tepki gösterirler 163
Kamudan ötürü acı çekmek - ancak kamu içinde var olabilmek 164
Müzik neden ve ne zaman değişir? 165

XVIII
Kamuoyunun Bir Taşıtı Olarak Stereotipler (Klişeler): Walter Lippmann 166

Bir ifşa kitabı 167
Kanaat ikliminde fırtına bulutları gibi 167
Kafamızdaki imgeler – gerçekliğine inandığımız sahte dünya 169
Muhabirlerin haber seçme kurallarındaki tekyönlülük 170
Farklı anlayışa sahip insanlar, aynı olayı farklı gözlerle görürler 170
Yayımlanmamışsa yok demektir 172
Kamuoyu önce stereotipler aracılığıyla iletilir 174

XIX
Niklas Luhmann: Konuları Kamuoyu Belirler 175

Bir konuyu üzerinde tartışmaya değer kılmak 176
Gündemi medya belirler 177

XX
Muhabirin Ayrıcalığı: Kamunun Dikkatini Çekmek 178

Medya karşısında duyulan acizlik 179
Medya etkisini araştırmada yeni bir hamle 179
Kamu kişiyi "toplumiçi" kılar 180

XXI
Kamuoyunun İki Kaynağından Biri Medya 182

1976 seçim yılındaki kanaat ortamında ani değişim 183
Televizyon gözüyle 184
Muhabirler manipüle etmediler, onlar gerçeği böyle gördüler 184
Görsel sinyallerin dilini çözmek 188

XXII
Çifte Kanaat Ortamı 192

Suskunluk sarmalına karşı mücadele 192
"Karşılıklı cehaletler": Halk, halk hakkında yanılıyor 194

XXIII
Dillendirme İşlevi:
Medyada Görüşleri Temsil Edilmeyenler Susturulmuşlardır 196

Sert çekirdek 196
Medya tarafından üretilmezlerse, sözcükler de yok 199

XXIV
Vox Populi - Vox Dei 200

Sağduyu değil, kader 201
Kamuoyuyla ilgili ampirik araştırmaların temelini oluşturan tanımlar 204
Kralın yeni giysileri. Kamuoyunun zaman ve mekâna bağlı olması 206
Kamuoyu: Toplumsal kabuğumuz 208

XXV
Sonsöz 1980 209

XXVI
Yeni Bulgular 211

Zaman yelpazesi geçmişe dek uzanıyor 211
Büyük devlet adamı kamuoyunu tanır 214
Kamuoyunun desteğini yitiren bir kral, artık kral değildir (Aristoteles) 217
Homerik kahkahalar 218
Yazılmamış yasalar 219
Özel yaşam-kamusal yaşam: Michel de Montaigne 220

Nibelungenlied'de kamuoyu kavramı 224
1641 tarihli bir karikatür 224
Apolitik Almanya'da uzun süre kamuoyu diye bir kavram yoktu 226
Herkesin gözü önünde-herkesin duyabileceği şekilde 226
Walter Lippmann'ın ilham kaynağı Nietzsche 227

XXVII
Bir Kamuoyu Kuramına Doğru... 230

Kamuoyuna karşı duyarlılık yok 231
Suskunluk sarmalı demokrasi ideali ile çelişiyor 231
Kamuoyunu çözümlemek için neleri bilmek gerekir? 232
Sessiz çoğunluk suskunluk sarmalının tezlerini çürütememektedir 233
Bir kamuoyu süreci: Nükleer enerji 233
Kuramın dayandığı varsayımlar 234
Dışlama tehditinin testi 235
Dışlanma korkusunun testi 237
Toplumsal doğa mahcubiyetle birlikte kendini gösterir 240
Dışlanma korkusunun bir ölçütü 245
İstatistikvari algının testi 247
Konuşma ve susma eğilimi testi 247
Sert çekirdek: "*Don Kişot*"tan bir yanıt 248
Bireysel kanaatlerin toplamı kamuoyuna nasıl dönüşür? 249

XXVIII
Kamuoyunun Açık ve Örtük İşlevi: Bir Özet 251

Kamuoyu Kuramının Ana Başlıkları 264

Sonsöz 1991 283

Kamuoyu Üzerine Literatür Araştırması 287

Notlar 289

Kaynakça 312

Dizin 325

Dördüncü Baskıya Önsöz

Bu kitabın son Almanca baskısı 1965 yılındaki seçimler nedeniyle verilen bir balonun anlatılmasıyla başlar ve 1991 tarihli "Bir Kamuoyu Kuramına Doğru..." adlı bölümle biter. Kitabın genişletilmiş ikinci baskısı 1993 yılında Chicago Üniversitesi Yayınları tarafından İngilizce olarak yayımlandı. Kitabın bu yeni baskısında "Kamuoyunun Örtük *(latent)* ve Açık *(manifest)* İşlevi" adlı yeni bir bölüme yer verildi. Bu bölümün Almancası ilk defa elinizdeki kitapta yayımlanmaktadır.(*)

Bu yeni bölümün başlığı, doğrudan İngilizcesinden tercüme edildi. Çünkü kitabın İngilizcesi ile Almancasının mümkün olduğunca aynı olması gerekiyordu. Bu arada, bu bölümü "Kamuoyunun Açıklanmış İşlevi ve Bilinçaltındaki Gerçek İşlevi" diye adlandırmanın daha iyi olacağı da anlaşıldı.

"Açık" ve "örtük" kavramları Robert K. Merton'ın 1949 yılında yayımlanan *Social Theory and Social Structure*[1] [Toplumsal Kuram ve Toplumsal

(*) Bu bölüm ilk kez 1992 yılında *Publizistik* dergisinde (No. 37, s. 283-296), yine "Kamuoyunun Örtük ve Açık İşlevi" başlığıyla yayımlanmıştır.

Yapı] adlı eserinden alınmıştır. Merton bir Kızılderili kabilesi olan Hopilerin yağmur dansını açıklarken, örtük ve açık işlev kavramlarını kullanır. Hopiler uzun süren kuraklık dönemlerinde yağmur dansı yaparlar. Hopilerin bilincinde oldukları açık, açıklanmış işlev, tanrılara yağmur yağdırmaları için dua etmektir. Ne kasten amaçladıkları, ne de farkında oldukları örtük işlev ise, kuraklık gibi, toplumun varlığını tehdit eden, yaşamı etkileyen kriz zamanlarında kabilenin bir aradalığını yağmur dansları aracılığıyla güçlendirmektir.

Pek çok tartışma sonucu, bir kavram çifti olan 'açık ve örtük' sözcüklerinin, zihinde tam tersi bir sıralamaya girmek gibi garip bir niteliğe sahip olduğunu, 'örtük ve açık' şeklinde ters çevirdiğimizde, anlam bakımından, önce kendini belli etmeyip sonra başgösteren bir nezleye ya da önce gizliyken sonradan patlak veren bir ırkçılığa benzediğini gördüm. Merton'ın bu kavram çiftine yüklemiş olduğu anlam ise farklıdır. Elbette gerek örtük, gerek açık nezlede söz konusu olan şey hep nezledir ya da örtük ve açık ırkçılıkta da söz konusu olan şey hep ırkçılıktır. Fakat yağmur dansının açık ve örtük işlevlerinde, bir taraftan tanrılardan yağmur dilemek, diğer taraftan da zor zamanlarda kabilenin bütünleşmesini sağlamak söz konusudur. Yani içerik olarak farklılıklar mevcuttur.

Kamuoyunun açık ve örtük işlevinde de durum aynıdır: Kavramlar içerik olarak farklıdır. Demokratik toplumlarda kamuoyunun açık işlevi, hükümetleri denetlemeyi, muhalefet etmeyi, eğitimli, sorumluluk ve bilgi sahibi ergin vatandaşların rasyonel siyasi katılımlarını kapsar; totaliter rejimlerde bu anlamda bir açık işleve sahip bir kamuoyunun varlığından söz edilemez. Kamuoyunun örtük işleviyse, toplumsal denetim, yani bireylerin farkına varmadan toplumu bir arada tutmak için bireylere ve hükümete uyguladıkları uzlaşma baskısıdır; bu tutum Hopi Kızılderililerinin yağmur dansıyla rahatlıkla karşılaştırılabilir. İngiliz filozof David Hume'un 1739'da ifade ettiği gibi, kamuoyunun örtük toplumsal denetim işlevine, en demokratik ve özgür toplumlarda rastlayabileceğimiz gibi, en baskıcı, otoriter rejimlerde de rastlayabiliriz.

Kamuoyunun örtük toplumsal denetim işlevi binlerce yıldan beri gözlemlendi, ancak birbirinden çok farklı kavramlarla dile getirildi. Örneğin antikçağda Platon bu olguyu "yazılı olmayan yasalar" diye adlandırırken, Cicero'nun İ.Ö. 50'de yazdığı bir mektupta "*publicam opinionem*" [kamuoyu] adını almıştır bile. Richelieu'nün Fransa'sında ise, "*lois parlantes*" olarak karşımıza çıkar. Kamuoyunun örtük işlevinden açık işlevine doğru bir anlam değişimine ancak Aydınlanma döneminde rastlamaktayız. Kamuoyu, Aydınlanma dönemiyle beraber bir seçkinler kavramına dönüştü;

bu anti-demokratik anlam kayması günümüze dek varlığını korudu. Kamuoyu, iyi eğitim görmüş, eleştirel, sorumluluk sahibi vatandaşların baskın kanaatleri anlamını aldı.

70'li yıllardan bu yana kavram tarihi incelemeleri ve ampirik toplumsal araştırma bulguları nedeniyle, kamuoyunun tanımı konusunda yeniden tartışılmaya başlandı; bu tartışmalarda kamuoyunun iki anlamının da korunması, yani hem örtük hem de açık işleviyle anlaşılması önerildi sık sık. Fakat kamuoyu kavramını bazen "iyi bir siyasi yargı gücü", bazen de "toplumsal denetim" olarak ele almak, arap saçına dönmüş metinlere götürür bizi. Bu karmaşık metinlere, 20. yüzyılın ilk yarısında kamuoyu üzerine yazan Alman "klasikler" Ferdinand Tönnies ve Wilhelm Bauer'in eserlerini örnek verebiliriz. Bu düşünürler, kavramları bir bu anlamıyla, bir öbür anlamıyla kullandıkları için yazılarını anlamak oldukça zordur.

Kamuoyu kavramının herkesin kabul ettiği, bilimsel, standart bir tanımı henüz yoktur. Fakat bu süreç hızla devam etmektedir. Kamuoyu kavramının başlangıçtaki kökeniyle, yazılı olmayan yasalar anlamıyla ele alınması ve böylece, gerek bireyleri gerekse hükümetleri kendisini dikkate almaya zorlayan gücünün vurgulanması bilimsel tartışmalar açısından çok yararlı olurdu.

Suskunluk sarmalının oluşumunu anlatan bu kitap işte bu amaçla yazıldı. Seçkinlerin temel alındığı bir kamuoyu anlayışından neden vazgeçmeliyiz? Kamuoyuna toplumsal denetim olarak yaklaşan anlayış, en eski anlayış olmasının yanı sıra, bilimsel anlamda da en verimlisidir. Seçkinci kamuoyu kavramı, bu entelektüel kamuoyunun nasıl olup da hükümetleri düşürebildiğini ve bireyi nasıl kendisine karşı gelmeye cesaret edemeyecek kadar korkutabildiğini açıklayamamaktadır. John Locke'a göre, "on binler arasından tek bir kişi" bile kamuoyuna, moda ya da şöhrete dayanan hukuka karşı gelmeye cesaret edemez. Politik seçkinlerin ve de yayımlanmış kanaatlerin gerçek entelektüel gücü, kamuoyu olarak adlandırılıp adlandırılmamaya bakmaz.

Seçkinlerin görüşleri, genel kamuoyunu tamamlayan bir kesit olarak düşünülebilir. Kamuoyu önderleri[2] tarafından temsil edilen seçkinlerin görüşleri, gerek medya,[3] gerekse kişisel sohbetler aracılığıyla yaygınlaşarak genel kamuoyuna önderlik edecek hale gelebilir. Seçkinlerin kanaatleri her zaman baskın çıkmaz, kamuya açıklanan kanaatler her zaman kamuoyuna dönüşmez. Fakat seçkinlerin sözcü rolü olmadan da, yeni bir kamuoyu kendini kabul ettiremez.

Kamuoyunun oluşturduğu toplumsal birlik ve beraberliğe, dışardan bir tehdit gelmediği zamanlar daha az gereksinim duyulur. Toplumun

bireyleri ortak bir ırka, dine, dile, tarihe ve kültüre sahip olduklarında ya da ilkel toplumlarda olduğu gibi, yaşam tarzının ve değer yargılarının hiç değişmediği ya da çok yavaş değiştiği durumlarda birlik ve beraberliği sağlamak çok daha kolaydır. Bu tür koşullarda birey kendisini topluma uyum sağlamaya zorlayan baskıyı [konformizm] pek az hisseder. Buna karşılık, toplumun birlik ve beraberliğini tehdit eden koşullarda, özellikle de savaş ve devrim dönemlerinde ya da değer yargılarının büyük bir değişime uğradığı zamanlarda şiddetli tepkiler gösterir. Değişim, toplumun birlik ve beraberliğini tehlikeye attığı için, yavaş yavaş gerçekleşmelidir.

* * *

Okuyucularım bu kitabın neden bölüm bölüm genişletildiğine, eksik yönlerinin neden açığa çıkarıldığına dair bir açıklama isteyebilirler. Bunun nedeni, bir bilim dalına yönelik temel araştırmaların, uygulamalı araştırmalar gibi belirli bir hedefe yönelik olmaması, ucu açık bir süreç olarak gelişmesidir. Araştırmacı, bu sürecin nereye varacağını önceden kestiremez.

Bu arada, Santa Barbara'daki California Üniversitesi'nden sosyopsikolog Thomas J. Scheff'in 1990 yılında yayımlanan *Microsociology*[4] [Mikrososyoloji] adlı eseri, araştırma yolculuğumuzun henüz çok başlarında olduğumuz gerçeğini bir kez daha açığa çıkarmıştır.

Suskunluk Sarmalı'nın daha 1980'deki ilk baskısında Jean-Jacques Rousseau'dan yaptığımız bir alıntı, konunun gizli odak noktasını oluşturuyordu: "Üyelerinden her birinin canını, malını ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birlik içinde olduğu halde kendi egemenliğini korusun, hem de eskisi kadar özgür olsun. İşte temel sorun bu".[5]

Kitabın birinci baskısının alt başlığı "Kamuoyu-Toplumsal Kabuğumuz" idi. Burada, insanın bireysel ve toplumsal olarak ikiye ayrılabilecek çifte doğası söz konusudur. İnsan bireysel doğasının bilincindedir, ama toplumsal doğasının ya pek az bilincindedir ya da bilincinde değildir. Kamuoyu araştırması için yaptığımız anketlerde, Batı Almanların üçte birinden fazlası, "başkalarının benim hakkımda ne düşündüğü umurumda değil" demişti.[6] İnsanların kendileri hakkında düştükleri yanılgı bundan daha büyük olamazdı.

Ünlü Amerikalı iletişimbilimci Percy H. Tannenbaum, 1996 ilkbaharında Berkeley'de bana şu soruyu sormuştu, "İnsanın toplumsal doğası mı? Bununla neyi kastediyorsunuz?" Okuyucu Tannenbaum'la kitabın XXI. bölümünde, "Görsel sinyallerin dilini çözmek" altbaşlığı altında tekrar

karşılaşacak. Avrupa'da, batı kültürü çevrelerinde toplumsal doğamızın bilincini bastırdık. Ergin ve rasyonel birey idealimiz, insanın toplumsal doğasının açıklıkla ele alınmasıyla ve kamuoyunun insanın toplumsal doğasına dayanan işleviyle çatışır. Birey sürekli çevresini gözlemleyerek hangi davranış ve ifadelerin toplumdan dışlanma tehlikesini beraberinde getirdiğini, nelerin denilmesi, nelerin denilmemesi gerektiğini –*political correctness* [doğru siyasi tutum]–, nelerin moda, nelerin '*in*', nelerin '*out*' olduğunu öğrenmeye çalışır. Bu *in-out* deyişine, ünlü İngiliz Samuel Pepys'in 1660 yılındaki günlüğünde, daha o dönemde bile rastlanmaktadır: "Şimdi uzun yağmurluklar *out*".[7]

Toplumsal doğamıza ilişkin bilgimizi o kadar bastırdık ki, günümüzde, onun yeniden bilincine varmamızı sağlayan araştırma yöntemleri geliştirildi. "Bir Kamuoyu Kuramına Doğru..." adlı bölümde sözü edilen Hollandalı psikolog Florence J. van Zuuren, 70'li yıllarda, insanın toplumsal doğasının bilincine varabilmesi için kendi kendine uygulayabileceği öz-deney yöntemleri geliştirdi. Bu öz-deneylerde, birey toplumda onaylanan davranış kurallarını kasten ihlal ederek, mahcup edici durumlar karşısında kendini nasıl hissettiğini, başkalarının nasıl tepki verdiğini gözlemleyebiliyor.

Kamuoyunun yapısını ve işlevlerini açıklamaya çalışırken, bilim tarihini geriye doğru irdelememiz gerektiğini fark ettik: Erving Goffman'dan Herbert Mead'a, George Simmel'den sosyolog Gabriel Tarde'a ve onun büyük düşmanı Emile Durkheim'a, Charles Horton Cooley'den, yüz kızarmasını insanın toplumsal doğasının belirgin bir işareti olarak gören Charles Darwin'e, jestleri insanın toplumsal doğasının belirtileri olarak ele alan etnopsikolog Wilhelm Wundt'a kadar. Wundt özellikle de, değişik kültürlerde birbirine zıt anlamları olabilen baş sallama ile ilgili jestlerden büyülenmiştir.

Şimdilerdeyse, yolun öbür ucundaki Thomas J. Scheff[8] bizi geleceğe götürmekte.

Scheff'in çalışmalarındaki temel konu, insanın –bireysel ve toplumsal– çifte doğasıdır. Scheff, toplumsal doğamız konusunda farklı bir yaklaşım getirir. İnsanın toplumsal doğasının şimdiye dek –Durkheim, Mead, Goffman'da– yalnızca uyum sağlamaya zorlayan sıkı bir toplumsal denetim, bir tür ceza olarak ele alınmış olmasından yakınır.

İnsanın bireysel ve toplumsal doğasını ele alan çatışma modelini bir yana bırakıp, birey ile çevresi arasındaki ilişkileri "toplumsal bağ" *(social bond)* ile açıklar. Scheff'e göre, bir insanın sahip olduğu, elde etmek ve korumak istediği, en değer verdiği şey toplumsal bağdır. Karşıtlıklar olarak, utanç ve gururu *(shame and pride)* örnek verir. Ona göre, utanma duygusu,

bireyin toplumsal bağının tehlike altında olduğunu düşündüğünü gösterir. Gurur, bireyin toplumsal bağının sağlamlığını, iyi durumda olduğunu gösterir.

Thomas Scheff'in yaptığı kültür karşılaştırmaları, araştırmaların geleceği bakımından çok önemlidir. Scheff, batı kültürlerinde sadece bireye çok değer verilip serbestçe hareket edebileceği bir alan yaratılmaya çalışıldığını, Uzakdoğu kültürlerinde de tam tersine bireyin kısıtlandığını ve önceliğin toplumsal doğaya verildiğini bir şemayla açıklar. Scheff için ideal toplum, insanın hem bireysel, hem de toplumsal doğasını kabul eden ve ikisi arasında bir denge kuran toplumdur.

Toplumsal bütünleşmenin derecesi

Çok az		Çok fazla	
Anonimlik	Dayanışma	Özgecilik	Durkheim
Yabancılaşma	Komünizm	?	Marx
Damgalanma	Utanç, Yeniden eklemlenme,	?	Braithwaite
Bağımsızlık	"Bağımlılık"	Tabi olma	N. Elias
ABD	?	Japonya	T. Dol
Yalıtım	Sıkı toplumsal bağlar	Her şeyi yutan bir iç içe geçme	M. Bowen
Suçlama	Dengeleme	Yatıştırma	V. Satir
Hesaplaşma		Endişe	
Ben-O	Ben-Sen	O-Sen?	M. Buber

Ampirik göstergeler

Yabacılaşma	?	Kendine yabancılaşma	M. Seeman
"Biz"den ziyade "ben"	"ben" ve "biz"	"ben"den çok "biz"	N. Elias
Geçiştirilen utanç duygusu	gurur	Aleni utanma duygusu	Scheff/Retzinger

Kaynak: Thomas J. Scheff, Part-Whole: Integrating the Human Sciences, Cambridge University Press, 1996.

Alexis de Tocqueville 1835-40 yılları arasında yazdığı ve Amerika'daki demokrasiyi anlattığı kitabında, Amerikalıların kamuoyunun boyunduruğu altına girdiklerini, kamuoyu baskısının, yani insanları uyum sağlamaya zorlayan baskının sadece zamana değil, kültürlere bağlı olarak da değişkenlik gösterdiğini ifade etmiştir.

Kamuoyu sürecini araştırmanın bir yolu da, dünyadaki kültürleri birbiriyle karşılaştırmaktır. Stanley Milgram'ın değişik kültürleri karşılaştırarak yaptığı araştırmalarının da gösterdiği gibi,[9] bütün toplumlarda bireyler, uzlaşma baskısına tepki gösterirlerse dışlanacaklarından korkarlar.

Fakat bireyin zedelememesi gereken değerler, her kültürde farklılık arz eder. Bunların bir kısmı ahlaki değerlerdir, bazı düşünceler iyi, bazıları kötüdür; bazıları estetik değerlerdir, zevkli-zevksiz gibi; bir kısmı etiket, görgü kuralları, iyi ya da kötü davranışlarla ilgili değerlerdir; empati yeteneği, başkalarına saygılı davranma, inçelik-kabalık ve utanç verici durumlarla ilgili değerlerdir. Entelektüel değerlerdir belki de, akıllı ve aptal gibi. La Fontaine'in masallarını okuduğumuzda, Fransa'daki kamuoyu sürecinin ahlaki düzlemden çok entelektüel düzlemde, estetik değerler, terbiye ve incelik çerçevesinde cereyan ettiği izlenimine kapılırız. Rousseau, "alay edilmeye ve ayıplanmaya katlanmayı öğrenmek zorundayım" derken, giydiği köylü kıyafetlerinden dolayı maruz kaldığı aşağılanmayı da kastediyordu. Almanya'daki kamuoyu sürecine ise tamamıyla ahlaki değerler hâkimdir.

Çokkültürlü toplumlarda birlikte yaşamayı bu kadar zorlaştıran, kültürden kültüre farklılık gösteren değer yargılarıdır. İngilizlerin utanç ya da sıkıntı verici olaylar karşısındaki hassasiyetlerinin Kıta Avrupalılarınınkinden ne kadar farklı olduğuna, ilk defa kitabın elinizdeki baskısında (4. baskı) yer verildi (*Tablo 28*). İnsanın toplumsal doğasını henüz yeni yeni keşfediyoruz. Araştırmalar, farkları da benzerlikleri de adım adım ortaya koyacaktır. Bir halklar ailesinden söz etmek boş laf değildir.

Allensbach, Yaz 1996 E.N.N.

Üçüncü Baskıya Önsöz

Suskunluk sarmalının keşfi heyecanlı bir yolculuk gibiydi. Okuyucular da bu yolculuğa çıktıkları duygusuna kapılabilmeli, bir kamuoyu kuramının nasıl oluşturulduğunu izleyebilmeliler. Ben bu oluşumu bir öykü gibi anlatmak istiyorum. Ağır bir ders kitabı sistematiği, araştırma yolculuğuna katılma duygusunu yok eder çünkü.

Fakat öğrenciler, *Suskunluk Sarmalı*'nın bu yeni baskısının, 1982'deki cep kitabı versiyonu gibi sistematik bir bakışa sahip olmamasından şikayet ettiler. Bundan dolayı kitabın sonuna sistematik özet niteliğinde bir bölüm eklenmiştir (Kamuoyu Kuramının Ana Başlıkları). Böylece, keşif seyahatimizdeki sürprizler sona saklanmış oldu.

"Kamuoyu Kuramının Ana Başlıkları" adlı bölümü kitapta yer alan orijinal metinlere göre soru-cevap biçiminde hazırlamak Anne Niedermann'ın fikriydi. Niedermann burada, Mainz İletişim Bilimleri Enstitüsü ve Chicago Üniversitesi'ndeki kamuoyu literatür araştırmalarında (şimdiye dek 300'ün üzerinde eserde) kullanılan anket formlarından esinlendi. Bu anket formlarını kitabın sonundaki ekte "Kamuoyu Üzerine Literatür Araştırması" başlığı altında veriyoruz.

Bu kitabın 1989 baskısından bu yana, biz Almanlar için epeyce hareketli iki yıl geçti. Tarih bize kamuoyu konusunda önemli bir ders verdi. Aristoteles şunu öğretmişti bize: Halkın desteğini yitiren bir kral, kral değildir artık. Ne kraldır, ne diktatör ne de bir erk sahibi. Biz onların nasıl düştüğünü gördük. Goethe'nin şu sözlerini anımsayalım: "Diyebilirsiniz ki, biz de oradaydık".

Allensbach am Bodensee,
Temmuz 1991 E.N.N.

İkinci Baskıya Önsöz

Suskunluk Sarmalı – on yıl sonra

Gittiğimiz bale Gian-Carlo Menotti'nin bir eseriydi. Bir pazar günü Chicago Hyde Park 59. cadde üzerindeki International House'da sahnelendi. İngilizcemi geliştirmek için hergün bir araya gelip sohbet ettiğimiz Chicago Üniversitesi Amerikan Edebiyatı Bölümü doktora öğrencisi Chris Miller bana bu baleden söz etmişti. Chris bu baleyi bir arkadaşıyla birlikte hazırlamanın yanı sıra, koroda şarkı söylemeyi ve dansçılara katılmayı da kabul etmişti. Elbette, gösteriyi izlemeye gittim.

1980 ilkbaharıydı, Chicago Üniversitesi Siyaset Bilimleri Bölümü'nde ikinci kez misafir profesör olarak bulunuyordum. 15 yıldan beri üzerinde çalıştığım *Suskunluk Sarmalı. Kamuoyu - Toplumsal Kabuğumuz*[1] adlı kitabım birkaç hafta önce Almanya'da yayımlanmıştı. Chicago Üniversitesi'nde de kamuoyu kuramı üzerine ders veriyordum. Peki, şimdi neden bu baleyi anımsadım? Baleye giderken beklediğim en son şey, bana kamuoyu hakkında bir ders vermesiydi. Oysa başıma gelen tam da buydu. Hatta bundan da öte. Daha sonra öğrenci gazetesi Chicago Maroon'da baleyi

değerlendiren eleştirmen, gözyaşlarını tutamadığını yazmıştı. Benim durumumun da çok farklı olmadığını itiraf etmek zorundayım. Fakat ne demek istediğimi anlayabilmeniz için sizlere balenin konusunu anlatmak istiyorum.

Herhangi bir yerde, belki de İtalya'da küçük bir şehirde, dürüst vatandaşlar ve eski yerel bir soydan gelen bir kont ile kontes yaşıyordu. Şehrin biraz dışındaki yüksek bir kalede de, garip fikirlere sahip bir adam tek başına kalıyordu. İnsanlar bu adam karşısında hayretten hayrete düşüyorlardı; kısmen ona kızdıklarını söylemek daha doğru olur belki, öyle ya da böyle, bu adamla aralarına mesafe koyuyorlardı.

Bu adam, bir Pazar günü yanında bir Tekboynuz'la şehirde gezmeye çıkar. İnsanlar onu ayıplarcasına başlarını iki yana sallarlar. Fakat bir süre sonra kont ve kontes de yanlarında bir Tekboynuz'la şehirde boy gösterirler. Bu da, şehirde herkesin bir Tekboynuz edinmesi gerektiğine dair bir işarettir artık.

Bir başka Pazar günü, kalede yalnız yaşayan garip adam bu sefer bir Gorgon'la görülür. İnsanlar kendisine Tekboynuz'un nerede olduğunu sorar. Adam Tekboynuz'dan bıktığını, onu bir güzel baharatlayıp kızarttığını söyler. Herkes şoka uğrar. Bir süre sonra kont ve kontes de bir Gorgon'la şehre inince, bu moda da hızla yayılır ve bir Gorgon sahibi olabilenlere gıpta edilir.

Üçüncü bir Pazar günü kaledeki yalnız adam yanında bir Mantikor'la şehre iner ve insanlara Gorgon'un da öldürüldüğünü söyler. Bu bir skandaldır. Ama daha önceki durum tekrarlanır; önce kont ile kontes, ardından herkes Gorgon'unu gizlice başından atıp bir Mantikor edinir.

Aradan uzunca bir zaman geçer. Kaledeki yalnız adam bir daha ortalıklarda görülmez. Herkes Mantikor'un da öldürüldüğünü varsayar. Halk kaledeki cinayetlere bir son vermek için bir grup oluşturur ve bu grup kaleye doğru yola koyulur. Kapıyı kırıp zorla içeri girerler, ama gördükleri manzara karşısında korkudan donup kalırlar. Adam ölüm döşeğinde yatmaktadır ve etrafında da yalnızlığını paylaşan üç hayvanı, Tekboynuz, Gorgon ve Mantikor vardır. Tekboynuz adamın gençliğinin düşleri, Gorgon orta yaşı, Mantikor ise yaşlılığıdır. Şehirdeki insanlar onun fikirlerini hemencecik kapmış, ama bunları bir moda haline getirerek yine çarçabuk vazgeçmişlerdir. Oysa kaledeki yalnız adam için bunlar yaşamının özüdür. Gian-Carlo Menotti eserine "Tekboynuz, Gorgon ve Mantikor: Bir Şairin Üç Pazar Günü" adını vermişti. Ben şimdi size bu balenin adının neden "Kamuoyu" da konabileceğini açıklamak istiyorum.

Hepimiz şairden yanayızdır. Chicago Maroon gazetesinin eleştirmeni bile gözyaşlarını tutamamıştı. Şair, bizim dilediğimiz gibi bir insandır: Fikir-

lerle dopdolu, güçlü, bağımsızdır, kılavuzu fantezilerindeki imgelerdir. Oysa, kont ve kontes hepimizin bildiği şu yüzeysel, ukala tipler gibidirler; kendilerine ait düşünceleri olmadığı gibi, her yerde öne çıkma heveslisidirler. Özellikle de, sırf kendilerinden farklı diye bir insanla alay eden, bir yandan da heyecanla her modayı takip eden, üstüne üstlük bir de ahlak mercii rolüne soyunan şu banal tiplerden, şu yüzer-gezer insanlardan nefret ederiz. Durum bir yönüyle böyle görünmektedir; tüm zamanların marjinalleri, sanatçı ve bilim adamları tarafından da böyle algılanmıştır.

Ben şimdi kont ile kontesten ve şehirdeki insanlardan yana bir tavır sergileyeceğim, çünkü toplumsal doğamızı yadsıdığımızı iddia ediyorum. Bir toplumun bir aradalığını sağlamanın bu toplumda yaşayan insanlara nelere mal olduğunu bir an bile düşünmeyiz. Sanki ortak bir tarihe, kültüre ve yasalarca korunan kurumlara sahip olmak yeterliymiş gibi davranırız; sanki, toplum olarak yasal hak ve kararlarımızı uygulamaya devam edebilmemiz için tüm bunlara günbegün yeni baştan uyum sağlamamız, evet, boyun eğmemiz gerekmiyormuş gibi davranırız.

Bizi yeterli ölçüde uzlaşmaya zorlayan toplumsal doğamızı kabul etmek istemediğimizi gösteren birçok belirti vardır.

John Locke kamuoyuna ve şöhrete dayanan hukuktan, bireylerin Tanrı ve devlet yasalarından daha çok takip ettiği modanın yasalarından söz eder. Çünkü moda yasasına karşı çıkan biri hemen cezalandırılır, hem çevresinin sempatisini, hem de saygınlığını anında yitirir. Bu tutumun bir toplumun varlığı açısından neden hayati önem taşıdığı, yüzyıllar boyunca pek az kişinin ilgisini çekmiştir; buna karşın, modayla ilgili her şeye olumsuz anlamlar yükleriz: Modaya uygun, moda çılgınlığı, modanın keyfiyeti, moda züppeliği gibi. Oysa, Tekboynuz, Gorgon ve Mantikor'la yürüyüşe çıkmak modadan başka bir şey değildir.

Günümüzde, insanların bir şeyin yanlış olduğunu apaçık gördüklerinde bile, kamuoyuna –dışlanmadan ulu orta beyan edilebilecek fikirler ve rahatça sergilenecek tutumlara– yani, ne tür bir zevkin iyi, hangi ahlaki görüşün doğru olduğu konusunda genel kanıya ters düştüklerinde ve konuşurlarsa dışlanacaklarını düşündüklerinde susmayı tercih ettikleri artık kanıtlanabilmektedir.

Ben kontla kontesin tarafını tutuyorum, çünkü onlar olmaksızın şairin düşünceleri yaygınlık kazanamazdı. Çünkü bu masalın başrollerini onlar paylaşıyor: Kont ve kontes, şairlerin ve sanatçıların fikirlerini alan ve bu fikirleri medya, muhabirler aracılığıyla yayan, toplum için elzem kamuoyu önderleridir. Ya insanlar, şu yüzer-gezerler, şu kent sakinleri? Duyguları, düşünceleri, iç dünyaları hakkında ne biliyoruz? Ama belli ki, toplumdan

dışlanmak istemiyorlar. "On binlerce kişi arasında, çevrenin kendisini dışlamasına aldırmayacak bir tek kişiye bile rastlanamaz" demişti John Locke. Kendisinden başka kimse Tekboynuz'la gezmeye çıkmıyorsa artık, insan Tekboynuz'la nasıl dolaşabilir? Üyelerinin her biri kaledeki münzevi gibi olan bir toplumu gözümüzün önüne getirelim. Toplumsal doğası olmayan, dışlanma korkusu duymayan insanlardan oluşan bir toplum olamayacağını hemen görürüz. İnsanın toplumsal doğasına sempati duymamız pek mümkün değil herhalde, ama yüzer-gezer'e haksızlık etmemek için bu toplumsal yönümüzü anlamamız gerekiyor.

Chicago Üniversitesi'ndeki "Kamuoyu" dersine katılan öğrencilerime baleyi aşağı yukarı böyle yorumlamaya çalıştım. İnsanın toplumsal doğasını aşağılamadan kabul etmeye hazır olmak konusunda muhtemelen kültürel farklılıklar vardır; örneğin, Japonlar çevrenin kanaatlerini dikkatle gözlemleyip ona göre davranmayı zayıflık olarak görmezken, Allensbach'ta yıllardan beri yapılan anketlerin sonucuna göre Almanların büyük bir kısmı "İnsanların sağda solda benim hakkımda söylediklerini takmıyorum..." demektedir. İnsanın toplumsal doğasının açıkça göz ardı edilmesidir bu.

Yine de bana öyle geliyor ki, değişik zamanlarda ve değişik yerlerde kamuoyunun rolüyle ilgili ortak noktalar ağır basmaktadır. *Suskunluk Sarmalı*'nın 1984'te İngilizce, 1988'de de Japonca çevirisinin yayımlanması bu görüşü desteklemektedir.

İlk kez 1980 yılında yayımlanan kitap büyük bir değişime uğramadan yeniden basılmış, konuyla ilgili yeni araştırma sonuçlarını içeren bir bölüm eklenmiştir.

Kitabın adı değişmiştir ama. Kitap aslında aynı kitap ise, ismi neden değişti? 1980'den bu yana, kamuoyu kavramı, iki bin yıl öncesine dayandırılabilen bir şecereye sahip olabilmiştir. Cicero İ.Ö. 50'de Atticus'a yazdığı bir mektupta kamuoyundan bahseder. Bir yanlış anlamadan dolayı özür diler ve sadece "*publicam opinionem*"i takip ettiğini söyler. 4. yüzyıldan kalma Çince metinlerde bile "kamu" ve "oy" sözcüklerini bir araya getiren karakterlere rastlanmaktadır. Bu nedenle, daha önce "Jean-Jacques Rousseau 'Kamuoyu' Kavramına Yaygınlık Kazandırıyor" başlığı altındaki VII. bölüm o haliyle kalamazdı. Ama Rousseau'nun kamuoyu kavramının kullanılışında ve yaygınlaşmasında oynadığı rolün önemi değişmedi. 18. yüzyılda kamuoyu kavramı onun sayesinde tüm entelektüeller arasında yaygın olarak kullanılan bir kavram haline geldi.

Kamuoyunun gücü, çatışmalar yaratarak hükümetleri sarsan ve kendisine karşı gelen bireyi "birey ölüp de toplumdan kopana dek" baskı

altında tutan kamuoyu adındaki bu büyük gücün etkisi, yeni alanlarda da keşfedildi birbiri ardına: *Kitabı Mukaddes*'te geçen öykülerde ve Homeros'un yazılarında, antikçağın yazılmamış yasalarında, masallarda, *Nibelungen* efsanesinde, "suskunluk sarmalı"nın bir elin yalnızca bir parmağı olduğu kitabın başlığında da anlatılmalıydı.[2] Elin bütünü, toplumsal denetim, otorite, nam-ı diğer kamuoyu idi.

İnsan bu otoriteyi anladığında ondan daha az korkar; kamuoyu baskısı bir yana, "ergin" olduğu sanısına daha az kapılır. Ve çeşitli koşullar altında kamuoyuna göre hareket etmek zorunda kalanları yargılarken daha az kibirli davranır.

Allensbach am Bodensee,
Temmuz 1991 E.N.N.

I
Suskunluk Sarmalı Hipotezinin Oluşumu

Alman televizyonunun ikinci kanalı ZDF, 1965 seçimlerinin yapıldığı Pazar günü akşamı, farklı bir organizasyon yapmış, Bonn'daki Beethovenhalle'de bir "seçim balosu" düzenlemişti. Uzun masalarda oturan davetlilerin hıncahınç doldurduğu salonda çeşitli dans orkestraları çalacaktı, programda bir de revü vardı. Sahneden biraz aşağıya sağ tarafa bir yazı tahtası konmuştu; saat altıdan sonra noter Daniels kendisine iki gün önce verilen mektupları orada açacaktı. Mektuplarda, birbirine rakip iki kamuoyu araştırma şirketinin, Allensbach Enstitüsü ve Emnid'in seçim tahminleri vardı. Enstitü başkanlarının tahmini oyları yazacağı tablolar tahtaya önceden çizilmişti. Ben, yemek, içki ve sandalye çekme gürültüsüne sırtımı dönerek, tahtaya "CDU/CSU: % 49.5, SPD: % 38.5..." yazdım. Yazar yazmaz da salondaki yüzlerce insandan çığlıklar yükseldi, kulakları sağır eden bir gürültü koptu. Gürültüyü duymamışcasına devam ettim: "F.D.P.: % 8, diğer partiler: % 4". Salon öfkeden kuduruyordu. Haftalık

CDU : Hristiyan Demokrat Parti (ç.n.)
CSU : CDU'nun Bavyera eyaletindeki kardeş partisi (seçimlere ittifak yaparak girerler) (ç.n.)
F.D.P. : Liberal Parti (ç.n.)

ZEIT gazetesinin yayıncısı Gerd Bucerius bana seslendi: "Elisabeth, sizi bundan böyle nasıl savunabilirim ki?"

Allensbach halkı sinsice yanıltmış, iki büyük partinin seçimlerde aylardır başa baş gittiği konusunda kandırmış mıydı? *ZEIT* benimle yaptığı bir röportajı "SPD kazanırsa hiç şaşmam..."[1] başlığıyla daha iki gün önce yayımlamıştı. O akşamki baloda açıklanan resmi seçim sonuçları Allensbach araştırma sonuçlarına giderek yaklaştığında, CDU'lu bir politikacı televizyona çıkmıştı; bıyık altından gülüyor, durumu tabii hemen anladığını ama akıllı davranıp gerçeği kendine sakladığını anlatıyordu: "Küçük bir savaş hilesi".

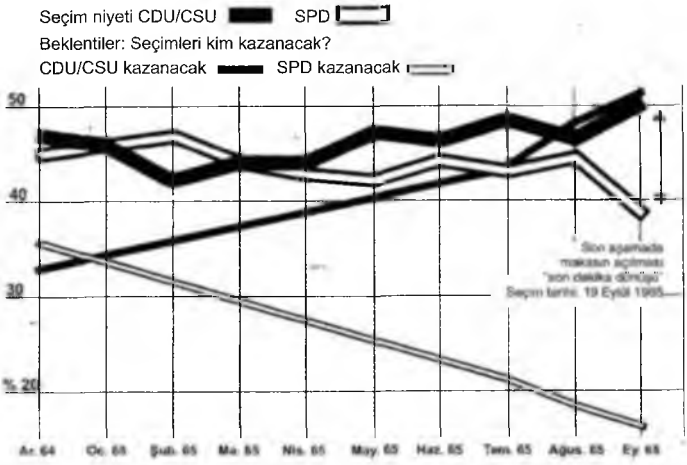
ZEIT gazetesindeki alıntı doğruydu, aynen öyle söylemiştim; ama röportaj iki haftadan fazla redaksiyonda, çekmecede kalmıştı. Eylül başında, bu yarışın nereye varacağı henüz belirsizdi. Beethovenhalle'de insanların gördüğü, bizim Allensbach'ta üç gün önce masa başında gördüğümüz, ancak kitleleri etki altında bırakmamak için açıklayamadığımız şey, bir kamuoyu olgusundan başka bir şey değildi. Burada, yüzyıllar önce adı konan fakat hâlâ kavranamayan bir durum yaşanmıştı. Kamuoyunun baskısıyla yüz binlerce insan, daha doğrusu bir milyondan fazla seçmen, bizim daha sonra "*last minute swing*" [son dakika dönüşü] olarak adlandıracağımız bir şeye neden olmuştu. CDU/CSU'nun oy oranını son anda artıran şey bir yüzer-gezer oy etkisiydi. Seçmenlerin % 8'den fazlası son anda genel kanıya uyarak CDU/CSU lehine oy kullanmışlardı *(Şekil 1)*.

"Anlayışımız ölçümlerimizin çok gerisinden topallayarak gelmektedir"

Daha o dönemde, 1965 yılında, bu müthiş seçmen hareketinin anahtarı elimizdeydi ama biz bunun farkında değildik. Columbia Üniversitesi'nde İletişim Bilimleri ve Gazetecilik profesörü olan W. Philips Davidson, 1968 yılında *International Encyclopedia of Social Sciences*'ta [Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi] yayımlanan bir makalesinde "Anlayışımız, ölçümlerimizin çok gerisinden topallayarak gelmektedir"[2] diyordu. Bizim 1965 yılındaki durumumuz buydu işte: Kavrayabileceğimizden fazla ölçmüştük. Yani Aralık 1964'ten Eylül 1965'teki seçim gününe kadar iki büyük parti başa baş bir görüntü çizerken –ki bütün rakamlar *STERN* dergisinde Nisan'dan Ağustos'un sonuna kadar düzenli olarak yayımlanmıştı– bir başka rakam dizisi bundan tamamen bağımsız hareket etmekteydi. "Hiç kimse tam olarak bilemez elbette, ama seçimleri kimin kazanacağını düşünüyorsunuz?" sorusuna aldığımız yanıta göre, Aralık ayında CDU/CSU'nun seçimleri kazanacağını düşünenlerin oranı SPD'nin kazanacağını düşünenlerle hemen hemen aynıydı; hatta SPD biraz önde görünüyordu. Fakat

Şekil 1: **1965 seçimlerindeki bilmece**

Seçmenlerin seçimlerde hangi partiye oy verecekleri konusunda, yani seçim niyetlerinde aylarca neredeyse hiçbir değişiklik olmadı; CDU/CSU ve SPD yarışı başa baş götürmekteydi. Aynı zamanda da, seçimleri CDU/CSU'nun kazanacağı görüşü hâkim olmaya başladı. Bu nereden kaynaklanmaktadır? Sonunda, kazanacağı düşünülen parti lehine bir yüzer-gezer oy etkisi görülmüştür.

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 1095, 1097, 1098, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 ve 2006.

bir süre sonra bu rakamlar oynamaya başladı. Seçimleri CDU/CSU'nun kazanacağı beklentisi giderek artarken SPD düşüşe geçmişti. Öyle ki, Temmuz 1965'te CDU/CSU açıkça önde gidiyordu, Ağustos'ta bu oran neredeyse % 50'ye ulaşmıştı bile. Sanki, hangi partiye oy verileceği ve hangi partinin kazanacağı tahminleri konusunda farklı gezegenlerde iki ayrı ölçüm yapılmış gibiydi. Ve en sonunda da bir yüzer-gezer oy etkisi yaşandı. Seçmenlerin % 3-4 kadarı, sanki bir akıntıya kapılmışlar gibi seçimlerde kazanacağı düşünülen partiye kaydılar son anda.

Her araştırma bir bilmeceyle başlar

Tahmini oy oranlarının birbirine yakınlığına rağmen, kimin seçimi kazanacağı konusundaki beklentilerin bu kadar farklı gelişmesi bize tam bir bilmece gibi göründü. Ancak 1972'deki Parlamento [*Bundestag*] erken seçimlerinde (seçim kampanyası birkaç haftaya sığdırıldığı için bu tür gözlemler açısından pek elverişli değildi), bu durumu açıklamaya yönelik kasıtlı sorular içeren anketler hazırladık. Hipotezimizi oluşturmuş ve 1972 yazında Tokyo'daki Uluslararası Psikologlar Kongresi'nde sunmuştuk.[3] Gerçekten de 1972 yılındaki seçim kampanyasında her şey 1965 yılındaki

gibiydi. Seçmenlerin kime oy verecekleriyle ilgili kamuoyu yoklamalarında iki büyük parti başa baş giderken, bundan bağımsız ikinci bir gerçeklik varmış gibi, seçimleri SPD'nin kazanacağına dair bir beklenti oluşmaya ve her geçen hafta artmaya başladı. Bu gelişme yalnızca bir kez kesintiye uğradı ve en sonunda bir *"last minute swing"* hareketi, bir yüzer-gezer oy etkisi ortaya çıktı ve insanlar oylarını seçimi kazanacağını düşündükleri partiye, yani SPD'ye verdiler *(Şekil 2)*.

Konuşma ya da susma kanaat ortamını belirler

Hipotezi her şeyden önce 60'ların sonu ile 70'lerin başındaki öğrenci olaylarına borçluyum; belki özellikle de bir kız öğrencime. Ona bir gün amfinin önünde rastladım, yakasında bir CDU rozeti vardı. "Sizin CDU'lu olduğunuzu bilmiyordum" dedim. "Değilim zaten," dedi. "Rozeti CDU'lu olmanın nasıl olduğunu merak ettiğim için taktım". Öğleyin tekrar karşılaştığımızda, yakasında rozet yoktu. Nedenini sordum. "Rozeti çıkarmak zorunda kaldım; öyle korkunçtu ki," dedi.

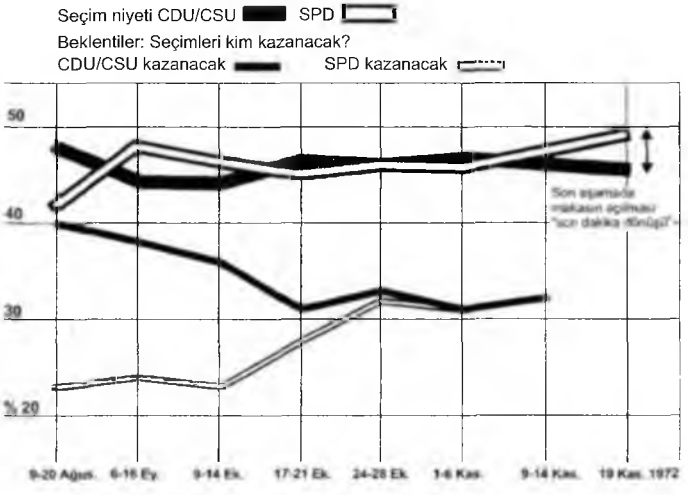
Yeni bir doğu politikasının(*) izlendiği o heyecanlı yıllarda bunun nedenini anlamak zor değildi: SPD ve CDU/CSU taraftarlarının sayısı aynı olabilirdi ama fikirlerini ifade etme coşkusu ve enerjisi bakımından hiç de eşit değillerdi. Her tarafta yalnızca SPD rozetleri görülüyordu; partiler arasındaki güç dengesinin yanlış tahmin edilmesine şaşmamak gerekirdi. Sonra garip bir dinamik oluşmaya başladı. Doğu politikasını onaylayanlar, düşüncelerinin başkalarınca paylaşıldığını açıkça hissedebiliyorlardı. Bu sayede de düşüncelerini yüksek sesle ifade ediyor, fikirlerini büyük bir özgüvenle savunabiliyorlardı. Doğu politikasına karşı olanlar ise, kendilerini yalnız hissediyor, içlerine kapanarak susuyorlardı. İşte bu tutum birinci grubun olduğundan daha güçlü, ikinci grubun ise olduğundan daha zayıf görünmesine neden oluyordu. Çevreden edinilen bu gözlemler, kimilerinin fikirlerini yüksek sesle açıklamasına, kimilerinin de görüşlerini yutmasına neden oluyordu; bu durum tıpkı bir sarmal sürecindeki gibi, bazıları toplumda bütünüyle baskın çıkana, bazıları da kamu sahnesinden tamamen silinip "dilsiz" kalana dek sürdü. İşte "suskunluk sarmalı" olarak tanımlanabilecek süreç budur.

Başlangıçta bu yalnızca bir hipotezden ibaretti. Bu hipotez, 1965'teki gözlemlerimizi pekâlâ açıklayabiliyordu. Seçimlerin yapılacağı o yaz Ludwig

(*) Doğu politikası (Ostpolitik): SPD Genel Başkanı Willy Brandt'ın Doğu Almanya ve diğer komünist ülkelerle ilişkileri geliştirmek için uyguladığı politika. Bu politika sonucu Batı Almanya, Doğu Almanya'yı belli bir ölçüde tanımış ve her iki ülke Birleşmiş Milletler'e üye olmuştur.

Şekil 2: **1965 yılındaki olgu 1972'de tekrarlanıyor**

Değişmeyen seçim niyetlerine rağmen -CDU/CSU ve SPD başa baş gidiyorlar- kanaat ortamı değişiyor: Seçimleri CDU/CSU'nun kazanacağı beklentisi azalırken, SPD'nin kazanacağı beklentisi giderek artıyor.
Sonunda, kazanacağı düşünülen parti lehine bir yüzer-gezer oy etkisi yaşanıyor.

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2084, 2085, 2086/I, 2086/II, 2087/II, 2087/II ve 2068.

Erhard ile İngiltere Kraliçesi arasındaki uyum, hükümete hayli puan kazandırmıştı. Halk arasında popüler olan Erhard ilk defa Şansölyeliğe adaylığını koymuştu ve İngiltere Kraliçesi pırıl pırıl güneşli bir havada tüm Almanya'yı dolaşıyordu; Erhard da sık sık orada burada Kraliçeyi selamlarken ve karşılarken görülüyordu. SPD ve CDU/CSU'nun oy oranlarının aynı olmasına rağmen, CDU taraftarı olduğunu söylemek, kazanacağı apaçık ortada olan iktidar partisinden yana çıkmak, insanlar için bir zevkti; CDU/CSU'nun Parlamento seçimlerini kazanacağına dair beklentinin hızla artması, genel kanıyı yansıtıyordu.

Son dakika taraftarları

1965 seçimlerinde de, 1972 seçimlerinde de seçmenlerin oy tercihleri hemen esintiye kapılmadı; her iki seçimde de, neredeyse seçim gününe dek, genel kanıdaki iniş çıkışlardan etkilenilmedi. En azından seçmenlerin seçim niyetlerinin rüzgârda dönen fırıldaklara benzememesini, kayda değer bir istikrara sahip olmasını iyi bir işaret olarak görebiliriz. Avusturya asıllı Amerikalı sosyopsikolog ve seçim araştırmacısı Paul F. Lazarsfeld

bir keresinde istikrar hiyerarşisinden[4] söz etmiş ve seçmenlerin tercihlerini bu hiyerarşinin uç noktasına koymuştu. Lazarsfeld'e göre, yeni tecrübe, gözlem, bilgi ve fikirleri çok yavaş takip eden seçmenlerin siyasi tercihleri oldukça sağlamdır. Fakat son anda genel kanı etkili olmaktadır; "son dakika yüzer-gezer oyu" iki kez genel kanının baskısına yenik düşmüş, oyları % 3-4 oranında artırmıştı. Lazarsfeld benzer bir durumu 1940 Amerika başkanlık seçimlerinde gözlemlemiş ve bu etkiyi, alayın başındaki bando mızıkalı arabayı takip etmek anlamına gelen "*bandwagon-effect*"[5] ["gözde taraf etkisi"] olarak nitelendirmişti. Bu durum şöyle açıklanıyordu: Herkes kazanan tarafta olmak ister.

Kazanan tarafta olmak mı? Çoğu insan bu kadar iddialı değildir muhtemelen. Zaten, yönetici tabakası gibi makam ve erk beklentileri de yok ki. Burada söz konusu olan, çok daha mütevazı bir istek, görünürde tüm insanların paylaştığı dışlanmama çabasıdır. Kimse, 1972'de CDU rozeti takan kız gibi yalnız kalmak istemez. Kimse merdivenlerde karşılaştığı komşularının gözlerini kaçırmalarını ya da işyerindeki arkadaşlarının kendisinden kaçınmasını istemez... İnsanın sıcak bir sempatiyle karşılandığını mı, yoksa dışlandığını mı anlamasını sağlayan yüzlerce işareti ancak şimdi el yordamıyla toplamaya başladık.

Kendisini dışlanmış hisseden insanların, –bu kişileri kamuoyu araştırma anketlerimizdeki "benim çok az tanıdığım var" ifadelerinden tanımak mümkündür– "*last minute swing*" hareketine daha meyilli olduklarını, aynı seçmenlerle 1972 seçimlerinden önce ve sonra yaptığımız anketler doğrulamaktadır. Özellikle de, özgüveni az ve politikayla daha az ilgili insanlar son anda tavır değiştirmektedirler. Kazanan tarafta olma isteği, bando arabasının üstünde yer alıp diğerleriyle birlikte trompet çalma isteği, zayıflıktan yüzer-gezer olmuş bu insanların isteyebilecekleri bir şey değildir elbette. "Diğer kurtlarla beraber uluma" arzusu son dakika taraftarlarının, daha iyi bir deyişle, insanın durumuna daha uygun düşmektedir. İnsanlar, başkalarının kendilerini dışladıklarını ve bu konudaki duyarlılıklarının aleyhlerinde kullanılabileceğini düşündüklerinde çok acı çekerler..

Dışlanma korkusu, suskunluk sarmalı sürecini harekete geçiren temel güç olarak karşımıza çıkar. "Kurtlarla beraber ulumak" elbette daha mutlu kılar insanı, ama genel olarak kabul gören bir durum sizin tarafınızdan onaylanmıyorsa, en iyisi susmaktır. İngiliz filozof Thomas Hobbes, 1650 yılında yayımlanan *The Elements of Law*[6] [Hukukun Esasları] adlı eserinde suskunluktan söz eder. Hobbes'a göre "suskunluk" onaylamak olarak görülebilir, çünkü aksi takdirde, onaylamadığınız bir şeye "hayır" demek

çok kolaydır. Hobbes bu noktada yanılmaktadır, çünkü hayır demek hiç kolay değildir. Ancak susmayı cazip kılan şeyin, suskunluğun bir onaylama olarak görülebilmesi konusunda kendisine hak vermek zorundayız.

Görüntüyü gün ışığına çıkarmak

Suskunluk sarmalı gibi bir süreç hipotez olarak karşımıza çıktığında, bu sürecin gerçekliğini, geçerliliğini kontrol etmek için önümüzde iki seçenek vardır. Eğer böyle bir süreç varsa ve kanaatlerin oluşmasında ya da yok olmasında rol oynuyorsa, bu durumun önceki yüzyıllarda da birçok yazar tarafından fark edilmiş olması gerekir. Böyle bir sürecin, duyarlı gözlemciler olarak dünya ve insanlık tarihi üzerine yazan filozofların, tarihçilerin ve hukukçuların gözünden kaçmış olması düşünülemez. Bu nedenle geçmişte arama tarama yapmak üzere yola çıktığımda, Alexis de Tocqueville'in 1856 yılında yayımlanan *Fransız Devriminin Tarihi* adlı eserinde, suskunluk sarmalı dinamiğinin tasvirine rastlamam benim için bir umut işareti oldu. Tocqueville 18. yüzyılın ortalarında Fransız kilisesinin çöküşünden ve dini küçümsemenin Fransızlar arasında nasıl yaygın bir tutku haline geldiğinden söz eder. Kilisenin suskunluğunu ya da "dilsizleşmesini" bu durumun önemli bir nedeni olarak görür: "Eski dini inançlarına bağlı kalanlar, yalnızca kendilerinin böyle düşünmesinden ürktüler ve bir yanılgıya düşmekten çok toplum dışı kalmaktan korktukları için, durum hiç de öyle olmadığı halde, çoğunluk gibi düşünüyormuş gibi yapmaya başladılar. Böylece, toplumun yalnızca bir kısmının görüşü, herkesin görüşüymüş gibi algılandı ve bu aldatıcı görüntüyü verenler için bile karşı konulamaz hale geldi".[7]

Geçmişte biraz daha yol aldığımızda, benzer fikir ve gözlemlerin her yere serpiştirilmiş olduğunu gördük... Jean-Jacques Rousseau ve David Hume'da, John Locke, Martin Luther, Machiavelli ve Johannes Hus'ta ve nihayet antikçağda bu görüşlere rastladık. Bunlar asla başlıklar altında ele alınmamış, daha çok küçük notlar düşülmüştü; arama bir iz sürmece oyununu andırıyordu. Ama suskunluk sarmalı gerçeği giderek kendini göstermeye başladı.

Bir hipotezin gerçeklik payını kontrol etmenin ikinci yolu ampirik araştırmalardır. Suskunluk sarmalı gibi bir olgu varsa, bilimsel olarak ölçülebilmesi gerekir. Son elli yılda sürekli gelişen kamuoyu yoklamaları yöntemleriyle sosyopsikolojik olguların gözlemlenmesi mümkün olmaktadır. Bir sonraki bölümde, suskunluk sarmalı sürecinin gün ışığına çıkartılmasında hangi yöntemlere başvurulduğu anlatılmaktadır.

II
Kamuoyu Yoklama Araçlarıyla Kontrol

"Araç" sözü kulağa biraz garip gelebilir; "araç" dendiğinde incecik parçalardan oluşmuş aygıtlardan, parabol aynaları gibi dev aletlere kadar birçok cihaz gelir insanın aklına. Oysa anket formlarında yer alan, çoğu zaman bir oyunu andıran soruların hepsi birer gözlem aracıdır. Toplumun tüm kesitlerinden ortalama insanların bu sorulara verdikleri tepkiler, güdü ve davranış biçimlerini, yani "suskunluk sarmalı" gibi bir sürecin dayandırılabileceği bir temelin varlığını gösterir.

Suskunluk sarmalı hipotezi, insanların çevrelerini dikkatle gözlemlediklerini, diğer insanların ne düşündüğünü, eğilimlerinin ne olduğunu, hangi görüşlerin yaygınlaşıp hangilerinin kabul gördüğünü algıladıklarını iddia etmektedir. Peki bu hipotez kanıtlanabilir mi?

"Ben nereden bileyim?"

"Suskunluk sarmalı"nı kavramak amacıyla 1971 yılının Ocak ayında Allensbach Enstitüsü'nün hazırladığı bir dizi anketle araştırmalarımıza başladık. İlk soru dizimiz üç sorudan oluşuyordu:

Sorular, Doğu Almanya'yla ilgiliydi: Sizce Federal Almanya Cumhuriyeti Doğu Almanya'yı ikinci Alman devleti olarak tanımalı mı tanımamalı mı?

Şimdi kişisel görüşünüzü bir yana bırakacak olursak, sizce Batı Almanya'daki insanların çoğu Doğu Almanya'nın tanınmasından yana mı, yoksa buna karşı mı?

Sizce gelişmeler nasıl olacak? Bir yıl içinde *daha çok mu* yoksa *daha az mı* kişi Doğu Almanya'nın ikinci Alman devleti olarak tanınmasından yana olacak?

"Şimdi kişisel görüşünüzü bir yana bırakacak olursak, sizce insanların çoğu bundan yana mı yoksa karşı mı..." –"Sizce bir yıl sonra durum ne olacak, insanların çoğu bundan yana mı yoksa buna karşı mı..." gibi soruları çoğu insan pekâlâ "Ben insanların çoğunun ne düşündüğünü ya da bir yıl sonra ne düşüneceğini nereden bilebilirim ki? Ben falcı mıyım?" diye yanıtlayabilirlerdi. Fakat insanlar bu tür sorulara böyle yanıt vermiyorlar. Toplumun 16 yaşından büyük temsili bir kesitinin % 80 ila % 90'lık bir oranı, sanki dünyanın en doğal şeyiymiş gibi, başkalarının görüşleri hakkında tahminde bulunuyor *(Tablo 1)*.

İnsanlar gelecek hakkında fikir yürütürken biraz daha güvensiz olsalar bile, bu tür sorular da yanıtsız kalmamaktadır. Ocak 1971 tarihinde halkın beşte üçü genel kanının ne yönde gelişeceği hakkında fikir yürütmüştü ve beklentiler oldukça açıktı; halkın % 45'i, Doğu Almanya'nın tanınmasını destekleyenlerin artacağını söylerken, yalnızca % 16'sı bu sayının azalacağını düşünüyordu *(Tablo 2)*. Bu sonuç bize 1965'teki gözlemlerimizi anımsattı. O dönemde de, "seçimleri kimin kazanacağını düşünüyorsunuz?" sorusuna çoğunluğun verdiği yanıt "ben nereden bileyim?" değildi. Oysa iki büyük partinin aylardır başa baş mücadele ettiğini gösteren kamuoyu araştırmaları göz önünde tutulursa, bu çok akıllıca bir cevap olurdu. Hayır, beklentiler giderek daha belirgin bir hal almış ve sonunda, "son dakika yüzer-gezerleri" üzerinde etkisini göstermişti. 1965'teki gözlemlerimizi 1971'deki gözlemlere uyarladığımızda, Doğu Almanya'nın tanınmasının lehine bir "suskunluk sarmalı" oluşmasını beklemek gerekiyordu.

İnsanın yeni bir yeteneği keşfediliyor: Kanaat ortamlarının algılanması

Biz şimdilik "suskunluk sarmalı" hipotezinin ampirik araştırmalarla ne ölçüde ortaya konulabileceğini irdelemeye devam edelim. 1971 yılındaki ilk deneyimizden sonra buna benzer bir dizi anket yaptık ve her seferinde

Tablo 1: **Kanaat ortamının gözlemlenmesi**

Çoğu insan, tartışmalı bir konuda çoğunluğun hangi tarafı desteklediğine dair bir görüşe sahip.
Tabloda, 1971 ve 1979 yılları arasında, temsili 1000 ya da 2000 kişiyle yaptığımız 50 kadar testten 12'si görülmektedir. Birinci konuyla ilgili soru: "Şimdi kişisel görüşünüzü bir yana bırakacak olursak, sizce Batı Almanya'daki insanların çoğu Doğu Almanya'nın tanınmasından yana mı yoksa buna karşı mı?" şeklindeydi. Diğer konulardaki sorular da bu biçimde ifade edildi.

"Çoğu insanın" nasıl düşündüğüne dair sorular	Bir tahminde bulunanların oranı, %
Doğu Almanya'nın tanınması (Ocak 1971)	86
Esrar ve LSD kullanımının yaygınlaşmasına karşı önlem (Ocak 1971)	96
Hava ve suyun temiz tutulması için daha sert yasalar (Mart 1971)	75
Kürtaja izin (Nisan 1972)	83
Ölüm cezası uygulansın mı (Haziran 1972)	90
Franz Josef Strauss'un daha fazla siyasi güç elde etmesi (Ekim-Kasım 1972)	80
Açlık grevindeki mahkumların zorla beslenmesi (Şubat 1975)	84
Alman Komünist Partisi (DKP) üyelerinin yargıçlık yapabilmesi (Nisan 1976)	82
CDU/CSU beğeniliyor mu? (Ağustos 1976)	62
SPD beğeniliyor mu? (Ağustos 1976)	65
Yeni nükleer santrallerin kurulması (Eylül 1977)	85
Sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmeli mi? (Mart 1979)	88
55 konuda somut tahminlerde bulunanların ortalaması	82

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2068, 2069, 2081, 2083, 2087, 3011, 3028, 3032/II, 3032/I, 3047, 3065.

toplumun kendi içindeki çoğunluk ve azınlık kanaatlerine dair bir şeyler algıladığını, çoğunluğun herhangi bir konuda taraf mı yoksa karşıt mı olduğu hakkında fikir yürütebildiğini gördük. Üstelik bunlar, tıpkı 1965'te olduğu gibi, kamuoyuna açıklanan kamuoyu yoklamalarındaki oranlardan bütünüyle bağımsızdı *(Tablo 3)*.

1965 ve 1971 yılında hangi kanaatlerin yaygın olarak algılandığını ölçmekte kullandığımız şu iki soruyu, 1976 seçim yılında sistematik olarak karşılaştırdık, "Sizce seçimleri kim kazanacak?" –"İnsanların çoğu bu konuda ne düşünüyor?" Her iki soru da bizi aynı sonuca götürürken, "CDU/CSU insanların çoğunun hoşuna gidiyor mu..., yoksa sizce beğenilmiyor mu?" gibi bir soru hassas ve böylece daha iyi bir ölçüm aracı

Tablo 2: **Kanaat ortamının bir ifadesi olarak beklentiler**

İnsanların gelecekteki belirli bir konuda –buradaki test, Ocak 1971'de, Doğu Almanya'nın tanınması hakkındadır– kanaatlerin nasıl olacağına dair fikir yürütme eğilimi testi.

Soru: "Sizce bir yıl içinde durum nasıl olacak, Doğu Almanya'nın ikinci Alman devleti olarak tanınmasından yana olacak kişiler *artacak* mı, *azalacak* mı?

	16 yaşından büyük nüfus %
Doğu Almanya'nın tanınmasını isteyenler bir yıl içinde artacak	45
Çoğunluk karşı çıkacak	16
Bilmiyorum	39
	100
	n = 1979

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2068.

Tablo 3: **Gelecekteki kanaat ortamına dair beklentiler.**

Hangi cephe güçlenecek, hangi cephe güç kaybedecek?
İnsanların çoğu tartışmalı bir konuda, hangi tarafın güç kazanacağı hakkında fikir yürütme eğilimindedir.
Bu tabloda, 1971-1979 yılları arasında temsili 1000 ya da 2000 kişiyle yaptığımız yaklaşık 25 testten 6 örnek yer almaktadır. Soru şöyleydi: "Bir yıl içinde sizce kanaatler ne yönde değişecek, *daha fazla mı* yoksa *daha az mı* kişi ... yana olacak?

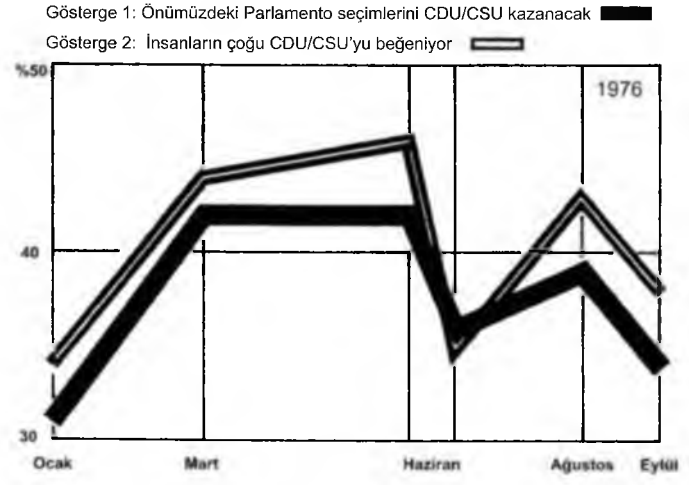
Kanaatlerin ne yönde gelişeceğine dair fikir yürütülmesi istenen konular,	Kanaatlerin yakın zamanda (bir yıl içinde) ne yönde gelişeceğine dair fikir yürüten kişilerin oranı %
Doğu Almanya'nın tanınması (Ocak 1971)	61
Rekabetçi topluma karşı mı taraf mı (Ağustos 1972)	68
Çiftlerin evlenmeden beraber yaşamaları (Şubat 1973)	79
Franz Josef Strauss'a daha fazla politik güç (Mart-Nisan 1975)	72
Ölüm cezası uygulansın mı? (1977 Temmuz-Ağustos)	87
Yeni nükleer santrallerin kurulması (Mart 1979)	81
27 konuda kanaatlerin ne yönde gelişeceğine dair verilen somut cevapların ortalaması	75

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2068, 2084, 2090, 3013, 3046, 3065.

olduğunu kanıtlıyordu. Partilerin gücüyle ilgili tahminlerdeki iniş çıkışlar birbirine paralel olmakla birlikte daha değişkendi *(Şekil 3)*.

Şekil 3: **Seçimleri kim kazanacak?**

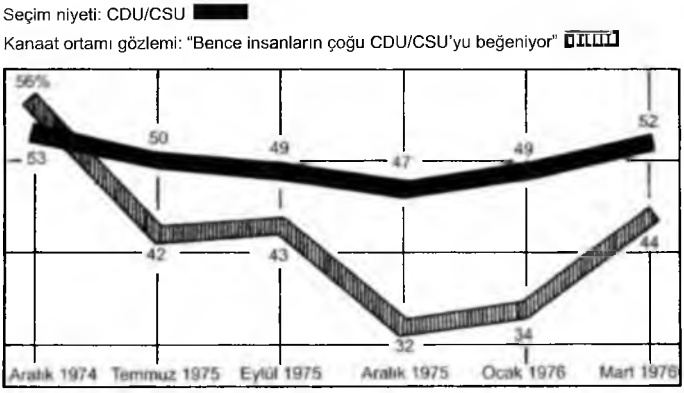
Kanaat ortamını ölçmek amacıyla, uzun yıllardan beri seçim araştırmalarında kullanılan bir soru. Kanaat ortamı için bir başka gösterge olan "insanların çoğu CDU/CSU'yu beğeniyor mu...?" sorusu aynı şeyi daha duyarlı, yani daha keskin sapmalarla ölçmektedir.

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3023, 3025, 3030, 3031, 3032 ve 3035.

Halkın partilere ilişkin kanaat ortamına dair tahminlerindeki şaşırtıcı dalgalanmalar dikkate alındığında, insanların çevreyi gerçekten de doğru gözlemleyip gözlemlemediği, başlı başına bir merak konusu haline geldi. Bununla ilgili sistematik gözlemlere 1974 yılında başladık. Halkın seçim niyetlerinde –istikrar hiyerarşisi kuralına göre seçmenlerin seçim niyetlerinde pek az değişiklik olur– bu 15 aylık gözlem süresi boyunca hafif ama kalıcı değişiklikler gözlemledik. Anketlerde CDU/CSU'ya oy vereceklerini söyleyen kesimde en düşük ve en yüksek değer arasındaki fark % 6 iken, SPD için bu oran % 4 idi. Fakat yine bu dönemde, toplumun algıladığı kanaat ortamında büyük çalkalanmalar yaşanıyordu ve % 24 oranında dalgalanmalar başgösterdi. Ancak bunlar sıradan huzursuzluklardan ziyade, seçmenlerin çok küçük bir oranının taraf değiştirmesinden kaynaklanan kıpırdanmalardı *(Şekil 4, 5)*. Bize bilmece gibi gelen soru şuydu, Toplum seçim niyetlerindeki bu hafif değişimleri nasıl algılayabilmişti? Gözlemlerimize devam ettik. Daha sonra eyaletlerde –örneğin, Aşağı Saksonya ya da Rheinland-Pfalz'da– yaptığımız ölçümler de gerçek

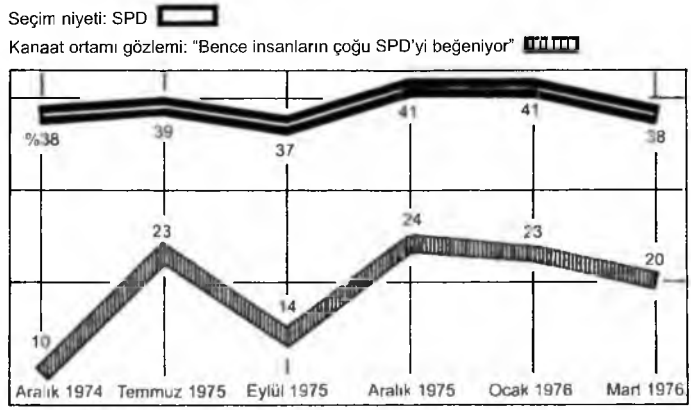
Şekil 4: **Pek çok insan parti taraftarlarının sayısındaki küçük iniş çıkışları kanaat ortamındaki bir değişim olarak algılar.**

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3010, 3017, 3019, 3022, 3023 ve 3025.

Şekil 5: **Kanaat ortamı görünür kılınıyor.**

Seçim niyetine ilişkin geleneksel anket soruları, toplumda gerçekte ne kadar huzursuzluk yaşandığını gösteremez.
Örnek: SPD 1974-1976

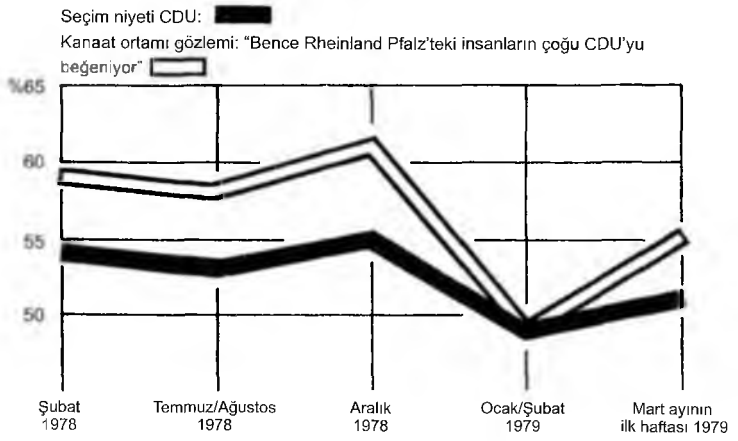

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3010, 3017, 3019, 3022, 3023 ve 3025.

tabloyu tamamlar nitelikteydi (*Şekil 6*). İngiliz Gallup Enstitüsü de İngiliz halkının kanaat ortamını algılama eğilimini araştırmaya koyuldu. İngiltere'deki seçim niyetlerinin Almanya'daki gibi net olmamasına rağmen,

İngilizlerin de kanaat ortamını algılamada epeyi yetenekli oldukları ortaya çıktı *(Şekil 7)*.

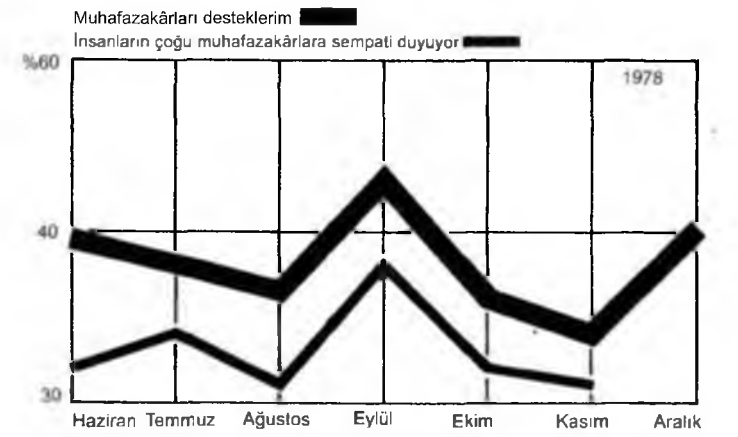
Şekil 6: **Rheinland-Pfalz eyalet seçimlerinden önce havanın değişmesi**

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3114, 3141, 3153/I, 3156, 3158.

Şekil 7: **Kanaat ortamının algılanmasına olanak tanıyan istatistikvari yeti İngiltere'de de mevcut.**

Sorular:
"Yarın Parlamento seçimleri olsaydı, hangi partiye oy verirdiniz?"
"Sizin kişisel görüşünüz bir yana, sizce İngiltere'deki insanların çoğu muhafazakârlara sempati duyuyor mu, yoksa duymuyor mu?"

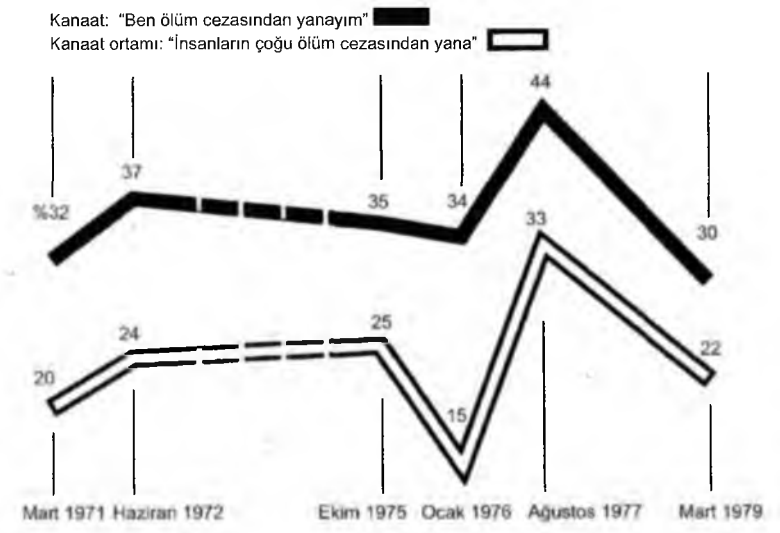
Kaynak: Gallup Political Index.

Bu kanaat ortamını algılama yeteneği kaç konuyu kapsar acaba? Yüzlerce konunun düzenli olarak gözlemlendiğini varsaymamız gerekir. 1971 Mart'ından itibaren, halkın ölüm cezasıyla ilgili kanaatlerini ve bu konuda fikir ortamının nasıl algılandığını karşılaştırmak için veri toplamaya başladık. Fakat 1972-1975 yıllarında ölçümlere ara vermek zorunda kaldık, çünkü o sıralarda suskunluk sarmalı hipotezini ampirik yöntemlerle ölçmeye elverişli daha güncel konular mevcuttu. Yine de, 1971 ve 1979 yılları arasında yaptığımız altı ölçüm, kanaatlerdeki gerçek değişimlerin fikir ortamına güvenilir bir biçimde yansıdığını ortaya koymuştur *(Şekil 8, 9)*.

Bazen halk yanlış algılamaktadır, ama algılar genellikle doğruyu yansıttığından, her çarpıtma heyecan vericidir. Bu tür durumlarda, kanaat ortamına ilişkin algıların dayandığı sinyaller herhangi bir biçimde çarpıtılmış olsa gerek. Fakat bu sinyaller hakkında yeterince bilgi sahibi değilsek, çarpıtmayı açıklamakta zorluk çekeriz. Kitapta bu konuya tüm bir bölüm ayrılmıştır.[1]

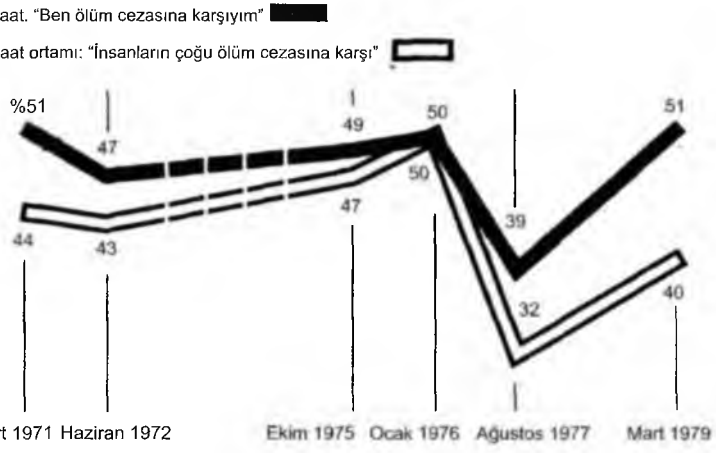
Şekil 8: **Kanaatler ve kanaat ortamları**

İnsanlar bir kanaatin güçlendiğini ya da zayıfladığını nereden anlıyorlar?

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2069, 2083, 3020, 3023, 3046 ve 3065.

Şekil 9: **Karşı deney: Ölüm cezasına karşı olanların sayısındaki azalma ve çoğalmaların istatistikvari yetiyle algılanması.**

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2069, 2083, 3020, 3023, 3046 ve 3065.

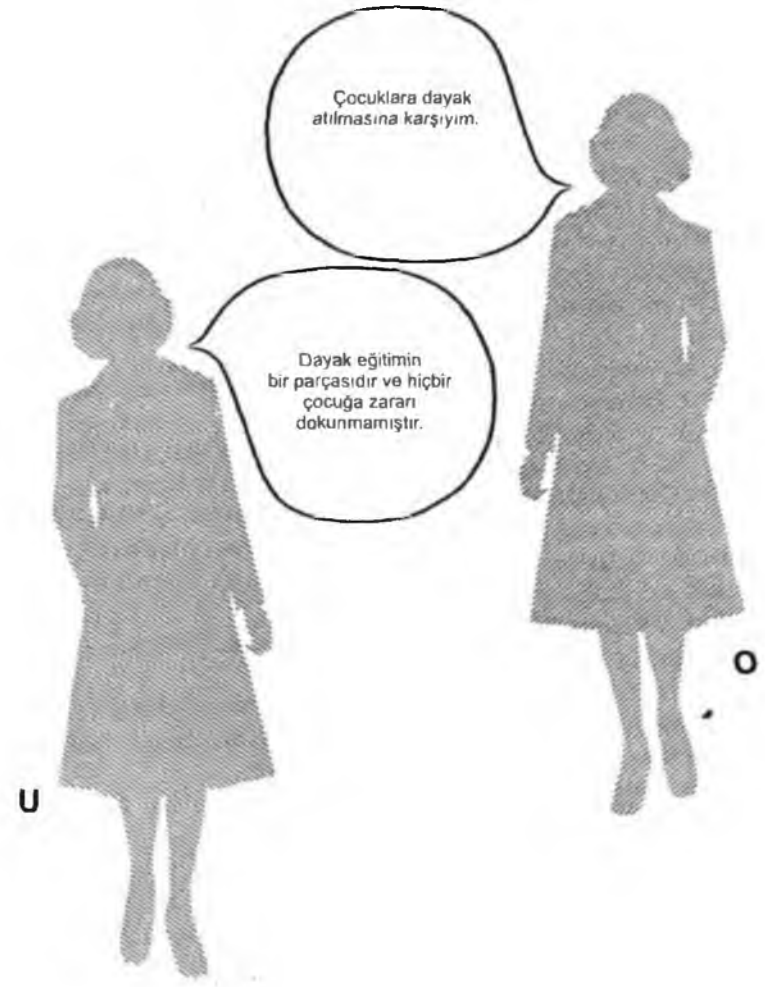
"Tren testi"

Ne de olsa, bu çarpıtmanın bir kaynağını ta 1965 yılında bulduğumuzu iddia etmiştik. Seçim niyetleriyle tespit ettiğimiz bulgulara göre her iki parti de aynı ölçüde güçlüydü, buna rağmen fikir ortamını tespit etmek amacıyla sorduğumuz "seçimleri kim kazanacak?" sorusuna verilen yanıtlar bir partinin sürekli olarak güç kazandığını gösteriyordu. Suskunluk sarmalı hipotezine göre bu durum her iki parti taraftarlarının fikirlerini toplum içinde açıkça ifade edip edememe eğilimlerine, yani herkesin görebileceği sinyallerle açıklanır. Ampirik yöntemlerle kontrol edilmesi gereken ikinci varsayım, insanların gerçekten çevrelerini, değişik cephelerin güçlülüğünü tespit edip davranışlarını ona göre ayarlayabilmek amacıyla dikkatlice gözlemleyip gözlemlemedikleridir.

1972 yılında hazırlanan bir Allensbach anketinde daha önce dünyada hiçbir yerde sorulmamış ilginç bir soru yer aldı. Söz konusu anket, ev kadınlarıyla çocuk eğitimi konusunda yaptığımız bir anketti. Ankete katılan kadınlara, sohbet eden iki kadını gösteren bir resim verildi. "Burada iki kadın, yaramazlık yaptığında çocuğa dayak atılıp atılmaması hakkında konuşuyorlar. Siz hangi kadının fikirlerine katılıyorsunuz, yukarıdakinin mi aşağıdakinin mi?" *(Şekil 10)*.

Şekil 10: **Çocuk eğitimiyle ilgili bir tartışma örneğinde susma ve konuşma eğilimlerinin test edilmesi.**

İki farklı cephenin teşhis edilebilmesi amacıyla mülakatta kullanılan resim.

Resimdeki kadınlardan biri şöyle diyordu: "Çocuklara dayak atılmasını kesinlikle yanlış buluyorum, insan çocukları dövmeden de eğitebilir".

Ocak 1972'de ankete katılan ev kadınlarının %40'ı bu görüşü paylaştılar.

Resimdeki diğer kadın ise şunu söylüyordu: "Dayak eğitimin bir parçasıdır ve şimdiye kadar hiçbir çocuğun zararına olmamıştır". Ev kadınlarının % 47'si bu görüşe katılırken % 13'ü kararsız kaldı.

Anketin ikinci sorusu şöyleydi. "Önünüzde beş saatlik bir tren yolculuğu olduğunu düşününüz, sizinle aynı kompartımanda seyahat eden bir kadın diyor ki..." Bu soru, ev kadınlarının birinci soruya verdikleri cevaba göre değişiyordu. Dayaktan yana olduklarını belirten kadınlara soru, "sizinle aynı kompartımandaki yolculardan bir kadın çocuk eğitiminde dayağa *kesinlikle* karşı olduğunu söyleyerek sohbete başlıyor. Bu kadınla sohbet eder miydiniz, yoksa söylediklerini dikkate almaz mıydınız?" biçiminde yöneltilirken, dayağa karşı olduklarını söyleyen kadınlara, "... bir kadın, çocuk eğitiminde dayağın *da* gerekli olduğunu söyleyerek sohbete başlıyor..." biçiminde soruldu.

Yani, ev kadınları kendisininkiyle zıt bir görüşe sahip bir başka kadınla karşı karşıya getirildi. Sonunda herkese aynı soru soruldu: "Bu kadının görüşlerini daha yakından öğrenmek için onunla sohbet eder miydiniz, yoksa bunu pek önemsemez miydiniz?"

Bu "tren testi" değişik konularda tekrarlandı. Konu bazen CDU/CSU ve SPD iken, bazen de Güney Afrika'daki ırk ayrımı, evlenmeden birlikte yaşayan çiftler, nükleer enerji, misafir işçiler ya da anayasanın 218. maddesi, uyuşturucu, kamu hizmetinde çalışan radikaller idi.

Araştırmak istediğimiz hipotez şuydu: Farklı cepheler, zıt görüşlerin olduğu ortamlarda, fikir beyan edip etmemek konusunda farklı bir tavır içindedirler. Fikirlerini açıkça ortaya koyma ve savunma eğiliminde taraf, daha güçlü olduğu izlenimini uyandırarak görünüşte daha güçlü olan bu saflara katılmak konusunda insanları etkilemektedir. Bu durum tek tek bireyler üzerinde gözlemlenebilir; ama böyle bir süreci, tekrar edilebilirlik, kontrol edilebilirlik ve hepsinden önemlisi, gözlemcinin nesnelliği gibi bilimsel kuralları da dikkate alarak nasıl ölçebiliriz? Gerçeklik taklit edilerek, ölçüm yapmaya uygun koşulların yaratılması gerekir. Örneğin, soruların belirli bir düzene göre sıralandığı, sözcüklerin de hep aynı vurguya sahip olduğu, ortalama 500, 1000 ya da 2000 katılımcıyla yüzlerce anketçinin çalıştığı ve böylece tek bir kişinin anket sonucunu değiştiremeyeceği bir ankette gerçeklik taklit edilebilir. Yine de, böyle bir ankette kurgulanan durum nasıl da yetersizdir; yaşamdan, tecrübelerden ve gerçek algılardan ne kadar farklıdır!

Kamunun simülasyonu

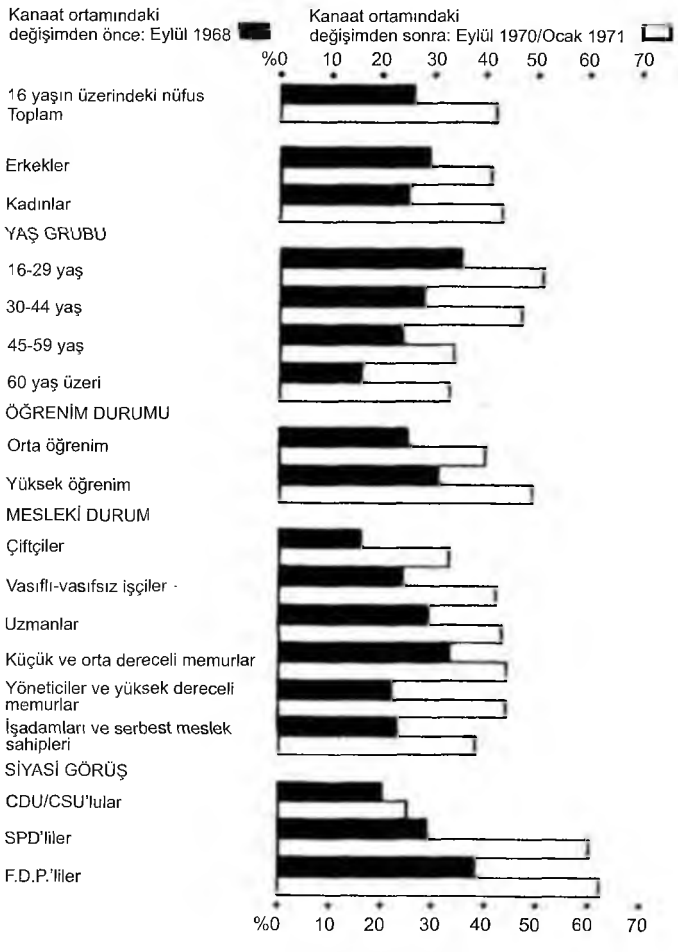
Kamuoyu yoklamalarında yapılması gereken ilk iş, ankete katılan kişinin kamuda görülen bir davranış karşısındaki örtük tutumunu saptayabilmek için mevcut kamusal durumu canlandırmaktır. Çünkü insanlar hangi cephenin güçlü, hangisinin zayıf olduğunu sadece aile arasındaki konuşmalardan değil, toplum içinde açıkça görülen davranışlardan çıkarırlar. "*Last minute swing*" analizleri, pek tanıdığı olmayan yalnız insanların bile bu sinyalleri algıladıklarını ortaya koymuştur. Kanaat ortamında bir parti, bir kişi ya da belirli bir kanaatle ilgili ani bir değişim yaşandığında, bu değişim hemen hemen aynı zaman dilimi içerisinde tüm toplumsal gruplar, çeşitli yaş grupları ve meslek çevreleri tarafından algılanır (*Şekil 11, 12, 13*). Bu ancak sinyaller apaçıksa, yani kamusal ise mümkündür. Aile içindeki ve yakın dostlar arasındaki davranışlar, kamu içindeki davranışla aynı ya da farklı olabilir; bu, suskunluk sarmalı süreci açısından ilk etapta önemsizdir. Biz bunu, anket sırasında katılımcının susma ya da konuşma eğilimini açığa vuracağı bir sahne tasarlamaya çalıştığımızda farkediverdik. Katılımcıya, çoğu insanı tanımadığı kalabalık bir davette olduğunu hayal etmesini söyledik. Bu davette laf dönüp dolaşıp tartışmalı bir konuya geliyordu (ankette bu konunun ne olduğu belirtilmişti). Katılımcı böyle bir tartışmaya katılır mıydı, yoksa önemsemez miydi? Soru "işe yaramadı", çünkü durum yeterince kamusal değildi. Ev sahibine karşı, diğer davetlilere karşı kabalık etmeme düşüncesi deneklerin tepkisini etkiledi. Sonra bir de "tren testini" uyguladık. Bu testteki durum yeterince kamusaldı, tıpkı "kamuya açık gezinti yolu" gibi: Herkes girebilir, adını sanını bilmediğimiz insanlar vardır. Fakat çekingen birinin bile, eğer canı isterse sohbetlere katılabileceği "küçük" bir kamudur. Ankete katılan kişinin, sokakta, pazarda ya da bakkalda davrandığı gibi davranması, kendisine soruyu yönelten araştırmacılar ya da onu dinleyen diğer aile bireyleri karşısında, testteki ortamı hayal ederek aynı doğallıkla tepki vermesi beklenebilir miydi? Yoksa yalnızca kurgulanan, hayal edilen bir durum karşısındaki itki fazla mı zayıf olacaktı?

İkinci varsayımımız doğrulanıyor: Kazananlar konuşmaya, kaybedenler susmaya eğilimli

1972, 1973 ve 1974'te uyguladığımız tren testlerini değerlendirdiğimizde şu sonuca vardık: Farklı saflardaki insanların belli konulardaki konuşma

Şekil 11: **Kanaat ortamının tüm nüfus katmanlarında değişimi: Kamusallığın ifadesi.**

Örnek: "Federal Almanya Doğu Almanya'yı tanımalıdır".
Eylül 1968 - Eylül 1970/Ocak 1971

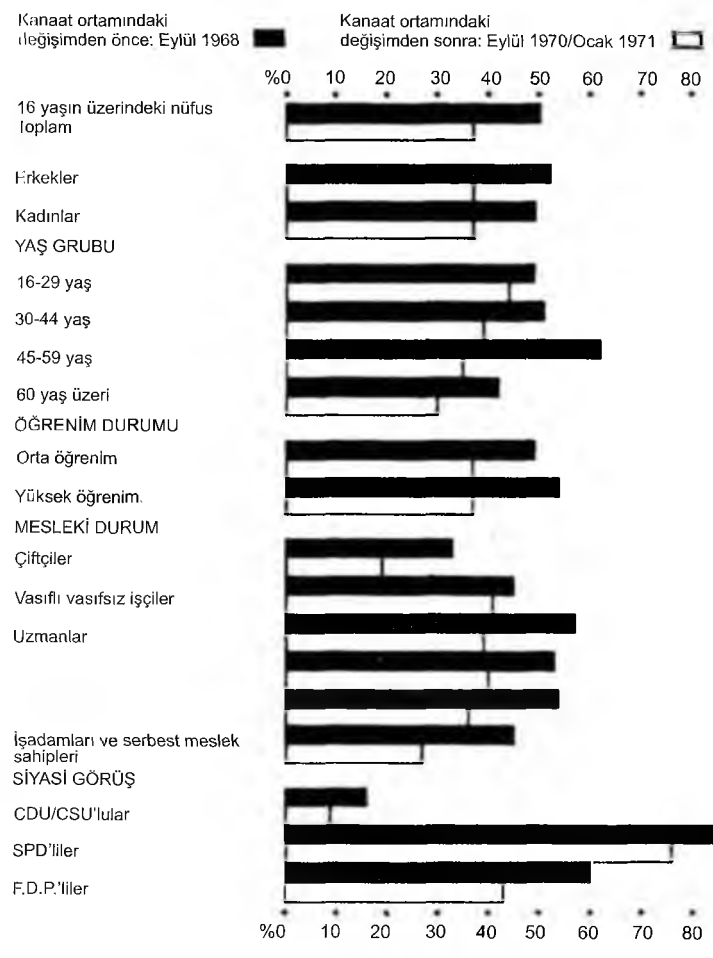

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2044 ve 2065/2068A.

ve susma eğilimleri ölçülebiliyordu. Özellikle de, 1972 seçim yılı bu tür testler için ideal konular sunuyordu. Nobel Barış Ödülü sahibi Almanya Başbakanı Willy Brandt'a duyulan hayranlık doruk noktasındaydı, ancak Brandt'ın simgesi haline gelmiş doğu politikası konusunda keskin görüş ayrılıkları hâkimdi. Doğu politikasını savunanların ve karşı çıkanların,

Şekil 12: **Bütün halk bir kanaat ortamının etkisi altına giriyor.**

Örnek: Başbakan Brandt'ın izlediği politikanın onaylanması
Mayıs/Haziran 1973 - Ocak 1974

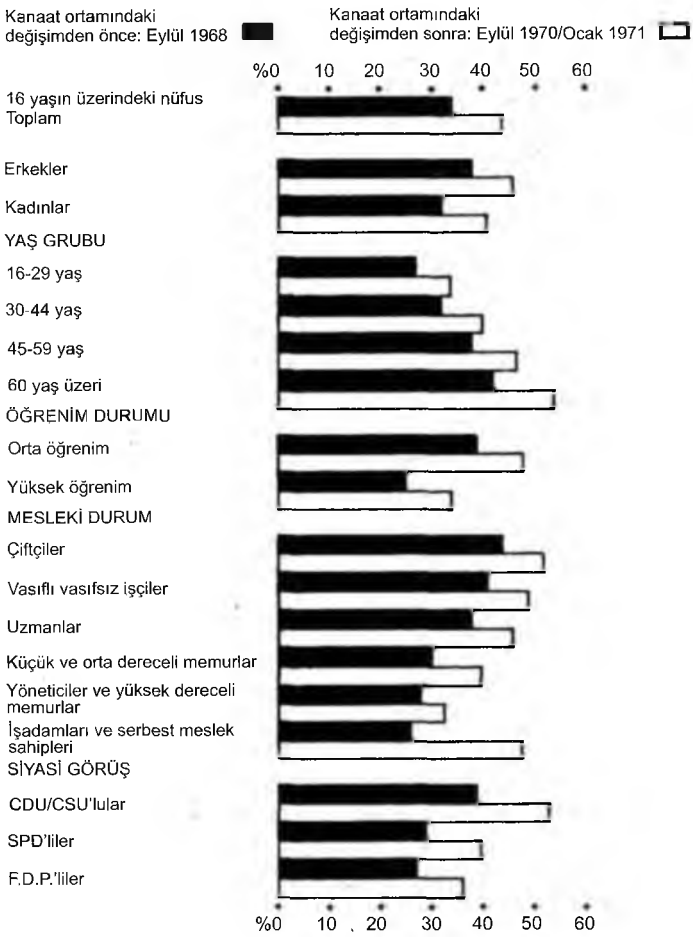

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2095 ve 3001.

toplumda hangi görüşün güçlü olduğunu anlamaları için özel bir algılama yeteneğine gereksinimleri yoktu. Mayıs 1972'de şöyle bir soru sorduk: "Sizce Batı Almanya halkının çoğu, Doğu Bloku ülkeleriyle yapılan anlaşmalara karşı mı, taraf mı?" % 51, "çoğunluk anlaşmalardan yana" derken, "çoğunluk anlaşmalara karşı" diyenlerin oranı % 8 idi. % 27 "taraf olanlar-

Şekil 13: **Kanaat ortamındaki değişim her yere nüfuz ediyor.**

Örnek: Ölüm cezasından yana olanlar
Sonbahar/kış 1975/1976 - Yaz 1977

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3020/3023 ve 3046.

la karşı olanların oranı yarı yarıya" derken, % 14 fikir yürütmekten kaçınıyordu: "Bir şey söylemek imkânsız".

1972 Ekim'inde, seçim kampanyası devam ederken, bir kamuoyu araştırmasında tren testini uyguladık. Sorumuz şöyleydi: "Önünüzde beş saatlik bir tren yolculuğu olduğunu düşününüz. Sizinle aynı kompartımanda

seyahat eden yolculardan biri Willy Brandt'tan *yana* olduğunu söyleyerek sohbete başlıyor [görüşmelerin yarısında soru "Brandt'a *karşı* olduğunu söylüyor" şeklinde soruldu]. Bu insanın düşüncelerini daha yakından öğrenmek amacıyla onunla sohbet eder miydiniz, yoksa söylediklerine önem vermez miydiniz?" Brandt karşıtlarının iki katı olan Brandt yandaşlarının % 50'si "seve seve sohbet ederdim" derken, karşıtların % 35'i sohbet etmeye eğilimli olacaklarını söylemişlerdi. "Söylediklerine önem vermezdim" diyenlerin oranı ise karşıtlarda % 56 iken, taraftarlarda % 42 oranındaydı *(Tablo 4)*. Bu sonuçlar şu anlama geliyordu: Brandt taraftarları sadece sayı olarak değil, aynı zamanda konuşma ve görüşlerini açıkça belirtme eğilimleriyle de toplumdaki mevcut hallerinden daha güçlü olduğu izlenimini uyandırıyorlardı.

Tablo 4: **Tren testi**

Şansölye Willy Brandt'la ilgili olarak "küçük bir kamu"da konuşma ve susma eğilimleri (Ekim 1972)

	Çoğunluk: Brandt'ı destekleyenler %	Azınlık: Brandt'a karşı olanlar %
Bir tren yolculuğunda, aynı kompartımanı paylaştıkları bir yolcuyla Brandt hakkında seve seve sohbet edenler	50	35
Sohbet etmek istemeyenler	42	56
Kararsızlar	8	9
	100	100
n=	1011	502

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2086/I+II.

Yakaya takılan bir rozetle de konuşulur

Konuşma ve susmayı bu bağlamda irdelemek gerekiyor. Yakaya bir rozetin takılması, arabaya bir çıkartmanın yapıştırılması "konuşmak"tır; bir görüşe sahip olmamıza rağmen, bunları yapmamak ise "susmak"tır. Frankfurter Rundschau gibi belli bir çizgiye sahip bir gazeteyi herkesin görebileceği bir biçimde taşımak "konuşmaktır", gazeteyi cebe tıkmak ya da daha az bilinen bir gazetenin içine saklamak da (hiç kimse gazeteyi sakladığını kabul etmeyecektir elbette, sadece başka bir gazeteye sarmıştır, o kadar)

"susmaktır". Bildiri dağıtmak konuşmaktır, afiş asmak, afiş sökmek ya da rakip partilerin amblemini taşıyan arabaların lastiğini patlatmak da konuşmaktır. 1960'lı yıllarda bir erkeğin uzun saçlı olması konuşmaktı, Doğu Bloku ülkelerinde kot pantolon giymek konuşmaktır.

1972 yılında, tren testini yapmadan da tartışmalı bir konuda bir tarafın belirgin bir biçimde etkin olduğuna, konuştuğuna, öbür tarafınsa daha güçsüz olmamasına, hatta bazen siyasal çoğunluğu oluşturabilmesine rağmen sustuğuna, bu yüzden de olduğundan daha zayıf göründüğüne dair ampirik kanıtları toplayabilirdik. Amerika Birleşik Devletleri eski başkan yardımcısı Agnew'ın, "sessiz çoğunluk" yakınması ünlü olmuştu, çünkü insanların çoğunun algıladıkları, hatta oluşum sürecinde rol oynadıkları halde açıkça dile getirmedikleri için bilincine varmadıkları bir gerçeği dile getirmişti.

1972 yılındaki Parlamento seçimlerinden sonra bir soru, mücadele içindeki partilerin hemen hemen aynı güçte ve aynı sayıda taraftara sahip olmalarına rağmen, toplumda bir tarafın daha aktif ve güçlü görünmesinin nedeni ve bu eşitsizliğin nelerden kaynaklandığı hakkında bizi bir anda aydınlatıverdi. 1972'nin Aralık ayında sorduğumuz soru şuydu: "Bildiğiniz gibi tüm siyasi partilerin rozetleri, afişleri ya da çıkartmaları var. Sizce ortalıkta en çok hangi partinin rozetleri, afişleri ve araba çıkartmaları görüldü?"sorusunu "en çok SPD'nin" diye yanıtlayanların oranı % 53, "CDU/CSU" diyenlerin oranı ise % 9'du. İkinci sorumuz konuyu başka bir açıdan ele alıyordu: "Bir partinin seçimlerde başarılı olması elbette parti taraftarlarının seçim kampanyalarındaki çalışmalarına da bağlıdır. Sizce bu seçimlerde en çok hangi partinin taraftarı seçim kampanyalarında kişisel çaba gösterdi?" Temsili araştırmamıza göre halkın % 44'ü "SPD taraftarları", % 8'i "CDU/CSU taraftarları" diye görüş bildirdi. Bu sonuçlar şöyle değerlendirilebilir: 1972 sonbaharında düşüncesini rozetler, çıkartmalarla dile getirmek isteyen CDU'lu bir taraftar, kendisiyle hemfikir olan birilerini aradı boşu boşuna; oysa onlar suskunluğa büründükleri için, aynı görüşü paylaşanları rozetlerle desteklemek isteyenlerin kendisini yalnız ve dışlanmış hissetmesine katkıda bulunmuş oldular. Hiçbir suskunluk sarmalı süreci o dönemde yaşanankinden daha ileri boyutlara ulaşamazdı.

Kanaat ortamlarını görülebilir kılmak amacıyla yaptığımız deneylerden elde ettiğimiz bu bulgular bir hayli yadırgatıcıydı. Öyle ya, bir rozet takmak ya da arabaya bir çıkartma yapıştırmak zevk meselesi değil miydi? Kimileri böyle şeylerden hoşlanır, kimileri de hoşlanmaz. Örneğin, daha muhafazakâr insanlar daha çekingen olamazlar mı? Ya da "tren testleri": Bazı insanlar yolculukta sohbet etmekten hoşlanır, bazıları pek hoşlan-

maz. Tren testini toplumdaki baskı süreçlerinin "suskunluk sarmalı" gibi süreçlerle yayıldığının bir işareti olarak görebilir miyiz?

Konuşmaya eğilimli grupları kendi safına katmanın avantajı

Ampirik araştırmaların da ortaya koyduğu gibi, konu ve kanaatlerden bağımsız olarak, bazı insanların konuşmaya eğilimli oldukları, bazılarının ise susmayı tercih ettikleri doğrudur. Bu durum tüm toplumsal gruplar için geçerlidir. Örneğin, "küçük bir kamu" içinde tartışmalı bir konu hakkında konuşma eğilimi, kadınlara oranla erkeklerde daha güçlüdür; aynı şekilde, gençler yaşlılara, üst tabakaya mensup insanlar alt tabakadakilere göre daha güçlü bir eğilim gösterirler *(Tablo 5)*.

Bu durum, kanaatlerin toplumda açıkça algılanmasında rol oynayan bir faktördür. Bir fraksiyon kendi görüşlerini paylaşan ne kadar çok genç, ne kadar çok üst sınıftan iyi eğitim görmüş insan kazanırsa, toplumda o ölçüde güçlü görünür ve sözünü dinleten bir imaja sahip olur. Fakat bu madalyonunun sadece bir yüzüdür. Konuşma eğilimini etkileyen bir başka faktör daha vardır: Kanaatlerle duygular arasındaki uyum, dönemin eğilimi, dönemin ruhu [*Zeitgeist*] ve daha modern, daha mantıklı ya da "daha kaliteli insanların" onayına sahip olmak *(Tablo 6)*.

Dönemin ruhuyla uyum içinde olduğunu hissetmek dili çözüyor

1972 sonbaharında Willy Brandt taraftarları, toplu yerlerde Brandt'la ilgili tartışmalara Brandt karşıtlarına nazaran daha fazla katılma eğilimindeydiler. Taraftarların kadın-erkek, yaşlı-genç, iyi eğitimli ya da eğitimsiz olmaları bu gerçeği değiştirmiyordu *(Tablo 7)*. "Tren testi" kendini kanıtlamıştı. Daha sonraki yıllarda da, bu testi uyguladığımız deneylerin çoğunda, tartışmalı bir konuda hangi tarafın konuşmayı, hangi tarafın susmayı tercih ettiğini gördük. SPD taraftarlarının % 54'ü bir tren yolculuğu sırasında SPD ile ilgili bir tartışmaya katılacaklarını söylerken; CDU/CSU taraftarlarının sadece % 44'ü kendi partileriyle ilgili bir tartışmaya katılabileceklerini belirtmişlerdi (1974).[2] Başbakanın değişmesinden sonra Helmut Schmidt taraftarlarının % 47'si, karşıtlarınsa sadece % 28'i Schmidt hakkında tartışmaya hazırdılar (1974).[3] Açlık grevi yapan tutukluların zorla beslenmesi konusunda, karşıtların % 33'ü, taraftarların % 46'sı görüş bildireceklerini ifade ettiler (1975).[4]

Tablo 5: **Çeşitli toplumsal grupların tartışma eğilimleri**

	Tartışmalı bir konuda tartışmaya hazır olanlar(*) %	Tartışmak istemeyenler %	Kararsızlar %	%	n=
16 yaşından büyük nüfus (toplam)	36	51	13	=100	9966
Erkekler	45	45	10	=100	4631
Kadınlar	29	56	15	=100	5335
Öğrenim durumu					
Orta öğrenim	32	54	14	=100	7517
Yüksek ve dengi okullar	50	42	8	=100	2435
Yaş grupları					
16-29 yaş grubu	42	47	11	=100	2584
30-44 yaş grubu	39	50	11	=100	2830
45-59 yaş grubu	35	52	13	=100	2268
60 yaş ve üstündekiler	27	56	17	=100	2264
Meslek Grupları					
Çiftçiler	19	63	18	=100	621
Vasıflı ve vasıfsız işçiler	28	54	18	=100	2289
Uzmanlar	37	51	12	=100	2430
Küçük ve orta dereceli memurlar	41	49	10	=100	262
Yöneticiler ve yüksek dereceli memurlar	47	44	9	=100	1051
Işadamları ve serbest meslek sahipleri	40	49	11	=100	92

"*Tendenzwende*" araştırmalarda yardımcı oluyor

Almanya'da "*Tendenzwende*" [siyasi eğilimlerin değişimi] denilen bir noktaya vardık. Bu noktaya varıncaya kadar sol görüşlü kişi ve siyasi liderlerin konuşmaya ve tartışmaya neden daha fazla eğilimli oldukları anlaşılamamıştı. Belki kanaat ortamı kendileri için çok uygundu, belki de daha çok sol kesimlerde bol bol tartışılıyordu.

Daha sonra yaptığımız iki gözlem ikinci varsayımı çürüttü. Öncelikle, SPD taraftarlarının partileri hakkında konuşma eğilimleri, 1974 ve 1976 yılları arasında, yani "*Tendenzwende*" aşamasında belirgin bir biçimde azaldı. 1974 yılında SPD taraftarlarının % 54'ü konuşmaya eğilimliyken, bu oran 1976 yılında % 48'e düşüyordu. Aslında dikkat çekici olan bu bulgu-

Aylık gelir				
800 DM altında	26	56	18=100	1448
800 ila 1000 DM altında	32	53	15=100	1875
1000 ila 1250 DM altında	35	52	13=100	2789
1250 ila 2000 DM altında	42	48	10=100	2979
2000 DM ve üzeri	48	43	9=100	866
Kent ve taşra				
Köyler	32	52	16=100	1836
İlçeler	37	52	11=100	3164
İller	36	51	13=100	1797
Büyük kentler	38	49	13=100	3164
Siyasi görüşler				
CDU/CSU'lular	34	55	11=100	3041
SPD'liler	43	47	10=100	4162
F.D.P.'liler	48	44	8=100	538

(*) Bir tren yolculuğu esnasında, kendileriyle aynı kompartımanda seyahat etmekte olan yolcuyla sosyalizmin uygulanması, Alman Komünist Partisi DKP'nin yasaklanması, Almanya Başbakanı Willy Brandt ya da evli olmayan çiftlerin birlikte yaşamalarının hoş görülüp görülmemesi hakkında sohbet etmeye eğilimli olanlar.

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2084/205/2086 I+II/2089/2090-1972/1973.

dan çok, SPD taraftarlarının trende konuşan yolcunun SPD hakkında olumlu ya da olumsuz konuşması karşısında gösterdikleri ani hassasiyet oldu. 1974 yılında SPD taraftarları, yolcunun görüşlerinden bağımsız olarak konuşmaya eğilimli çıkmışlardı: Yolcu SPD'yi övdüğünde % 56, eleştirdiğinde % 52 oranında konuşma eğilimindeydiler. Oysa 1976 yılında SPD taraftarları, kompartımandaki yolcu SPD'yi övdüğünde % 60 oranında konuşmaya eğilimli iken, yolcu SPD'yi eleştirdiğinde bu oran % 32'ye iniyordu. CDU/CSU taraftarlarında durum tam tersiydi. CDU/CSU taraftarları 1974 yılında, konuşma eğilimlerini trendeki yolcunun CDU'ya karşı takındığı tavra göre belirlerken, 1976'da hiç ayrım yapmadan sohbete katılmak eğilimindeydiler.[5]

1972 ve 1973 yıllarındaki deneyimlerimizden sonra, tren testlerimizdeki yolcunun tutumunu belirli bir kişiden, görüşten ya da fraksiyondan yana ya da belirli bir kişiye, görüşe ya da fraksiyona karşı göstererek, aynı kompartımanda seyahat edilen yolcunun tutumunun kişilerin konuşma ve susma eğilimlerini her seferinde nasıl etkilediğini ölçmekten vazgeçmek üzereydik. Sonuçlar arasında o dönemde fazla bir fark yoktu.

Tablo 6: **Sosyal ortamın ve nüfus gruplarındaki özgüvenin göstergesi olarak konuşma eğilimleri.**

1972-1978 tarihlerini kapsayan bir karşılaştırma, halkın, özellikle de CDU/CSU taraftarlarının, konuşma eğiliminin arttığını ortaya koymaktadır.

	Bir tren yolculuğu sırasında, kendileriyle aynı kompartımanda seyahat eden biriyle seve seve sohbet edecek olanların oranı		
	1972/73 %	1975/76 %	1977/78 %
16 yaşından büyük nüfus (toplam)	36	37	44
Erkekler	45	43	52
Kadınlar	29	32	37
Yaş grupları			
16-29 yaş grubu	42	41	51
30-44 yaş grubu	39	41	49
45-59 yaş grubu	35	35	42
60 yaş ve üstündekiler	27	30	33
Öğrenim durumu			
Orta öğrenim	32	34	39
Yüksek ve dengi okullar	50	46	53
Meslek grupları			
Çiftçiler	19	30	29
Vasıflı ve vasıfsız işçiler	28	29	35
Uzmanlar	37	37	44
Küçük ve orta dereceli memurlar	41	41	48
Yöneticiler ve yüksek dereceli memurlar	47	46	54
İşadamı ve serbest meslek sahipleri	40	40	47

Fakat 1975 ve 1976 yıllarındaki araştırmalarımız sırasında anladık ki, bu varyasyondan vazgeçmek aceleyle alınmış bir karar olacaktı. Daha önce de belirtildiği gibi, ancak suskunluk sarmalı süreci sonuna yaklaştığında, yani cephelerden biri kendini açıkça ifade edip, diğer cephe tamamen kabuğuna çekildiğinde, susma ve konuşma, hâkim dostça ya da düşmanca tutumdan bağımsız olarak sabitlenmiş demektir. Fakat bu tür açık tutumların yanı sıra, tartışmalı durumlar, sonucu belirsiz çatışmalar da vardır; çatışma belki de ifade bile edilmemiştir, örtük olarak mevcuttur. Bütün bu durumlarda, daha sonraki araştırmalarımızın da gösterdiği gibi, trendeki sohbete gösterilen tepki, önemli bir ipucu olabilir.

Kent ve taşra			
Köyler			
(Nüfusu 2000'den az olanlar			
1977/78'de nüfusu 5000'den az olanlar)	32	37	41
İlçeler			
(Nüfusu 2000-20000 arası olanlar			
1977/78'de 5000-20000 arası)	37	36	46
Orta büyüklükte kentler	36	38	45
Büyük kentler	38	37	44
Siyasi görüşler			
CDU/CSU'lular	34	38	44
SPD'liler	43	40	47
F.D.P.'liler	48	38	49

Kaynaklar:
1972/73: Allensbach Arşivi, Anket: 2084, 2085, 2086/I+II, 2089, 2090 (Ağustos 1972-Şubat 1973). Tren kompartımanındaki tartışma konuları şunlardı: Sosyalizmin kabul edilmesi, Alman Komünist Partisi'nin yasaklanması, Şansölye Brandt, evli olmayan çiftlerin birlikte yaşamaları. Toplam: 9966 anket.
1975/76: Allensbach Arşivi, Anket: 3011, 3012, 3013, 3020, 3031, 3033/I, 3035 ve 3037 (Şubat 1975-Aralık 1976). Tren kompartımanındaki tartışma konuları: Açlık grevindeki tutukluların zorla beslenmesi, ölüm cezası, Franz Josef Strauss'a daha fazla siyasi güç tanınması, Ispanyol devlet yönetimi hakkında olumlu kanaatler, SPD'nin beğenilip beğenilmediği, CDU/CSU'nun beğenilip beğenilmediği, evlenmeden beraber yaşama, sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesi. Ortalama: 14504 anket.
1977/78: Allensbach Arşivi, Anket: 3046, 3047, 3048, 3049 ve 3060 (Ağustos 1977-Ekim 1978). Tren kompartımanındaki tartışma konuları: Ölüm cezası, yeni nükleer santrallerin inşaası, teröristlere ölüm cezası, terörist sempatizanları, Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinin yer almadığı bir Birleşik Avrupa. Ortalama: 10113 anket.

Sol görüşlülerin kanaat ortamından daha az etkilendikleri varsayımı çürütülüyor

Sol görüşlü insanların temelde konuşmaya daha eğilimli oldukları varsayımını çürüten ikinci kanıtımızı, yine bir olgu üzerinde çalışırken elde ettik. Söz konusu olgu, –daha önce "seçimleri kimin kazanacağını düşünüyorsunuz?" sorusuyla açığa çıkardığımız "*bandwagon etkisi*" gibi– uzun yıllardan beri seçim araştırmacılarının dikkatini çeken bir olguydu. Bir yandan seçmenlerin bir kısmı son anda kazanacağı düşünülen partiye kayarken, öte yandan kazanan partiye oy verenlerin sayısından daha fazla seçmen

Tablo 7: **Tüm toplumsal gruplarda, toplumda hâkim görüşlerden yana olanlar, azınlıktaki görüşlerin yandaşlarına göre daha çok konuşma eğilimindedirler.**

	Bir tren yolculuğu sırasında yolculardan biriyle seve seve sohbet edecekler	
	Yaygın kanaatin temsilcileri Brandt taraftarları %	Azınlıktaki kanaatin temsilcileri Brandt karşıtları %
Toplam	49	35
Erkekler	57	44
Kadınlar	42	27
Yaş grupları		
16-29 yaş grubu	53	43
30-44 yaş grubu	47	37
45-59 yaş grubu	55	30
60 ve üstü	42	34
Öğrenim durumu		
Orta öğrenim	45	29
Yüksek ve dengi okullar	61	51
Meslek durumu		
Çiftçiler	39	13
Vasıflı ve vasıfsız işçiler	40	24
Uzmanlar	45	30
Küçük ve orta dereceli memurlar	57	43
Yöneticiler ve yüksek dereceli memurlar	62	47
İşadamları ve serbest meslek sahipleri	55	49
Kent ve taşra		
Köyler (nüfusu 5000'den az)	46	28
İlçeler (nüfusu 5000-20000 arası)	46	42
Orta büyüklükteki kentler (20000-100000 arası)	48	40
Büyük kentler (100000'den fazla)	54	36
Politik görüşler		
CDU/CSU'lular	46	36
SPD'liler	52	35

Tablonun nasıl değerlendirileceğine dair bir örnek: Brandt'ın politik görüşlerini benimseyen erkeklerin % 57'si (Brandt taraftarları) bir tren yolculuğu sırasında Brandt hakkında konuşmaya hazırlar.

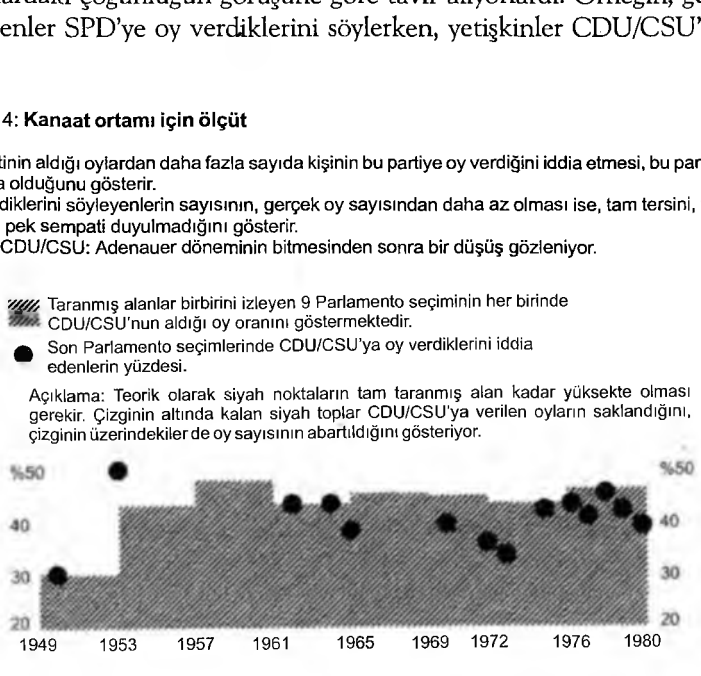
Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2086/I+II, Ekim 1972. Ankete katılan Brandt taraftarlarının toplam sayısı 1011, karşıtlarının toplam sayısı 502.

bu partiye oy verdiğini iddia ediyordu. Bu durum, tıpkı *bandwagon etkisi*nde de görüldüğü gibi, seçmenlerin başka partiye oy vermiş olmalarına rağmen, kazanan tarafta yer almayı istemeleri olarak yorumlanabilir.

Konuyu daha iyi kavramak amacıyla, Allensbach Enstitüsü Arşivi'nde 1949'daki ilk genel seçimlere kadar bütün seçim sonuçlarını taradık. Her seçimden sonra kazanan partinin oy sayısından daha çok seçmenin kazanan partiye oy verdiğini iddia ettiğine dair basit bir kuralı onaylayacak bir kanıta rastlayamadık. Çoğunlukla, seçim sonrası bilgiler seçim sonuçlarıyla uyum içindeydi *(Şekil 14, 15)*. Yalnızca bir keresinde, 1965 yılında, ne kaybeden SPD, ne de kazanan CDU/CSU için oy kullandığını söyleyen yeterli sayıda seçmene rastlanmazken, 1969 ve 1972'de SPD'ye oy verdiklerini söyleyenlerin sayısı kullanılan oyların sayısını fazlasıyla aşıyordu. Fakat panel yöntemiyle, yani hep aynı kişilerle sürekli ve düzenli olarak yapılan anketlere bakıldığında iki tuhaflık göze çarpıyordu. Birincisi, insanlar seçimden önce ya da sonra hangi partiye oy vereceklerini ya da verdiklerini söyleyerek seçim tercihlerini düzelttiklerinde, sonuç her zaman kazanan parti SPD'nin lehine değildi. Bilakis, ait oldukları toplumsal gruplardaki çoğunluğun görüşüne göre tavır alıyorlardı. Örneğin, genç seçmenler SPD'ye oy verdiklerini söylerken, yetişkinler CDU/CSU'yu,

Şekil 14: **Kanaat ortamı için ölçüt**

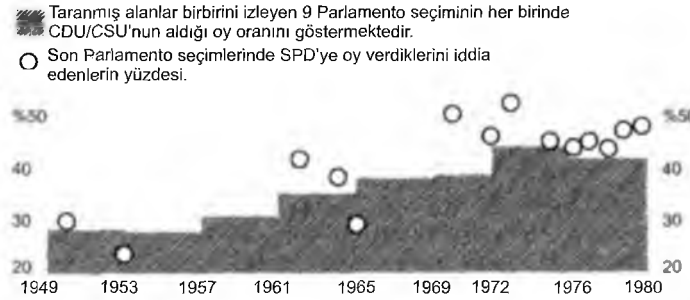
Bir partinin aldığı oylardan daha fazla sayıda kişinin bu partiye oy verdiğini iddia etmesi, bu partinin revaçta olduğunu gösterir.
Oy verdiklerini söyleyenlerin sayısının, gerçek oy sayısından daha az olması ise, tam tersini, yani partiye pek sempati duyulmadığını gösterir.
Örnek CDU/CSU: Adenauer döneminin bitmesinden sonra bir düşüş gözleniyor.

Kaynak: Federal Almanya İstatistik Yıllıkları. Anket verileri: Allensbach Arşivi.

Şekil 15: **Kanaat ortamı için ölçüt**

Altmışlı ve yetmişli yıllarda SPD'nin revaçta olması nedeniyle, son Parlamento seçimlerinde SPD'ye oy verdiğini iddia eden insan sayısında sürekli bir artış gözlemlenmektedir.

Kaynak: Federal Almanya İstatistik Yıllıkları. Anket verileri: Allensbach Arşivi.

işçiler SPD'yi, işverenler de CDU/CSU'yu tercih ettiklerini söylüyorlardı. Bu durum, insanların kazanan tarafta olmayı istemelerinden çok, ait oldukları toplumsal gruplardan dışlanmama çabasını gösteriyordu. 1972 seçimlerinde toplumsal grupların çoğunluğu SPD'ye oy verdikleri için, seçim sonrası yapılan kamuoyu yoklamalarında SPD'yi destekleyenlerin sayısında bir artış görülmüştü.

Kanaat ortamının baskısını ölçmek için yeni bir yöntem

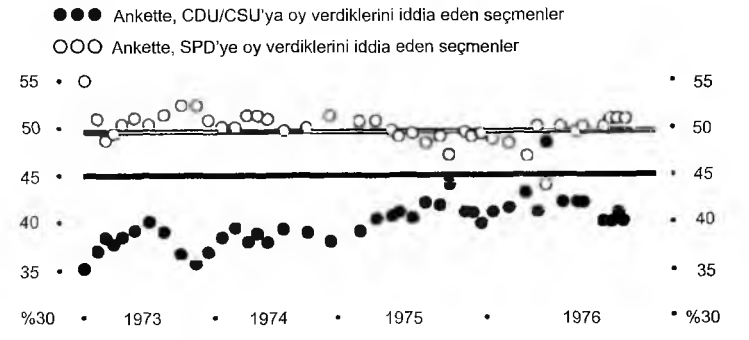
İkinci tuhaf nokta ise, SPD'ye oy verdiğini iddia etmedeki abartının ve CDU/CSU'ya oy verdiğini söyleyenlerin düşük sayısının Parlamento seçimlerinden sonra sabit kalmamasıydı. Öyle görünüyordu ki, bu iki tepki kanaat ortamındaki harekete gösterilen duyarlı tepkilerdi. 1972-1973'te SPD'ye oy verdiklerini iddia edenlerin abartılı sayısında (tam tersine, seçim sonrası çok az sayıda seçmen CDU/CSU'ya oy verdiğini iddia etmişti) zaman içinde bir azalma oldu ve sanki bir ağır çekimdeki gibi, SPD ya da CDU/CSU'ya oy verildiği anımsanarak gerçek oranlara yaklaşıldı. Bu gözlemlerin bir kısmı *Şekil 16*'da görülebilir.

1976'ya kadar gerçek oranlara yaklaşılmasına rağmen hareket durmadı. Örneğin, 1976 seçim yılında seçim gününün yaklaşmasıyla CDU'luların yine düşüncelerini açıkça ifade etmekten çekindikleri göze çarpıyordu (*Şekil 17*).

Toplumdaki çatışmaların keskinlik derecesini, eğilim ve cepheleşmenin gücünü ölçmek amacıyla, son seçimlerdeki tercihlerin, SPD'ye verilen

Şekil 16: **Kanaat ortamı ölçütü: Bir partiye verilen oylar konusunda gerçekdışı –daha az ya da daha fazla– beyanlarda bulunulması.**

Bu şekil, 1973 ve 1976 yılları arasında SPD'ye oy verdiklerini iddia edenlerin oranının resmi sonuçları ne ölçüde aştığını göstermektedir. (%49,═══ çizgisi olarak gösterilmiştir.) Şekil ayrıca, CDU/CSU'ya oy verdiklerini söyleyenlerin oranının resmi sonuçların ne kadar altında kaldığını da göstermektedir. (%45, ▬▬ olarak işaretlenmiştir.) Gelişim trendinde CDU/CSU taraftarlarının giderek cesaretlendikleri göze çarpmaktadır.

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2089-3004, 3006, 3008-3010, 3012- 3023, 3025.

oylardaki abartının ve CDU/CSU oylarının sözüm ona düşüklüğünün aydan aya gözlemlenmesi, bugün kamuoyu araştırma kuruluşlarının rutin işlerinden sayılmaktadır. 1974-1976 yıllarını kapsayan "*Tendenzwende*" dönemindeki ağır çekim görüntüsünden, konuşma ve susma eğilimlerinin sağ ya da sol görüşlü olmakla doğrudan bir ilgisinin olmadığını anlamış bulunuyoruz.

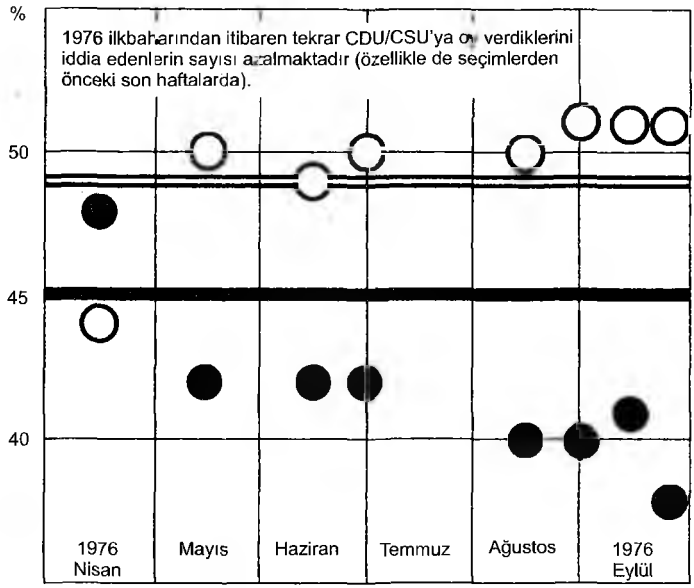
Çünkü biz 1972'den beri, bir tarafın oy oranları konusundaki abartılı iddialarını ve diğer tarafın da aşırı mütevazılığını konuşmak ve susmak olarak yorumladık. İnsanları konuşmaya ya da susmaya iten değişken çevre baskısını ölçmemize yarayan bir yöntem burada kendiliğinden karşımıza çıktı.

Görüşlerini açıkça ifade etme eğilimini ölçmeye yönelik bir soru dizisi

Fakat bu yöntemin yanı sıra, bu yıllarda yeni araştırma araçları, yeni test soruları geliştirilmeye devam edildi. 1975 yılında ilk defa, insanların partileri hakkındaki görüşlerini açıkça belli etme eğilimlerini ölçmek amacıyla bir soru dizisi hazırladık. Testimiz şöyleydi: "Şimdi sizin görüşlerinize en yakın partiyle ilgili bir soru soralım. Size bu parti için neler yapabileceğiniz

Şekil 17: **Seçim kampanyasında kanaat ortamının baskısının artması.**

1976 seçimlerinde hangi partiye oy verildiğine dair yanlış beyanlarda bulunulması

Açıklamalar: Şekil, 1976 yılında Nisan ve Eylül ayları arasında SPD'ye oy verdiklerini iddia eden insanların oranının gerçek resmi sonuçları nasıl aştığını (% 49; ═══ olarak işaretlenmiştir) ve CDU/CSU'ya oy verdiklerini iddia edenlerin oranının ne ölçüde gerçek resmi sonuçların (% 45; ▬▬ olarak işaretlenmiş) altında kaldığını göstermektedir. ●●● Anketlerde 1972'deki genel seçimlerde CDU/CSU'ya oy verdiklerini iddia eden seçmenler. ○○○ PSD'ye oy verdiklerini iddia eden seçmenler.

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3028 - 3035.

sorulursa, örneğin şu kartlarda yazılı olanların en çok hangisini yapmak isterdiniz?" Anketörlerin deneklere gösterdiği kartlarda bir partiyi desteklemenin on bir yolu yazılıydı. Etrafındaki insanlardan çekinen ama bir partiye olan bağlılığını, örneğin para bağışında bulunarak göstermek isteyenler de göz önünde bulundurularak gizliliğe önem verilmişti. Diğer olanaklar şöyleydi:

- Partinin rozetini takarım
- Arabama partinin çıkartmasını yapıştırırım
- Tanımadığım insanların kapısını çalarak partinin propagandasını yaparım

- Partinin afişini pencereme ya da evime asarım
- Parti için afiş asmaya giderim
- Sokak tartışmalarına katılıp parti lehine konuşurum
- Parti toplantılarına katılırım
- Partinin toplantılarında tartışmalara katılır, ayağa kalkar, önemli bulduğum şeyler hakkında görüş bildiririm
- Partinin görüşlerini, başka partilerin toplantılarında da savunurum
- Partinin reklam malzemesinin dağıtımında yardımcı olurum

Bu ankette, basit ama analiz açısından çok önemli bir ölçüm değeri niteliği taşıyan bir yanıt aldık, "Tercih ettiğim parti için bunların hiçbirini yapmazdım". Böyle bir araştırmanın işe yarayıp yaramadığı, 10 ya da 30 gramlık bir ağırlık bindiğinde bile hiç kıpırdamayan bir patates terazisi gibi mi olduğu, yoksa 18 ile 21 gram arasındaki farkı gösteren bir mektup terazisi gibi en ufak farklılıkları ve değişimleri gösterecek kadar hassas olup olmamasından anlaşılmaktadır.

Bu soru dizimiz hassas bir ölçüm aleti olduğunu kanıtladı. Bir partinin taraftarları bir bunalım geçiriyorlarsa, –örneğin, 1975 yılında Rheinland-Pfalz eyaletindeki lider tartışmaları yüzünden seçimlerde kazanma şansını yitirdiklerini düşünüp, bunalıma giren CDU'lular gibi– bu durum kendini hemen belli eder. Rheinland-Pfalz eyaletindeki CDU taraftarlarının % 39'u liderlik kavgaları yaşanmadan kısa bir süre önce, partisi için "bunların hiçbirini yapmayacağını" söylüyordu (Aralık 1978). Gücenmiş CDU taraftarlarının % 48'i seçimlerden kısa bir süre önce partileri için "hiçbir şey yapmayacağını" söylerken, karşı parti SPD'nin taraftarlarından SPD için hiçbir şey yapmayacaklarını söyleyenlerin oranı Aralık 1978'den Şubat-Mart 1979'a kadar hiç değişmeden % 30 olarak kalıyordu.[6] Psikolojik güç dengesinin değişmesine rağmen, araştırmalara göre, seçmenlerin seçim niyetleri pek değişmemişti ve araştırmalara yansımıyordu bile. Oysa bu durum CDU'yu seçim yenilgisinin eşiğine getirdi.

Bu somut olay toplumsal araştırmaların nasıl görünmeyeni görülebilir kılmaya çalıştığını göstermektedir. Elbette insanlara bir partinin rozetini takıp takmayacakları ya da arabalarına bir partinin çıkartmasını yapıştırıp yapıştırmayacakları doğrudan da sorulabilir. Bu tür bir ölçüm tekniğinin avantajı, insanların niyetleri konusunda şaibeli yanıtlarla yetinmemesi, gerçek durumları gözlemleyebilmeye olanak tanımasıdır. Dezavantajı ise, gerçekten de rozet takan, arabalarına çıkartmalar yapıştıran bir çevrenin, aynı zamanda, sert bir aktivistler grubu olmasıdır. Bu tür insanların tepkileri daha az duyarlıdır ve kolayca istatistiksel ölçülebilirlik eşiğinin altında kalabilmektedir.

Sol görüşlü insanların konuşmaya ve toplum içinde düşüncelerini daha açık ifade etmeye eğilimli olup olmadıkları sorusuna cevap ararken başka bir ikilemle karşılaştık: Evet, öyle görünüyor ki, kanaat ortamları konusunda olağanüstü bir algılama var. Evet, toplumda tüm kamuoyunu fethetmeyi bilen bir kesimin yanı sıra, bir de susmaya itilenler var. Peki bunun hangi güdülerden kaynaklandığını bize kim söyleyecek? Söz konusu olan güdü, "suskunluk sarmalı" hipotezinin öne sürdüğü gibi bu sürecin dayattığı "dışlanma korkusu" mu gerçekten? Bir sonraki bölümde bu sorunun yanıtını arayacağız.

III
Bir Güdü Olarak Dışlanma Korkusu

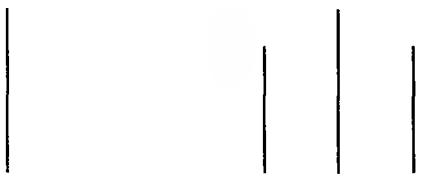
1950'li yılların başında Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyopsikolog Solomon Asch tarafından elli kezden fazla uygulanan bir deneyin raporu yayımlandı.[1] Bu deneyde deneklerden istenen, üç değişik boydaki çizgiden hangisinin örnek olarak verilen çizgiye en yakın uzunlukta olduğunu bilmeleriydi. Verilen çizgilerden yalnızca birinin uzunluğu örnek çizgiyle aynıydı. İstenen çok basit bir şeydi, en azından ilk bakışta insana öyle geliyordu; çünkü örnek çizgiyle aynı uzunluktaki çizginin hangisi olduğu kolaylıkla görülebiliyordu. Her seferinde 8-10 kişinin katıldığı deney şöyle bir gelişme izledi: Örnek çizginin yanına karşılaştırılması gereken çizgiler asıldıktan sonra, yan yana oturmuş deneklerden, hangi çizginin örnek çizgiye en yakın uzunlukta olduğunu sırayla söylemeleri isteniyordu. Her deney on iki kez tekrarlanıyordu.

Daha sonra şöyle bir deneme yapıldı: İlk iki denemede deneklerin her biri doğru çizgiyi gösterdikten sonra, deney başkanı ortamı değiştirdi. Deneyin amacını bilen asistanlar aralarında anlaşarak, daha kısa olduğu açıkça görülen bir çizginin örnek çizgiyle aynı uzunlukta olduğunu söyle-

diler. Sıranın sonunda oturan ve kendisinden önce fikir yürüten dokuz kişinin asistan olduğundan habersiz deneğin, diğerlerinin kanaatlerinin baskısı altında nasıl davranacağı gözlemlenmeye başlandı. Kararsız mı kalacaktı? Kendi görüşüyle çelişmesine rağmen, çoğunluğun görüşüne mi katılacaktı? Yoksa kendi görüşünü mü savunacaktı?

Şekil 18: **Asch Deneyi: Dışlanma korkusundan kaynaklanan konformizm.**

Deneklere sorulan soru şuydu: Aşağıdaki üç çizgiden hangisi soldaki çizgiyle aynı uzunluktadır?

Kaynak: Solomon E. Asch, 1952, "Group forces in the modification and distortion of judgments" *Social Psychology,* New York, Prentice Hail, s. 452.

Solomon Asch'in klasik laboratuvar deneyi ergin insan imajını sarsıyor

Sonuç: Her 10 denekten 2'si fikrini ısrarla savundu; 2'si 10 deneyin sadece 1-2'sinde çoğunluğa uyarken, 10 denekten 6'sı çoğunluğun açıkça yanlış olan görüşünü çoğu kez kendi görüşü olarak sundu. Bu şu anlama gelmektedir: Çoğu insan, çok da umurlarında olmayan, önemsiz bir konuda, çıkarlarını zedelemeyecek bir durumda bile, çoğunluğun, yanlış olduğundan şüphe edemeyecekleri görüşlerine katılmaktadırlar. Tocqueville'in anlattığı buydu demek ki: "Yanılmaktan çok yalnız kalmaktan korktukları için, onlar gibi düşünmedikleri halde çoğunluğa uydular..."[2]

Solomon Asch'in araştırma yöntemini, kamuoyu yoklamalarında kullanılan "tren testi" gibi testlerle kıyasladığımızda, Asch'in yönteminin bambaşka bir çekiciliğe ve inandırıcılığa sahip olduğunu görürüz. Asch, bilim terminolojisinde "laboratuvar deneyi" denilen bir yöntemle, en ince ayrıntısına kadar denetleyebileceği koşullar altında çalıştı. Sandalyelerin nasıl duracağı, deneye katılan "sır ortaklarının" nasıl davranacağı, karşılaştırılacak çizgilerin benzerlik ve farklılıklarının ne ölçüde olacağı gibi... Deney odası, yani "laboratuvar" net bir durum yaratmaya çok elverişliydi. Bir araştırma yöntemi olarak kamuoyu yoklaması anketleri,

çok daha "kirlidir", çeşitli aksaklıklar deneyi etkileyebilir. Deneklerden kaçının sorunun anlamını gerçekten anladığı, anketörlerin kaçının soruları sırasına göre, doğru vurgulamayla ve kendi yorumunu katmadan okuduğu, deneğin açıklama yapılmasını istediği durumlarda anketörün keyfi yorumlara ve uydurmalara kaçıp kaçmadığı belli değildir. Şöyle bir soruda ortalama insandan ne kadar çok hayal gücü beklenmektedir aslında: "Önünüzde beş saatlik bir tren yolculuğu olduğunu düşününüz; sizinle aynı kompartımanda seyahat eden biri..." Bu tür bir araştırmada uyandırılan güdüler de oldukça zayıftır. Her şey soruların okunuşuna ve cevapların not edilişine bağlıdır; insan sohbetlerindeki gelişigüzellik geriye tekinsiz bir duygu bırakır. Buna karşılık laboratuvarda Asch'in yaptığı gibi, "gerçek bir ortam" yaratılır ve denek gerçek yaşamdaki izlenimlere maruz kalır; örneğin, herkesten farklı bir şey gördüğünde kendini budala gibi hissedebilir.

Taklidin iki nedeni: Dışlanma korkusu ve öğrenme isteği

"Yanılmaktan çok yalnız kalmaktan korktukları için..."[2] diye açıklamıştı Tocqueville. Yüzyılın sonunda yurttaşı sosyolog Gabriel Tarde çalışmalarının büyük bir bölümünü insanın taklit [*imitasyon*] yeteneğine ve eğilimine ayırır, bireyin kamu ile uyum içinde olma gereksinimini ele alır.[3] Taklit, o günden bu yana toplumsal araştırmaların konusu olmaya devam etmiştir. 1968 yılında yayımlanan *International Encyclopedia of Social Sciences*'da da bu konuya kapsamlı bir madde ayrılmıştır.[4] Fakat bu yazıda "taklit", dışlanma korkusunun bir sonucu olarak değil, bir tür öğrenme biçimi olarak açıklanır. İnsanlar başkalarının davranışlarını gözlemler, böyle bir olasılıktan haberdar olurlar ve uygun bir fırsatta bu davranışları taklit ederler.

Fakat dışlanma korkusunun oynadığı rolü tespit etmeyi amaçlayan bizler burada bir zorlukla karşılaşırız: Taklitler gözlemlendiğinde bunların çeşitli güdülerden kaynaklanabileceği görülür. Bu taklitler dışlanma korkusundan kaynaklanabileceği gibi, özellikle de, sayısal çoğunluğu en iyi kanaatlerle özdeşleştiren demokratik toplumlarda, öğrenme amaçlı taklit de olabilir.

Asch'in laboratuvar deneyinin güzelliği ve zerafeti, bütün belirsizlikleri daha başından ortadan kaldırmasından kaynaklanmaktadır. Denek, çoğunluğun aynı uzunlukta olduğunu iddia ettiği iki çizginin eşit uzunlukta olmadığını kendi gözleriyle görür. Burada çoğunluğun görüşüne katılıyorsa bunun nedeni çok açıktır: Başkalarından bir şey öğrenmeyi umuyor olamaz, olsa olsa dışlanmaktan korkuyordur.

"Yüzer-gezer" ya da "konformist" sözcükleri gibi aşağılayıcı bir tınıya sahip tanımlardan da anlaşılacağı gibi, insanın taklide bu kadar eğilimli olması, hümanist ideali zedeler. Bu, insanın özdeşleşmek istediği insan imajı değildir, olsa olsa "başkaları" kastediliyordur.

Asch'ın deneyinde konformizmin sadece Amerikalılara özgü olup olmadığı sorgulanmıştı. Stanley Milgram aynı deneyi biraz değiştirerek iki farklı Avrupa ülkesinde,[5] oldukça bireyci olarak tanınan Fransa'da ve Fransa'nın aksine, güçlü toplumsal bağlara ve iç tutunuma sahip olduğu düşünülen Norveç'te uyguladı.[6] Milgram'ın deneyinde denekler, farklı kanaatteki çoğunluğu görmedikleri, sırf sesini duydukları halde, kendi kanaatlerinde yalnız kalmaktan korkarak, çoğunluğa uymayı tercih ettiler. Avrupalı denekler, Norveç'te % 80, Fransa'da % 60 civarındaki bir oranla ara sıra ya da neredeyse her seferinde çoğunluğun fikrine uydular. Daha sonra deneyin değişik varyasyonları uygulandı. Örneğin, bireyin kendi görüşünü savunabilmesi için, kendisi gibi düşünen kaç kişiye ihtiyaç duyduğu, yani, deneğin çoğunluğa uymayarak kendi görüşünü savunabilmesi için sırada ondan önce oturan en az kaç kişinin denekle aynı görüşü paylaşması gerektiği gözlemlendi.

Bizim bu deneyin ayrıntılarına girmemize gerek yok. Asch'in deneyi araştırmalarımızın gelişimine ilk haliyle de önemli katkılarda bulundu. Biz, suskunluk sarmalının temel nedeninin normal bir insanın dışlanma korkusu olduğunu varsayıyoruz ve Asch'in deneyi bu korkunun gerçekten de büyük olduğunu kanıtlamaktadır.

Zaten dışlanma korkusu, araştırma yöntemlerimizle ortaya koyduklarımızı açıklayacaksa, bu korku çok büyük olsa gerektir. İnsanların, en azından grup içindeyken, hangi kanaatlerin yaygınlık kazandığını, hangilerinin azaldığını hiçbir araştırma aracı olmadan gözlemleme ve söyleyebilme eğilimlerini, ancak büyük bir dışlanma korkusu olduğunu varsaydığımız sürece açıklayabiliriz. İnsanlar dikkatlerini bir şeye yöneltirken pek ekonomik davranırlar. Bireyin sürekli tetikte çevresini gözlemlemesi, birdenbire yalnız kalıp dışlanma ve çevresindeki insanların desteğini kaybetme tehlikesiyle karşılaştırıldığında daha az zahmetli olsa gerektir.

İnsanın toplumsal doğası yadsınıyor mu?

İnsanların toplumun genel yargılarına gösterdikleri özeni ampirik olarak ortaya koymak için yaptığımız araştırmalarda bir zorlukla karşılaşmaktayız. "Taklit"le ilgili kapsamlı araştırmalarda, taklide yönelten tek güdünün "öğrenme" olduğu düşünüldüğünde, böyle bir yaklaşım tarzı insanın top-

lumsal doğasının anlaşılmaması, yadsınması, konformistlikle suçlanması anlamına gelir. İnsan, toplumsal doğası itibariyle diğer insanlar tarafından dışlanmaktan korkar, sevilmek ve sayılmak ister. Bu eğilimin insanın toplumsal yaşamını sürdürebilmesine katkıda bulunduğunu kabul etmek durumundayız. Fakat şu çelişki de göz ardı edilemez: Rasyonel, bağımsız düşünceyi, erginliği ve sarsılmaz yargıları bilinçli bir biçimde överiz.

Psikanalizci Erich Fromm, günümüz insanının bilinci ile bilinçaltı arasında kaç değişik alanda çelişkiler yaşandığını sistematik bir biçimde araştırmıştır. Tıpkı bir zamanlar Freud'un cinsellikteki bilinç ile bilinçaltını ortaya koyduğu gibi. Fromm, modern insandaki çelişkileri şöyle nitelendirmiştir:[7]

Özgürlük bilinci	– Bilinçsiz tutsaklık
Bilinçli dürüstlük	– Bilinçsiz aldatma
Bilinçli bireysellik	– Bilinçsiz etkilenme
İktidar bilinci	– Bilinçsiz çaresizlik duygusu
Bilinçli inanç	– Bilinçsiz sinizm ve tam inançsızlık

Özgürlük bilinci, dürüstlük, bireysellik... İnsanın bilinçli bir şekilde edindiği, kendi varlığının ifadesi olarak algıladığı bu değerler, suskunluk sarmalı hipotezinin tanımladığı davranış biçimleriyle uyuşmamaktadır. Bu nedenle, kamuoyu araştırmalarında dışlanma korkusunun itiraf edilmesi elbette beklenemez.

Anketlerde konuşma ve susma eğilimlerini tespit etmek amacıyla kamuyu kurguladığımız gibi, dışlanma tehditini de kurgulayarak, insanların suskunluk sarmalı hipotezine uygun tepki verip vermediklerini gözlemleyebiliriz.

Dışlama tehditi kurgulanarak yapılan bir alan araştırması

Aşağıda açıklanan yönteme uzmanlık terminolojisinde alan araştırması (*field experiment*) denir. Laboratuvardan farklı olarak alan burada şu anlama gelir: Denekler kendi doğal ortamlarında kalırlar; yabancı laboratuvara gitmezler, anketörler onların evlerine gelirler. Bu görüşmeler (mülakatlar), günlük yaşamda olağan olmasalar da, iki insan arasındaki normal bir sohbete çok benzerler.

Peki araştırmacılar neden anket gibi denetlenmesi güç ve ancak çok zayıf itkiler verebilen bir araştırma yöntemini uygulamaya devam ederler? Bu yöntemin avantajı, tüm şartların doğal olduğunu yansıtan "alan" sözcüğünde yatmaktadır. Bu yöntem, yalnızca öğrencilerin, askerlerin ve hastaların, yani araştırma deneylerinin büyük bir bölümünün dayandığı,

laboratuvara getirilebilecek bildik grupları değil, temsili bir nüfus ortalamasının da gözlemlenmesine olanak tanır. Laboratuvardaki deneyleri güçlü kılan, tüm durumların özenle denetlenebilmesi ve planlı değişkeleridir. Fakat bu, yöntemin zayıf yönüdür de aynı zamanda, İnsan araştırmak istediği davranış biçimlerinde önemli rol oynayan gerçek yaşam unsurlarını laboratuvarda farkına varmadan kesip atabilir.

Sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesi: Tehdit testi

1976 yılında dışlanma tehlikesinin ilk kez incelendiği alan araştırmasında konu "sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesi"[8] idi. O sıralarda bu konuda bir kanaat oluşum süreci başladığından ve taraflar ile karşıtlar hemen hemen aynı güçte olduğundan, araştırma yapmaya uygundu. Deneklere okunan farazi bir diyalogda insanların % 44'ü "sigara içmeyenlerin yanında kesinlikle sigara içilmemeli. Böyle bir ortamda sigara içmek düşüncesizliktir; sigara içmeyenler için sigara dumanı solumak rahatsızlık verici" kanaatindeydi. Buna karşılık, insanların yine % 44'ü "kimsenin sigara içmeyenlerin olduğu ortamlarda sigara içilmemesini istemeye hakkı yoktur. Durum sigara içmeyenler için o kadar da vahim değildir" kanaatindeydi. Konuşma ve susma eğilimlerini ölçmek için yaptığımız bir testte, sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesini eleştirenlerin % 45'i, sigara içilmesini savunanların da % 43'ü konuşmaya katılacaklarını söylediler.[9]

Şimdi dışlanma korkusu simülasyonuna geçelim: 2000 kişilik temsili bir nüfus kesitine yöneltilen soru dizisinin özü tren testinde mevcuttu:

1. Deneklerin sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesiyle ilgili kişisel görüşlerinin, yukarıda bahsettiğimiz iki görüş temel alınarak tespit edilmesi.
2. Çoğu kişinin bu konuda ne düşündüğüne dair tahminde bulunulması: "Sizin kişisel görüşünüz bir yana, sizce çoğunluk hangi görüşte? Federal Almanya'da insanların çoğu sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesinden yana mı, yoksa buna karşı mı? (Sonuç: % 31, "insanların çoğu sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmemesi gerektiğini düşünüyor" derken, % 28 tam tersi görüşteydi: "Çoğunluk, sigara içenlerin içmeyenlerin yanında rahatça sigara içebileceğini düşünüyor". % 31, her iki görüşün de eşit ağırlıkta olduğunu söylerken, "bir şey söylemek olanaksız" diyenlerin oranı % 10'du).
3. Konuşma ve susma eğilimi testi: "Farzedin ki, önünüzde beş saatlik bir tren yolculuğu var ve sizinle aynı kompartımanda oturan

yolculardan biri, sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmemesi gerektiğini söyleyerek konuşmaya başlıyor. Bu kişiyle sohbet eder miydiniz, yoksa hiç konuşmaya kalkışmaz mıydınız?" Her iki görüşmenin birinde yolcunun tutumu "kimse, sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmemesini talep edemez" şeklinde değiştiriliyordu.

4. Deneklerin sigara içip içmedikleri tespit edildi.

Dışlanma tehditini canlandırmak için 2000 denek 1000'er kişilik iki gruba ayrıldı. "Deney grubu"na, yani deney faktörü "dışlanma tehditi" ile karşı karşıya getirilen gruba, sohbet eden iki kişiyi gösteren bir resim gösterildi. Resimdekilerden biri çok açık bir tavırla "ben sigara içenlerin başkalarına karşı saygısız davrandığını düşünüyorum. Başkalarını zehirli havayı solumaya zorluyorlar" diyordu. Resimdeki diğer adam ise "ben..." diyordu. Soru modeli diagnostik psikolojide uygulanan cümle tamamlama testine göre hazırlamıştı *(Şekil 19)*. Soru metni şöyleydi: "Burada iki adam sohbet ediyor. Biraz daha yukarıda duran adamın söylediklerini konuşma baloncuğundan okuyunuz lütfen. Aşağıda duran adamın yanıtı yarım kalmış. Sizce bu adam nasıl bir yanıt vermiş olabilir? Yarım kalan cümle nasıl bitirilmiş olabilir?" Cümle tamamlama talebiyle, sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesiyle ilgili bir eleştirinin yalnızca dinlenmesi halinde zayıf kalan bir uyarının güçlendirilmesi amaçlanmıştı. Bu tür bir cümle tamamlama testinin temsili kesiti ve araştırma olanaklarını zorlamadığını testin sonucu gösterdi: Deneklerin % 88'i resimdeki yarım kalan cümleyi tamamlamışlardı.

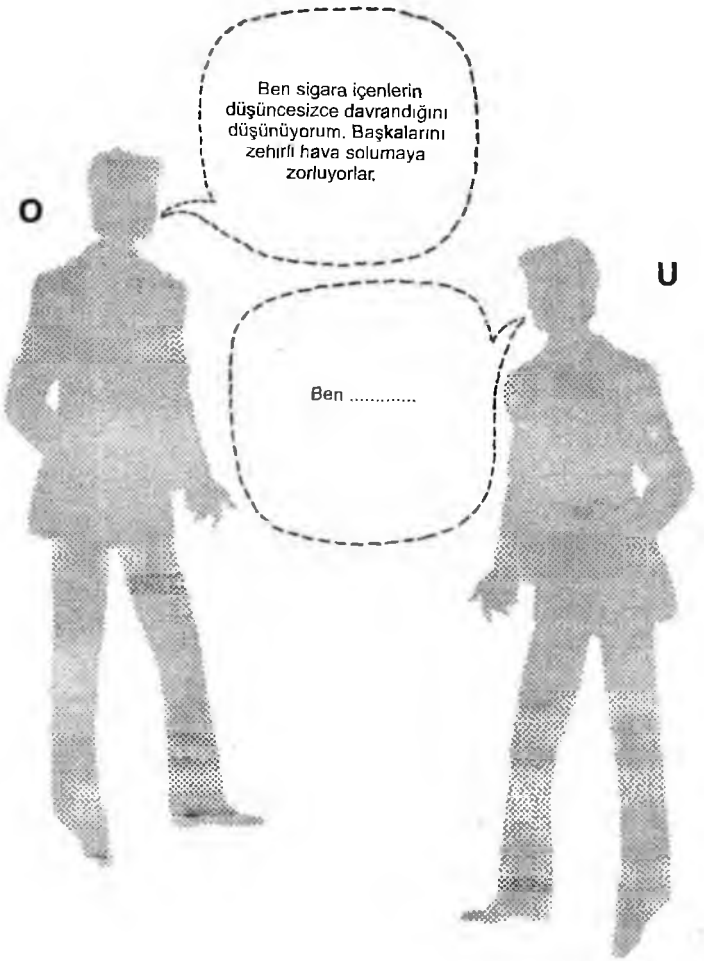
Yine 1000 kişiden oluşan ikinci grup "kontrol grubu" idi. Bu gruba da "deney grubu"na yöneltilen sorular soruldu; tek fark, dışlama tehditine, yani tamamlanması gereken cümleye yer verilmemesiydi. Böylece, kontrol deneyinin mantığına göre, deney grubuyla yapılan deneylerin sonuçlarıyla kontrol grubuyla yapılanların sonuçları arasındaki tepki farklılığını "dışlanma tehditine" bağlayacaktık. Çünkü her iki deneyde de cümle tamamlama testi dışında tüm koşullar aynıydı.

Tam beklenilen sonuçlar elde edildi. Sigara içmeyenlerin yanında sigara içme hakkını savunanlar, sözlü tehditten sonra trende bu konuda konuşmaya istekli değillerdi artık *(Tablo 8)*.

Sigara içenler özellikle de çifte dışlanma tehditi canlandırıldığında daha çok etkilenmekteydiler: Önce cümle tamamlama testiyle gösterilen sigara karşıtı radikal tepki ve daha sonra trende "sigara içmeyenlerin yanında kesinlikle sigara içilmemeli" diye konuyu açan yolcu. Bu koşullar altında, sohbete katılmak isteyenlerin oranı sigara içenlerde % 23'e düşmekteydi.

Şekil 19: **Tehdit testi**

Bir mülakatta, gerçeklik taklit edilerek *hazırlanmış, sigara içenleri sindirmeyi amaçlayan* cümle tamamlama testi. Bu deneyde denekler yarım kalan cümleyi tamamlamak zorunda oldukları için, durumu daha yoğun hissedip yaşayabilmektedirler. Ardından, sözel tehditin sigara içen kişinin konuşma ya da susma eğilimini etkileyip etkilemediği ölçülmektedir.

Burada suskunluk sarmalının diğer yönü de ampirik olarak görülebilmekteydi. Aslında sigara içmeyenler daha az özgüvenli ve bu yüzden de düşüncelerini savunmaya daha az eğilimlidirler. Fakat cümle tamamlama testi, kendileri gibi düşünenler olduğunu gösterdiğinde, konuşma eğilimleri artmaktadır *(Tablo 9)*.

Tablo 8: **Dışlanma tehlikesi güncelleştirilerek suskunluk sarmalı hipotezinin sınanması.**

Saldırgan bir kanaat ortamı görüşmelerde canlandırılabilir. Sigara içenlerin konuşma eğilimi tehdit testinden sonra azalmaktadır.

	Sigara içmeyenlerin yanında da sigara içmeyi savunanlar	
	Dışlanma tehlikesinin belirgin olmadığı durumlarda %	Dışlanma tehlikesinin belirgin olduğu durumlarda %
Bir tren yolculuğu sırasında sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesi hakkında bir sohbete		
Katılacaklar	49	40
Katılmayacaklar	41	45
Fikri yok	10	15
	100	100
n=	225	253

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3037, Aralık 1976.

Tablo 9: **Suskunluk hipotezinin testi. Sigara içmeyenlerin konuşma eğilimleri kendilerini destekleyenlerin yanında artıyor.**

	Sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmemesini talep eden sigara içmeyen kişiler	
	Aynı görüşte olan agresif bir kişinin desteği olmadan %	Aynı görüşte olan agresif bir kişinin desteğiyle %
Bir tren yolculuğu sırasında sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesi hakkında bir sohbete		
Katılacaklar	37	48
Katılmayacaklar	51	37
Fikri yok	12	15
	100	100
n=	330	297

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3037, Aralık 1976.

Önemli bir unsur da, sigara içmeyen utangaç kişilerin, konuşmaya daha yatkın olmalarıdır. Hele hele trendeki yolcu, sigara içenlerin, içmeyenlerin yanında sigara içmemeleri gerektiğini söyleyip kalplerinden geçeni dile getirirse, konuşma isteği daha da artıyor. Bu koşullar altında, sigara içenlerden sadece % 23'ü konuşmaya hazırken, konuşmaya eğilimli sigara içmeyenlerin oranı % 56 idi. Bu oran suskunluk sarmalının gelişiminden sonra, "sigara içmeyenlerin yanında sigara içmek düşüncesizliktir" gibi baskın bir kanaat karşısında, sigara içen birinin kamuda sigara içmeyi savunmasının ne kadar zor bir hale geldiğini göstermektedir. Öyle görünüyor ki, burada kümülatif bir etki söz konusudur, çevrenin düşmanca tepkilerine maruz kalan bir insanın özgüveni giderek sarsılmaktadır. Özgüveni nispeten daha fazla olan sigara içenler, sırf "tehdit testi"nden etkilenmemektedirler. Eğer tehdit testinden hemen sonra trende, "sigara içenlerin, içmeyenlerin yanında sigara içmelerinde bir sakınca yoktur" görüşü savunuluyorsa, biraz önceki tehdit hemen unutulmaktadır. Kendilerini destekleyen biri olsa da (% 54) olmasa da (% 55) konuşmaya aynı oranda eğilimlidirler.

Fakat tehdit testinin hemen ardından özgüvenlerini sarsan başka bir yaşantıyla karşılaşırlarsa, trendeki yolcu sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmesine karşı çıkarsa, o zaman sigara içenler de susmayı tercih etmektedirler *(Tablo 10)*.

Özgüveni daha az insanlar için hafif bir dışlanma tehditi yeterlidir. Örneğin, kadınlar ve toplumda düşük bir statüye sahip insanlar sırf dışlama tehditinden bile etkilenmekte, trendeki kişi onlarla aynı görüşü paylaşsa bile görüşlerini savunamamaktadırlar *(Tablo 11)*.

Görüşmelerde kurgulara gerçekmişçesine tepki verilmesi

Tehdit testinin sonuçları suskunluk sarmalı sürecini ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda başka bakış açıları edinmemizi de sağlar. Bu sonuçlar, insanların görüşmelerde tasvir edilen durumları canlı bir biçimde hissedecek ve sanki gerçekmişler gibi tepki verecek kadar hayal gücüne sahip oldukları varsayımında bulunulmasına neden olurlar. Demek ki, araştırmalarımız için trenleri büyük laboratuvarlara dönüştürmemize, insanların konuşma ve susma eğilimlerini ölçebilmeleri için bilim adamlarını yolcu kılığına sokmamıza gerek yoktur. Buna rağmen, görüşmelerde kullanılan araçların geliştirilmesi tekrar tekrar hayal kırıklığına uğramamıza neden olmuştur.

Tablo 10: **Sigara içen özgüvenli insanlarda suskunluk sarmalı testi.**

Sigara içenler, önceden tehdit edilmiş olsalar bile, tren kompartımanında, kendileriyle hemfikir bir yolcuyla konu hakkında konuşmaya eğilimlidirler.

	Sigara içmeyenlerin yanında da sigara içme hakkını kendinde görenler	
	Dışlanma tehlikesinin belirgin olmadığı durumlarda %	Dışlanma tehlikesinin belirgin olduğu durumlarda %
Bir tren seyahati sırasında, yolculardan biri "sigara içmeyenler, yanlarında sigara içilmemesini talep edemezler" diyerek sigara içenlere sempati duyduğunu belirttiğinde, sigara konusundaki bir sohbete		
Katılacaklar	55	54
Katılmayacaklar	33	30
Fikri yok	12	16
	100	100
n=	119	113

Sigara içenler hakkında düşmanca konuşulan bir ortamda, sigara içenler de sindirilmişlerdir, özellikle de daha önce tehdit edilmişlerse.

Bir tren seyahati sırasında yolculardan biri "sigara içmeyenlerin yanında kesinlikle sigara içilmemeli" diyerek sigara içenleri hedef aldığında, sigara konusundaki bir sohbete		
Katılacaklar	41	23
Katılmayacaklar	51	63
Fikri yok	8	14
	100	100
n=	106	118

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3037, Ocak 1976.

Tablo 11: **Özgüveni daha az sigara içen kişilerde (kadınlar) suskunluk sarmalı testi.**

Çifte bir sözlü tehditten sonra sigara içen kadınların hemen hemen hepsi sessizliğe gömülüyor.

	Sigara içmeyenlerin yanında da sigara içme hakkını savunan sigara içen kadınlar	
Kadınlar	Dışlanma tehlikesinin belirgin olmadığı durumlarda %	Dışlanma tehlikesinin belirgin olduğu durumlarda %
Bir tren yolculuğunda, yolculardan biri "sigara içenler sigara içmeyenlerin yanında kesinlikle sigara içmemeli" diyerek sigara içenleri hedef aldıktan sonra bu konuda bir sohbete		
Katılacaklar	42	10
Katılmayacaklar	54	74
Fikri yok	4	16
	100	100
n=	48	49

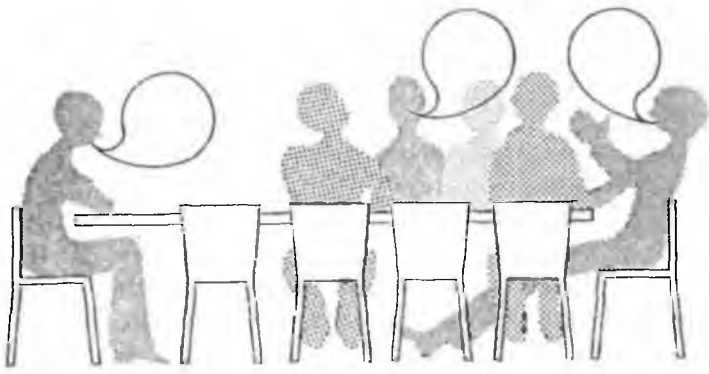
Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3037, Ocak 1976.

Bir adım daha atarak, belirli anlayışların, dışlanmaya yol açtığı şeklinde yaftalanıp yaftalanmadığını ampirik yollarla test etmek istedik. 1976'da Allensbach anketlerinde, dışlanmayı tasvir eden bir resim kullandık: Masanın bir ucunda bir grup insan diğer ucunda bir kişi tek başına oturuyordu. Başka bir resimde ise yine benzer bir görüntü vardı. Bir grup insan yan yana ayakta dururken, biraz ötelerindeki adam tek başınaydı. Konuşma balonlarından hem gruptakilerin, hem de dışlanan kişinin bir konu hakkında görüş belirttikleri açıkça anlaşılıyordu. Bu testte deneklerin, dışlanan kişinin görüşünü tahmin etmeleri gerekiyordu. Örneğin: Dışlanmış kişi hangi görüşte olabilir? Alman Komünist Partisi (DKP) üyelerinin de yargıç olabilmelerini savunuyor mu, yoksa buna karşı mı?"

Soru metniyse şöyleydi: "Tekrar soruya dönecek olursak, DKP üyesi birinin yargıç olmasına izin verilmeli mi verilmemeli mi?... Resimde, bu konuda sohbet eden birkaç insan görüyorsunuz. İki farklı görüş söz konusu. DKP üyelerinin de yargıç olması ve olmaması. Sizce masada tek başına oturan adam ne söylemiş olabilir? Bu adam DKP üyelerinin yargıç olmasından yana mı yoksa buna karşı mı?" *(Şekil 20, 21).*

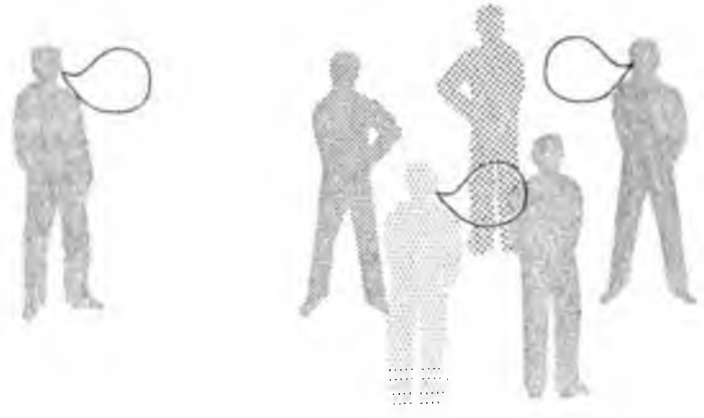
Şekil 20: **Yalıtım testi**

Soru: Masanın sol başında tek başına oturan kişi hangi görüşü temsil etmektedir?
Belirli görüşleri savunan insanların dışlanacağı yolunda bir kanı olup olmadığını tahmin etmek amacıyla yapılan bir test taslağı.

Şekil 21: ***Yalıtım testi***

İkinci versiyon: Masada oturan bir grup yerine, ayakta duran bir grup. Bu test zaman zaman yanlış yorumlanmakta, kenarda duran kişinin amir olduğu zannedilmektedir.

Bir test işe yaramıyor

Masa sahnesi bir test aracı olarak, daha önce sözünü ettiğimiz patates terazisini andırıyordu ve sorulan soru da ortaya bir şey koymadı. Yüksek oranda (% 33) verilen "bilmiyorum" yanıtı, deneklerin hayal gücünün fazla zorlandığına işaret ediyordu. Ayrıca masada oturan ve dışlandığı

açıkça görülen adamın konuşma balonuna yerleştirilen görüşlerin çoğunluk ya da azınlık kanaatleriyle bir ilgisi yoktu belli ki. Oysa, "bizde DKP üyesi biri yargıç olabilmeli mi" sorusuna verilen yanıtlara göre, çoğunluk test sırasında buna karşıydı. 1976 yılının Nisan ayında yapılan bir araştırmaya göre halkın % 60'ı DKP üyelerinin yargıç olmasına karşı, %18'i de yargıç olabilmelerinden yanadır. Alman halkının % 80'i çoğunluğun DKP üyelerinin yargıç olmasına karşı olduğu ve sadece % 2'si çoğunluğun taraf olduğu tahminini yürütmesine, yani çoğunluğun hangi fikirde olduğunu ve hangi görüşleri benimsiyorsa dışlanabileceğini bilmesine rağmen, deneklerin % 33'ü masada bulanan kişinin DKP üyelerinin yargıç olmasından yana olduğunu, % 34'ü ise karşı olduğunu söylüyordu. Halkın doğru tahmin ettiği kanaat ortamını göz önüne aldığımızda deneklerin çoğunun, masanın başında oturan adamı DKP üyelerinin de yargıç olmasını savunan biri olarak görmeleri gerekirdi. Masadaki sahnenin çok mu samimi bir havası vardı ya da yeterince açık değil miydi? Bir masanın öbür ucunda oturan kişi herkes tarafından dışlanmış biri gibi değil de grubun bir üyesi gibi mi duruyordu?

Her halükarda, insanların oturmadığı, ayakta durduğu ikinci test biraz daha çok işe yaradı. Bu testte, deneklerin sadece % 21'i kararsız kalırken, neredeyse her iki kişiden biri (% 46) tek başına duran kişinin, genel kanıdan farklı olarak DKP üyelerinin de yargıç olabilmesini savunduğunu söyledi. Yine de, deneklerin % 33'ü tam tersi bir tahminde bulunmuştu. Özellikle de, DKP üyelerinin de yargıç olabilmelerini savunanlar, dışlanmaya karşı daha duyarlıydılar. Bunların % 65'i kendini dışlanan kişi ile özdeşleştirmişti (*Tablo 12*).

Fakat bu test de bizi tatmin etmemişti. Çünkü bir tarafın kanaatinin ezici çoğunluğu oluşturduğu böyle bir durumda bile sonuçlar karşı taraf için yeterince açık değildi. Aynı resimlerle yaptığımız başka bir deneyde, cepheleşmenin daha az keskin olduğu bir konuyu seçtik: "Kimin şansölye olmasını istiyorsunuz?" Deneklerin % 44'ü Helmut Schmidt, % 35'i Helmut Kohl (Nisan 1976) yanıtını verdi. Araştırmanın sonucunda beklenmeyen bir başka durum ortaya çıktı. Her iki grubun taraftarları da, yani gerek Kohl'ün gerekse Schmidt'in taraftarları, yalnız başına duran adamın kendileriyle aynı kanaatte olduğunu düşünüyorlardı.

Bu testi uygulamaktan ilk etapta vazgeçtik. Onunla daha sonra, farklı bir biçimde yine karşılaşacağız.[10] Yine de, bu resim testiyle ampirik olarak ortaya koymak istediğimiz amacımızdan vazgeçmedik: İnsanlar hangi kanaatleri savunurlarsa dışlanabileceklerinin farkındalar mı? Böyle bir bilginin bilinçaltında olması bile suskunluk sarmalına uygun davranışlar

doğurmaya yetecekti. Fromm'un tespit ettiği gibi, herkesin bilinçli bir biçimde kendini "bireyci" ve "ergin vatandaş" hissetme eğilimi ve toplumsal doğamızın farkına varıp kavramaya çalışmamamız, bu türden bilinçli gözlemlerde bulunmayı güçleştiriyor. Yine de pek etkili olmayan anketlerde bile, insanların, belli görüşleri belirli bir ülkede, belirli bir zamanda savunurlarsa dışlama tehditiyle karşı karşıya kalabileceklerinin farkında oldukları açıkça görülmektedir.

Bununla beraber test sorularını biraz daha keskinleştirmek ve en vurdumduymaz insanın bile dışlanma korkusunu açıkça hissedeceği uç durumlardan yararlanmamız gerekiyor.

Tablo 12: **DKP üyesi biri yargıç olabilmeli mi? Dışlama testi.**

Toplumda insanlar belirli görüşleri savunurlarsa dışlanabileceklerini biliyorlar mı?

Soru: Yeniden Alman Komünist Partisi (DKP) üyelerinin de yargıç olabilmesine izin verilip verilmemesi konusuna gelelim... Elinizdeki resimde bu konu hakkında konuşan insanları görmektesiniz. Bu konuşmada iki görüş söz konusu: DKP üyelerinin de yargıç olabilmelerinden yana olanlar ve karşı olanlar. Sizce tek başına oturan adam (her iki görüşmenin birinde: Tek başına ayakta duran adam) hangi görüşü savunuyor olabilir? DKP üyelerinin yargıç olmasından *yana* mı buna *karşı* mı?

	Bir resmin gösterilmesi	
	Oturan insanlarla	Ayakta duran insanlarla
Toplam nüfus	%	%
Tek başına duran/oturan adam DKP üyelerinin de yargıç olmasından yana	33	46
Karşı	34	33
Kararsız	26	21
	100	100
n=	466	516

Azınlık kanaatini temsil edenler, yani DKP üyelerinin de yargıç olabilmesinden yana olanlar, insanın bu tür bir kanaatle dışlanabileceğinin diğerlerinden daha çok farkındalar.

Azınlık kanaatini temsil edenler: DKP üyelerinin yargıç olmasından yana olanlar

Tek başına duran/oturan adam DKP üyelerinin de yargıç olmasından yana	45	65
Karşı	29	21
Kararsız	26	14
	100	100
n=	83	79

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3028, Nisan 1976.

Hangi partinin afişleri yırtıldı?

1976 Eylül ayındaki genel seçimlerden kısa bir süre önce, Allensbach anketlerinde yukarıdakilere benzer iki soru yönelttik. Bunlardan biri şöyleydi: "Burada lastiği patlatılmış bir araba resmi görüyorsunuz. Arabanın arkasında bir partinin çıkartması var, ama çıkartmanın hangi partiye ait olduğu okunmuyor. Sizce bu çıkartma hangi partiye ait olabilir? Hangi partinin çıkartmasını yapıştırmak arabanın lastiğinin patlatılması tehlikesiyle karşı karşı kalınmasına neden olur? *(Tablo 13)* Halkın hemen hemen yarısı, % 45'i, soruyu cevaplamadı. Buna rağmen sonuç ortadaydı, Parlamento'da temsil edilen partiler keskin bir biçimde kademelendirilmişti: % 21 CDU/CSU, % 9 SPD ve % 1 F.D.P. demişti. *Tablo 13,* testin kesin sonucunu göstermektedir. En çok CDU/CSU tarftarları kendilerini tehlike altında hissediyorlar. F.D.P. taraftarları kendilerini pek tehlikede görmezken, CDU/CSU'luların tehlike altında olduğunun bilincindeler. SPD'liler kendilerini tehlikede hissetmiyorlar, aksi takdirde CDU/CSU'lular gibi kendilerine daha fazla tehlike payı biçmeleri gerekirdi.

Bu dizideki ikinci test sorumuz birincisinden daha iyiydi ve görüş belirtme konusundaki çekincelere daha az fırsat tanıyordu. Daha iyiydi, çünkü "sevilen-sevilmeyen", "değer verilen-verilmeyen"gibi sinyal dilinden hareket ettiği için birinci sorumuzda söz konusu olan mal tahribatından daha uygun ve gerçekçiydi. SPD ve F.D.P.'liler daha çok sempati topladıklarını düşündüklerini açıkça ifade edebilirlerdi artık. Soru şöyleydi: "Şimdi size bir olay anlatacağım ve bu konuda ne düşündüğünüzü soracağım. Yabancı bir kente gelen biri arabasını park edecek bir yer arar ama bulamaz. Daha sonra arabasından inerek şehrin sakinlerinden birine nerede bir park yeri bulabileceğini sorar. Yaya 'başka birine sorsanıza' dedikten sonra sırtını döner ve gider. Şunu da belirtmeliyim ki, yabancının yakasında bir siyasi partinin rozeti vardır. Sizce bu rozet hangi partiye ait olabilir?" *(Tablo 14)*

SPD'lilerin % 25'i, F.D.P.'lilerin de % 28'i "CDU" tahmininde bulundular. Bu oran SPD diyenlerin iki katından fazlaydı. CDU/CSU'lular ise, sevilmeyen bir partiyi desteklediklerini itiraf etmek istemiyorlardı *(Tablo 14)*. Biz bu testi uyguladığımızda, daha önce değindiğimiz son seçimlerde CDU/CSU için oy kullandığını saklama eğiliminin, bir normalleşme sürecinden sonra en yüksek noktaya eriştiği 1976 Eylül ayındaydık.

Yine de CDU/CSU'lular aleyhinde esen rüzgâr dört yıl önceki (1972) genel seçimlerdeki kadar yoğun değildi. Bunu, sembolik bir dışlama tehditini tüm açıklığıyla gösteren bir sorumuzun sonuçlarından yola çıkarak

söyleyebiliriz. 1972 ve 1976'daki seçimlerden sonra yaptığımız seçim sonrası kamuoyu araştırmalarında sorduğumuz bu soru şöyleydi: "Seçim kampanyaları sırasında seçim afişleri sık sık yırtılıp karalandı. Sizce en çok hangi partinin afişleri zarar gördü?" 1972'de en fazla "CDU/CSU" yanıtını aldık. Bu partinin afişlerinin özellikle tahrip edildiğini söyleyenlerin oranı % 31 iken, ikinci sırayı % 7 ile SPD alıyordu. 1976 yılında CDU/CSU, % 31'den % 23'e düşse de, yine ilk sıradaydı *(Tablo 15)*.

Tablo 13: **Kanaat ortamının ölçümüyle ilgili geliştirdiğimiz diğer testler.**

İnsan hangi kanaatlerden ötürü dışlanır?

Soru: Yanda resmini gördüğünüz arabanın lastiği patlatılmış. Arabanın arka camında bir partinin çıkartması var. Bu çıkartmanın hangi partiye ait olduğu okunmuyor ama sizce hangi partiye ait olabilir? Hangi partinin çıkartmasının yapıştırılması arabanın lastiğinin patlatılması tehlikesini en çok artırır?

		Eylül 1976		
	Toplam nüfus %	CDU/CSU taraftarları %	SPD taraftarları %	F.D.P. taraftarları %
CDU/CSU	21	28	12	21
SPD	9	7	11	13
F.D.P.	1	2	x	4
NPD(*)	11	10	12	10
KPD(**)	9	5	14	13
DKP	8	9	8	2
Somut yanıt yok	45	42	46	43
	104	103	103	106
n=	556	263	238	45

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2189, x = % 0,5'ten düşük oranlar.

Patlatılmış lastiklerle, karalanan ya da yırtılan seçim afişleriyle, bir yabancıya yardım edilmemesiyle ilgili test soruları bize, bireyin toplumdaki yaygın kanaatlere ters düştüğünde tehlikeli davranışlarla karşılaşabileceğini

(*) NPD: Alman Milliyetçi Partisi (ç.n.)
(**) KPD: Alman Komünist Partisi (ç.n.)

Tablo 14: **Kanaat ortamını ölçmek için geliştirdiğimiz testler: İnsan hangi kanaatlerden ötürü dışlanır?**

Soru: Şimdi size bir olay anlatacağım ve bu konuda ne düşündüğünüzü soracağım. Şehre gelen yabancı biri arabasını park edecek bir yer arar ama bulamaz. Daha sonra arabasından inerek şehrin sakinlerinden birine nerede bir park yeri bulabileceğini sorar. Yaya pek dostça olmayan bir tavırla "başka birine sorsanıza" dedikten sonra sırtını dönüp gider. Şunu da belirtmeliyim ki, yabancının yakasında bir siyasi partinin rozeti vardır. Sizce bu rozet hangi partiye ait olabilir?

	Eylül 1976			
	Toplam nüfus %	CDU/CSU taraftarları %	SPD taraftarları %	F.D.P. taraftarları %
CDU/CSU	23	21	25	28
SPD	14	19	12	8
F.D.P.	2	4	1	x
NPD	8	7	10	7
KPD	13	12	13	12
DKP	9	9	9	9
Somut olmayan yanıtlar	35	34	35	40
	104	106	100	104
n=	546	223	264	50

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2189, x = % 0,5' ten düşük oranlar.

Tablo 15: **Afişlerin ve reklam malzemesinin tahrip edilmesi: Sembolik bir dışlama tehditi.**

Soru: Seçim kampanyaları sırasında seçim afişleri sık sık yırtılıp karalandı. Sizce en çok hangi partinin afişleri zarar gördü?

	Seçim sonrası araştırmalar	
	1972 %	1976 %
Afişleri en çok tahrip edilen partiler:		
CDU/CSU	31	23
SPD	7	12
F.D.P.	1	2
Hepsi aynı oranda	27	22
Bilmiyor	35	41
	100	100
n=	912	990

Aynı soru 1972 yılında "sizce en çok hangi partinin afişleri tahrip edildi" diye sorulmuştu.
Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2129, 2191.

gösteriyordu. Bireyin dışlanmaktan kaçınmasının nedeni, öyle ufak tefek şeyler değil, bir varoluş sorunudur, gerçekten tehlike altında olmasıdır. Bir toplum üyelerinden, sürekli değişen ve çeşitli zamanlarda yeniden belirlenen alanlarda konformizm bekler. Çünkü toplumu bir arada tutacak kadar bütünleşmek ve uzlaşmak için bunu talep etmek zorundadır. Alman hukukçu Rudolph von Ihering'in 1883 tarihli *Der Zweck im Recht* [Hukukun Amacı] adlı eserinde de belirttiği gibi, çoğunluğun kanaatinden sapan birini cezalandırmanın bir yolu olan kınama, "yanlış bir çıkarsamanın, hatalı bir aritmetik işleminin ya da kusurlu bir sanat eserinin onaylanmaması" gibi rasyonel bir karaktere sahip değildir. Bilakis burada söz konusu olan, "*toplumun zedelenmemek, kendi varlığı ve çıkarlarını korumak için gösterdiği bilinçli ya da bilinçsiz pratik tepkilerdir*".[11]

IV
Kamuoyu Nedir?

1961 yılında İletişim Bilimleri Araştırma Topluluğu Baden Baden'da kamuoyu üzerine bir sempozyum düzenlemişti. Öğle tatili için konferans salonundan ayrılırken katılımcılardan biri "ben kamuoyunun ne olduğunu hâlâ anlayabilmiş değilim" diyordu. Böyle düşünen tek kişi o değildi şüphesiz. Tarih boyunca çok sayıda tarihçi, filozof, hukukçu, siyaset bilimci ve iletişim bilimci kamuoyunun net bir tanımını yapmak için kafa patlatmıştı.

Elli ayrı tanım

Kamuoyunu kesin olarak tanımlama çabaları, kamuoyuyla ilgili araştırmalarda bir ilerleme sağlamadığı gibi, kamuoyu kavramının daha da parçalanmasına, neredeyse kullanılmaz hale gelmesine neden oldu. 1965 yılında Amerikalı bilim adamı Harwood Childs zahmetli bir görev üstlenerek, tüm yazılı kaynakları taradı ve bulduğu elli civarında kamuoyu tanımını bir kitapta topladı.[1] Ellili ve altmışlı yıllarda bu kavramdan vazgeçilmesi eğilimi ağır bastı. Kamuoyunun bir kurgudan ibaret olduğu, kavramlar

müzesine kaldırılması gerektiği ve yalnızca tarihi açıdan ilginç olabileceği savunuldu. Fakat nedense bu görüşler etkili olmadı. 1962 yılında iletişim bilimci Emil Dovifat *Zeitungslehre* [2] [Gazete Öğretisi] adlı kitabında "bu kavram ortadan kaldırılacak gibi değil" diye şikayet ediyordu. Jürgen Habermas 1962'de yayımlanan *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft* [Kamusallığın Yapısal Dönüşümü. Bir Sivil Toplum Kategorisi Üzerine İncelemeler] adlı profesörlük tezinde şöyle bir açıklamada bulunuyordu: "... bu sözcük yalnızca günlük dilde kullanılmıyor; besbelli, hukuk, politika ve toplumbilim gibi bilim dalları da "kamuoyu" gibi geleneksel kategorilerin yerine daha kesin tanımlamalar bulmaktan âcizler".[3]

New York Columbia Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nde profesör olan W. Philips Davison 1968 yılında yayımlanan *International Encyclopedia of the Social Sciences* için yazdığı "Kamuoyu" adlı maddesine şu cümleyle başlar: "Genel kabul görmüş bir kamuoyu tanımı yok". Davison devam eder: "Yine de bu kavram her geçen gün daha fazla kullanılıyor... Bu kavramı kesin olarak tanımlamak için uğraşırken, moral bozucu bir takım tespitlerde bulunduk". Burada Childs'ın elliye yakın tanımından birini kullanarak alıntı yapar: "Kamuoyu bir şeyin adı değil, bir dizi şeyin ("*something*") sınıflandırılmasıdır".[4]

Alman tarihçi Hermann Oncken'in 1904 yılında yazdığı makalesinde dile getirdiği çaresizlik de bundan farklı değildir: "Kamuoyu kavramını tanımlamak ve açıklamak isteyen herkes, hem binbir surata sahip hem de ancak hayal meyal görülebilen, hem güçsüz hem son derece etkili bir varlıkla, binbir surete giren ve tam yakaladığımızı sandığımız anda elimizden kaçan bir Proteus'la uğraştığımızı hemen anlar... Sürekli devinim halinde olan istikrarsız bir şeyi bir formüle hapsederek kavrayamayız... Sonuçta, kime sorarsanız sorun, kamuoyunun tam olarak ne anlama geldiğini herkes bilir".[5]

Oncken gibi öngörülü ve ifade gücüne sahip bir bilim adamının "sonuçta herkes ... tam olarak bilir" gibi bir açıklamayla yan çizmesi ve bilimsel yöntemlerin uygulanması açısından çok önemli olan bir işi, bir tanım oluşturmayı, "bir formüle hapsetmek" olarak nitelemesi gariptir doğrusu.

Kamuoyunun oluşum ve gelişim süreci olarak "suskunluk sarmalı"

1970'li yılların başında 1965'teki bilmeceyi –Parlamento seçimlerinde seçmenlerin oy niyetlerinin değişmemesine rağmen, bir tarafın kesin zafer kazanacağına dair beklentinin giderek artmasını– açıklamak amacıyla

"suskunluk sarmalı" hipotezini oluşturduğumuzda, kendi kendime işin içinde kamuoyu canavarının olup olamayacağını sordum. "... binbir surata sahip... tam yakaladığımızı sandığımız anda elimizden kaçıp giden" diye yazmıştı Oncken.[6] Suskunluk sarmalı, bir görüntü biçimi, içinde yeni bir kamuoyunun oluştuğu ya da eski bir kamuoyunun değişime uğrayarak yaygınlaştığı bir süreç olabilirdi. Öyle de olsa, kamuoyunun bir tanımını bulmak zorundaydık yine de. Aksi takdirde, şöyle bir ifade kullanmak zorunda kalabilirdik: "Suskunluk sarmalı tanımlanamaz bir şeyin yayılma sürecidir".

Kavramı oluşturan iki sözcük "kamu" [*öffentliche*] ve "oy" [*Meinung*] hakkında da bilim adamları arasında hararetli tartışmalar yaşanmıştır.

"Oy" ve "*opinion*" (kanaat) farklı anlaşılmaktadır

"Oy"(*) kavramı hakkındaki tartışmalar Sokrates'e kadar uzanmaktadır. Sokrates liman kenti Pire'de katıldığı bir şenlikte Glaukon ve diğer arkadaşlarıyla devlet üzerine tartışırken aralarında, "oy" (kanaat) kavramının belirsizliğini de ortaya koyan şöyle bir konuşma geçer:

> – Sana kanaat bilgiden daha bulanık ama bilgisizlikten daha berrak mı geliyor, diye sordum.
> – Fazlasıyla, diye yanıtladı.
> – Ikisinin ortasında mı?
> – Evet.
> – Yani kanaat bilgiyle bilgisizlik arasında bir yerde mi?
> – Kesinlikle (Platon, *Devlet*, 478 B-E).[7]

Sokrates için kanaat yabana atılacak bir şey değilken, orta bir statüye sahipken, başka pek çok kişi kanaate, bilgi, inanç ve ikna olmaktan farklı ve olumsuz bir değer biçmişlerdir. Kant, kanaati, "hem öznel, hem de nesnel olarak yetersiz yargı" olarak nitelendirmekteydi.[8] Buna karşılık Anglosaksonların ve Fransızların kullandığı "*opinion*" daha karmaşıktı; doğru mu yanlış mı olduğu açık olmayan bir değerlendirmenin yanı sıra, halkın, belli bir halk grubunun oydaşması anlamını da taşıyordu. İngiliz toplum felsefecisi David Hume, 1739'da yayımladığı bir eserinde "ortak kanaat" (*common opinion*) kavramını kullanır.[9] Gerek İngilizcede, gerek Fransızcada "*opinion*" sözcüğü oydaşma, ortaklık anlamlarını içermektedir.

(*) Buradaki oy sözcüğü, "kamuoyu" sözcüğündeki "oy"dur ve kanaat anlamındadır. (e.n.)

Onaylanmayı gerektiren oydaşlık

Suskunluk sarmalıyla ile ilgili gözlemlerimizi göz önünde bulundurduğumuzda, İngilizlerin ve Fransızların yaklaşımı, Alman düşünürlerinin kanaatin değerliliği ya da değersizliğine dair düşüncelerinden daha anlamlıydı bizim için. Her insan çevresindeki oydaşlıkları gözlemler ve kendi davranışıyla karşılaştırır. Burada yalnızca görüşlerdeki oydaşlık değil, davranışlardaki oydaşlık da söz konusudur; örneğin, rozet takıp takmama, toplu taşım araçlarında yaşlılara yer verip vermeme. Suskunluk sarmalı sürecinde bir insanın düşüncesinden ötürü mü, yoksa davranışından ötürü mü dışlandığının bir önemi yoktur. Bu düşünceler bizi, aranan tanımda, "oy"u [kanaati] insanın doğru bulduğu bir şeyin eşanlamlısı olarak görmeye ve "*opinion*"un İngilizce ve Fransızcadaki oydaşmak anlamını göz önünde bulundurmaya zorladı.

"Kamu"nun üç anlamı

"Kamu"nun(*) yorumu üzerinde de en az "oy" üzerinde olduğu kadar tartışılmış, birçok bilim adamı "kamu" kavramını araştırmıştır. Habermas, " 'kamu' ve 'kamusal' sözcüklerinin dilde kullanımı, birbiriyle rekabet halinde olan bir anlamlar çeşitliliğini dışa vurur" diye bir tespitte bulunur.[3] Bir kere, "kamu"nun hukuki bir anlamı vardır: Habermas, kamu sözcüğünün kökeninde yatan "herkese açık" anlamını vurgular (kamu yolları, kamu davası gibi). Bu anlam, özel alandan, Latince *privare* sözcüğünden (bir şeyi tecrit etmek, kendine mal etmek) ayrılmaktadır. Kamu hukuku, kamu yetkisi gibi hukuksal kavramlarda ise devlet vurgulanmaktadır. Burada kamuya hukuksal, siyasal anlamda bir statü yüklenmiştir ve örneğin, "gazetecilerin kamuya karşı sorumlulukları" cümlesinde dile getirildiği gibi bir kamu çıkarı söz konusudur. Burada kastedilen, herkesi, kamuyu

(*) Almancada kamu, kamusallık anlamına gelen "*öffentlich*" ve "*Öffentlichkeit*" kavramlarının gerçekten ne anlama geldiği ve yorumu hakkında pek çok tartışma yapılmıştır. Fakat kamuoyundan anlaşılması gereken şey iki sözcükten oluşmaktadır. Bunların "kamu" yani, "public" ya da "*öffentlich*" kısmı günlük konuşmadaki anlamından farklı bir özellik taşımaktadır. Gerçekten bu dilimin diğer dillerdeki karşılıkları sözlük anlamı itibariyle de çeşitli kavramların karşıtıdır. Nitekim "*public*" terimi "umumi, aleni" anlamına geldiği gibi, belirli kriterlere göre bir araya gelmiş bir "kalabalık" ya da "grubu" da kapsamaktadır. Bu bakımdan sadece Almancada kullanılan "*öffentlich*" (aleni) terimi tek boyutlu bir anlam taşır. Türkçedeki "kamu" terimi tıpkı İngilizce ve Fransızcada olduğu gibi çift anlamlıdır. Bir yandan "alenilik, açıklık" anlamını taşımakta diğer yandan da belirli ölçülere göre meydana gelmiş bir sosyal grubu ifade etmektedir. (Prof. Nermin Abadan Unat, Kamuoyu Ders Notları, A.Ü. S.B.F. yayınları) (ç.n.)

ve kamu huzurunu ilgilendiren sorunlar ve konuların ele alınmasıdır. Bu sözcükle meşru güç temellendirilmektedir; bireyler güç kullanma olanağına sahiptir, kanunlar ve tüzükler devletin organlarına verilen yetkiyle, "kamu gücüyle" uygulanabilir. "Kamuoyu" kavramındaki "kamu" sözcüğü buna yakın fakat başka bir anlam daha içermektedir. Kamuoyunun, düzgülerin, gelenek ve göreneklerin sihirli gücünün, hiçbir yasa koyucuya, hükümete ve mahkemeye gerek kalmadan, bireyler üzerinde etkili olması, Ihering ve Holtzendorff gibi birçok hukukçuyu düşündürmüştür. Kamuoyu 1898'de Amerikalı toplumbilimci Edward Ross tarafından "pek kolay" diye övülmüştü.[10] "Kamuoyu"nun doğrudan doğruya "baskın kanaatler" olarak algılanması, çok sayıdaki kamuoyu tanımının ortak noktasıdır. Bununla söylenmek istenen, kamuoyunun bireyi, kendi isteği dışında da olsa, belirli bir davranışa yönlendirebilecek koşulları bünyesinde taşıdığıdır.

Toplumsal kabuğumuz

"Kamu"nun hukuksal ve siyasal anlamının dışında bir de sosyopsikolojik anlamından bahsetmek gerekir. Bireyin duygu ve düşüncelerinden oluşan iç dünyasının yanı sıra, bir de dışarıya yönelik bir varoluşu vardır. Bu varoluş yalnızca tek tek bireylere yönelmekle kalmaz, kişiyi diğerleriyle karşı karşıya da getirir; –Ferdinand Tönnies'in yaptığı ünlü *Gemeinschaft und Gesellschaft* [Cemaat ve Toplum] ayrımını kullanacak olursak– birey bir cemaatte, örneğin ortak bir dinin sağladığı yakınlık ve güvene sığınabilir, ama daha büyük uygarlıklarda toplum karşısında daha savunmasızdır. İnsanın "karşı karşıya kaldığı", etrafını saran toplumsal yapı karşısında sürekli tetikte olmasının nedeni nedir?[11] Bunun nedeni, insanın dışlanma, dikkate alınmama ve sevilmeme korkusu, çevrenin onayına duyduğu gereksinimdir. Bu korkular ve gereksinimler insanı çevresini sürekli dikkatle gözlemlemeye zorlar; bu nedenle, "kamu"ya bilinçli olma hali de diyebiliriz. Normal bir insan toplum içinde mi yoksa kimsenin kendisini göremediği bir yerde mi olduğunu bilir ve ona göre davranır. Ancak, bu kamu bilincinin insanları çok farklı biçimlerde etkilediğini belirtmek gerekir. Yargı mercii olması nedeniyle, bireylerin gergin dikkati "kamu"ya yönelmiştir; dikkate alınıp alınmama, onaylanma ya da dışlanma bu anonim merci tarafından karara bağlanacaktır.

Bağımsız ve tek başına hareket eden insan idealinden büyülenenler, "kamuoyu" kavramındaki "kamu" sözcüğüne pek çok anlam yüklemişlerdir. Bunlara göre, kamuoyu, kamunun önemli meselelerini, cemaatin sorunlarını içerir ve "kamu"yu ilgilendiren alanlarda sorumluluklarının

bilincinde olan, düşüncelerini açıklamaya hazır olan, yönetilenler adına hükümeti eleştiren, kontrol eden insanların kanaatlerinden oluşur. Kamuoyunun biçimleri ise, açıkça dile getirilen, özellikle medyayla duyurulan kanaatlerdir. 20. yüzyılda yapılan kamuoyu tanımlarında kamunun sosyopsikolojik anlamına, insanı zayıflığıyla ve çevresindeki yargı mercilerine bağımlılığıyla ele alan hassas toplumsal kabuğuna, yani toplumsal doğasına ise artık hiç değinilmemiştir.

İnsanın dışlanmadan ifade edebileceği kanaatler

Ampirik yöntemlerle ortaya konabilen, hangi kanaatlerin güçlendiği, hangilerinin zayıfladığı, insanların bunlara nasıl tepki verdiği, açıkça düşüncelerini ifade edip etmedikleri ya da dışlanma korkusundan ötürü dikkatle suskun kaldıkları konusunda ulaşılan bulgular bizi ilerideki araştırmalarımızın temelini oluşturan yeni bir kamuoyu tanımına götürdü: İnsanın tartışmalı konularda dışlanmadan açıklayabileceği kanaatler.

Bununla beraber bu kamuoyu anlayışı ve yorumu henüz eksiktir, çünkü kanaatlerin birbirleriyle mücadele ettiği, yeni görüşlerin yaftalandığı ya da mevcut kanaatlerin değişime uğradığı zamanlarda ortaya çıkan ve ampirik yollarla tespit edilmiş "suskunluk sarmalı" olgusundan türediğini ele vermektedir. Ferdinand Tönnies 1922'de yayımlanan *Kritik der öffentlichen Meinung* [Kamuoyunun Eleştirisi] adlı eserinde kamuoyunun katı, sıvı ve gaz gibi değişik biçimlerde olduğunu söyler.[12] Tönnies'in analojisini kullanacak olursak, suskunluk sarmalı ancak sıvı evresindeyken oluşur. Belirli kanaat ve davranış biçimlerinin baskınlaşıp yerleştikleri, töre ve gelenek haline geldikleri yerlerde tartışmalı unsur artık ayırt edilemeyecek hale gelmiştir. Oysa, radikallerin kamu sektöründe çalışması ya da meslekten men edilmesi gibi her cephenin farklı görüşlere sahip olduğu tartışmalı konularda cepheleşmelerden ötürü, suskunluk sarmalının tespiti daha kolaydır. Dışlanma potansiyelinin önkoşulu olan tartışmalı unsurlar, yerleşik kamuoyu, gelenekler ve adetler ihlal edildiğinde, aykırı durumlarda kendini gösterir. 1879 yılında hukukçu Franz von Holtzendorff kamuoyundan "ahlak bekçisi" diye sözeder.[13] Ihering ise, kamuoyunu "toplumun disiplin hocası" diye nitelendirerek, her tür düşünsel etkinliğin dışında tutar.[14] Ihering, "kamuoyunun kendi varlığını ve çıkarını korumak amacıyla verdiği bilinçli ya da bilinçsiz tepkiler" derken bunu kastetmiştir.[15] Bu nedenle, kamuoyu tanımının tamamlanması gerekir: Geleneklerin, adetlerin ve özellikle düzgülerin belirlenmiş alanlarında insanın dışlanmamak için açıkça ifade ettiği ya da etmek *zorunda* olduğu kanaatler ve davranış

biçimleri kamuoyunu oluşturur. Bir yandan tek tek herkesin duyduğu dışlanma korkusu ve onaylanma gereksinimi, diğer yandan toplum tarafından onaylanmış kanaatler ve davranış biçimleriyle uyum içinde olmayı gerektiren "yargı mercii" konumundaki çoğunluk, mevcut düzeni korur.

Onaylama ve reddetme olarak kamuoyu

Doğru bir "kamuoyu" tanımı, kamuoyu kavramını ele alan yüzlerce kitapta yer alan tanımı, kamuoyuna ancak siyasal bir anlam yükleyen yaklaşımları görmezden gelebilir mi? Bizim tanımımız kamuoyuna içerik bakımından bir sınır getirmemektedir. Burada yalnızca, tartışmalı durumlarda tarafların tutumlarının onaylanması ya da reddedilmesi ve bunu herkesin görmesi söz konusudur. Suskunluk sarmalı, değer yargılarının değişmesi sırasında açıkça görülebilen onaylama ya da reddetmeye karşı bir tepki olarak betimlenmektedir. Kamuoyunun içeriğinde olduğu gibi, kimin kanaatlerinin dikkate alınacağı konusunda da bir kısıtlama getirmiyoruz. Kamuoyunu oluşturan unsurlar sadece bu göreve atananların, eleştiri yeteneğine sahip olanların ya da "siyasi işleve sahip kamu"nun işi değildir (Habermas).[16] Kamuoyunun içinde herkes yer alır.

Geçmişe yolculuk: Machiavelli ve Shakespeare

Bizim suskunluk sarmalından yola çıkarak geliştirdiğimiz kamuoyu anlayışımızın haklı nedenlere dayanıp dayanmadığını öğrenmek için iki yüzyıl öncesine, "kamuoyu" kavramının ilk olarak karşımıza çıktığı 18. yüzyıl Fransa'sına gidelim. Jean-Jacques Rousseau'nun kamuoyu kavramını kullanmasından kırk yıl sonra, yani 1782 yılında Choderlos de Laclos'un *Les liaisons dangereuses* [*Tehlikeli İlişkiler*] adlı ünlü romanında "*l'opinion publique*" kavramının günlük konuşma dilinde büyük bir rahatlıkla kullanıldığını görürüz. Romanda, görmüş geçirmiş bir hanımefendi ile genç bir kadın mektuplaşmaktadırlar. Büyük hanımefendi, kötü bir üne sahip bir adamla görüşmemesi için genç kadını uyarır: "Siz onun değiştirilebileceğine inanıyorsunuz, hadi diyelim ki bu mucize gerçekleşti. Peki kamuoyu ona karşı olmaya devam etmeyecek mi? Ve işte sırf bu yüzden, onunla ilişkinizi buna göre ayarlamanız gerekmez mi?"[17]

Burada "kamuoyu"nu bir yargı mercii olarak politikanın çok dışındaki alanlarda, siyasal bilgileriyle ayrıcalık sahibi kişilerden uzakta da işbaşında görüyoruz. Hanımefendi mektubunda açıkça betimlemediği ama kamuoyu olarak nitelendirdiği anonim grubun, mektubu alacak genç kadını davra-

nışlarını ona göre ayarlayacak kadar etkileyeceğini düşünmektedir. Geçmişe yaptığımız yolculuklarda, kamuoyu kavramının henüz ortaya atılmadığı dönemlerde, farklı adlandırılsa da, neredeyse aynı çatışmayı anlatan aynı anonim yargı merciine rastlarız. Shakespeare, IV. Henry ile sonradan V. Henry olacak oğlu arasında geçen bir konuşmayı anlatır. Kral, sık sık kötü çevrelerle görüştüğü için oğlunu azarlar ve kanaatleri daha çok dikkate almasını söyler. IV. Henry kendisi için en önemli şeyin "kanaat" olduğunu ve tahta çıkışında "kanaatlerin" önemli bir rol oynadığını anlatır. "*Opinion that did help me to the crown*" [Tahta çıkmamı sağlayan kanaat] (IV. Henry I. Bölüm, III. Perde).[18] Shakespeare'in 16. yüzyılın sonunda "*opinion*" kavramını böyle kullanması, "*public opinion*" kavramının neden ilk kez İngiltere'de değil de Fransa'da yerleştiğini anlamamıza yarıyor. İngilizcedeki "*opinion*" tek başına kamusal öğeleri ve yargı mercilerini de içerdiğinden olacak ki, "*public*" ekine gerek duyulmuyordu.

Bir yöneticinin ya da bir veliahtın çevresinin kanaatlerini dikkate alması ve çoğunluğun görüşüne önem vermek zorunda oluşu Shakespeare için ne tuhaf ne de yeni bir düşünceydi. Shakespeare'in yaşadığı yüzyılda, *Machiavelli'nin 1514'te yazdığı ve büyük bir bölümünde yöneticilerin* kamuyla ilişkisinin nasıl olması gerektiğini gösteren bir kılavuz olan *Prens* adlı eseri biliniyordu.[19] Machiavelli'ye göre çok az insan hükümeti *hisseder*, yani: Kendisinin doğrudan etkilendiğini hisseden azdır. Ama herkes onu görür ve işte bu yüzden, önemli olan güçlü ve erdemli görünebilmektir. "*The vulgar are always taken away by appearance*" [Kötülükler görünüş sayesinde görünmez olur]. Hükümdarın ondan beklenen tüm erdemlere (iyi kalplilik, sadakat, insancıllık, dürüstlük ve dindarlığa) sahip olmasına gerek yoktur, ama tüm bunlara sahipmiş izlenimini uyandırması gerekir. Machiavelli'ye göre, hükümdar kendisinden nefret edilmesine yol açacak ya da saygınlığına gölge düşürecek tavırlardan kaçınmalıdır. İnsanların kendisinden hoşnut olmasını sağlamaya çalışmalıdır".[20]

IV. Henry'nin oğlunu uyarmasının temelinde yatan kurama Machiavelli'nin eserinin "Livius'un Roma Tarihinin İlk Yılları Üzerine Sohbetler" adlı bölümünde de rastlıyoruz: "Bir adamın kişiliğinin nasıl olduğu en iyi etrafındaki insanlardan anlaşılır. Bu nedenle, saygıdeğer kişilerle dostluk kuran bir insanın kendisinin de iyi bir üne sahip olması doğru bir şeydir. Öyle ya, insanın kişiliğinin ve yaşam biçiminin tanıdıklarından farklı olması ihtimali azdır".[21]

16. yüzyılın ilk yarısında bile, insanların günümüzde olduğu gibi, iyi ün sahibi olmaya önem verdiklerini ve toplumun değer yargılarına karşı duyarlı olduklarını görürüz.

Fakat Machiavelli ve Shakespeare ile yeni bir noktaya vardık: Toplumdaki "yargı merciileri" sadece kötü tanınmaktan korkan küçük insanlara değil, aynı zamanda toplumda yönetici konumundaki prenslere, krallara da hükmetmektedir. Machiavelli, eğitmeye çalıştığı prensi uyararak, "hükümdar olabilmek ve yönetmek için halkının doğasını öğrenmen gerekir"[22] der. Hükmedilenlerin gücü, (prensin yönettiği) devleti yıkıp yeni bir devlet yapısı kurulmasını zorunlu kılabilecek olmalarından kaynaklanmaktadır.[23]

Daha önceki bölümlerde açıkladığımız ampirik araştırma dizilerinden ve geçmişe yaptığımız küçük yolculuğun bizi cesaretlendirmesinden sonra, kamuoyunu daha iyi anlamak umuduyla tarihi kanıtların peşine düştük.

V
Kamuoyuna Dayanan Hukuk: John Locke

John Locke *An Essay Concerning Human Understanding*[1] [İnsan Anlığı Üzerine] adlı kitabında beş altı arkadaşıyla Londra'daki evinde düzenli olarak buluşup çeşitli konularda tartıştıklarını anlatır. Her şey, belirli bir konuyu tartıştıkları, ama bir sonuca ulaşamadıkları bir sohbetle başlamıştı. Bu tartışmalarla bir yere varamadıklarını anladıklarında, belki de yanlış bir yola yöneldiklerine, konulara farklı yaklaşılması gerektiğine karar vermişler ve arkadaşları Locke'dan tartışmalarda alınan küçük notları bir sonraki sohbete kadar yazıya dökmesini istemişlerdi. Locke da arkadaşlarının isteği üzerine sohbetleri art arda kaleme almış ve yavaş yavaş bu kitap ortaya çıkmıştı.

1670'li yıllarda Londra harika bir kent olsa gerek. Her yerde, tartışılıyor: Parlamentoda, gazete redaksiyonlarında, kafelerde, evlerde... Ve Locke'un kırkına varmadan kaleme aldığı eser –Locke bu kitabın kopuk kopuk yazıldığını, büyük bilginlere hitap etmeyeceğini söyler– bir ilkbahar günü tazeliğindedir.

Fakat eser yayımlandığında Locke şikayet eder: "İnsanların kafalarını peruklarını yargılar gibi yargılayanlar, yani modaya uygun ve genel kabul

görmüş öğretiler dışında hiçbir şeyi onaylamayanlar yeniliklerden şikayet ederler". Bir gerçek ilk ortaya çıktığında genellikle kabul görmez: Yeni düşünceler, sırf yeni oldukları ve henüz olağanlaşmadıkları için sürekli eleştirilir ve genellikle de reddedilirler. Fakat gerçekler altın gibidir, "madenden yeni çıkarılmış olmaları değerlerini düşürmez"[2] der.

Locke hukuku üçe ayırır: Birincisi, Tanrısal hukuk, ikincisi medeni hukuk, üçüncüsü de, erdem ve kötülüğe, şöhrete ya da kamuoyuna dayanan hukuk ya da –Locke değişken isimler kullanır– kişilerin yargısına ve modaya dayanan hukuk. Locke, üçüncü hukuku şöyle açıklar: "Durumu anlayabilmek için şunları dikkate almamız gerekir: Insanlar devleti oluştururken güç kullanmaktan kendi rızalarıyla vazgeçtiler ve bu haklarını kamuya devrettiler. Dolayısıyla, bir vatandaşa karşı ancak devletlerinin yasaları elverdiği ölçüde güç kullanabilirler. Yine de, uygun ya da uygunsuz *fikir yürütme,* toplumda beraber yaşadıkları ve ilişki içinde oldukları insanların eylemlerini onaylama ya da kınama hakkını korudular".[3]

Şöhret, moda: Uygun ölçütler

"Evet, tam olarak araştırdığımızda neyin erdem neyin kötülük olduğunu bulacağız. Bu da elbette, dünyadaki tüm toplumlarda gizli bir anlaşmayla oluşturulmuş onay ya da ret, övgü ya da eleştiri ölçütlerine göre olacaktır. Tutum ve tavırlar, bu ölçütlere, yani kanaatlere, ilkelere ve alışkanlıklara göre övülür ya da yerilir".[3] "Çevresindeki geleneklere ve düşüncelere karşı gelen hiç kimse, eleştirilmekten ve düşmanca davranışlardan kurtulamaz. Çevresinde yalnızca ret ve düşmanlık görüp de ayakta kalacak kadar asi, kör ve duyarsız kalacak insan binde bir çıkar. Ancak doğal olmayan ve sapkın bir kişilik yakın çevresinden gördüğü böyle bir düşmanlığa katlanabilir. Pek çok insan yalnızlığı seçmiş ve onunla dost olmuştur: Ama insanlıktan nasibini almış hiç kimse, çevresindekilerin –tanıdıklarının ve konuştuğu insanların– onu sürekli dışlamalarına ve aşağılamalarına dayanamaz. Bu yük bir insanın kaldıramayacağı kadar ağır bir yüktür".[4]

Locke'un öğretisinde, insanın yargı mercii rolünü oynayan kamuoyu tarafından dışlanma korkusuyla konformizme nasıl zorlandığını görüyoruz. Fakat John Locke'un eseri onu mutlu etmemiştir. Düşmanlarınca takibe alındığı için kitabının üçüncü basımında bu bölümü çıkarır ve yerini yapay cümlelerle doldurur.

Locke, iyiyi ve kötüyü yıkıcı bir biçimde göreceli hale getirmekle suçlandı. Tanrısal hukuku bireylerin oydaş olup olmamasına dönüştürdüğü ve ahlakı modanın bir parçasına indirgediği yönünde eleştiriler aldı.

Locke'un hukuku neyin oluşturduğundan habersiz olduğu ileri sürüldü ve hukukun bireylerin yoksun olduğu bir otoriteden kaynaklandığı, yine bu otoritenin ve gücün sayesinde kanunlara uyulduğu söylendi.

Locke ise şöyle der: "Bütün bu eleştirilere şöyle cevap vermek istiyorum. İnsanın çevresindekilerin görüşlerine ve kurallarına uyum sağlamasında övgü ve kınamanın önemli bir rol oynamadığını iddia edenlerin, insanlık tarihinden ve kendi özelliklerinden haberleri yok demektir.

İleride de göreceğimiz gibi insanların çoğu, tek başına olmasa bile *ilk* etapta, bu moda hukukuna göre hareket ederler; dolayısıyla yalnızca ait oldukları toplumda kendilerine iyi bir ün sağlayacak şeyleri yaparlar, fakat Tanrı ya da hükümet yasalarıyla pek de ilgili değildirler.

Bazı insanlar, belki de çoğu insan, Tanrı yasalarını çiğneyince verilecek cezalar üzerine pek kafa yormaz. Tanrı yasalarını çiğneyenlerin çoğu, daha ihlal sırasında bile, gelecekteki olası bir bağışlanmayı ya da hatalarını düzelteceklerini düşünerek kendilerini avuturlar.

Yasal cezalara gelince; insanlar işledikleri suçun cezasız kalacağını ya da ortaya çıkmayacağını ümit ederek kendilerini kandırırlar. Fakat toplumun değer yargılarına ve modasına karşı çıkan *hiç kimse*, çevresinin kendisini eleştirerek ve dışlayarak cezalandırmasından kurtulamaz".[4]

Locke üç ayrı alanda terminoloji oluşturur: Tanrısal hukuk söz konusu olduğunda vecibeler ve günahlardan, medeni hukukta kanuna uygunluk ve aykırılıktan; kamuoyuna ve şöhrete dayanan hukukta da erdem ve kötülükten söz edilir. Locke bu farklı ölçütlerin insanı aynı sonuca götürmediğini "düello" örneğiyle açıklar: "Biriyle mücadele etmek, meydan okumak düello olarak adlandırılır. Tanrısal hukuk çerçevesinde düelloya girerseniz, 'günah' adını alır. Toplum yasalarına uyarladığımızda, bazı ülkelerde 'yüreklilik' ve 'erdem' olarak görülür. Kimi hükümetlerin koyduğu yasalarda ise ağır suç, canilik olarak nitelendirilir".[5]

20. yüzyılda geliştirilen kamuoyu araştırma yöntemleriyle yapılan gözlemler ve çevrenin kanaatlerinin pür dikkat algılanması konusunda Locke ile rahatlıkla anlaşabilirdik. Locke insanın toplumsal yapısını çeşitli biçimlerde betimler: "(Bir düşünceyi) onaylamamızın temel nedenlerinden biri başkalarının kanaatleridir. İnsanların Japonya'da dinsiz, Türkiye'de Müslüman, İspanya'da Papacı olmaları bundandır. Başka bir deyişle, kendi düşüncelerimiz olarak gördüklerimiz bize ait değildirler, bizim tarafımızdan üretilmemişlerdir. Bizim kanaatlerimiz başkalarının kanaatlerinin bize yansımasından başka bir şey değildir".[6]

Locke söz konusu kanaatlerin içeriği hakkında herhangi bir sınırlama getirmemiş, sadece bu kanaatlerin değerlendirildiğini, övüldüğünü ya da

yerildiğini belirtmiştir. Ayrıca, kanaatlerin bir özelliğinin de "bir sır ve sessiz oydaşma"[3] olduğunu açıklamıştır. Burada bilinç düzeyine çıkmamış bir süreç söz konusudur. Bu süreci gizemli bir şey kuşatmaktadır, bunun böyle olduğunu biz 20. yüzyılda bile doğrulayabiliyoruz.

Bu betimlemede büyüleyici bir yön daha vardır: Locke'a göre, kanaatte "*that place*"[7] [yerinde] ölçütü söz konusudur. Herkesin saygı duyduğu, dikkate aldığı bu durum belirli bir yerde ve belirli bir zamanda ortaya çıkar. Bu, isteyenin yeterince uzak başka bir yere giderek, zamanla her şeyin değişeceğini beklemesi anlamına gelir. Kamuoyu geçicidir. Locke, "*public opinion*" kavramını kullanmamakla beraber, yazılarında bu kavram iki dolaylı biçimde mevcuttur. Birincisi, "oydaşma"nın ancak belli bir ortaklıkta, yani kamuda görülebileceği anlayışı. İkincisi, aleni, herkesin görebileceği bir yerde anlamını taşıyan "*yerinde*" sözcüğünde. Daha sonra ortaya çıkan "kamuoyu" kavramıyla karşılaştırıldığında, Locke'daki "kamuoyuna ya da şöhrete dayanan hukuk"[8] ifadesi çok daha sert ve acımasızdır; fakat o özellikle böyle sert ifadeler kullanmak istemiştir.

Locke 'hukuk' ifadesini, ne laf olsun diye, ne kazara, ne de bir doğa bilimcinin 'doğa yasaları'nı kullandığı anlamda kullanır. O, hukuksal anlamda bir hukuktan söz etmektedir ve şunu vurgular: Bir eylemi, eylemin kendisinde olmayan bir ceza ya da ödül izlemelidir.[9] Ayrıca, Locke'un kendi hukukuna verdiği "kamuoyuna ya da şöhrete dayanan hukuk" adı da anlamlıdır. Bundan yola çıkacak olursak, Locke'da kamuoyu ile şöhretin birbirini tamamladığını, bu ikisinin neredeyse aynı anlama geldiğini görürüz.

Locke'un metninde ilk etapta tuhaf gelen bir özellik, aslında onun ne kadar öncü bir kişilik olduğunun belirgin bir işaretidir. Yazılarında "*fashion*" [moda] eğretilemesini kullanmaya bayılır.[10] İnsanlar birbirlerini peruklarını yargılar gibi yargılarlar. Locke 'moda' sözcüğünü kullanarak, kanaatlerin yüzeyselliğini ve çabucak geçerliliklerini yitirmelerini, zamana ve yere bağlı olmalarını, fakat etkili oldukları sürece zorlayıcı bir nitelik taşıdıklarını anlatmak istemiştir. Yanlış anlaşılmasına meydan vermemek için bu sözcüğü bir anahtar gibi kullanır. Locke'un "*law of opinion or reputation*" olarak andığı kanaat, siyasal bilgeliğin kaynağı olarak ele alınamaz, entelektüel değeri sorgulamaya açıktır, insan bilgiyi başka yollardan giderek aramalıdır.

Locke insanın çevresine, başkalarına olan bağımlılığını ifade edebilmek için "şöhret" gibi sosyopsikolojik kavramları ısrarla kullanmaktadır. İnsanlar sırf yeni oldukları, moda haline gelmedikleri ve doğruluklarına güvenmedikleri için yeni düşüncelere kuşkuyla baktıklarından, Locke

antikçağa uzanarak kendisini destekleyecek düşünürler arar. Örneğin, Cicero'dan alıntı yapar: "Bu dünyada uyumdan, övgüden, saygınlık ve onurdan daha iyi bir şey yoktur". Locke burada, Cicero'nun bu sözcüklerin hepsinin tek bir şeyin ifadesi olduğunu bildiğini iddia etmektedir.[11]

Tek bir şeyin ifadesi mi? Neyin peki?

Bizim anlayışımıza göre, bunlar, kamuoyunun bireye uyguladığı sansürlerin tümüdür...

VI
Hükümetler "Oy"a Dayanır: David Hume, James Madison

John Locke'un ölümünden yedi yıl sonra, 1711 yılında David Hume doğdu. Hume *A Treatise of Human Nature*[1] [İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme] adlı eserinde, Locke'un düşüncelerini geliştirerek bir devlet kuramı geliştirdi. Hume'a göre, insanlar devletleri kurarken güç kullanma yetkisinden vazgeçtilerse de, çevrelerini yargılayıp onaylamaktan ya da kınamaktan vazgeçmediler. İnsanların kanaatleri dikkate alma gibi doğal bir eğilimleri olduğu ve davranışlarını bunlara göre ayarladıkları için, devletin gözünde kanaatlerin önemi büyüktür. Kişilerin oydaşmasından doğan bu güç bir uzlaşma zeminini oluşturmakta, bu zemin ise hükümetin esas temelini teşkil etmektedir. Hume'un prensibi şöyledir: "*It is ... on opinion only that government is founded*",[2] yani, iktidarlar yalnızca kanaatlere dayanır.

"Siyaset felsefesiyle uğraşanlar için *çoğunluğun* küçük bir *azınlık* tarafından yönetilmesi ve insanların kendi duygu ve arzularını hükümetinkilerin buyruğu altına sokmaya bunca hazır olmaları kadar şaşırtıcı bir şey olamaz. Böyle bir mucizenin nasıl gerçekleştiğini çözümlemeye çalıştığımızda,

yöneticilerin kanaat ve onaylardan başka bir şeye yaslanamayacaklarını görürüz. Gerek despot ve askeri rejimlerin, gerekse demokratik ve özgürlükçü rejimlerin dayanağını mutlak surette kanaatler oluşturmaktadır".[2]

David Hume ile "*opinion*" konusunun perspektifi değişmekte, kanaatlerin bireylere uyguladığı baskıdan, iktidara uyguladığı baskıya, Machiavelli'nin prensine verdiği öğütlerin bakış açısına kaymaktadır. Locke dikkatini kamuoyuna dayanan hukukun baskısına maruz kalmış normal bir bireyin günlük varoluşuna, çevrenin kendisini dışlamasından ve kınamasından çekinen bireyin korkularına yöneltmişti. Locke'a göre on binler arasında tek bir kişi bile, kamuoyu tarafından onaylanmamayı kaldıramazdı. Locke, *An Essay Concerning Human Understanding* adlı eserinde genel olarak insan doğasını incelemişti. Hume'u ise iktidar ilgilendirmektedir. Onun ilgi alanı saraylar, elçilikler ve politikadır. Kendisi de kamuoyuna ve şöhrete dayanan hukukun gazabına uğramaktan çekinmiş olmalı ki, *A Treatise of Human Nature* adlı eserini isimsiz yayımlamıştı. Zaten ihtişamlı bir yaşama düşkün biri olduğu için, cezalardan çok, kamuoyuna dayanan hukuka göre onaylanan ve saygı gören insanları bekleyen ödülleri algıladı.

Şöhret sevdası: Kamuoyunun hoş tarafı

Hume kamuoyundan (1744 yılında Rousseau ilk kez kamuoyu kavramını yazıya dökene kadar aradan on yıl daha geçecekti) ünlü eserinin "*Of the love of fame*" [Şöhret Sevdası][3] bölümünde söz eder. Erdem, güzellik, zenginlik, güç gibi nesnel bir avantaj getiren unsurların insanın kendisini nasıl gururlu hissetmesini sağladığını, yoksulluk ve esaretin insanı nasıl ezdiğini anlattıktan sonra şöyle devam eder Hume: "Gururun ve ezikliğin dolaysız nedenleri olan bu unsurların yanı sıra, başkalarının kanaatlerine dayanan ve bizim ruh halimizi aynı biçimde etkileyen ikincil bir neden daha vardır. Ünümüz, statümüz, adımız, gurur duymamızı sağlayan önemli unsurlardır. Erdem, zenginlik, güzellik gibi diğer gurur nedenleri ise, başkalarının kanaat ve tutumlarınca desteklenmedikleri sürece pek az etkili olurlar... En doğru yargılarda bulunan akıllı insanlar bile, dostlarının ya da her gün gördükleri insanların ve toplumsal grupların düşünceleriyle çelişiklerinde, sağduyularının sesini dinlemekte ve kendi eğilimlerini takip etmekte zorlanırlar".[4]

Şaşaalı bir yaşam tarzından çok etkilenen Hume (zenginliğin ve gücün avantajlarını coşkuyla anlatır), eserinin bu kısmında, sanki önemli olan özellikle –modern bir toplumbilimsel kavram anacak olursak– referans

gruplarının olumlu kanaatleriymiş gibi bir ifade kullanır; Hume'da kamu ya da "yerinde" onaylama ve kınama gibi unsurlar ikinci planda kalmaktadır. Yine de insanların çevreleriyle çelişkiye düşmeme eğilimlerinin geniş çaptaki etkilerinin farkındadır Hume. "Bir ulusun üyelerinin", der Hume, "büyük ölçüde aynı duygu ve düşünceleri paylaşmalarının nedeni işte bu ilkedir".[5] Hume insanın çevresine göre davranma eğilimini, *An Inquiry Concerning The Principles of Moral* [Ahlakın İlkeleri Üzerine Bir Soruşturma] adlı eserinde olumlu bir özellik diye nitelendirmekte, asla zayıflık olarak görmemektedir: "İnsanın şöhret, statü ve saygınlık düşkünü olması eleştirilmemelidir, çünkü bunlar erdem, deha, beceri ve ruh asaletiyle bağlantılıdır. Toplum sevilmek ve takdir edilmek isteyenlerden önemsiz konularda bile dikkat bekler. İnsanların evlerindeki ya da yakın arkadaş çevresindeki hallerine göre toplum içinde daha şık giyinmeleri ve daha nazik olmaları kimseyi şaşırtmaz".[6]

Gördüğümüz gibi, Hume toplumdan dışlananlarla değil, yaşamın güneşli tarafındakilerle ilgilenir. Bununla beraber insanın şöhrete, itibara olan düşkünlüğünün sınırlarını çizmekte zorlanmıştır. "Peki insanların haklı olarak hata ya da eksiklik saydıkları *kibirlilik* nereden kaynaklanmaktadır? Açıkçası, kendi olumlu yönlerimizi, başarı ve gururumuzu o kadar vurgularız, takdir edilme, hayranlık duyulma gibi istek ve beklentilerimizi o kadar sırnaşıkça ve pervasızca gösteririz ki, bu durumdan başkaları inciniyor olsa gerektir".[6] Hume düşüncelerini daha çok üst sınıflarda yoğunlaştırdığının farkındadır. "Ortalama kişilerde alçakgönüllülüğü onaylarız".[7]

Hume temelde, Locke'un "yerinde" sözcüğüyle ifade etmiş olduğu birey ile kamu arasındaki alanda hareket etmekle beraber, tamamen farklı bir yorum getirmektedir: Hume, Habermas'ın dile getirdiği Eski Yunan'daki kamu anlayışına daha yakındır.[7] "Kamuoyunun ışığı altında, zaten mevcut olan her şey ortaya çıkıyor, herkes tarafından görülebiliyor. Vatandaşlar birbirleriyle konuşurken, her şey dile getiriliyor ve bir şekil alıyor. Eşit vatandaşlar arasındaki tartışmalarda en iyiler ön plana çıkıyor ve varlık kazanıyor –şöhretin ölümsüzlüğüdür bu... Böylece 'polis' onurlu bir biçimde ödüllendirilme olanağı sunuyor: Elbette vatandaşlar kendi aralarında eşit ... ama herkes ön plana çıkmak için çabalıyor. Aristoteles'in hazırladığı erdemler kataloğu sadece ve sadece 'kamu' önünde geçerli ve ancak orada takdir ediliyor".[8]

18. yüzyılda, Hume'ın yaşadığı dönemde ya da daha sonra, kamuoyu üzerine yazan düşünürlerin Hume'un havalı görüşlerine, kamuyu ödül alanı addetmesine katılmadıklarını görüyoruz. Yine de, Hume'un "*It is...on opinion only that government is founded*" ilkesi Amerika Birleşik

Devletleri'nin kurucularının doktrini oldu. Böylece, hem kanaatin politika üzerindeki etkisini artık kabul etmiş bulunuyoruz, hem de bireyin oynadığı rolü Locke'un gözleriyle görmeye devam ediyoruz.

İnsan korkak ve dikkatlidir

Amerikan anayasasının babalarından biri olan Madison, Amerikan anayasası kurucularının 1787/88 yıllarında ilgili sorunları irdeledikleri *The Federalists* dergisinde, "*all governments rest on opinion*" [Tüm iktidarlar "oy"a dayanır] diye özetlenen temel ilkeyi dikkatle inceledi: Bu iddialı dogma, Amerikan demokrasisinin temelini oluşturmaktadır. Öte yandan, bu ilkenin temel aldığı insan doğası ne kadar da zayıf ve incinebilir bir şeydir: Madison şöyle der: "Eğer hükümetlerin, yöneticilerin kamuoyu tarafından meşru kılındıkları, kamuoyuna dayandıkları takdirde varlıklarını sürdürebildikleri doğruysa, bireyin *pratik* davranışlarına yön veren kanaatlerin, inançların gücünün, *kaç* insanın aynı şekilde düşündüğüne bağlı olduğu da doğrudur. İnsan kendisini *yalnız* hissettiğinde korkak ve dikkatlidir. Birey, *başka birçok kişinin de* kendisi gibi düşündüğüne inandığı oranda güçlü ve *kendinden emin*dir".[9]

Burada gerçekçi bir insan doğası saptamasını ve bunun siyasal kurama uygulanışını görüyoruz. Bu konuyu, 20. yüzyılın ikinci yarısında yeniden ele alacağız; çünkü günümüz kamuoyu araştırma yöntemleri, bizi, gözlemlerimiz sırasında kendini ısrarla belli eden şeyleri açıklamaya zorlamaktadır.

"Suskunluk sarmalı" sürecini şöhret değil, tehdit harekete geçirir

Bir yandan John Locke ve James Madison'ın, diğer yandan da David Hume'un "birey ve kamuoyu"nu nasıl ele aldıklarını karşılaştırdığımızda, daha önceki "yüzer-gezer" yorumumuzdakine benzer bir fark görürüz. Açıklamalardan biri "kazanan tarafta olma isteği" iken, diğeri "dışlanmama isteği"dir. Kimi insan kamuoyunu, kendini gösterebileceği, şan ve şöhret sahibi olabileceği bir alan olarak görüp büyülenirken, kimi insan da kamuoyunun rezil olunabilecek bir alan olmasından etkilenmektedir. Fakat kamuoyu ile suskunluk sarmalı arasındaki ilişkiyi kurcalarken, bizi neden taç giyebileceğimizi vurgulayan yönü değil de bir tehdit ve yargı mercii olma yönü meşgul etmektedir? Çünkü Madison'ın da duyarlılıkla açıkladığı gibi, bizim gerek tren testlerinde gerekse diğer araştırmalarımızda tespit ettiğimiz ve kamuoyunun oluşumunda önemli bir rol oynayan suskunluğu ancak tehdit faktörü ve bireylerin dışlanma korkusu açıklayabilir.

Kamuoyunu bir tehdit gibi algılama eğilimi devrim zamanlarında artar

Acaba Locke'un ve Madison'ın kamuoyunu her şeyden önce bir tehdit unsuru gibi algılamaları devrimlere tanık olmalarından mı kaynaklanıyordu? İnsan dışlanmaması için nasıl davranması gerektiğine, özellikle de köklü değişimlerin yaşandığı dönemlerde çok dikkat etmek zorunda kalmıştır. Insanlar, oturmuş, istikrarlı bir düzende, genel-geçer toplumsal kurallara karşı gelmedikleri ya da ani bir suskunluk sarmalı sürecine kapılmadıkları sürece, toplum içinde nasıl davranmaları gerektiğini, neyi yapıp neyi yapamayacaklarını ya da neyi söyleyip neyi söylemeyeceklerini büyük bir doğallıkla bilirler. Pek çok kişi kendinden uyum bekleyen toplumsal baskının genellikle bilincinde bile değildir. Fakat devrim öncesinde ve devrim sırasında, yönetimler kanaatlerden mahrum bırakılır, hükümetler düşer ve güvenliği elinden alınan birey kendini emniyette hissetmek için neyi onaylayıp neyi onaylamayacağını kestirmeye çalışır. Böyle çalkantılı dönemlerde kamuoyunun işleyişi daha iyi anlaşılır ve bunu ifade edecek yeni kavramlar doğar.

1661'de Glanvill "kanaat ortamı" kavramını ortaya atıyor

Sakin dönemlerde kamuoyuna ya da şöhrete dayanan hukukun sadece ödüller ve cezalar etrafında döndüğünü ileri sürmemiz gerçekçi bir yaklaşım olmaz. Bunun yanı sıra, İngiliz filozof Joseph Glanvill'in bu çarpıcı kavramı barış zamanlarında bulmuş olması da düşünülemez. Glanvill, 1661 yılında yazdığı *The Vanity of Dogmatizing* [Dogmatik Yaklaşımın Boş Gururu] adlı eserinde "kanaat ortamları"ndan [*climates of opinion*] söz eder ve bu kavramı metin içinde italik yazarak özellikle vurgular. "Dogmatik düşünenler" der Glanvill, "çocukluklarından beri kendilerine doğru gelen şeyler dışında hiçbir şeyi 'mümkün' görmezler. Bu kendini beğenmişlikten kurtulmak için, değişik kanaat ortamlarında bulunmuş ve bunları tanımış olmak gerekir".[10]

Çoğumuz "kanaat ortamı" kavramının, çağımızda ortaya çıkmış modern bir kavram olduğunu düşünür. Bu, tıpkı Joseph Glanvill gibi bizim de istikrarsız durumlara ve emin olmadığımız kanaatlere karşı duyarlı olmamızdan kaynaklanmaktadır. Çalkantılar olmasaydı, 'ortam' sözcüğü bize sıradan ve soyut gelirdi. Fakat günümüzde yaşadığımız deneyimlerden sonra böyle bir tanımı neden çarpıcı bulduğumuzu açıklayabiliriz. Ortam bizi dışarıdan sararak ondan kurtulmamızı imkânsız kılarken, bir yandan

da içimizdedir ve ruhsal sağlığımızı etkiler. Suskunluk sarmalı, kanaat ortamının değişmesine gösterilen bir tepkidir. "Kanaat ortamı" kamuoyu kavramından çok, çoğunluk dağılımını, tartışmalı bir konuda değişik eğilimlerin güçlülüğünü, doğal bir açıklığın söz konusu olduğu bir alanı, bir mekânı kapsar. Kendimizinkiler de dahil olmak üzere, devrim zamanlarındaki kamuoyu gözlemlerini incelemek kuşkusuz boşa gitmeyecektir.

Suskunluk sarmalının sezgisel uzmanı: Descartes

Glanvill'in yazılarında hayranlıkla sözünü ettiği Fransız filozof Descartes, Glanvill'den çok farklı koşullarda yaşamıştı. Kamunun devrim zamanlarında daha çok bir tehdit unsuru, normal zamanlarda da insanın kendisini gösterebileceği bir alan olduğu doğruysa eğer, Descartes bize bunu açıklar. Descartes yeni bir kamuoyu oluşumunda suskunluk sarmalı sürecinin rolünü sezgisel olarak keşfetmiştir. Bu olayda kendine bir yer edinmek söz konusudur; ya da günümüzde şöyle de söylenebilir: Filozof Descartes ününü yaymasını bilmiştir. 1640 yılında *Meditationes de Prima Philosophia* [Felsefenin Temel İlkeleri Üzerine Düşünceler] adlı eserini "Sorbonne'un yüce ve bilge hocalarına" diye başladığı bir mektupla Sorbonne'a yollar. Toplumdaki saygınlıklarına işaret ederek, onlardan kendi eseri için bir "kamu tavsiyesi" yazmalarını rica eder. "Bu ricam, diğer aydın ve bilge insanların da sizin yargılarınıza katılmasını sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda karşıt görüşteki insanların cesaretini kıracaktır, hatta tüm parlak beyinlerin desteklediğini gördükleri bu görüşleri anlayamamış izlenimi yaratmamak için onlar da bu düşüncelere katılacaklardır".[11]

VII
Jean-Jacques Rousseau, "Kamuoyu" Kavramına Yaygınlık Kazandırıyor

Acaba Jean-Jacques Rousseau nasıl bir durumla karşılaştı da, "*l'opinion publique*" [kamuoyu] sözcüğünü yazan ilk kişi oldu?[1]

Venedik, 1774. Rousseau o sıralarda otuz yaşlarındadır ve Fransız Büyükelçisi'nin sekreteridir. Hayli çalkantılı bir siyasal dönem yaşanmaktadır. Fransa, Maria Theresia'nın Veraset Savaşı sırasında Avusturya'ya savaş ilan eder. Rousseau, Fransa Dışişleri Bakanı Amelot'a yazdığı 2 Mayıs 1744 tarihli bir mektupta, Venedik soylusu Şövalye Erizzo'yu kamuoyunda Avusturya sempatizanı olarak tanındığı konusunda fazla açık bir biçimde uyardığı için özür dilemektedir (*Dépêches de Venise XCI* [Venedik Mesajları XCI]).[2] Ancak, bu uyarının kötü sonuçlara neden olmadığını, bir daha böyle bir hata yapmayacağını söyler. Rousseau burada kamuoyu kavramını, *Tehlikeli İlişkiler* romanında hanımefendinin genç kadını toplumdaki ününü dikkate almamakla suçlarken kullandığı biçimde kullanır: Kamuoyu bir yargı merciidir ve onun tarafından kınanmaktan kaçınmak gerekir.

19. yüzyıldan itibaren giderek yaygınlaşan kamuoyu kavramını, siyasal eleştirel bir yargı, hükümet bağlılaşımı olarak ele almak isteyenler

Rousseau'da bu anlamda pek bir destek bulamazlar. Rousseau'nun eserlerini kamuoyu açısından taramak, siyaset bilimcileri ve tarihçileri pek cezbetmemiştir. Ancak 1978 yılında, Mainz Üniversitesi'nde yazılan bir master tezinden (1975) hareketle, Rousseau'da kamuoyu kavramını irdeleyen geniş kapsamlı, sistematik bir araştırma yapılmıştır (Colette Ganochaud, "L'opinion publique chez Jean-Jacques Rousseau", Université de Paris V, René Descartes, Sciences Humaines, Sorbonne 1977-1978, Tomes I+II).[3]

Kavramı ilk kullanan kişinin kamuoyu olgusuyla yakından bir ilişkisinin olması gerektiğini düşünenler hayal kırıklığına uğramazlar. Rousseau'nun eserlerinde 1750'den itibaren kamuoyu kavramı görülmeye başlar. Fakat kendisi bunları bir düzene sokmadığı için, Rousseau'nun kamuoyu anlayışını bir çerçeveye oturtmak üzere özel bir teknik uygulamak gerekir. Mainz Üniversitesi'nde Basın Yayın masteri yapan Christine Gerber, master tezi[4] olarak sunduğu araştırmasına bir içerik çözümlemesi yaparak başladı. Rousseau'nun altı temel eserinde 'kanaat' ('oy'), 'kamu', 'kamuoyu' sözcüklerinin geçtiği yerleri inceledi. İçerik analizi denen bu yöntemle, *Kültür Eleştirisi Üzerine Yazılar* (1750-55), *Julie ya da Yeni Heloïse*, *Toplumsal Sözleşme* ve 1758 tarihli *M. d'Alembert'e Mektuplar* adlı eserlerini inceledi. Gerber bu eserlerde, 16 kez "kamuoyu" kavramına, yaklaşık 100 kez kamu dışında başka sıfat ve isimlerle bir araya getirilen 'oy' sözcüğüne rastladı; Rousseau ayrıca, 106 kez 'kamusal' ya da 'kamu', en sık da ('kamuoyu' dışında) 'kamusal saygınlık' ifadesini kullanmıştı.

Kamu demek, herkesin görmesi demek

Bu çalışmanın sonunda Rousseau'nun bir tehdit unsuru olarak gördüğü kamuoyuna karşı çok duyarlı olduğunu kavrıyoruz. Rousseau marjinal yapısından ötürü, bu konuda yeterince deneyimliydi. "Şimdiye dek başıma gelen en korkunç şey, toplum içinde yalancı, iftiracı, hırsız olarak görülmem ve bunların yüzüme karşı söylenmesidir".[5] –"Bütün bunlar kimin kışkırttığını bilmediğim halkın bana diş bilemesini, öfkeden giderek kudurmasını ve bana sadece tenhalarda değil, güpegündüz sokak ortasında bile açıkça hakaret etmesini engellemiyor".[6]

"Güpegündüz", "sadece tenhalarda değil": Alenilik, alenen görülme duygusu dehşeti daha da artırmaktadır. 'Kamusal saygınlık' sözcüğünün sık kullanımından yola çıkarak, Rousseau'nun "kamuoyu" ile "ün" arasındaki ilişkiye bakış açısının Locke, Hume ya da Machiavelli'ninkine benzediğini söyleyebiliriz. Fakat bu konudaki bulgular Rousseau'nun yapıtlarında çok daha yaygın bir biçimde yer almaktadır. Rousseau kararsızdır,

çeşitli değerlendirmeler arasında gidip gelmektedir. Cemaat açısından baktığında, kamuoyunun etkisini hayırlı bir şey olarak görmektedir. Kamuoyu toplumda ortaklığı sağladığı, herkesi geçerli gelenek ve göreneklere, toplumsal düzgülere uymaya zorladığı için tutucudur ve ahlakın yozlaşmasını önler. Kamuoyunun değeri ve gücü, entelektüel değil, ahlaki niteliğinden kaynaklanır.

Ahlak bekçisi olarak kamuoyu

Rousseau, insanların çok gerilerde kalmış bir zamanda, gerçek bir doğallıkla "vahşiler" arasında yaşadıkları dönemlerde toplumsal yaşamın daha iyi olduğuna inanıyordu. Kamuoyunun sağlam biçimlerini, yani ahlaki ve geleneksel değerleri, bir halkın en iyi yönlerinin toplandığı, savunulması gereken değerler olarak görür. Rousseau da Locke gibi yazılmamış yasalar eğretilemesini kullanır. Devletin temel aldığı yasaları, kamu hukuku, medeni hukuk ve ceza hukuku olarak üçe ayırdıktan sonra şöyle devam eder: "Bu üç yasanın yanında, hepsinden çok daha önemli dördüncü bir yasa vardır. Devletin anayasasının çekirdeğini oluşturan bu yasalar, mermer ya da tunç üzerine değil, vatandaşların yüreklerine kazınmıştır. Bu yasalar günden güne güçlenir, diğer yasalar eskidikleri ya da işlevlerini yitirdikleri zaman onları yeniden canlandırır ya da tamamlar. Halkı anayasanın ruhunda muhafaza eder, halka fark ettirmeden otorite yerine alışkanlıkların kudretini öğretir. Benim burada sözünü ettiğim, gelenekler, örf ve adetler ve hepsinden önemlisi, bütün siyasi başarılar ona bağlı olduğu halde, devlet adamlarının pek farketmediği, devlet sanatının bir bölümünü oluşturan kamuoyudur".[7]

John Locke İngiliz devriminin gerçekleştiği yüzyılın ortasında göreceelilik kavramının üstünde durmuştu: Kamuoyuna ya da şöhrete dayanan yasaların beklentileri, onay ya da kınamanın, "yerinde" (*that place*)[8] olgusunun nasıl kavrandığına bağlıdır. 18. yüzyılın ortalarında Fransız sarayının ihtişamından ve gücünden etkilenen Rousseau için hâkim duygu istikrardır. Dördüncü yasa vatandaşların kalbine kazınmıştır, yozlaşmaması ve bozulmaması için korunması gerekir. Rousseau, *Toplumsal Sözleşme* adlı eserinde özel bir merciden bahseder: Sansür. Rousseau, kamuoyunun ahlak bekçiliği rolünü daha da vurgulamak için daha önce varolmayan bir kurum icat etmiştir. Bu bağlamda Christine Gerber'in Rousseau'da bulduğu tek kamuoyu tanımı ile karşılaşıyoruz: "Kamuoyu, bir tür yasadır ve aracı, 'Prens' örneğinde olduğu gibi, sadece belirli durumlarda uygulanabilen sansürdür".[9] Rousseau, sansürün neyin aracı olduğunu da şöyle

izah eder: "Sansür ahlakı korur ... kanaatlerin yozlaşmasını önler, yasaları akıllıca uygulayarak onların saflığını korur ve hatta, kanaatler kararsız olduklarında onlara belirli bir yön bile verir".[10]

Rousseau'ya göre ahlaki kanaatlerdeki oydaşma, toplumsal oluşumun temel taşıdır. Bu ahlaki uzlaşmanın toplamı "kamu"dur; "bu kamusal oluşum, üyeleri tarafından devlet olarak nitelenen bir siyasi yapıdır".[11] Bu durumda Rousseau, siyasi partiler yoluyla bölünmeye iyi gözle bakmıyor olsa gerektir; toplumda tek bir ortak temel vardır ve bunun için en büyük tehlike kişisel çıkarlardır. Burada Rousseau'nun kamunun karşıtı olan özele karşı düşmanlığının kökenini görüyoruz. Bu olumsuz duyum, 20. yüzyılda en güçlü biçimiyle Yeni-Marksistler tarafından yeniden canlandırılmıştır.

Rousseau, "... ve hatta, kanaatler kararsızken sansür onlara belirli bir yön bile verir"[10] derken dikkatli bir ifade kullanmaktadır. Bunlar Rousseau'nun sansür kurumunun görevlerini açıklarken göz önünde bulundurduğu "özel durumlar"dır. Rousseau'ya göre, sansür bir halkın ortak kanaatlerini göstermekte, tanıtmakta ve bugünkü deyimle, "bilinçli hale getirmektedir". Sansür bağımsızlaştığı, keyfi olduğu ve kamuoyunca kabul edilmeyen bir şeyi oydaşma gibi gösterdiğinde, hiçbir değeri yoktur ve hiçbir etki uyandırmaz.[9] Bu durumda sansür sadece bir "araç", bir konuşmacıdır. Rousseau bu etkiyi nasıl da dikkatle ele almıştır, 20. yüzyıldaki ardıllarından ne kadar da farklıdır. Hiçbir zorlamaya başvurulmamalı, yalnızca sansür aracılığıyla temel ahlaki ilkeler vurgulanmalıdır. Rousseau Prens ile işte bunu kastetmiştir. Prens'in de iktidar araçları yoktur ve yasa çıkaramaz. "Bildiğimiz gibi" der Rousseau, "yasama erki yalnızca halka aittir ve yalnızca ona ait olabilir".[12] Fakat yasamaya Prens önayak olmaktadır. Bu görev için toplumdaki kanaat oluşumunu çok iyi gözlemlemesi gerekir ki, bu iş "büyük yasa koyucusunu gizliden gizliye çok meşgul etmektedir".[7] Gözlem sırasında Prens'e sansür destek olmaktadır. Prens toplumda hangi kanaatlerin yeterince faal olduğunu gözlemlemelidir, çünkü yasalar ancak, devletin gerçek temeli olan birlik ve beraberlik üzerine kurulabilir. "Tıpkı bir inşaata başlamadan önce yerini, toprağını kontrol eden ve dayanma gücünü ölçen bir yapı ustası gibi, akıllı bir devlet adamı da iyi yasa çıkartmaktan çok, yönettiği halkın koyduğu yasaları kaldırıp kaldıramayacağını kontrol etmelidir".[13]

Rousseau, *volonté générale* [genel irade] (bu kavram, özel-bencil *volonté de tous*'dan [toplu irade] ayrı tutulmaktadır) ile kamuoyu arasındaki ilişkiyi havada bırakır. "Halkın iradesi yasalar aracılığıyla, kamuoyunun yargısı sansür aracılığıyla ilan edilir".[14] *Volonté générale* kamuoyunun yoğunlaşması

olarak görülebilir. Diğer taraftan *volonté générale* kendi yoğunlaşmasını yasalarda bulur. Yasalar "genel iradenin özgün bir ilanı"ndan [15] başka bir şey değildir. David Hume'un 1741'de "hükümetler kanaatler üzerine kuruludur"[16] ilkesiyle ifade ettiği kamuoyunun yasal gücü, Rousseau'nun yaklaşımını da belirlemektedir. "Dünyanın kraliçesi Kanaat, asla kralların boyunduruğu altına girmemiştir, bilakis krallar onun ilk köleleridirler".[17]

Rousseau, d'Alembert'e yazdığı mektupta sansür kurumunun kimler tarafından üstlenilebileceğini somutlaştırır ve onu radikal bir demokrat olarak görenleri şaşırtacak bir öneride bulunur. "Yasama erki tümüyle halka aittir" diyen Rousseau, sansürcülük rolünü Fransız mareşallerinden oluşan haysiyet divanına verir.[18] Kurumu en saygın kişilerle donatan Rousseau, demek ki "kamudaki saygınlığın" ve bunun insanlar üzerindeki etkisinin farkındadır. Rousseau ayrıca, saygınlığın çabucak ortadan kalkmaması için bu noktada bir uyumsuzluk yaşanmaması gerektiğinin de farkındadır ve sansüre, yani Fransız mareşallerinin haysiyet divanının kararlarına hükümetin de boyun eğmesi gerektiğini söyler. Burada kamuoyunun ahlaki bir otorite görünümüne büründüğünü görüyoruz. Belki de Heinrich Böll, Almanya'da kamuoyunun içler acısı halinden söz ederken, kafasından böyle bir düşünce, böyle bir rol geçiyordu. Sansür kurumu emin ellerde değildi.

Bir halk için neyin doğru, neyin yanlış olduğunu ortaklaşa saptama sevdasında olan Rousseau'nun oluşturduğu kavramlardan biri de "vatandaşlık dini"dir.[19] Metafizik dinlere bağlılığın azalmasıyla "vatandaşlık dini" gibi bir düşünce yaygınlaşabilir. Tahmin edilebileceği üzere, bu kavramın altında, insanın dışlanma tehlikesini göze almadan kamu içinde karşı çıkamayacağı bir dizi ilke, yani bir kamuoyu ürünü yatmaktadır.

Toplumun koruyucusu, bireyin düşmanı kamuoyu

Rousseau için kamuoyunun ahlak bekçiliği toplumun birlikteliği için ne kadar hayırlıysa, birey açısından da o kadar zararlıdır. Çoğunluğun yargıları yüzünden bizzat kendisinin çektiği acılara rağmen, Rousseau'nun insanların ahlak bekçiliği yapan kamuoyuna sırf dışlanma korkusundan ötürü saygı göstermelerine bir itirazı yoktur: "Ahlaki değer yargılarını yargılayanlar onuru yargılamış olurlar ve onuru yargılayanlar kanaati (halkın kanaatini) kılavuzsuz bırakırlar".[20]

Felaket, insanın kendini gösterme ihtiyacı duymasından, Hume'un deyimiyle "şan şöhret düşkünlüğü" ya da daha basit bir dille söylersek, saygı görme, saygınlık elde etme, ön plana çıkma gibi insani eğilimlerden

kaynaklanır. Rousseau'nun 1775'te kendisini meşhur eden *Concerning the Origins of Inequality among Men* [İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı Üzerine] adlı eserinde de belirttiği gibi, toplum bu gereksinimler yüzünden yozlaşmıştır. "Sonuçta, insanı yiyip bitiren bu hırs, ihtiyaçtan çok başkalarından üstün olmaya yönelik bu mal mülk tutkusu tüm insanlara, birbirine zarar vermenin o karanlık eğilimini aşılamaktadır".[21] "Hepimizi yiyip bitiren bu şan şöhret düşkünlüğünün insanları nasıl rekabete ittiğini, tutkuları nasıl da kışkırtıp artırdığını, insanları nasıl rakiplere, düşmanlara dönüştürdüğünü gösterebilmek isterdim".[22]

"Vahşi" bu iç kemiren dürtülerden yoksundu, "vahşi kendi içinde yaşıyordu".[23] Ancak başından beri iradesi, empati ve kendini koruma yeteneğiyle hayvandan ayrılıyordu. Fakat sonra, toplumsallaşmayla birlikte insanın özü değişmiş, "kamusal saygınlık önem kazanmıştır".[24] Rousseau özümüzü kavramamızı şart koşuyor: "Toplumsal bir varlık olan insan hep dışa dönüktür: Yaşam duygusunu başkalarının kendisi hakkında ne düşündüğünü algılamaya başladıktan sonra kazanır..."[25]

Rousseau'ya göre insanın özü ikiye bölünmüştür. Doğasının "gerçek gereksinim" ve eğilimlerini koruyan insan ve kanaatlerin boyunduruğu altında kendisini biçimlendiren insan. Bu ikisi arasındaki farkı bilim adamları örneğiyle açıklamaktadır. "Doğal yapımızdaki eğilimleri kanaatler tarafından yönlendirilen eğilimlerden ayırmalıyız. Bir bilgin olarak saygı görme arzusuna dayalı öğrenme hırsıyla, insanın uzaktan yakından ilgisini çeken ne varsa hepsini öğrenme merakı duyması arasındaki fark gibi".[26]

Rousseau tüketim baskısını kamuoyunun körüklediğini düşünmektedir. "Bir kumaşa sırf pahalı olduğu için sahip olmak istedikleri anda kendilerini lükse ve kanaatlerin keyfiyetine teslim etmiş olurlar, çünkü bu zevk onların değil, kamuoyunun zevkidir".[27]

Locke, "bu dünyada yasallık, onur ve saygıdan daha iyi bir şey yoktur" diye Cicero'dan alıntı yapmış ve tüm bunları toplumun olumlu yargısından duyulan zevke dayandırmıştı. İnsanın doğal yapısıyla kamuoyundan kaynaklanan hırslar arasındaki çelişkiyi ele alan Rousseau, başkalarının göstereceği saygıdan değil, insanın kendine duyduğu saygıdan kaynaklanan bir onur kavramı oluşturmaya çalışmıştır. "Ben insanın kendisine olan saygısından kaynaklanan onur ile kamuoyunun etkisinden kaynaklanan onur arasında bir ayırım yapıyorum. Kamuoyundan kaynaklanan onur dalgalar gibi oynaktır ve boş önyargılardan oluşur".[28]

Bu noktada Rousseau'nun çelişkisi daha fazla görmezden gelinemez. Çünkü bir yandan da, en sağlam ve en değerli şeyleri, örf ve adetleri koruyan "kamuoyu"nun ahlak bekçiliğinden söz etmektedir. Rous-

seau'nun bu tür çelişkilerini yakalamak hiç de zor değildir. Bir keresinde şöyle yazar: "İyi insanlarla kötü insanlar arasında ayırım yapmak kamunun görevidir".[29] Rousseau Spartalıların bunu nasıl becerdiklerini hayranlıkla anlatır: "Sparta meclisinde kötü ahlaklı bir adam iyi bir öneride bulunduğunda, kurul üyeleri onu hiç dikkate almadan, aynı önerinin erdemli bir vatandaş tarafından getirilmesini sağlıyorlardı. Kötü adam için ne büyük bir yenilgi, iyi adam için ne büyük bir onur ... Hem de iyiyi övmek, kötüye hakaret etmek zorunda kalmadan". Burada Rousseau'nun kamu görüşüne verdiği önem yadsınamaz. Buna rağmen *Emile* adlı eserinde okuduğumuz şu satırlar yine Rousseau'nun çelişkilerini ortaya koyar: "Bütün dünya bizi lanetlese ne olacak yani? Biz toplum tarafından onaylanmaya çalışmıyoruz. Senin mutluluğun bize yeter".[30]

Kamuoyuna uyum sağlamada uzlaşmanın önemi

Bize çelişkiliymiş gibi görünse de, aslında Rousseau kendisinden önce hiç kimsenin yapamadığı kadar isabetli bir biçimde kamuoyunun en önemli yönüne işaret etmektedir: Toplumsal oydaşma ile bireyin eğilim ve kanaatleri arasındaki uzlaşma. Birey bir orta yol bulmaya zorlanmıştır. İnsan kırılgan doğası nedeniyle başkalarının yargılarına bağımlıdır çünkü dışlanmak ya da yalnız kalmak istemez, dolayısıyla "kanaatlerin boyunduruğu" altındadır. Rousseau *Emile*'de şöyle der: "O hem kendi iradesine hem de başkalarının kanaatlerine bağımlı olduğu için, bu iki faktörü karşılaştırmayı, birbirine uyumlu hale getirmeyi ve ancak birbiriyle çeliştiklerinde ikisinden birine öncelik tanımayı öğrenmek zorundadır".[31] Başka bir deyişle: Durum kaçınılmaz olduğunda.

"Alay edilmeye ve ayıplanmaya katlanmayı öğrenmek zorundayım"

Uzlaşma çok farklı sonuçlara yol açabilir. Tam da David Hume'un kamuoyunun dikkate alınması, yani toplum içine çıkarken giyim kuşama dikkat edilmesi gerektiğini savunduğu noktada, Rousseau bireyciliğini ortaya koymaya karar vermiştir. Kral XV. Louis'nin davetlisi olarak katıldığı Fontainebleau Kraliyet Tiyatrosu'ndaki bir operete "saçını yaptırmadan" gitmiştir: Kötü taranmış ve pudrasız bir peruk takmış, ne bir brokar yelek ne de tören kıyafeti giymiştir. "Her zamanki gibi giyindim, ne daha iyi ne daha kötü. Görünüşüm sade ve önemsizdi ama pis ya da bakımsız değildim. Sakallı olmam da bakımsız olduğum anlamına gelmez; sakalı bize doğa vermiştir ve içinde bulunulan döneme ve modaya göre bir süs gibi de

algılanabilir. Belki insanlar beni gülünç ve utanmaz bulacaklar, ama bana ne bundan? Alay edilmeye ve ayıplanmaya katlanmayı öğrenmek zorundayım, yeter ki haklı nedenlerden ötürü olmasın".[32] Rousseau uzlaşmaya pek yanaşmamanın tehlikesinin de farkındadır. *Julie ya da Yeni Héloïse*'da şöyle der: "Ona kamuoyunu aşağılama gücünü veren o korkusuz erdem aşkının onu diğer uca sürüklemesinden, ahlakın ve edebin kutsal yasalarına karşı çıkmasından korkuyorum".[33]

Dolayısıyla, Rousseau sorunların üstesinden gelecek toplumsal bir sözleşmeyi şiddetle arzulamaktadır: "Üyelerinden her birinin canını, malını ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birlik içinde olduğu halde kendi egemenliğini korusun, hem de eskisi kadar özgür olsun. İşte temel sorun bu..."[34]

VIII
Alexis de Tocqueville: Kamuoyunun Despotluğu

Tarihte yaptığımız bu gezintinin amacı, kamuoyu kavramını yerleştiren düşünürlerin bu kavramdan ne anladıklarını ortaya koymak ise, artık şu saptamada bulunabiliriz: Suskunluk sarmalını, bireyin dışlanma korkusuna dayanan bir kamuoyunun yaygınlaşması yöntemi olarak ele aldığımızda, kamuoyu kavramına hak ettiği ilgiyi göstermemişiz.

Toplumları, üyelerinin dışlanma korkusunun derecesine göre ayırabiliriz. Fakat Stanley Milgram'ın, Fransa ve Norveç'te uyguladığı deneylerde de saptadığı gibi, her toplumda insanları uzlaşmaya zorlayan bir baskı ve bu baskının başarıya ulaşmasını sağlayan bir dışlanma korkusu vardır: Norveç'te biraz daha fazla, Fransa'da biraz daha az.[1] Milgram bu deneyini Avrupa'da uygulamıştır, çünkü Solomon Asch'in tespit ettiği konformist tutumun belki de sadece Amerikalılara özgü olduğundan kuşkulanılmıştı.

Gerçekten de Amerikalı Thorstein Veblen'ın, 20. yüzyılın başında *The Theory of the Leisure Class*[2] [Çalışmayanlar Sınıfı Kuramı] adlı eserinde Amerikalılar için saygın davranış olarak betimlediği şeye, tüketim baskısından tiksinen Rousseau şiddetle karşı çıkardı herhalde. Rousseau'nun memleketlisi Tocqueville *On Democracy in America* [Amerika'da Demok-

rasi Üzerine] (1835/40) adlı eserinde, Amerika'da kamuoyuyla bireyin doğası arasındaki uzlaşmadan kamuoyunun galip çıktığını ve uzlaşmayı sağlamak için boyun eğmesi gerekenin hep birey olduğunu açıklamıştı.[3]

Tocqueville, Fransız Devrimi'nden önce Fransız kilisesinin çökmesinden yola çıkarak suskunluk sarmalını çok isabetli gözlemlerle betimleyen ilk kişi olmakla kalmamış, susmanın ve konuşmanın kamuoyu açısından ne kadar önemli olduğunu her fırsatta vurgulamıştır.[4] Kamuoyunu ele alış biçimi, bugün ampirik gözlem yöntemlerimizle saptadığımız konsepte çok yakındır ve odak noktasında dışlanma korkusu ve susma eğilimi yer almaktadır. Tocqueville kamuoyu üzerine hiç kitap yazmadığı gibi, eserlerinde bu başlığı taşıyan tek bir bölüm bile yoktur. Yine de Tocqueville *Amerika'da Demokrasi Üzerine* adlı eserinde kamuoyu hakkında pek çok analiz, açıklama ve değerlendirme yapmıştır. Ona göre kamuoyu yalnızca Amerikalılara özgü bir olgu değildi; kamuoyunun evrensel yüzünü ve Avrupa'daki etkilerini de görüyor, ama Amerika'da daha gelişmiş olduğunu, belki ileride Avrupa'da da oynayacağı bir role sahip olduğunu düşünüyordu. Tocqueville'e göre, kamuoyu Amerika'da müthiş bir uzlaşma baskısı, bir yük, Rousseau'nun deyimiyle herkesin altında ezildiği bir boyunduruktu: "Aristokraside insanlar genellikle kendilerine özgü bir büyüklüğe ve güce sahiptir. Toplumdaki insanların çoğuyla çeliştiklerinde, kendilerini geri çeker, kendi içlerinde destek ve teselli bulurlar. Demokratik toplumlarda durum farklıdır: Böyle toplumlarda kamuoyunun lütfu soluduğumuz hava kadar gereklidir ve çoğunlukla uyum içinde olmamak, yaşamamak demektir. Kamuoyunun farklı düşünenleri alt etmesi için yasalara ihtiyacı yoktur. Kınanmak yeterlidir. Giderek soyutlandıkları ve âcizleştikleri duygusu onları ele geçirir ve tüm umutlardan yoksun bırakır".[5] "Amerika kadar zihinsel bağımlılık yaşanan ve gerçek özgürlükten yoksun başka bir ülke düşünemiyorum".[4]

"Avrupa'nın anayasaya dayalı ülkelerinde vaazı verilemeyecek bir dini ve siyasi öğreti yoktur... Çünkü Avrupa'da hiçbir ülke tek bir gücün hâkimiyeti altında değildir, orada gerçeği ifade eden birini bağımsız davranışının sonuçlarından koruyacak bir yardım organizasyonu mutlaka vardır. Eğer baskıcı bir rejimde yaşama şanssızlığına uğramışsa, halk genellikle onun yanında yer alır; özgür bir ülkede yaşıyorsa, gerektiğinde kraliyete sığınabilir; bazı ülkelerde aristokrat tabaka, bazı ülkelerde de demokrasi tarafından desteklenir. Fakat Amerika'daki gibi bir demokrasinin yerleştiği ülkelerde tek bir otorite, iktidarın ve başarının tek bir kaynağı vardır, başka da bir şey yoktur".[4] Tocqueville'e göre bu tek otorite kamuoyudur... Peki kamuoyu nasıl oldu da bu denli güçlü hale geldi?

Eşitlik kamuoyunun gücünü ilan eder

Tocqueville Amerika kitabının giriş bölümünde şöyle der: "Amerika'da kaldığım süre içinde en çok dikkatimi çeken yeniliklerden biri de, toplumsal koşulların eşitliği oldu. Bu gerçeğin toplumun gelişimi üzerindeki şaşırtıcı etkisini kolayca keşfettim. Bu eşitlik, kamunun görüşlerine belirli bir yön verirken, yasalara da belirli bir görünüm kazandırmaktadır".[6]

Tocqueville bu doymak bilmez eşitlik çabasının nedenlerini araştırırken tüm dünyada yaşanan bir gelişimin farkına varır.[7] "11. yüzyıldan itibaren Fransa'da her yarım yüzyılda bir neler olduğunu inceleyecek olursak, bütün bu dönemlerin ardından çifte bir devrimin gerçekleştiğini görürüz. Soylular toplumsal hiyerarşide biraz daha aşağıya inerken, sıradan vatandaşlar yükselmeye başlar. Biri iner, diğeri çıkar. Her elli yılda bir bu iki farklı sınıf birbirine giderek yaklaşır, çok yakında aynı yerde buluşacaklardır. Bu durum sadece Fransa için değil tüm Hıristiyan dünyası için geçerlidir... Demek ki, koşulların eşitliğinin gelişimi öngörülebilir bir olgudur. Evrenseldir, bir süreklilik arz eder, ele avuca sığmaz; hem olaylar, hem insanlar gelişimine hizmet eder".[8] "Elinizdeki kitap, yazarın bu engellenemez devrim karşısında duyduğu bir tür dinsel ürpertiyle yazılmıştır. Bu devrim yüzyıllardan beri tüm engelleri aşarak ilerlemeye devam etmektedir ve biz bugün onun kendi yarattığı yıkıntıların arasından ilerlediğini görürüz.

Tanrı iradesinin belirgin işaretlerini görebilmemiz için Tanrı'nın konuşması gerekmez".[8]

Tocqueville toplumsal koşullardaki eşitliğin kamuoyunu aşırı güçlendirmesini şöyle açıklar: "Yaşam koşulları eşit değilse ve insanlar birbirinden farklıysa, toplumda bazı çok bilinçli, çok bilgili, tinsel açıdan çok güçlü bireylerin yanı sıra, cahil ve darkafalı yığınlara da rastlarız. Aristokrasinin egemen olduğu dönemlerde yaşayanlar, bir kitleyi temel almaktansa, üstün bir insanın ya da üstün bir sınıfın kılavuzluğunu seçme eğilimindedirler. Oysa eşitliğin yaşandığı toplumlarda tam tersi olur. İnsanlar ne kadar eşitleşir ve benzerleşirlerse, tek bir insana ya da belirli bir sınıfa körü körüne bağlanma eğilimi azalır. Kitleye inanma eğilimi giderek artar ve sonunda insanları yöneten kamuoyu olur... İnsanların eşit olduğu toplumlarda bireyler benzeştikleri için birbirlerine güvenmezler ama bu benzerlikleri kamuoyunun yargılarına neredeyse sınırsız bir güven duymalarını sağlar. Herkes eşit oranda bilgi sahibi olduğu için gerçeğin çoğunluğun yanında olmamasına ihtimal verilmez".[9] Görüldüğü gibi, Tocqueville kamu ve kamuoyundan çoğunluğu anlamaktadır.

Gerçi Tocqueville Tanrı iradesinden dem vurur ve insanların buna karşı çıkmaması gerektiğini savunur ama yine de bireyin böyle bir toplumdaki kaderine üzülmekten kendini alamaz ve derin bir kötümserliğe kapılarak öfkelenir.

Tocqueville bireyin kaderi hakkında şunları yazar. "Demokratik bir ülkede yaşayan birey kendini diğerleriyle kıyasladığında, çevresindekilerle eşit olduğunu görerek gurur duyar. Fakat toplumu bir bütün olarak göz önüne getirdiğinde, bu kocaman topluluğun önünde kendi zayıflığı ve anlamsızlığından ötürü ezilir. Bireyi, diğer bireylerden bağımsız kılan eşitlik, bu kez bireyi sayısal çoğunluğun eline korunmasızca terk eder".[10]

"Toplumsal koşullar eşit olduğunda, genel kanaatler bireylerin zihninde büyük bir baskı kurmakta, onu çepeçevre sarmakta, yönetmekte ve ezmektedir. Bunun nedeni devlet yasaları değil, toplumun yapısıdır. İnsanlar birbirlerine ne kadar çok benzerlerse, kendilerini başkaları karşısında o kadar zayıf hissederler. İnsan, kendisini başkalarından üstün kılan ve yücelten değerleri korumadığı için, diğerleri onu karşılarına alacak olurlarsa her geçen gün biraz daha güvensizleşir. Yalnızca kendi gücünden şüphe etmekle kalmaz "hakları"ndan da şüphe etmeye başlar. Çoğunluk onu suçlu bulduğunda hatasını neredeyse hemencecik itiraf etmeye hazırdır".[11]

Tocqueville kamuoyunun yalnızca bireyler üzerinde değil hükümetler üzerinde de baskı uyguladığını anlatır. Buna, Amerika'daki başkanlık seçimleri sırasında başkanın davranışını örnek verir. Tocqueville, seçim kampanyası sırasında başkanın ülkeyi devlet çıkarlarına göre değil, yeniden seçilmek üzere yönettiğini söyler.[12] "Başkan onun [kamuoyunun] sevdiklerini sever, nefret ettiklerinden nefret eder; o daha istemeden aynı şeyi ister, onun şikayetlerini dile getirir, en ufak arzusuna boyun eğer".[13]

Tocqueville toplumsal eşitliğin faydalarını da göz ardı etmez. Otorite tahtından indirildiğinde insanlar zihinlerini yeni düşüncelere açabilirler. Fakat tam tersi de olabilir ve birey düşünme zahmetine bile katlanmaz: "O [kamuoyu] bireyleri onun anlayışını benimsemeye ikna etmiyor, onlara bu anlayışı zorla kabul ettiriyor ve bireylerin zihnine müthiş bir baskı uygulayarak ruhlarına damgasını basıyor... Amerika'da kamuoyu insanlara bir sürü 'hazır düşünce' sunarak, onları kendi düşüncelerini oluşturmaktan mahrum bırakmaktadır".[10]

Tocqueville, demokratik toplumların bir zamanlar "bireysel düşüncenin yükselişini engelleyen ya da geciktiren" güçlere nasıl karşı geldiklerini, düşünceyi nasıl özgür bıraktıklarını hüzün dolu bir özlemle anımsar. Ancak, "şimdi belirli yasaların gücü [Tocqueville burada sayısal çoğunluğun otoritesini kastetmektedir] zihinsel özgürlüğü boğarsa eğer, ... kötülük

kılık değiştirmiş demektir; insanlar özgürce yaşamanın yolunu bulamamış, sadece esaretin yeni bir biçimini keşfetmişler demektir".[14]

"Ne kadar tekrarlasam azdır" der Tocqueville, "bu noktada, düşünce özgürlüğünün kutsallığına inananlar ve yalnızca despotlardan değil, despotizmden de nefret edenler için büyük bir tehlike yatmaktadır. İktidarın gücünü üzerimde hissettiğimde, beni kimin baskıladığını biliyor olmam pek de umursanacak bir şey değil; ve sırf milyonlarca insan tarafından bana uzatılıyor diye boyunduruk altına girmeye daha hevesli olacak değilim".[15]

Tocqueville, kamuoyu üzerine yaptığı araştırmalarla klasikleşmiş John Bryce'in kendisinden elli yıl sonra *The American Commonwealth* [Amerikan Refahı] (1889) adlı eserinin 4. bölümünde ele alacağı bir noktaya işaret etmektedir: Çoğunluğun despotluğu.[16] Söz konusu bölümün başlığı artık dolaysızca "Kamuoyu" dur. Fakat kamuoyunu akademik bir rasyonellikle incelemeye kalkışmak bu konuya nedense iyi gelmemektedir. Kamuoyu çok irrasyonel olmalı ki, özellikle ona hasredilen kitaplar pek de başarılı değildir. Bu saptama, 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki klasik Alman eserleri için de geçerlidir (Wilhelm Bauer, *Die öffentliche Meinung und die geschichtlichen Grundlagen* [Kamuoyu ve Tarihsel Kökenleri], 1914;[17] Ferdinand Tönnies, *Kritik der öffentlichen Meinung* [Kamuoyunun Eleştirisi], 1922[18]).

Aradan elli yıl geçtikten sonra, 1939 yılında Francis G. Wilson, Bryce'ın ünlü kitabı için şunları yazar: "Kimse Bryce'ı kamuoyuyla ilgili araştırmalarında özel bir sistematik uyguladı diye suçlayamaz".[19] Gerçekten de, Bryce'ın kamuoyuna ayırdığı yaklaşık yüz sayfada, başkalarının kamuoyu hakkında söylediklerini ve kendisinin oldukça ilginç gözlemlerini buluruz. Örneğin, daha sonra "sessiz çoğunluk" diye adlandırılacak "yığınların kaderciliği"[20] kavramını ilk kez Bryce ortaya atmıştır.

IX
Edward Ross: "Toplumsal Denetim" Kavramı Yaygınlaşıyor, "Kamuoyu" Kavramı Yıkılıyor

Hans Speier'den bir alıntı yaparak (1950) gezimize 20. yüzyılda devam ediyoruz: "Bu tarih incelemesinde kamuoyu kavramından şunlar anlaşılmalıdır: Hükümet dışında olan ve kanaatleriyle hükümetin faaliyetlerini, kadrosunu ya da yapısını etkileme ya da belirleme hakkına sahip olduğunu savunan erkekler tarafından ulusal öneme sahip konularda serbestçe ve açıkça ifade edilen görüşler". Hans Speier 1950'de *American Journal of Sociology* bülteninde "Historical Development of Public Opinion" [Kamuoyunun Tarihsel Gelişimi] adlı makalesinde böyle yazar.[1]

Bilim adamları ve muhabirler için biçilmiş kaftan olan bir kamuoyu kavramı

Kamuoyunun yüzyıllardır taşıdığı anlam nasıl oldu da böyle bir değişime uğradı? Speier'in tanımında açıkça ifade edilen kanaatler ve hükümeti etkileme gibi unsurlar bize tanıdık gelse de, bu tanıma bazı yeni şeyler eklenmiştir: Sadece ulusal öneme sahip konularda erkeklerin yargıda bulunabilmeleri. Tanım fazlasıyla daralmış ve niteliği değişmiştir. Bu

kavram, Sokrates'in bilgi ve cehalet arasında diye tanımladığı kavram değildir artık. Bilakis, burada eşit hatta daha üstün olduğunu savunan kendinden emin bir kanaat, hükümetin yanında yerini almıştır.

Böyle bir değişim oldukça ilgi çekicidir. "Oy" [kanaat] ne zamandan beri şöhret anlamını yitirmişti? Bu soruyu kendime sorduğumda, kendimi, kaybettiği cüzdanını bulmak için, yürüdüğü bütün yolları gerisingeri giderek aramak zorunda kalan biri gibi hissettim. Bütün bunlar seçim niyetleriyle sonuçları arasındaki farkı açıklayamadığım 60'lı yılların başına denk geliyor. Bu iki konu arasındaki ilişkiyi ancak yedi yıl sonra fark edecektim.

David Hume'un "tüm iktidarlar kanaatlere dayanır" dogmasıyla hükümetlerin yasallığının kanaatlere dayandırılmasından beri kamuoyunun anlamını değiştirmek bazı grupların işine gelmiş olabilir. Rousseau'nun devlette kamuoyuna verdiği o muhteşem yer, Tocqueville'in Amerika'daki kamuoyunun ezici gücüne dair açıklamaları –tüm bunlar kamuoyunu temsil edenlerin ilgisini çekmiş olmalı. Literatürde kamuoyunun tahtı, 19. yüzyılın ortalarına kadar literatürde boş bırakılmıştı. Ancak şimdi konuyu sistematik olarak ele alan ve hangi tür kamuoyunun devlete en büyük yararı sağlayacağı sorusuna cevap arayan bir sürü önemli eser yayımlanmaktaydı ve kamuoyu buna göre tanımlanmaktaydı: Jeremy Bentham (1838-43)[2] ya da James Bryce'ın (1888)[3] eserlerinde dikkatli gözlemlere dayalı sosyopsikolojik bulgulara yer verilmeye devam ediliyordu. Ama bunlar kamuoyunun nasıl bir rol oynaması ve nasıl bir yapıya sahip olması gerektiği gibi düzgüsel taleplerle iç içeydi. Yine de, Speier[4], Wilhelm Hennis (1957)[5] ya da Jürgen Habermas (1962)[6] gibi kamuoyunu yalnızca eleştirel bir siyasal yargı olarak ele alan bilim adamlarının dönemi henüz başlamamıştı.

Kamuoyu: Herkesin evinin önünü süpürmesi

19. yüzyılın son yıllarında kamuoyu araştırmalarında bir dönüm noktası yaşanmıştır. Amerikalı toplumbilimci Edward Ross 1896-1898 yılları arasında *American Journal of Sociology* dergisinde bir dizi makale yayımladı ve bunları daha sonra kitap haline getirdi (1901). Öyle görünüyor ki, bu tarihten itibaren kamuoyunun yüzyıllardan beri vurgulanan "insanı uyuma zorlayan baskı" anlamı bir tarafa bırakılmış ve bu kavram toplumu denetleyen, eleştiren bir merci gibi düşünülmeye başlanmıştır.[7] Yine de, eski anlamını kısmen korumuştur. Örneğin, sosyopsikolog Floyd H. Allport 1937 yılında, ileride ün kazanacak *Public Opinion Quartely* dergisinin ilk sayısında "Toward a Science of Public Opinion" [Bir Kamuoyu Bilimine

Doğru] adlı makalesini yazdığında, kamuoyunun etkililiğini herkesin kendi evinin önünü süpürmesine benzetiyor ve kamuoyunun özünü şu sözlerle betimliyordu: "Kamuoyu kavramı altında ele alınan olguların büyük çoğunluğu davranış biçimleridir... Bu davranış biçimlerinde başkalarının da aynı tepkiyi gösterdiği düşüncesi hâkimdir".[8] O sıralarda özellikle de Avrupalı bilim adamları bu tür yaklaşımlara pek sıcak bakmıyorlardı.

Birey ölüp de toplumdan kopana dek

Peki, Edward A. Ross'un daha sonra bir kitapta toplanarak yayımlanan makalelerinin özelliği neydi de, kamuoyu kavramında kesin bir değişime neden oldu? Her şeyden önce Ross ikinci bir John Locke gibi konuşmaktadır ama hiçbir biçimde ona gönderme yapmaz. Ross, "hayatını bilek gücüyle kazanan bir adam toplumun kendisine saygı duymamasını umursamayabilir. Eğitimli, kültürlü birey, başka bir dönem ya da çevreye sığınarak, komşularının kınamalarına kulak asmayabilir. Fakat yığınların yaşamına çevrelerindeki insanların yargıları, övgüleri ya da yergileri hükmeder"[9] der. "Amerikalıları böyle çaresiz kılan şey, öfkeli bir kamuoyunun neler yapabileceği düşüncesi değil, düşmanca tavırlarla karşılaştıklarında umursamadan duramamaları, çevrelerinin vicdan anlayışı ve duygularıyla uyum içinde olmayan bir yaşam sürmeye dayanamamalarıdır".[10] –"Sadece suçlular ya da kahramanlar başkalarının kendileri hakkında ne düşündüğünü umursamaz".[11]

Yukarıdaki alıntılar Ross'un eserinin "Kamuoyu" adını taşıyan bölümünden alıntılanmıştır. Kamuoyunu "toplumsal denetim"in bir alt kolu olarak gören Ross, bu kavramı Herbert Spencer'dan[12] almış ve kitabına da bu adı vermiştir. Ross'a göre, toplumsal denetim görünür kurumsallaşmış biçimlerde, örneğin, hukuk, din, ulusal bayramlar ve eğitim çerçevesinde tüm toplumlarda uygulanmaktadır. Fakat kamuoyu biçimindeki toplumsal denetim, kurumsallaşmış olmasa bile, etkilidir ve yaptırımlara sahiptir. Bu yaptırımlar daha sonra, toplumsal denetim üzerine araştırmalarıyla tanınan Richard T. LaPiere (1954) tarafından üç kategoriye ayrılır:[13] Fiziki yaptırımlar, ekonomik yaptırımlar ve en önemlisi psikolojik yaptırımlar. Psikolojik yaptırımlar belki de birine artık selam vermemekle başlar ve Edward A. Ross'un deyimiyle "birey ölüp de toplumdan kopunca" biter.[14]

Ross kamuoyu tarafından uygulanan toplumsal denetimin avantajlarına dikkat çeker. Bu denetim hukukla kıyaslandığında "esnek" ve "kolay"[15]dır. Ross'un heyecanla yazılmış eseri çok başarılıdır. "Toplumsal

denetim" bir kavram haline gelir, bu ifade yeni olanın cazibesine sahiptir, John Locke'un kamuoyuna ya da şöhrete dayanan hukuk olarak adlandırdığı her şeyi kapsar. Dolayısıyla birçok toplumbilimci toplumsal denetim kavramını kullanmaya başlar. Fakat artık kamuoyundan söz edilmemektedir. Gerek bireyleri gerekse hükümeti çoğunluğun anlayışını benimsemeye zorlayan bu birleştirici gücün iki yönlü oluşu herkesin gözünden kaçmıştı. Bireyler üzerindeki baskıya artık "toplumsal denetim" deniyor, hükümet üzerindeki baskı kamuoyu olarak görülmeye devam ediliyor ve entelektüel bir yapı olarak düzgüsel bir karaktere bürünüyordu. Bu iki baskı biçimi arasındaki ilişki de ortadan kaldırılmış oluyordu.

X
Kurtların Koro Halinde Uluması

Neden kapandı bütün yollar? Neden kamuoyunun gerçek anlamını bulmak için en zahmetli yollara sapmak zorunda kalıyoruz? Bu demode isimli olgunun işlevi nedir? "Geleneksel kavramlar hazinesi"nden alınmış "klasik bir kavramdır bu", "ne tamamen bir kenara koyabiliriz ne de geleneksel anlamı içinde ciddiye alabiliriz". Niklas Luhmann 1970'te yayımlanan "Kamuoyu"[1] başlıklı makalesine bu sözlerle başlar. 1922'de yayımlanan *Kamuoyu*[2] adlı kitabında Walter Lippmann gibi Luhmann da kamuoyunun kendine özgü garipliklerini keşfetti. Aşağıda, kamuoyu ile medya arasındaki ilişkiyi ele alan bir bölümde bunlara değineceğiz.[3] Luhmann "düşünce tarihine bir göz attığımızda, rasyonalizm inancıyla birlikte, eleştirel denetimde bulunan, hatta iktidarları değiştirebilme gücüne sahip bir kamuoyu inancının da önüne geçilemediğini görürüz" diye yazar.[4] Peki bu inancı kim uyandırdı? Ne Locke, ne Hume, ne Rousseau ne de Tocqueville.

Berlin'de 1964 ilkbaharında bir pazar sabahı o garip olayı yaşamasaydım, modern literatürdeki hiçbir kamuoyu eseri beni bu kaynaklara geri götüremezdi. O dönemde Pazartesi günleri Berlin Üniversitesi'nde araştırma yöntemleri üzerine ders verdiğim için hafta sonlarını, derslere hazırla-

nabilmek amacıyla, Berlin'de geçiriyordum. Biraz da vedalaşmanın hüznünü yaşıyordum, çünkü pek yakında Berlin'den ayrılıp profesör olarak Mainz Universitesi'ne geçecektim. O pazar sabahı –henüz kahvaltı bile etmemiştim– birdenbire aklıma bir kitaba verilebilecek bir isim geldi. Üstelik bu ismin ertesi gün derste sunmayı düşündüğüm araştırma yöntemleriyle hiç ilgisi yoktu. Masama gidip bir kağıt parçasına "Kamuoyu ve Toplumsal Denetim" yazdım. Hemen ardından bunun ne tür bir başlık olduğunu anladım. Birbuçuk yıl sonra Mainz Üniversitesi'ndeki açılış dersimin adıydı bu.[5]

Benim kamuoyu konusuna yeniden dönmeme ve tarihte iz sürmeme, bu adın yazılı olduğu kağıt parçası neden olmuştu. Yüzyıllardan beri kamuoyunu, insanın hassas toplumsal doğası ve çevresindeki insanların onay ya da kınamalarına bağımlılığı çerçevesinde ele alan bu yöntem neden bu kadar demode olmuştu? Bu yaklaşım kendine güvenli, bilinçli, ergin, modern insan imgesine uymuyor muydu? Eğer öyleyse, aşağıdaki insan ve hayvan toplumları karşılaştırmasının yaratacağı hoşnutsuzluğu tahmin edebiliriz.

"Dışlanma korkusu", insanlarla ilgili araştırmalarda dikkat çekecek kadar kaçınılan bir konu olmasına rağmen, hayvan davranışlarına ilişkin araştırmalarda etraflıca incelenmiştir. Hayvan davranışları araştırmacıları, insan davranışının hayvanınkilerle karşılaştırılmasına karşı geliştirilecek tepkileri daha doğmadan engelleyebilmek için büyük çaba sarf etmektedirler, ki bundan ne kadar çok tepkiyle karşılaştıklarını tahmin edebiliriz. Erik Zimen *The Wolf* [Kurt] adlı kitabında şöyle diyor: "İnsan davranışlarını hayvan davranışlarıyla karşılaştırırken elbette çok dikkatli olmamız gerekir. Benzer görünen davranış biçimlerinin çok değişik işlevleri olabileceği gibi, biçimsel olarak birbirine benzemeyen ve filogenetik açıdan farklı olan davranışlar da aynı işleve sahip olabilirler... Yine de, insan ve hayvanlar üzerindeki gözlemleri karşılaştırmak, bizi deneyler ve gözlemlerle dikkatle sınamamız gereken yeni açılımlara götürebilir; özellikle de, insan ve kurt gibi, benzer bir sosyal örgütlenmeye sahip iki türü karşılaştırırsak".[6]

Kullanılan dil hayli açıktır ve "kurtlarla birlikte uluma"nın ne anlama geldiğini anlamakta güçlük çekmeyiz. "Köpeklerle birlikte uluma" da diyebiliriz buna elbette. Koro halinde ulumak kurtlarda olduğu kadar köpeklerde de yaygındır ve şempanzeler de koro halinde bağrışırlar.[7]

Ortak bir eyleme katılmak

Erik Zimen kurtların özellikle de akşamları ava çıkmadan önce ve sabahları güne başlarken uluduklarını açıklar. "Bir kurt için bir başka kurdun

uluması, kendisinin de ulumaya başlamasına neden olan çok önemli bir etkendir... Fakat bir tek kurdun uluması her zaman diğerlerinin de uluyacağı anlamına gelmez. Örneğin, sürü içinde koro halinde ulumaya düşük bir statüye sahip bir kurttan ziyade güçlü bir kurdun uluması önayak olur".[8] "Bu uluma korosuna ezilen ve sürüden dışlanan ya da ayrılan kurtlar katılamaz. Sürüden dışlanan ya da ezilen kurtların durumu ile statüsü zayıf kurtların durumunun benzerliği nedeniyle, dışlanmamanın, –Amerikalı kurt araştırmacısı Adolph Murie'nin (1944) *"the friendly get together"*[9] [dostlar bir araya gelir] diye ifade ettiği gibi– koroya katılabilmenin önemini daha iyi kavrarız. Dışlanmış bir kurt olmanın çok net dezavantajları vardır, çünkü sürüden kopan kurtların yiyecekleri de ellerinden alınır.[10]

Peki ulumanın nasıl bir işlevi vardır? Erik Zimen şöyle der: "Sürüdeki kurtların sayısının az olmasından yola çıkarak, ulumanın sürünün dayanışmasını güçlendiren bir davranış biçimi olduğunu söyleyebiliriz. Kurtlar dostça bir işbirliği içinde olduklarını karşılıklı teyit etmektedirler. Uluma zamanlarını göz önünde bulundurursak, bu sürü töreni faaliyetlerin koordinasyon ve eşzamanlılığını sağlıyor olabilir. Böylece, uyandıktan sonra benzer bir havaya giren kurtların hep birlikte av peşine düşmesi mümkün olabiliyor".[11]

Sürü davranışı

Thure von Uexküll'ün bir raporuna göre, Konrad Lorenz kargaların sürü içindeki davranış biçimlerini akustik sinyaller aracılığıyla ilettiklerini ve bu seslerle, eşzamanlılığı, ortak eylemde bulunmayı sağladıklarını saptamıştır: "Gündüz yiyecek aramak için tarlalara, geceleri de uyumak için ormana uçan kargalar, ortak bir rota çizebilmek için sürüdeki kargaların gaklamalarına göre hareket ederler. Sabah ve akşam saatlerinde kargaların rotası birbiriyle uyuşmadığında, kümenin bir süre oradan oraya uçup durduğu görülür: Eğer 'gak' sesleri 'gok'tan daha baskınsa, sürü ormana doğru uçar ya da tam tersini yapar. Bu durum, tüm kargalar sonunda tek bir sesi çıkarana kadar devam eder ve kargalar hep birlikte ya ormana ya da tarlalara doğru uçarlar. O zaman sürü belirli bir eylemde bulunmaya, yiyecek aramaya ya da uyuyacak bir yer bulmaya hazır demektir. Sürüye ortak bir ruh hali ya da ortak bir duyguya benzer bir şey hâkim olur. Karga sürüsü referanduma dayalı bir cumhuriyettir".[12]

Konrad Lorenz *Das Sogenannte Böse* [Kötülük Denen Şey] adlı kitabının "Anonim Sürü" başlığını taşıyan bölümünde balıkların sürü davranışını

ele alır:[13] "En eski 'toplum' biçimi anonim sürülerdir. Bunun tipik örneği engin denizlerde yaşayan balıklardır. Sürüde herhangi bir örgütlenme yoktur, ne yönetenler vardır ne de yönetilenler, yalnızca aynı unsurlardan oluşan büyük bir topluluk. Elbette gruptakiler birbirini etkilemektedir ve sürüyü bir arada tutan tek tek canlılar arasında basit iletişim kurma yolları vardır. Balıklardan biri tehlikeyi sezip kaçtığında, bu korku onu algılayan diğer balıklara da geçer ... Bu tür bir etkileşimin hayli niceliksel, bir anlamda demokratik olması sonucu, bir balık sürüsünde ne kadar çok üye varsa ve sürü güdüleri ne kadar güçlüyse, sürü de o kadar kararlıdır. Bir balık herhangi bir nedenden ötürü başka bir yöne doğru yüzmeye başlarsa, çok geçmeden sürüye geri dönmesini sağlayan uyarılar alır".[14]

Dışlanma, sürü ile teması yitirme, birey için ölüm anlamına gelebilir. Dolayısıyla, sürü davranışı son derece işlevseldir, hem sürü hem de üyeleri açısından hayatta kalabilmek için elzemdir.

Peki birey dışlanma korkusunu bilmiyorsa ne olur? Konrad Lorenz, Erich von Holst'un sazangillerden golyan balığı üzerinde yaptığı bir deneyden söz etmektedir. "Erich von Holst bir golyan balığının ön beynini ameliyatla aldı; ön beyin, en azından bu türde, sürünün bir arada tutulmasını sağlayan tüm tepkileri içerir. Ön beyni olmayan golyan balığı, tıpkı normal bir balık gibi beslenip yüzdü. Davranışlarındaki tek farklılık, sürüden ayrıldığında kendisini öbür balıkların takip edip etmediğini umursamamasıydı. Normal bir balık bir başka yöne yüzmeyi çok istese bile, birkaç hareketten sonra dönüp sürüye bakar ve sürüdeki diğer balıkların onu izleyip izlemediğinden, kaç tanesinin izlediğinden etkilenir... Fakat ön beyni çıkartılan balık yiyecek gördüğünde ya da herhangi bir nedenden ötürü başka bir yöne gitmek istediğinde, kararlı bir biçimde sürüden ayrılıyordu ve sonunda ne oldu dersiniz? *Tüm sürü onun peşinden gitmeye başladı*". Lorenz'in yorumu şöyleydi: "Ameliyat edilen balık ... kusuru sayesinde sürünün lideri haline gelmişti".[15]

Modern beyin uzmanları, insan beyninde de "ben" ile dış dünya arasındaki ilişkiyi denetleyen bir bölüm olduğunu söylüyorlar.[16] Ancak bu şu anlama da geliyor: Bu bölümler saldırıya uğrayabilir, yaralanabilir. İnsan gruplarındaki ilişkileri çözümleyen analitikçi Horst Richter[17] bir keresinde "sandığımızdan daha çok incinebiliriz" demiş ve çevrenin bizim hakkımızdaki yargıları ve bize davranışları nedeniyle incinebilirliğimizi kastetmişti. İnsan toplumsal doğasını utanılacak bir şeymiş gibi saklamak zorunda mıdır?

James Madison, "insan kendini *yalnız bırakılmış* hissettiğinde korkak ve dikkatlidir. Başka *birçok* kişinin de kendisiyle aynı görüşleri paylaştığını düşündüğü oranda, güçlü ve kendinden emindir" diye yazmıştı.[18] Fransız

toplumbilimci Alfred Espinas 1877'de yayımlanan *Les Sociétés animals* [Hayvan Toplumları] adlı kitabında –biyolog A. Forel'in bir araştırma raporuna dayanarak– benzer şeyler söylemektedir: "Her karıncanın cesareti, içinde bulunduğu gruptaki yoldaş ve arkadaşlarının sayısı oranında artar, onlardan ayrıldığında da buna bağlı olarak azalır. Kalabalık bir karınca yuvasının üyeleri, daha küçük bir yuvanın karıncalarından daha cesurdur. Etrafında yoldaşları olduğunda on kere ölmeye hazır bir işçi karınca, yuvasından yalnız başına yirmi adım uzaklaştığında çok korkar ve en ufak tehlikelerden bile kaçınır. Aynı durum eşek arısı için de geçerlidir".[19]

Toplumu gerçekten bir arada tutan güçler bizim "ben-idealimiz"le uyuşmuyor diye, eleştirel yargıya dayalı bir kamuoyu kurgusu oluşturmamız şart mı?

XI
Afrika ve Pasifik Kabilelerinde Kamuoyu

Etnolog Colin M. Turnbull *The Forest People*[1] [Orman İnsanları] adlı kitabında Kongo'daki pigmelerin yaşamını anlatır. Kitabı okurken mutlu bir kamp yaşamına tanık oluruz: Erkekler akşamları şarkı söylemek için toplanıyorlar, sabahları gençler uyuyanları bağırıp çağırarak uyandırıyorlar. Ava çıkmadan önce genellikle dans ediliyor; kadınlar ve erkekler kampın etrafında bir çember oluşturarak av şarkıları söylüyorlar, alkış tutarak bir sağa bir sola hareket ediyor ve havaya zıplayarak avlamayı umut ettikleri hayvanların sıçrayışlarını taklit ediyorlar.

Fakat bu pastoral sahnelerin ardında dramatik çatışmalar da yaşanıyor. Eskiden çok saygın olan ama son zamanlarda avda talihi yaver gitmediği için kabile toplantılarında hep biraz kenarda köşede duran Cephu, beş ailenin reisi, ormanda dayanışma kuralını ihlal ederek sürek avında –sürekçiler kadınlar ve çocuklardır– tuzağını gizlice diğerlerinin tuzaklarının önüne kurar. O günün akşamı kimse onunla konuşmaz, hatta erkekler toplantısında ona oturacak yer bile verilmez. Cephu'nun kendisine yer vermesini istediği bir genç onu duymazdan gelir, başka biri Cephu'yu

kışkırtacak bir şarkı söyler ve onun bir insan değil hayvan olduğunu mırıldanır. Sinirlenen Cephu avda yakaladıklarını sunmayı teklif eder, teklifi hemen kabul edilir. Herkes Cephu'nun ailesinin köyün biraz dışındaki kulübelerine hücum eder, her köşeyi didik didik edip yiyecek namına ne bulurlarsa alıp götürürler. Hatta ateşin üzerinde pişmekte olan etleri bile. Akşam olduğunda uzak akrabalardan biri Cephu'yla ailesine bir tencere mantar soslu et götürür. Aynı gece geç saatlerde Cephu yanıp bitmiş ateşin başında, erkekler arasındaki yerini almış, şarkı söylerken görülür. Yeniden onlardan biri olmuştur.[2]

İnsan tek başına hayatta kalamaz

Bir başka olay da kuzeniyle ensest ilişkide bulunurken yakalanan bir gençle ilgilidir. Yaşıtları tarafından bıçak ve kargılarla izlenmiş, kulübesine sığındığında da kimse ona yardım eli uzatmayınca ormana kaçmıştı. Turnbull olayı kabile üyelerinden birinin ağzından dinlemiş: "Ormana kovuldu ve orada tek başına yaşamak zorunda kalacak. Yaptıklarından sonra, hiç kimse onu grubuna almak istemeyecektir. Ve ölecek, çünkü ormanda hiç kimse tek başına hayatta kalamaz. Orman onu öldürecek". Turnbull bu olayı kendisine anlatan pigmenin birdenbire gülmeye başladığını, ellerini birbirine vurup, "aylardır böyle devam ediyordu, yakalanmakla aptallık etti"[3] dediğini aktarır. Pigmenin gözünde bu aptallık ensest ilişkiden daha kötüdür.

Aynı gece genç adamın ailesinin kulübesi yakılır. Aileler kavgaya tutuşur. Kavga sırasında, bu olayın patlak vermesine neden olan ensest ilişkinin lafı bile edilmez. Fakat ertesi gün,namusu kirletilen kızın annesi, kulübesi yakılan aileye kulübenin tekrar yapılması için canla başla yardım ederken görülür. Üç gün sonra, ormana kaçan genç köye geri döner ve akşamları yine gençlerle oturur. Önce kimse onunla konuşmak istemez ama sonra bir kadın ona küçük bir kızla bir kap yemek yollar ve her şey yoluna girer.[4]

Dış dünyayla yaşanan kötü deneyimler: Küçümsenmek, gülünç duruma düşmek

Turnbull'ın aktardığı iki olayda da meseleler, ancak tüm köy konuyu tartıştıktan sonra tatlıya bağlanıyor. Turnbull, iki durumda da ne bir yargıç, ne bir mahkeme, ne de mahkeme üyelerinin olduğunu söyler. Ne resmi bir duruşma, ne yargıda bulunan bir karar mercii, ne de bir kabile reisi

vardır. Her iki olay da grubun birlikteliği tehlikeye düşmeyecek şekilde çözülmüştür. Tuzaklarla avlanarak geçimini sağlayan bir topluluk öncelikle dayanışma ve işbirliği içinde olmak zorundadır. Toplumun üyeleri iki araçla disipline edilmiştir; pigmeler şu iki şeyden korktukları kadar hiçbir şeyden korkmazlar: Küçümsenmek ve gülünç duruma düşmek. Burada Edward Ross'un kamuoyunu nasıl bir "toplumsal denetim" mekanizması olarak gördüğünü anımsayalım: Tüm mahkemelerden daha etkili, her köşeye uzanır ve de ucuzdur.

Margaret Mead: Kamuoyu oluşturmanın üç yolu

Amerikalı etnolog Margaret Mead 1930'lu yıllarda yazdığı *Public Opinion Mechanisms Among Primitive People* [İlkel Toplumlarda Kamuoyu Mekanizmaları] adlı eserinde, ilkel toplumlarda görülen üç çeşit kamuoyu sürecinden söz etmektedir.[5] Ona göre, bu tür topluluklarda kamuoyu aşağıdaki koşullar altında etkili olur: Bir kimse kuralları ihlal ettiğinde ya da kuralların nasıl uygulanması gerektiğine dair bir güvensizlik yaşandığında; bir çatışma ortaya çıktığında; gelecekte neler yapılacağı hakkında karar almak gerektiğinde. Bu tür durumlarda bir uzlaşma sağlanabilmesi için gerekli adımların atılması ve önlemlerin alınmış olması gerekir. Mead, kamuoyu mekanizmalarının bir cemaatin eylem kapasitesini ayakta tutmak için gerekli olduğunu düşünmektedir.

Mead'in betimlediği birinci türdeki kamuoyu süreci[6] pigmelerin yöntemine uygun düşmektedir. Mead'e göre bu yöntem ancak çok küçük, belki de 200 ya da en çok 400 nüfuslu cemaatlerde görülebilir. Buna, Yeni Gine'deki bir kabileyi, Arapeşleri örnek verir. Bu kabilede çok az sabit kural vardır, zaten kuralların çoğu kısa ömürlüdür ve kısa süre sonra unutulurlar. Kabilenin belirli bir sistemi yoktur, sabit otorite ve siyasal kurum, hakim, mahkeme, din adamı, büyücü, babadan oğula geçen yönetici kastı yoktur.

Ortak bir domuz ziyafeti

Mead bu kabilede sorunların nasıl çözüldüğünü şu olayla anlatır: Bir Arapeş, bahçesinde eşelenen yabancı bir domuz görür. Arapeş o anda aklına estiği gibi davranmaz, tam tersine çok dikkatli davranır. Her halükarda domuzu öldüreceği kesindir, çünkü gelenekler böyledir. Arapeş, domuz henüz bahçede eşelenirken ya da domuzu öldürdükten hemen sonra, yerdeki kanı henüz kurumadan, danışmak amacıyla arkadaşlarını,

yaşıtlarını, kardeşlerini, kayınbiraderlerini bahçesine toplar. Öldürdüğü domuzu –birinci olasılık– sahibine mi yollamalı ve böylece sahibi en azından domuzun etini satarak bu parayla borçlarını mı ödemeli, yoksa –ikinci olasılık– bahçesine verilen zarara karşılık eti kendisi mi yemeli? Eğer arkadaşları daha barışçıl yolu seçip domuzu sahibine iade etme kararı alırlarsa, bu uygulanır. Yok eğer daha riskli yolu seçerlerse, bu kez bir de daha yaşlı kuşağın başvurduğu kişilere, babalara, amcalara danışılır. Eğer onlar da eti geri vermeme kararı alırlarsa, bu kez de herkes tarafından sayılan ve sözü dinlenen birine sorulur. Eğer o da razıysa, domuz hep beraber yenir. Bu karardan ötürü ileride bir sorunla karşılaşılacak olursa, bu kararı desteklemeye hazır olduklarının ve kara büyüye ya da domuzun sahibi ve yakınlarının düşmanlıklarına karşı birlikte hareket edeceklerinin bir işareti olarak kararı destekleyen herkes bu ziyafete katılır.

Kurallar pek az ya da değişken ise, bireyin çok dikkatli olması gerekir

İnsanın dışlanmadan benimseyebileceği davranışları tespit etmek, bu davranışlarla ilgili belirgin kurallar olmadığı için hayli zordur ve dikkatli olmayı gerektirir. Birey, taraf ya da karşı olmaya karar vermek zorunda kaldığı yeni durumlarla karşılaşır sürekli. Bir karara vardığında, kendisi gibi düşünenlerle beraber bu karara tutkuyla sarılır. Öte yandan, ittifakların ömrü kısadır. Dargınlıklar da kısa sürede unutulmakta, bir dahaki sorunda yine yeni cepheleşmeler oluşmaktadır.

Kuşkusuz burada bir kamuoyu süreci yaşanmaktadır; tüm unsurlar ortadadır: Tartışmalı bir konu, iki ayrı cephe, dışlanmamaya çalışmak, haklı olduğunu düşünmenin heyecanı. Tüm bu unsurların bu süreçte rol oynadığını görüyoruz. İnsan bütün bunların gerçekten de "kamu" ve "kamuoyu" unsurları olduğundan kuşku duyabilir. Elbette burada modern kitle toplumlarındaki gibi bir anonimlikten, herkesin her yere girebildiği, isimlerini, yüzlerini ve görüşlerini bilmediği kişilerden oluşma bir bütünün bir parçası olduğu bir "kamu"dan söz edemeyiz. Bir Arapeş kendi toplumunun tüm üyelerini tanır. Fakat bir Arapeş için de "herkes" anlamında, o kapsayıcı aidiyet duygusu anlamında, kesinlikle ayrılmak, ayrı kalmak, dışlanmak istemediği bir "kamu" vardır.

İkili sistem: Parti zihniyeti

Mead, ilkel toplumlarda kamuoyunun oluşum sürecinin ikinci türüne Yeni Gine'de yaşayan kafatası avcıları İatmullar'ı[7] örnek vermektedir.

Arapeşler gibi İatmullar da, belirli bir lidere ya da merkezi bir otoriteye sahip olmadıkları halde, karar alma ve uygulama kapasitesine sahiptirler. Fakat onlar sorunlarını, çoğunluğun kanaatine göre çözmezler. Iatmullar "ikili" bir sistem geliştirmişlerdir. Kabile üyeleri biçimsel kriterlere göre iki cepheye ayrılmıştır ve tartışmalı konular bu iki cephe ya da parti arasında bir karara bağlanır. Mead'e göre, daha geniş topluluklarda, örneğin sayıları bini bulan İatmullarda, toplumsal bir uzlaşma sağlamak için böyle bir süreç gereklidir. Bireyler kendi anlayışlarına ve isteklerine göre değil, temsil ettikleri grubun görüşleri doğrultusunda lehte ya da aleyhte karar verirler. Bu grupların oluşumu ve bireylerin hangi tarafta yer alacakları tamamıyla rastlantıya kalmıştır. Örneğin, kışın ya da yazın doğanların, mezarlığın güneyinde ya da kuzeyinde oturanların oluşturduğu gruplar, anne tarafından atmaca yemeleri yasak olanlar ile anne tarafından papağan yemeleri yasak olanlar ya da baba tarafından A ya da B klanına ait olanlar ya da birbirine yakın iki ayrı yaş grubuna ait olanlar. Bu sistemin yürümesinin tek nedeni, cephelerin birbirleriyle birçok yönden çakışmasıdır; yani bugün karşı gruplarda yer alan iki kişi, yarın bir başka mesele görüşülürken, aynı ittifak içinde yer alabilmektedir. Böylece, kabilenin parçalanması önlenmiş olur. Her kamuoyu sürecini karakterize eden ve sürekli "taraf" ya da "karşı" şeklinde kolayca bölünebilen ikili bir kalıba rağmen kabilenin bütünlüğü sarsılmamaktadır.

Kararlar çoğunluğun yargısına göre alınmamaktadır. Belirli bir sorunun çözülmesi konusunda ilgili kişiler bir çözüm ararlar ve biçimsel gruplar, bu informel parolalara katılırlar. Mead, modern toplumlarda da birçok konunun ikili sistemle karara bağlandığını belirtmektedir. Örneğin, parti taraftarları, örgütler ya da bölgesel gruplar, şu ya da bu konu hakkında tutkuyla tartışırlar. Gerçekte bu kişiler bir fikri, savlarından ötürü değil, içinde bulundukları grup o görüşü benimsediği için savunurlar. Tarafların sergilediği güce göre sonunda bir çözüme ulaşılır. Modern politik jargon kamuoyu mekanizmalarının bu özelliklerini günümüze uyarlamaktadır. Bu bağlamda "kutuplaşma" (cepheleşme) kavramı iki seçenek karşısında bir karara varılması gerektiğinde oluşan "ikili oluşum"a işaret etmektedir. Margaret Mead'in İatmullar örneğiyle açıkladığı olgunun modern yaşamdaki karşılığı "parti zihniyeti"dir.

İnsan tek başına güçsüzdür: Bali'deki biçimcilik

Margaret Mead, toplumu bir arada tutmanın üçüncü türünün örneği olarak Okyanusya'daki Bali adası halkını anlatıyor.[8]

Burada sıkı bir törensel düzenle karşılaşıyoruz. Anlaşmazlıklar hukuk bilgi ve becerisiyle çözülüyor. Tüm sağlıklı erkekler mecliste yer alıyor ve bir önceki kuşaktan devraldıkları düzenlemelerin özenli bir yorumunu yapmakla yükümlü oldukları bu mecliste yıllar içinde giderek daha yüksek mevkilere geliyorlar. Meclise bir konu getirilir: Genç bir çift evlenmiştir ama evliliklerinin meşru olmadığı, ensest olduğu yolunda kuşkular vardır. Kadınla erkek birinci derecede kuzendir ama iki kuşak öteden soy ağacı bakımından kadın genç erkeğin "büyükannesi" konumundadır. Birinci dereceden kuzenlerin evlenmesi yasaktır. Bu durumda birinci dereceden akrabalık mı yoksa kuşaklar arasındaki fark mı dikkate alınacaktır? Beklemeyle dolu gerilimli bir gün geçer. Meclis toplanır ve pek çok iddia öne sürülür ancak çözüme varılamaz. Kimse taraf tutmaz ya da söz konusu ailenin avukatlığına soyunmaz; "genel kanı" nedir, kimse anlamaya çalışmaz. Sonunda *meclisin takvim uzmanı, birinci dereceden akrabalığın* geçerli olduğuna ve evlenen çiftin kuralları ihlal ettiğine, dolayısıyla cezalandırılmaları gerektiğine karar verir. Kuralları ihlal edenlere verilen toplumdan dışlanma cezası hemen uygulamaya konur. Çiftin evi kaldırılıp köyün sınırlarının dışına, güneydeki cezalı bölgesine taşınır. Tüm köy halkı bu taşınmaya yardım eder. Cezalı çift tecrit edilmiştir, köydeki hiçbir toplantıya, hiçbir eğlenceye katılamazlar; artık sadece cenaze törenlerine katılma hakları vardır.

Balililerin sorunlarını çözme biçimi gerçekten de bir kamuoyu mekanizması mıdır hâlâ? Toplumsal denetimin başka biçimlerine geçiş yumuşak bir geçiş olsa gerek. Edward Ross "toplumsal denetim" kavramını yalnızca kamuoyuna dayandırmamış, hukuk sistemini de hesaba katmıştı. Balililerin bu yargı yöntemi, yazılı yasalar ve mahkeme olmasa da bir hukuk *sistemini andırmaktadır. Locke'un sınıflandırmasına* bağlı kalacak olursak, Tanrısal hukuk, medeni hukuk ve kamuoyuna dayanan hukuk iç içe geçer ve birey, ne kadar dikkatli olursa olsun, ne kadar yandaş toplarsa toplasın dışlanma kaderinden kurtulamaz.

Margaret Mead ilkel toplumlarda kamuoyu mekanizmalarını incelemenin yararını şöyle temellendirmektedir: Modern toplumlarda karmaşıklaşmış olan unsurlar ilkel toplumlarda ilk halleriyle incelenebilmektedir. Bireylerin bir uzlaşmaya varmak için kullandıkları ya da kullanmak zorunda kaldıkları yöntemler Arapeşlerde farklıdır, Iatmullar ya da Balililerde farklıdır. Arapeşlerde bireyden dikkatli davranması beklenmektedir, çünkü kurallar akışkandır ve bugün doğru olan yarın yanlış olabilir; insan kendini bir anda dışlanmış bulabilir. Iatmulların sisteminde birey en azından bir partinin taraftarı olarak belirli bir ağırlığa sahiptir. En katı toplum

kurallarının hâkim olduğu Bali'de ise birey tamamen etkisiz hale getirilebilir. Arapeşlerin geliştirdiği ince duyarlılığa karşın, Balililerde güçlü bir kadercilik söz konusudur. Bu tür koşullar altında, çevre hakkında tahmin yürütmeye yarayan istatistikvari organlar körelmek zorunda kalır.

Komşuların denetimi

Margaret Mead'in Zuniler örneğinde anlattığı bileşik kamuoyu modeli akışkandır.[9] Zunilerde herkes sürekli olarak komşusu tarafından gözetlenir ve yargılanır, kamuoyu olumsuz bir yaptırım olarak hep hazır ve nazırdır. Bu durum tüm edimlerin frenlenmesine, birçoğunun da hiç gerçekleşmemesine neden olur. Bu denetimin modern toplumlardaki karşılığına baktığımızda, komşu denetiminin yalnızca davranışları frenlemekle kalmadığını, sabahları pencerelerde yorganları havalandırarak temizlik kurallarına uyulduğunu konu komşuya açıkça göstermek gibi faaliyetlere de yol açtığını söyleyebiliriz. Zunilerde görülen türden kamuoyu mekanizmalarının farklı kültürlerde ne kadar gelişmiş olduğu, çeşitli örf ve adetlerden anlaşılabilir; örneğin, akşamları evin içinin dışardan herkes tarafından görülebilmesi için, aydınlatılmış odanın perdelerinin çekilmemesi, bahçenin etrafını çitlerle çevirmenin ya da bir büroda oda kapısını kapatmanın insanları uzak tutmanın sembolik bir yolu olarak algılanması gibi.

XII
Bastille'e Hücum: Kamuoyu ve Kitle Psikolojisi

Bali ve Yeni Gine'den aktardığımız bu öykülerin egzotik gezi yazıları diye görülüp yanlış anlaşılması işten bile değildir. Bu nedenle Margaret Mead, kamuoyu süreçlerindeki ortak noktaları açığa çıkarmak amacıyla, andığı örnekler ile modern yaşam arasında paralellikler aramaktadır. Mead Amerikalı okuyucularının konuyu daha iyi anlamaları için, sokağa dökülmüş linç çetelerini Arapeşlerdeki sürecin modern karşılığının örneği olarak gösterir.[1] Mead'e göre, her iki durumda da insanlar, spontan bir biçimde, herhangi bir tarafla koordine olmadan doğru buldukları yönde davranmış ve siyasal bir etki yaratmayı hedeflemişlerdir.

Margaret Mead'in, bahçesinde domuz eşinen dikkatli Arapeş ile birini linç etmeye hazır bir kalabalıkta yer alan kişi arasında dağlar kadar fark olduğunu görmemesi tuhaftır. Arapeş hiçbir biçimde "*in terms of his own feelings on the subject*"[1] [o konuda hissettiklerine göre] spontan bir davranışta bulunmamaktadır. Tam tersine, Mead'in de betimlediği gibi, çok dikkatli davranmaktadır, çünkü toplumsal denetimin etkisi altındadır ve dikkatli olması için önemli nedenleri vardır. Alacağı önlemleri başkalarına danışmakta ve onların onayını almaktadır; domuzun etini yemelerini

sağlayarak, hatta belki de biraz buna zorlayarak onların desteğini sağlama almaktadır.

Somut kitle: Birey ortak bir deneyim yaşamakta ve çevre gözleminden kurtulmaktadır

Oysa linç etmeye katılan birisi için tam tersine, tüm dikkati bir yana bırakmak önemlidir; kişi davranışlarını yargılayıp onaylayacak ya da kınayacak kişilerin keskin gözlemine maruz kalmamakta, tersine, anonim kitlenin içinde istediği gibi davranmakta ve böylece, kamusal alanda hareket ettiği sürece kendisini adım adım takip eden toplumsal denetimden kurtulmaktadır.

Mead, modern ve açıklayıcı bir örnek olsun diye spontan, açık, ya da somut kitle [*konkrete Masse*] (L. von Wiese)[2] olarak da nitelenen bir durum seçmiştir. Somut kitle, kısa bir süre için bir araya gelen, fiziksel temasta ya da en azından göz temasında bulunan ve sanki tek bir beden gibi hareket eden bir kitledir. Elbette bu durum Arapeşlerinkine tekabül etmemektedir. Gerçi Arapeşler de bir araya gelerek, bahçedeki yabancı domuz konusunda ortak bir karara varmışlardır ama yine de, her birey belirli bir rol oynayan belirli bir kişi olmaya devam etmiştir. Fransız Devrimi'nden beri, Bastille'deki galeyandan beri, linç kalabalıkları ya da genel olarak insanın kolektif davranışı, bilim adamlarını ve aydınları büyülemiştir. Bu nedenle, 19. ve 20. yüzyılda insan doğasının bu gizemli yanı hakkında yığınla makale ve kitap yazılmıştır. Fakat bunlar kamuoyu sürecinin anlaşılmasını kolaylaştırmaktan ziyade daha da zorlaştırmışlardır. Kitlesel ayaklanmalar ile kamuoyu arasında, Margaret Mead'in yaptığı gibi dolaysız bir bağlantı olmasa bile sıkı bir bağ kuruldu. Fakat bu tür bakış açıları, kamuoyunun 17. ve 18. yüzyıldaki yazarlar tarafından onca açıklıkla ortaya konan sosyopsikolojik olguların karakteristik unsurlarını bozdu.

Kamuoyu ile kitle psikolojisi patlamaları arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu ilişkiyi ele almadan önce, Bastille saldırısını anlatan Fransız tarihçi Taine'in yazdıklarını yeniden okumakta yarar var:

"Her bölge başlı başına bir merkez ve Palais Royal bu merkezlerin en büyüğü. Birinden öbürüne, itiş kakış ilerlemeye çalışan ya da öne atılan, kendi anlık duyguları ve olayların gidişatından başka bir kılavuzu olmayan bir insan kalabalığıyla birlikte öneriler, şikayetler, tartışmalar sökün ediyor. Kalabalık bir orada bir burada toplanıyor: Stratejileri itmek ya da itilmek. Ancak girmelerine izin verilen yerlere girebiliyorlar. Invalides bölgesine de ancak askerlerin yardımıyla girebildiler. –Bastille'in kırk ayak uzunlu-

ğunda, otuz ayak genişliğindeki duvarlarına sabahın onundan akşam beşe kadar ateş açıyorlar ve atışları ancak tesadüfen surların ötesindeki Invalides'e isabet ediyor... Kalabalığa, mümkün olduğunca az zarar versinler diye, yatıştırılmaya çalışılan çocuklarmış gibi, sakınımlı davranılıyor: Vali ilk talep üzerine topları mazgallardan geri çekiyor ve ilk heyeti kahvaltıya davet ediyor, garnizondaki askerlere saldırıya uğramadıkları sürece ateş açmayacaklarına dair yemin ettiriyor... Sonunda, sırf ikinci köprüyü korumak için, ateş açtıracağını önceden duyurarak ateş etme emri veriyor. Kısacası, *valinin gösterdiği tahammül ve sabır olağanüstü ve dönemin insanlık anlayışına çok uyuyor.* –İnsanlar ise, saldırı ve direnişin verdiği o yabancı heyecanla, barut kokusu ve saldırılarının büyüleyici şiddetiyle kendilerinden geçmiş, bu taş yığınına saldırmaktan başka bir şey düşünemez olmuşlar; çözüm yöntemleri de stratejilerinden daha düzeyli değil... Aralarından bazıları valinin kızını yakaladıklarını zannediyor ve babasını teslim olmaya zorlamak için kızı yakmaya yelteniyorlar. Bazıları da binanın içi samanla dolu bir cumbasını yakıyor ve kendi yollarını kapatıyorlar. Cesur savaşçılardan biri olan Elie 'Bastille şiddet kullanılarak ele geçirilmedi, o daha saldırıya uğramadan kendiliğinden teslim oldu' diyor.

Teslimiyetin nedeni, kimseye zarar verilmeyeceğine dair söz verilmiş olmasıydı. Garnizondakiler, kendileri güvendeyken, canlı varlıkların üstüne ateş etmeye kıyamamış, ama gözü dönmüş kalabalık karşısında dehşete kapılmışlardı. Aslında sadece 800-900 kişi saldırmıştı... Ama Bastille'in önündeki meydan ve etrafındaki sokaklar gösteriyi izlemek isteyen meraklı bir kalabalık tarafından kuşatılmıştı. Bir görgü tanığının bildirdiğine göre, aralarında arabalarını biraz ileriye bırakıp olup biteni seyretmeye gelen şık ve güzel kadınlar da vardı. Göğüs siperi yüksekliğinden kalabalığa bakan 120 kadar asker, tüm Paris'in kendilerine saldırdığını düşünmüş olmalı... Nitekim, iner kalkar köprüleri indiren ve düşmanı içeri alanlar da onlardı: Herkes ne yaptığını bilmez haldeydi, hem kuşatılanlar, hem de kuşatanlar, sonuncular kendilerini iyice kaybetmişlerdi, çünkü zafer sarhoşluğu içindeydiler. İçeri girer girmez her şeyi yakıp yıkmaya başladılar. Sonradan içeri girenler ilk girenlere rastgele ateş açtılar. Herkes nereye ve kime kurşun sıktığını bilmeden sağa sola ateş etti. Aniden edinilen öldürme özgürlüğü ve mutlak güç, insan doğası için fazla kuvvetli bir şaraptır; başlar döner, gözler kararır ve her şey vahşi bir çılgınlıkla son bulur.

... Savaş yasalarını bilen Fransız askerleri ateş etmeyecekleri konusunda verdikleri sözü tutmaya çalışıyor ama arkalarındaki kitleler kiminle karşılaştığını bilmiyor ve gelişigüzel saldırıyor. Kitle, üzerlerine ateş açan İsviçreli muhafızları mavi üniformalarından ötürü mahkum zannederek

canlarına kıymıyor. Bunun yerine Bastille'in kapılarını açan askerlere saldırıyor. Kaleyi havaya uçurmaması için valiyi ikna etmiş olan kişinin eli bir kılıç darbesiyle bileğinden kesiliyor, vücudu delik deşik ediliyor ve Paris'in bir semtini kurtarmış olan bu el zafer çığlıkları eşliğinde Paris sokaklarında dolaştırılıyor".[3]

Böyle bir kitle isterisi ampirik ve tarihsel analizlerle tanımladığımız kamuoyundan çok farklıdır. Bize göre kamuoyu, belirli bir yerde ve zamanda sıkı sıkıya uyulan davranış biçimleri ve yerleşik kanaatlerdir; kişi eğer bir çevreden dışlanmak istemiyorsa bu tutum ve davranışları sergilemek *zorundadır*. Ama değişken bakış açılarının olduğu bir çevrede ya da yeni oluşmuş gerilim alanlarında kişi dışlanma tehlikesine maruz kalmadan kendini ifade *edebilir*.

Kalabalıkların isterisi ile kamuoyu arasında bir ilişki var mıdır gerçekten? Bu soruları yanıtlamak için basit bir kriterimiz var. Tüm kamuoyu süreçlerinin ortak yönü, bireyin dışlanması tehditiyle bağıntılı olmalarıdır. Bireyin düşüncelerini istediği gibi özgürce açıklayamadığı ya da istediği gibi davranamadığı, dışlanmamak için çevrenin düşüncesini dikkate almak zorunda kaldığı yerde, kamuoyunun çeşitli biçimleriyle karşı karşıyayız demektir.

Bu açıdan baktığımızda, somut kitlelerde ya da galeyana gelmiş kalabalıklarda hiç kuşkusuz kamuoyu iş başındadır. Bastille'e saldıranlar da, sırf meraktan, seyretmek için sokakları dolduranlar da, dışlanmamak için nasıl davranmaları gerektiğini, yani onaylamaları gerektiğini çok iyi biliyorlardı. Kalabalığı eleştirme ya da reddetme durumunda neredeyse ölüm anlamına gelebilecek bir dışlanmaya maruz kalacaklarının farkındaydılar. Galeyana gelmiş bir kalabalığın, kendisine karşı olanları açıkça dışlamakla tehdit etmesi, kökeninde bir kamuoyu biçiminin yattığını göstermektedir. Bastille'deki kalabalığın yerine kolayca günümüzdeki kitle sahnelerinden birini koyabiliriz: Bir futbol maçında hakemin kararına itiraz eden taraftarların isyanını, kendilerini hayal kırıklığına uğratan bir takıma gösterdikleri tepkiyi ya da yabancı plakalı bir araba bir çocuğu çiğnedikten sonra kaza yerine toplanan kalabalığı düşünelim. Kimse çocuğun arabanın önüne çıkmış olmasına ya da şoförün suçlu olup olmadığına bakmaz; oraya toplanan herkes araba sürücüsünden yana olunmayacağını bilir. Ya da Benno Ohnesorg'un(*) ölümünü protesto gösterisinde hiç kimse polis memuru Kurras'ı savunmaya cesaret edemez.

(*) 2 Haziran 1967'de Almanya'yı ziyaret eden İran Şahı'nı protesto eden öğrencilerle polis arasında çıkan çatışmalarda Benno Ohnesorg adlı öğrenci polis tarafından vurulmuştu. Bu ölüm Almanya'da pek çok öğrenci olayına neden olmuştu.

Birey genellikle onaylanan davranışların neler olduğunu anlamak için az çok çaba sarfetmek zorundayken, bir kitle içinde nasıl davranması gerektiği gün gibi ortadadır. Buna rağmen, kalabalığın içindeki insanların bir araya gelmesine neden olan anlayışın farklı kökenleri olabilir ve kalabalıklar işte buna göre sınıflandırılır.

Öyle görünüyor ki, aktif bir kalabalığın ortak unsurlarını oluşturan nedenler, hem zamandan bağımsız hem de sıkı sıkıya zamana bağlı faktörlerdir. Burada Tönnies'in maddenin katı ve sıvı haline başvurarak yaptığı tanımları anımsayalım. İnsanın içgüdüsel tepkilerindeki ortaklık zamandan bağımsızdır; açlığa karşı başkaldırı, şoförün çiğnediği korunmasız küçük çocuğu koruma içgüdüsü, yabancı düşmanlığı, kendi takımının, milli takımın tarafını tutmak gibi. Göbbels bu temelden hareket ederek bir stadyum dolusu kalabalığa seslenmişti: "Topyekün savaş istiyor musunuz?"

Zamana bağlı olmayan ya da en azından güncellikten bağımsız olan şey, bir toplumda geçerli olan ahlak değerlerinin ihlaline karşı duyulan ortak öfkedir. Buna karşılık, ortak yönleri eski değerlerin değişimi –"maddenin sıvı hali"– ve yeni değerlerin yerleşmesi olan kitle gösterileri zamana bağlıdır. Burada örtük kitlelerin ağırkanlı dönüşüm sürecini hızlandıran güçler iş başındadır; burada, kamuda tehlike altına girmeden savunulacak bu yeni düzenin kurulmasına müthiş bir ivme kazandıran kitle, tek bir yumruğa dönüşmüş insanlar iş başındadır. Bu nedenle, zamana tabi somut kitle, yani ortaklığı güncel fikirlerle kurulan kitle, devrim dönemlerinin tipik bir olgusudur. Demek ki, somut kitle son derece yoğunlaştırılmış bir kamuoyu görevi görmektedir.

Bireyin somut kitledeki durumu örtük kitledekinden hayli farklıdır. Birey normalde, neyi açıkça ifade etmesi gerektiğini ya da ifade edebileceğini özenle tartıp biçerken, spontan bir kalabalıkta buna hiç gerek duymaz: Temel güdü olan dışlanma korkusu ortadan kalkmıştır, birey kendisini bir bütünün parçası olarak görür ve yargılanmaktan korkması gerekmez.

Huzursuz kamuoyu spontan kalabalıklarda somutlaşır

Kamuoyu ile kendiliğinden bir araya gelmiş insanlardan oluşan kalabalık arasındaki farkı anlamak için sürece bir de başka açıdan, yani dışlanmaktan korkan ya da kitle içinde dışlanma korkusundan arınan bireyin açısından değil de, kamuoyu süreçleriyle bir uzlaşma zemini oluşturmayı zorunlu kılan toplum açısından bakmak gerekir. Bu süreçler zamana bağlı konularda marjinaller tarafından yönlendirilir. Spontan bir kitlenin varlığı, belli bir konuda uzlaşmış bir taraf ile düzgülere ya da içgüdüsel tepkilere

ya da yeni kabul edilmiş değerler sistemine direnen bir kişi ya da bir grup (azınlık) arasındaki gerilim patlamasından kaynaklanır. Bazen de, kamuoyunun ikiyüzlülüğüne uygun olarak, temel ilkeleriyle ya da davranışlarıyla belirli bir uzlaşmayı ihlal eden ya da değişim talebini karşılamayan hükümet ya da kurumlara yönelik olabilir. Toplum araştırmacıları devrim öncesi huzursuzlukları önceden tahmin edebilmek amacıyla bu tür gerilimleri çeşitli anketlerle sistematik olarak ölçmüşlerdir. Bu anketlerde kullanılan soru dizileriyle, hayati önem taşıyan birçok alan hakkında toplumun *ne düşündüğü* ve *beklentilerinin ne olduğu* araştırılır. Ikisi arasındaki uçurum büyükse, tehlike çanları çalıyor demektir.[4]

Somut kitleden farklı olarak soyut kitle ya da "örtük kitle" denilen kitlede ortak düşüncelere ve duygulara dayanan bir beraberlik söz konusudur ama bu kitlenin bir araya gelmesi gerekmez. Bu tür kitleler somut ya da "etkili kitle" (Theodor Geiger) oluşumu için uygun koşulları hazırlar. Leopold von Wiese bir "gizli topluluk"tan söz eder ve şu örneği verir:

"1926 yılının Ağustos ayında Paris'te yabancılara karşı çeşitli taşkınlıklarda bulunulmuştu. Ortalık bir süreliğine yatıştıktan sonra yeniden önemli bir olay meydana geldi. Yabancılarla dolu bir otobüs, bir yangın yerinin yakınından geçerken polis tarafından durduruldu ve yangının yayılma tehlikesine karşı başka bir yoldan gitmesi için uyarıldı. Yabancıların yangını seyretmeye geldiklerini sanan kalabalık aniden yabancılara karşı bir cephe oluşturdu ... ve polis daha müdahale bile edemeden otobüs taş yağmuruna tutuldu, birçok yolcu yaralandı. Ancak polislerin aldığı sıkı önlemler sayesinde yabancılar kurtarılabildiler. Yakalanan saldırganlar arasında, saldırıya aktif olarak katıldığı söylenen Parisli ünlü bir ressam da vardı... Bu olaydan önce de soyut bir kitle var mıydı? Elbette! Yüksek enflasyondan yabancıları sorumlu tutanların gizli ortaklığı açığa çıkmıştı o kadar. Sayıları bilinmeyen, örgütlenmemiş yabancı düşmanı bir kitle vardı".[2]

Tipik bir kamuoyu olmayan kararsız kalabalıklar

Kamuoyu sürecinde –ki bu süreç hep yeni bir değeri kabul ettirme sürecidir– duygu yüklü kalabalıkların rolü, söz konusu kalabalıklar "örgütlü kitle" (Mc Dougall)[5] ise daha belirgin hale gelir. Örgütlü kitle –ilkel, spontan ve örgütlenmemiş kitlelerin tersine– belirli bir amaca, bir lidere ya da lider grubuna sahip sürekli bir oluşumdur. Bu lider ya da lider gruplar bilerek ve isteyerek somut, "etkili" bir kitlenin oluşumuna önayak olmuşlar ya da bu kitleyi yeniden şekillendirmişlerdir. Buna karşın ilkel,

spontan ve örgütlenmemiş, belli koşullar altında ortaya çıkan grupların kamusal bir amaca ulaşmak gibi bir dertleri yoktur. Bunların bir araya gelmesinin nedeni, spontan bir kitlenin verdiği duygusal doruğa ulaşmaktır: Birlik duygusu, yoğun heyecan, sabırsızlık, güçlülük duygusu, dayanılmaz bir iktidar duygusu, gurur, hoşgörüsüz ya da aşırı duyarlı davranmaya izin verilmesi, gerçeklikten kopma, her şeyin mümkün görünmesi, fazla ölçüp biçmeden her şeye inanılabilmesi, sorumlu olmadan ve süreklilik talebi olmadan eylemde bulunma. Böyle bir kitlenin bir özelliği de, *Hosanna!* ile *Çarmıha gerin!* arasındaki geçişteki gibi, tutarsız olması, bir amaçtan öbürüne çok çabuk geçebilmesi ve kolayca yönlendirilebilmesidir.

Kararsız kalabalıklar hakkındaki kaynaklar o kadar etkileyicidir ki, bu görüntüler kafamıza o kadar kazınmıştır ki, bize geniş halk kitlelerinin kanaatlerini geliştirmesinin normal yolu buymuş gibi gelir. Kanaatlerin önceden hesaplanamayacak, ani değişimlere uğraması beklenir. Ama kamuoyu araştırmalarının da ortaya koyduğu gibi, "kitle insanları"ndan beklenen bu istikrarsızlık, ne bireysel kanaatlerden ne de bireyin kanaat ortamına dair yürüttüğü tahminlerden anlaşılmaktadır. Soyut, örtük ve somut, etkili kitlelerin hepsi farklı yasalara göre oluşur; kimi zaman dışlanma korkusunun harekete geçirdiği insanlarla, kimi zaman bu korkuyu duymayanlarla birlikte. Somut kitledeki birlik duygusu o kadar güçlüdür ki, birey nasıl konuşması ve davranması gerektiğini tartmak zorunda kalmaz. Bu tür yoğun bir ilişkide çok dramatik istikrarsızlıklar da yaşanabilir.

XIII
Moda Kamuoyudur

Başka birçok kişiyle aynı yönde hareket ettiği duygusu bireyi heyecanlandırır ve büyüler. Bir futbol maçının, olimpiyat oyunlarının, halkı ekran başına toplayan bir televizyon dizisinin ya da İngiltere kraliçesinin zafer turunun yarattığı coşku günümüzdeki kamuoyu araştırmaları araçlarıyla gözlemlenebilmektedir. Genel seçimlerdeki seçim kampanyaları bile büyük heyecanlara neden olmaktadır.

Kökleri çok eskilere uzanan bu aidiyet ve güvenlikte olma duygusu, direnme gücü, eylem kapasitesi, insanı kısa süreli de olsa dışlanma korkusundan kurtarıyor mu?

Bireysel ve kolektif alanlar arasındaki köprü: İstatistikvari organlar

İngiliz sosyopsikolog William McDougall 1920 yılında yayımlanan *The Group Mind*[1] [Grup Zihniyeti] adlı kitabında şöyle yazar: "Kimse bireysel ve kolektif bilinç arasındaki ilişkinin nasıl ele alınacağını açıklamayı başaramadı". Sigmund Freud, "*group mind*" [grup zihniyeti] gibi kolektif oluşum tasarımlarının ya da birey ile toplumun karşı karşıya getirilmesinin gereksiz

olduğunu düşünüyordu. Bir tarafta birey, öbür tarafta toplum – bu Freud'a "doğal bir bağlantının koparılması" gibi geliyordu. Freud'a göre önemli olan, bireye dışardan etkide bulunan kişilerin sayısının çokluğu değildi. Ona göre, bireyin bu gruplarla bir ilgisi yoktur; bireyin dünyası, az sayıda ama çok belirleyici insanların temsil ettiği ilişkilerden oluşur. Bu ilişkiler bireyin duygusal bakışını, bütünle ilişkisini belirler; bu nedenle Freud'a göre, başlı başına bir bilim dalı olan "Sosyal Psikoloji" bir kurgudan ibarettir.

Günümüzde kamuoyu araştırma yöntemleri aracılığıyla, istatistikvari bir algılama kapasitesinin söz konusu olduğunu görebiliriz. Freud'un görüşlerinin açıklayamadığı bu yeti, –istatistik teknikleri kullanmaksızın– sıklık dağılımlarını ve kanaat farklılıklarını algılamayı sağlamaktadır. Bu ölçümlerde asıl garip olan şey, çoğunluğun nasıl düşündüğüne dair gözlem ve tahminlerin tüm toplumsal gruplarda neredeyse aynı anda değişime uğramasıdır.[2] Burada bireyin kişisel ilişkilerinin ötesinde başka bir şey, çok sayıda insanı aynı anda, sürekli gözlemlemeye yarayan bir algılama yetisi, yani insanın isabetli bir biçimde "kamu" diye adlandırdığı bir alan olmalı. Dolayısıyla, McDougall da belirtilerini günümüzde giderek daha fazla gördüğümüz bir kamu bilincinin mevcut olduğu varsayımından hareket etti: McDougall, "her birey kamuda kamuoyunun varlığının bilinciyle hareket eder,[3] diye yazar.

McDougall, insanın istatistikvari tahminlerde bulunma yetisinin, bireysel ve kolektif alanları birleştiren bir köprü olduğunu düşünür. Burada gizemli bir kolektif bilinçten ziyade, bireyin, mümkün olduğunca dışlanmamak, çevresine uyum sağlayabilmek için hangi fikir, kişi ve davranış biçimlerinin onaylandığını, hangilerinin reddedildiğini çevreyi gözlemleyerek algılama, değişimleri saptama ve ona göre tepki verme yeteneği söz konusudur. McDougall'a göre buradaki güdü şudur: "Her birimizi tehdit eden yalıtım, kalabalığın oluşumu sürecinde, bilincimizde açıkça formüle edilmese de, bir süre için ortadan kalkar".[4]

19. ve 20. yüzyılda iki düşünce akımı arasında birçok çatışma yaşandı: İnsanın sürü güdüleriyle belirlenen içgüdülerine göre hareket ettiğini savunan görüş ile hümanist idealle daha barışık olan ve insanın gerçeklikle deneyimlerinden yola çıkarak hareket ettiğini savunan görüş. Buradan bakıldığında, birincisi İngiliz biyolog Wilfried Trotter'a[5] (1916), diğeri ise McDougall'a ait bu iki içgüdü kuramının, davranışçılık kuramının gelişmesiyle birlikte geçerliğini yitirdiği görülebilir. İnsanın çok önemli ve aleni bir davranış biçimi olan "taklit"in, dışarıdan belli olmayan iki değişik güdüye, iki farklı kökene sahip olması karışıklığı artırmıştır. Gelelim bu

iki taklit türüne. Bunlardan ilki, bilgi edinme amacını taşıyan, öğrenmeye yönelik taklittir; onaylanan davranış biçimlerinin, zekice olduğu varsayılan yargıların ve iyi olduğu düşünülen zevklerin taklidi. İkincisi ise, ötekine benzemek için yapılan taklit, dışlanma korkusundan kaynaklanan taklittir. İnsanın rasyonel bir varlık olduğunu savunan ekoller, taklidi amaca yönelik bir davranış biçimi olarak görmüşlerdir. İçgüdü kuramlarını alt eden bu ekoller nedeniyle, dışlanma korkusundan kaynaklanan taklit konusu pek ele alınmamıştır.

Erkekler neden sakal bırakmak zorundadır?

Oysa araştırmacıların dikkatini doğru yöne çekebilecek kadar esrarengiz olgular vardı. Fazla aşina şeyler pek az insana bilmece gibi görünürler. André Malraux, de Gaulle'le onun ölümünden bir yıl önce yaptığı bir söyleşide, "moda hakkında ne düşüneceğime asla karar veremedim... Erkeklerin sakal bırakmak zorunda olduğu yüzyıllar, traşlı olmaları gereken yüzyıllar, ..."[6] demiştir.

Taklidin güdüsü öğrenmek, bilgi edinmekse, sakal bırakmanın ya da traş olmanın güdüsü de bu mudur? Malraux'ya şu yanıt verilebilir: Moda, yeniyken insanın dışlanmadan açıkça *gösterebileceği* ve bir süre sonra dışlanmamak için açıkça göstermek *zorunda olduğu* davranış biçimidir. Bu şekilde toplumlar, birlik ve beraberliklerini, bireyin gerekli oranda uzlaşmaya hazır olmasını garanti altına alırlar. Sakal modasının durup dururken değişmeyeceğinden, bunun insanların önemli bir toplumsal değişime hazırlandığının işareti olduğundan emin olabilirsiniz.

Sokrates, "saç kesimini, giysileri ve sandaletleri, bedenin tüm dış görünümünü" toplumun temel aldığı yazılmamış yasalardan sayar (Platon, *Devlet*, 4. kitap, 425A-D). Müzik türünü de öyle. "Yeni bir müzik türünü tanıtmada dikkat etmek gerekir, çünkü bu bütünü tehlikeye atmak demektir. Devletin önemli yasalarını da sarsmadan müziğin hiçbir melodisini değiştiremezsiniz". Sokrates'e göre yenilikler, bir oyun görünümünde, hiçbir kötülük doğuramayacakmış gibi yavaş yavaş sokulurlar. Sokrates'in sohbet ettiği Adeimantos onun sözlerini şöyle tamamlar: "Yenilikler yavaş yavaş yerleşir ve sessizce ahlaki değerler ile uğraşlara da el atarlar; buralardan yola çıkarak insanlarla ilişki kurar ve bu ilişkilerden devletin kurumlarına ve yasalarına sızarlar Sokrates, sonra da büyük bir küstahlıkla kişisel ve kamusal alanda *her şeyi* yerle bir ederler" (424B-425A).[7]

Modanın gayri ciddi yapısı onun ciddiyetini, önemli bir bütünleşme mekanizması olduğunu anlamamızı engelleyebilir. Oysa bir toplumun

birliğini, hiyerarşiyle ya da hiyerarşisiz koruyup korumadığı, yani saç kesimi, ayakkabı, giysi ya da sakalla sınıf farkının gösterilmesi ya da tersine –Amerikan toplumunda olduğu gibi– sınıf farkı olmadığı görüntüsünün yaratılmaya çalışılması hiç önemli değildir. Modanın oynak araçlarının, toplumda insanlar arasındaki sınıf farkını vurguladığı bilinen bir gerçektir. Modanın farklılık ve saygınlık elde etme çabası olarak algılanması, –Hume'un *love of fame*'i [*şöhret tutkusu*] ya da Veblen'in *Theory of Leisure Class*'ında [Çalışmayan İnsanların Kuramı] olduğu gibi– John Locke'un bazen kanaatlere ya da şöhrete dayanan hukuk, bazen de moda hukukundan söz ederek ısrarla vurguladığı konformizm baskısından daha fazla ilgi çekmiştir.

Uzlaşma yetisi öğretiliyor

Disiplin aracı modaya karşı duyulan hoşnutsuzluk gündelik dildeki "modanın keyfiliği", "moda düşkünü", "moda şeytanı" gibi deyişlerde de kendini gösterir; çağrışımlar "dışsal", "yüzeysel", "kısa ömürlü" gibi sözcüklerdir, taklit etmek kopya çekmeye dönüşür.

Piyasa analizi anketlerinde kadınlara bir elbise satın alırken nelere dikkat ettikleri sorulduğunda, hepsinin özlemle "zaman dışı olmalı" demeleri pek dokunaklıdır. Hiçbir yerde olmasa bile burada, tüketim baskısına karşı duyulan gerçek bir öfkeyle, demode giysilerle dolaşan bir bostan korkuluğu durumuna düşmemek ve çevresindeki insanların alaycı tebessümlerine maruz kalmamak ya da dışlanmamak için kendi eğilimleriyle modanın gerekleri arasında uzlaşmak zorunda kalmaya karşı duyulan bir kızgınlıkla karşılaşıyoruz. Fakat bu tüketim baskısının nedenleri yanlış yorumlanmaktadır. Öfkeli tüketici kadının sandığı gibi, bu oyunu sahneye koyan ve moda trendini sürekli değiştiren, rüzgârın nereden eseceğini bilen gemiciler misali başarıya ulaşan kişiler iş adamları değildir. İnsanın son derece aleni bir biçimde üzerinde taşıdığı giysiler, dönemin ruhunun çok önemli bir göstergesi ve topluma uyum sağlama konusundaki itaati ortaya koyan birer araçtır.

Bendix ve Lipset'in *Class, Status and Power* [Sınıf, Statü ve Güç] adlı ünlü seçkisinde yer alan bir makalede, toplum bilimlerinin terminolojisinde moda kavramının çok geniş tutulması, bir "*overgeneralized term*"[8] [aşırı genelleşmiş kavram] haline gelmesi eleştirilmektedir. Tek bir yazarın eserlerinde bile moda kavramının resim, mimari, felsefe, din, etik davranış, giyim, doğa bilimleri, biyoloji ve doğa bilimleriyle bağlantılı kullanılması ibret verici bir örnek olarak gösterilir. Sırf bununla da kalmaz: Modanın,

dil, edebiyat, yemek, dans müziği, boş zaman gibi alanlarda da karşımıza çıktığı, "evet, tüm toplumsal ve kültürel öğelerle birlikte kullanıldığı" belirtilmektedir. Bu sözcüğün bu kadar farklı alanlarda kullanılmasının nedeni, moda sözcüğünün 'değişken' sözcüğü yerine geçmesidir. "Fakat," diyor yazarlar, "bu kadar değişik toplumsal alanlardaki davranış yapılarının ve bunları izleyen değişim dinamiklerinin hepsinin aynı olması düşünülemez". "Moda"nın ... çok fazla bağlamı vardır; moda birbirinden farklı çok sayıda toplumsal davranış biçimini kapsamaktadır".[9]

Sıkı bir örüntü

Tüm bunlar birbirinden farklı toplumsal davranışlar mıdır? Etrafına dikkatlice bakan herkes, John Locke'un kamuoyuna, şöhrete ya da modaya dayanan hukuk dediği şeyin her tarafta temel bir unsur olarak karşımıza çıktığını görür. Locke'un yasa kavramını haklı çıkartacak o sıkı örüntüye her yerde rastlarız. Çünkü verilen ödül ve cezalar, konunun kendisiyle ilgili değil, –tıpkı insanın ölçüsüzce yemek yiyerek midesini bozabileceği gibi– belirli bir zamanda belirli bir yerdeki onaya ya da redde bağlıdırlar. Konu bu şekilde ele alındığında, "moda" kavramının bu kadar yaygın kullanımının gereksiz olmadığını, tam tersine, ortak değerlere dikkati çekmek açısından çok uygun bir sözcük olduğunu görürüz... Birbiriyle ilintisizce sayılıp dökülen tüm alanlarda birey kendini ya "in" ya da "out" olarak görebilir ve dışlanmamak için çevresindeki değişiklikleri dikkatle gözlemek zorundadır. Değer yargılarının baskın kanaat olduğu her yerde "dışlanma tehditi" vardır. Moda mükemmel bir bütünleşme aracıdır ve bu aracın ayakkabı topuğunun yüksekliği ya da gömlek yakasının biçimi gibi sıradan şeylerle kamuoyunun içeriğini belirleyebilmesi ve kimi şeylerin "*in*" ya da "*out*" olması, ancak bu bütünleşme özelliğiyle açıklanabilir. Ayrıca, modanın gözlemlenebildiği güya çok farklı alanlar aslında hiç de birbirinden kopuk değildir. Elbette bunların eşzamanlığı hakkında pek az araştırma yapılmıştır ama Sokrates'ten hareketle, müziğin değişimi ile saç modelinin değişimi arasındaki ilişki tahmin edilebilir. Nitekim yasaları bile yerle bir edebilen bu olgunun ciddiyetini küçümsememek gerekir.

XIV
Teşhir Direği

Birçok kültürde ceza sistemleri, insanın toplumsal doğasından acımasızca yararlanmıştır. Sadece, hırsızlık yapanların elinin kesilmesi, suçun tekrarlanması halinde de sol ayağının kesilmesi ya da suçlunun damgalanması için bedenini dağlamak gibi toplumdan saklanması güç cezalarla değil, "onur cezaları" diye adlandırılan ve insanın saçının teline bile dokunulmayan, doğrudan insanın benliğini zedelemeyi hedefleyen cezalarla da. "Teşhir direği" cezası dendiğinde, bunun ne anlama geldiğini kavramak için özel bir çabaya gerek yoktur.[1] Bu cezaların tüm zamanlarda ve tüm kültürlerde uygulanmış olması –bizimkinde 12. yüzyıldan itibaren uygulanmıştır[2]– insan doğasının değişmez bir yönüne işaret ediyor. Pigmeler insanın en büyük korkusunu biliyorlardı: Gülünç duruma düşürülmek ya da küçük düşürülmek, hem de başkalarının önünde, herkesin görebileceği ve duyabileceği bir biçimde.[3]

Onur cezaları insanın duyarlı toplumsal doğasından yararlanırlar

John Locke "bu dünyada uyum içinde olmaktan, övülmekten, saygınlık ve onurdan daha iyi bir şey yoktur" diyerek Cicero'dan alıntı yapmıştı.

Locke, Cicero'nun bütün bunların aynı şeyi ifade ettiğini bildiğini de eklemişti.[4] İnsanın elinden en iyi şeyi, yani saygınlığını, onurunu almak, onur cezalarının içeriğini oluşturur. Ortaçağda, teşhir direğinin "insanın onurunu yerle bir ettiği"[5] söylenirdi. İnsanlar bu cezanın o kadar çok acı verdiğini düşünüyorlardı ki, ilk hümanizm etkileriyle birlikte, 18 yaşının altındakilerle –Türkiye'deki bir yasaya göre– 70 yaşının üstündekilerin teşhir direğine bağlanmaları yasaklandı.[6]

Teşhir direği cezalarında, mümkün olduğunca geniş bir kamu oluşturmak için çok zekice bir yönteme başvurulur: Teşhir direği ya da teşhir sahnesi, herkesin görmesini sağlamak amacıyla pazar yerine ya da iki kalabalık caddenin kesiştiği yere dikilir ya da kurulur. Bir demir boyunduruk la teşhir direğine bağlanan suçlu, en kalabalık zamanlarda, pazarın kurulduğu günlerde, Pazarları ya da bayram günlerinde "sergilenir" ya da "tanıtılır" ya da kilisenin kapısına bağlanarak teşhir edilirdi... Dikkat çekmek için davullar, çanlar, çıngıraklar çalınır, direk hemen göze çarpsın diye kızıla boyanır ve pis hayvanların resimleriyle süslenirdi. Suçlunun boynuna adı ve suçunun yazılı olduğu bir tabela asılırdı. Cezanın karakterine uymayan taşlamayı saymazsak, suçluyla alay eden ya da küfreden ya da ona çamur atan kalabalık anonimdir, toplumsal denetim altında değildir; burada yalnızca suçlunun kimliği bilinmektedir.

Teşhir direği cezası ağır suçlara değil, daha gizli saklı, yakalanması zor, dolayısıyla kamunun projektörlerinin ışığı altına tutulması gereken suçlara uygulanıyordu: Sahtekârlık, örneğin eksik tartan fırıncılar, sahte iflas; fahişelik, pezevenklik, özellikle de hakaret ve iftira. Bir başkasının onurunu çiğneyenin onuru ayaklar altına alınmalıydı.[7]

Dedikodu, bir toplumun ahlak kurallarını açığa çıkarır

İftira ile dedikodunun, yani üçüncü bir kişinin arkasından yapılan, kınama ve onursuzluğu etrafa yayan iki sohbet çeşidinin sınırları iç içedir. Birinin imajı sarsılır, iftira atılır,[8] adı kötüye çıkartılır, onunla birlikte görünenler ayıplanır –tıpkı *Tehlikeli İlişkiler* romanındaki markizin genç kadına yazdığı mektupta, genç kadını adı kötüye çıkmış bir adamla birlikte olma konusunda uyardığı gibi. "... Kamuoyu hep ona karşı olmayacak mı ve bu onunla ilişkinizi buna göre ayarlamanız için yeterli bir neden değil mi?"[9]

İftiraya uğramak, adı çıkmak, itibarı beş paralık olmak: Dilimiz, bireyin savunmasız olduğunu düşündüğü bu sosyopsikolojik alana ait birçok sözcükle dolup taşmaktadır. İnsan kulağına bir dedikodu geldiğinde, "*kim* söyledi bunu?" diye bilmek ister, fakat dedikodu anonimdir. Amerikan

antropolog John Beard Haviland dedikodunun bir araştırma konusu olduğunu keşfetti. Haviland, Zinacanteco kabilesindeki toplumsal yaşamı inceleyerek, dedikodunun bir toplumun ya da bir kabilenin onur kriterlerinin anlaşılmasına olanak tanıyan bir kaynak, bilimsel bir araç olup olmadığını saptamaya çalıştı. Dedikodunun, ahlaka aykırı durum gün ışığına çıkartılana kadar nasıl yoğunlaşıp arttığını gözlemledi. Zina yapan bir çift teşhir direği benzeri bir onur cezasına çarptırılır: Bunlar bir şenliğin ortasında en zor işleri yapmak zorundadır.[10] Dışlamanın yöntemi pek dâhiyanedir. Zor işler günlük yaşamda onur kırıcı değildir, ama bir şenlikte eğlenen insanlar arasında en zahmetli işleri yapmak zorunda bırakılmak, açık bir teşhirden, dışlanmaktan başka bir şey değildir.

Suçluları teşhir etmenin ne çok yolu bulunmuştur. Suçluların kafasına kağıttan külahlar geçirmek, bir kızın saçlarını kazıtarak ortalıkta dolaştırmak, insanları katrana bulayıp üstlerine tüy dökmek –zavallı Cephu'nun pigmeler tarafından "sen insan değil, hayvansın" sözleriyle aşağılandığını unutmayalım.

Bir imparator bile, kendisini hor gören kamunun araçlarıyla, teşhir edilerek aşağılanabilmiştir. İmparator II. Rudolf 1609 yılında Prag'da ikamet ederken, zanaatkârlar ve teslimatçılar faturalarının ödenmesini boşu boşuna bekliyorlardı. İmparator, Bohemyalılardan gelen vergi gelirleri kesildiği için ödemeyi yapamıyordu. Alacaklı işçiler seslerini duyuran bir kamuya dönüşerek dertlerini dünyanın en eski gazetesi olarak bilinen *AVISO*'ya anlatmışlar, Prag'ın sınırlarının çok dışında kalan kamulara da ulaşmışlardı. 27 Haziran 1609 tarihli *AVISO*'nun bildirdiğine göre, karanlık basınca, imparatorun dairesinin önünde müthiş bir gürültü kopmuş, insanlar tıpkı kediler, köpekler gibi bağırmaya, kurtlar gibi ulumaya başlamışlardı; *tam o sırada akşam yemeğini yiyen imparator dehşete düşmüştü...*"[11]

Teşhir cezası, tek ayak üstünde köşede durmak biçiminde çocuk odalarına ve okul sınıflarına kadar uzanmaktadır.

Pazar yerlerine kurulan kızıl renkli teşhir direkleri, bugün bize ortaçağ işkence odalarındaki demir bakire kadar uzak gelebilir ama biz günlük yaşamımızdaki teşhir direkleriyle iç içe yaşıyoruz. 20. yüzyılın sonlarını yaşadığımız şu dönemde insanlar basında, televizyonda teşhir edilmektedirler. 1609 yılının *AVISO*'su modern teşhir direğinin habercisiydi.

20. yüzyılda elliden fazla kamuoyu tanımıyla kavramın içinin boşalmış olmasına rağmen, Alman Ceza Hukuku'nda ilk anlamıyla korunduğunu görüyoruz. Bu kanun düzenlemesinin 186. ve 187. maddelerine göre, önemsiz konularda bile, "kişiyi kamu içinde küçük düşürücü iftira ve dedikodular" cezalandırmaya tabidir. Bir toplumun onur kriterleri, dedi-

kodulardan olduğu kadar hakaret davalarından da anlaşılabilir. Bu duruma örnek olarak, Almanya'da Mannheim Bölge Mahkemesi'nin 23 Kasım 1978 tarihli kararını verebiliriz (Dosya no: VIII QS 9/78). Gelin, davanın içeriğini *Neue Juristische Wochenschrift* adlı hukuk dergisinden okuyalım: "Bir kadın kendisine 'cadı' denildiği için mahkemeye başvurursa, davacı kadının yabancı olması (bu durumda Türk kadınları) ve Yakın Doğu'da cadı inancının yaygın olması dava edilenlerin suçunu hafifletici bir sebep teşkil etmez. Bu tür bir ağır hakarete maruz kalmak, davacının korunması için davalının bir ceza mahkemesi tarafından adli kovuşturmaya uğramasını gerekli kılar". Mahkeme gerekçesi şöyledir: "Kuşkusuz, günümüzde Yakın Doğu'da cadı inancı hayli yaygındır... Fakat Almanya'da da durum pek farklı değildir. 1973'te yapılan bir ankete göre Almanların % 2'si 'cadı'lara kesenkes inanırken, % 9'u da cadılığı mümkün görmektedir. Bilirkişi tahminlerine göre, Güney Almanya'nın her köyünde adı cadıya çıkarılmış bir kadın mutlaka vardır... Bu nedenle, bu tür batıl inançların, Türkiye'de daha farklı ve daha yumuşak yargılanması için bir neden yoktur. Dolayısıyla, şahsi davacının avukatının da haklı olarak açıkladığı gibi, adının 'cadı'ya çıkartılması bir Türk işçi kadın için de ağır bir iftiradır, çünkü batıl inançlara sahip yakınlarının gözünde itibarını giderek daha fazla yitirmesine, hakarete uğramasına, devamlı bir düşmanlıkla karşılaşmasına sebep olabilir ve sonunda ağır yaralanmalara, hatta cinayete maruz kalabilir. Bu nedenle, iftirada caydırıcı önlemlerin zamanında alınması gerekir".[12]

XV
Hukuk ve Kamuoyu

6 Mayıs 1978 tarihli *Neue Zürcher Zeitung* gazetesinde yer alan bir adliye haberinde, Zürih'te gece meydana gelen bir gasp olayıyla ilgili mahkeme kararı şöyle yorumlanıyordu: "... Fakat Yüksek Mahkeme, bu tür olaylarda hâlâ nisbeten yumuşak olan ceza uygulamalarının halkın duyguları ve kamuoyunun beklentileriyle örtüşüp örtüşmediğini araştırmalıdır". Yasalar ve mahkeme kararları kamuoyuna uygun olmak, kamuoyuna uydurulmak zorunda mıdırlar? Kamuoyu ile hukuki alan arasında nasıl bir ilişki vardır?

Burada sorulması gereken en acil soru, John Locke'un Tanrısal hukuk, medeni hukuk ve kamuoyuna dayanan hukuk diye ayırdığı üç hukukun birbiriyle çelişmesine ne ölçüde izin verileceğidir. Locke bu soruyu kendi dönemi ve ülkesinin koşulları içinde, düello örneğinde ele almıştı. 70'li ve 80'li yılların Batı Almanya'sında bu durumu kürtaj örneğinde görmekteyiz. Bir kardinal, kürtajı cinayet olarak niteler ve çok sayıdaki kürtajı Auschwitz toplama kampındaki kitlesel cinayetlerle karşılaştırmış olan bir doktordan farklı düşünmeyi reddeder. Kardinal, devletin kürtajı yasal ilan etmiş olmasına rağmen, kendisinin kürtajı cinayet olarak görmeye

devam edeceğini söyler.[1] Buradaki tartışma basit bir kavram tartışması değildir; bu iki görüş taban tabana zıttır. Kardinalin görüşleri, ardında modern düşünceleri barındıran bir perde olarak görülemez. Kürtajın nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda farklı görüşler vardır. Bir yanda, Hıristiyanlığın, doğmamış bile olsa, yaşamı koruma prensibi, diğer yanda bu anlayışla aynı oranda güçlü olan ve ilk Rousseau'nun "*religion civile*"[2] dediği, kadının kendi bedeni hakkında karar verme hakkına sahip olması, kadın-erkek eşitliği var. Burada, insanların kendilerinden farklı düşünen çevrelerden kaçınmalarına neden olan ve insanları davranışlarını ona göre ayarlamaya iten çatışmalardan biri söz konusudur.

Bölünen kamuoyu: Cepheleşme (kutuplaşma)

İnsanların kendilerinden farklı düşünenlerden kaçınma eğilimleri, çevrenin görüşleri hakkında doğru istatistikvari tahminlerde bulunma yetisini yitirmelerine neden olur. Burada Amerikan toplumbilimcilerinin geliştirdiği ve "millet"in ne düşündüğünü kestirememek anlamına gelen "*pluralistic ignorance*" [karşılıklı cehaletler] ifadesi kullanılabilir. Bu durum cepheleşme (kutuplaşma) olarak nitelendirilir; toplum çözülür, kamuoyu bölünür. Bunun en belirgin işareti, her cephenin kendisini olduğundan daha güçlü görmesidir. Bu durum istatistiki olarak bir mesafe ölçütüyle ölçülebilir: "Çoğunluğun nasıl düşündüğü"ne dair tahminler iki ayrı cephe olarak ne kadar çok belirginleşirse, bölünme de bir o kadar büyük demektir ve farklı görüştekiler birbiriyle konuşmuyordur. Aşağıdaki tablolar (*Tablo 16, 17, 18* ve *19*) 1970'li yıllardan bazı örnekler vermektedir. Bazen bu cehalet tek taraflı da olabilmekte, bir taraf çevresi hakkında doğru tahminler yürütürken, diğer taraf kendisini gözünde fazla büyütmektedir; bu durum, bütünleşmenin kendilerini olduğundan güçlü görenlerin lehine gelişeceğine işaret eder.

Bu duruma en iyi örnek, 1970'li yılların başında yeni uygulanmaya başlanan doğu politikasıdır (*Tablo 17*). Kazanan cephe, yani doğu politikasını destekleyenler % 70'lik koca bir blok halinde karşımızda durur: "İnsanların çoğu bizim gibi düşünüyor". Karşı cephe, dağınık bir görüntü vermektedir. Doğu Bloku ülkeleriyle yapılan anlaşmalardan yana olan çoğunluğu dikkate almamakta, ama kendilerini de çoğunluk olarak görmemekte, "yarı yarıya" gibi yuvarlak cevaplar vermektedirler. Kamuoyunu analiz edip tahminlerde bulunan araştırmacılar için çevre tahminlerinde simetri ve asimetri çok önemlidir. Eğer simetri ağır basıyorsa, yani her cephenin kendini gözünde büyüttüğü kesin bir cepheleşme yaşanıyorsa,

Tablo 16: **Ocak 1971'de Federal Almanya Şansölyesi Brandt'la ilgili görüşlerin kutuplaşması.**

Brandt yandaşlarından ve karşıtlarından oluşan iki cephenin, çoğunluğun kanaatleri hakkında yürüttüğü tahminler birbirinden çok farklıdır. Bunun nedeni, iki cephenin birbirine yabancılaşmasıdır; artık birbirleriyle konuşmadıkları için toplumdaki kanaat ortamını tamamen farklı algılamaktadırlar.
Soru: "Sizce çoğunluk Willy Brandt'ın şansölye olarak göreve devam etmesini mi istiyor, yoksa başka bir şansölye mi istiyor? Tahmininiz nedir?"

	Şansölye Brandt taraftarları %	Şansölye Brandt karşıtları %
Çoğunluk,		
Brandt'ın şansölyeliğe		
devam etmesini istiyor	59	6
başka birinin şansölye olmasını istiyor	17	75
kararsız - bir şey söylemek imkânsız	24	19
	100	100
n=	473	290
Osgood, Suci ve Tannenbaum'a göre çevre tahminlerindeki farklılık	*D=*	*78.7*

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2068.

Tablo 17: **Mayıs 1972'de, Doğu Bloku ülkeleriyle yapılan anlaşmalarla ilgili kutuplaşma.**

Doğu Bloku anlaşmaları konusunda da taraftar ve karşıtların tahminlerinin birbirinden çok farklı olması, keskin bir kutuplaşma belirtisidir.
Soru: Kendi kişisel görüşünüzü bir yana bırakacak olursak, sizce Almanya'da insanların çoğu Doğu Bloku'yla yapılan anlaşmalardan yana mı yoksa bunlara karşı mı?

	Anlaşmalardan yana olanlar %	Anlaşmalara karşı olanlar %
Çoğunluk,		
anlaşmalardan yana	70	12
anlaşmalara karşı	3	30
Yarı yarıya ya da bir şey söylemek imkânsız	27	58
	100	100
n=	1079	293
Osgood, Suci ve Tannenbaum'a göre çevre tahminlerindeki farklılık	*D=*	*71.1*

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2082.

Tablo 18: **Alman Komünist Partisi üyelerinin yargıç olup olamayacakları konusunda bir kutuplaşma yaşanmamaktadır (Nisan 1976).**

Komünist Parti üyelerinin yargıç olmasından yana olanlarla karşı olanların, çoğunluğun bu konuda ne düşündüğü yolundaki tahminleri büyük ölçüde birbirine uymaktadır.
Soru: Kendi kişisel görüşünüzü bir yana bırakacak olursak, sizce Almanya'da insanların çoğu Komünist Parti üyelerinin yargıç olmasına izin verilmesinden yana mı, yoksa çoğunluk bu fikre karşı mı?

	Komünistlerin yargıç olmalarına taraf olanlar %	karşı olanlar %
Çoğunluk,		
izin verilmesinden yana	6	1
karşı	79	88
kararsız,		
bir şey söylemek imkânsız	15	11
	100	100
	n= 162	619
Osgood, Suci ve Tannenbaum'a göre çevre tahminlerindeki farklılık	*D=*	*11.0*

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3028.

Tablo 19: **Ekonomik ya da psikolojik nedenlerden ötürü kürtaja izin verilmesi konusunda orta derecede bir kutuplaşma yaşanmıştır (Ekim 1979).**

Soru: Sizce Almanya'da insanların çoğu ekonomik ya da psikolojik nedenlerden ötürü kürtaja izin verilmesinden yana mı, yoksa buna karşı mı?

	Ekonomik ya da psikolojik nedenlerden ötürü kürtaja taraf olanlar	karşı olanlar
Çoğunluk,		
ekonomik ve psikolojik nedenlerden		
ötürü kürtaj yapılmasından yana	48	19
karşı	17	44
Yarı yarıya-kararsız	35	37
	100	100
n=	1042	512
Osgood, Suci ve Tannenbaum'a göre çevre tahminlerindeki farklılık	*D=*	*39,7*

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3074.

ciddi bir çatışmaya doğru yol alınıyor demektir. Asimetri ise, bir tarafın büyük tereddütler içinde olduğunu, kararsız kaldığını, fikir yürütemediğini, dolayısıyla savunma gücünün az olduğunu gösterir. Aşağıdaki tablolarda kullanılan mesafe ölçütü Amerikalı psikologlar Osgood, Suci ve Tannenbaum[3] tarafından geliştirildi. Bu yöntemin formülü şudur:

$$D = \sqrt{\sum_i d_i^2}$$

d_i karşılaştırılan iki grup arasındaki fark demektir.

İki uç durum: Toplumsal değişime engel olunması ve moda eğilimlere aşırı hızlı uyum sağlanması

Modern toplumbilim, John Locke'un üç farklı hukuku açıklamakta kullandığı demode ifadelerin yerine daha incelikli kavramlar koymuştur. Locke'un Tanrısal hukuk dediği şey, şimdi etik idealler, ahlak, temel değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki vurgu "ideal"dedir; idealle gerçek davranış arasındaki mesafe çoğu zaman hayli büyüktür. John Locke'un şöhret, moda ya da kamuoyuna dayanan hukuku gerçek davranışları en çok etkileyen hukuktur ve günümüzün toplumbilim terminolojisinde gelenek ve kamu ahlakı gibi kavramlarla karşımıza çıkmaktadır. Devletin koyduğu yasalar ise iki yöne de giden gerilimli bir yapıya sahiptir ve René König'in 1967 tarihli "The Law in the Context of Systems of Social Norms"[4] [Toplumsal Düzgü Sistemleri Bağlamında Hukuk] adlı makalesinde ele alınmıştır. Toplumdaki ahlak bekçileri, devletin hukuku dönemin ruhuna *(Zeitgeist)* karşı bir engel olarak kullanmasını beklerler. Buna karşılık, kamuoyunun ya da kamu ahlakının sözcüleri yasaların ve yargı merciilerinin dönemin ruhuna ayak uydurmalarını, hukukun dönemin ruhuna göre "gelişmesini" beklerler. Ve gerçekten de, bu sözcüler sağlam argümanlara sahiptir. Tüm kültürlerde gözlemlenebilen kamuoyu süreci, bir bütünleşme aracı ve toplumu bir arada tutan, devamlılığını sağlayan bir olgu olarak görüldüğünde, yasaların kamuoyuna karşı uzun süre direnemeyeceği söylenebilir. Elbette, zaman faktörü burada önemli bir rol oynamaktadır. Hukuk sistemine duyulan güvenin sarsılmaması için, moda eğilimleri izlemekte çok da istekli olunmamalıdır. Reinhold Zippelius konuyu "Verlust der Orientierungsgewissheit?" [Oryantasyonumuzu Yitirdik mi?] başlığı altında işler: "Konuyu hukuksal açıdan ele alacak olursak, güvenilir, düzgüsel davranış yapılarına duyulan gereksinim, hukuksal güvenliğe duyulan gereksinimdir... Hukuksal güvenliğe duyulan gereksinim

her şeyden önce, insanlararası davranışlarda hangi düzgülerin geçerli olacağının ortaya konulması anlamına gelir. Birinci menfaat budur... İkinci menfaat, hukukun sürekliliğinin sağlanmasıdır. Ancak böyle bir süreklilik gelecek oryantasyonu güvenliğini ve böylece, planlamayı ve düzeni sağlar. Düzgüsel düzenin olabildiğince istikrarlı olmasına ve hukukun gelişiminin tutarlılığına gerek duyulmasının bir nedeni daha vardır: Geleneksel hukuk işlevselliğini kanıtlamıştır. Bu nedenle, Radbruch'un da dediği gibi, hukuk kolayca değiştirilmemeli ve her bireysel vakayı sınır tanımaz bir biçimde hukuka dönüştürecek anlık gereksinimlere kurban edilmemelidir".[5]

Elbette kampanyaların amacı, insanlara bir karara varana kadar rahatça düşünme süresi tanımak değil, amaca ulaşılana, sağlam bir yer edinene, oluşturulmaya çalışılan düzenleme meşrulaşana ve zorunlu hukuk düzenine dönüşene kadar heyecanı ayakta tutarak kamuoyunu harekete geçirmektir. Niklas Luhmann "Kamuoyu" adlı makalesinde bu süreci adım adım anlatmaktadır. Gündemdeki konu, "gelişiminin doruk noktasına ulaşır. Karşıtlar mümkün olduğunca erteleme taktikleri geliştirmek, şartlar öne sürmek, zaman kazanmak durumundadırlar; konuyu destekleyenler ise, mevzuyu bütçeye ya da hükümet programına dahil etmeye çalışmak zorundadırlar. Zaman çok kısıtlıdır, çünkü çok geçmeden yorgunluk belirtileri, tereddütler baş gösterir, kötü deneyimler yaşanmaya başlar... Eğer konuyla ilgili bir ilerleme kaydedilmezse, bu durum beklenen zorlukların bir işareti olarak görülür. Çok geçmeden konu cazibesini yitirir".[6]

Gerçi bu betimleme kamuoyunun ancak kısa vadeli, moda gibi geçici bir hareketini anlatır, fakat yıllarca, yüzyıllarca süren kamuoyu hareketleri de vardır. Örneğin, Tocqueville'in gözlemlediği ve bin yıldan beri süregelen daha fazla eşitlik talebi. Fakat önemli bir konunun aşamaları, Luhmann'ın betimlediği kariyer örneğine göre gelişebilir.

Aceleci yargıçlar ve kamu yöneticilerinin kamuoyuna, "toplumun bakış açısına", "toplumdaki eğilimlere" nasıl hemen el attıklarına bir örnek de sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmemesi kampanyasıdır. Kamuoyu araştırmaları aracılığıyla arka planı daha önceki bir bölümde ortaya konulan bu konunun gelişimi yarım kalmıştır.[7] Yine de bu kampanya 1975 yılında kamu sektöründe sigara içmeyenlerin yanında sigara içilmemesini öngören ya da zorunlu kılan bakanlık genelgelerinin yayımlanmasını sağlayacak kadar zemin kazanmıştır. 1974 yılında Stuttgart Bölge Mahkemesi –daha önceki kararlarından farklı olarak– takside sigara içen yolcunun, sigara içmeyen şoföre saygısızlık ettiğine karar verdi. 1975 yılında Berlin Yüksek İdari Mahkemesi'nin sigara içenleri "yasal anlamda huzur bozucu" olarak tanımlamasıyla tartışma doruğa çıktı. Bu durumu

Freiburglu hukukçu Joseph Kaiser şöyle yorumladı: "Böylece, sigara içenler, polis yasalarınca kesin tanımı yapılmış bir insan tipine dönüştürülmekte, yani somut bir tehlikeden sorumlu ve suçlu kişi kategorisine sokulmaktadır. Sigara içenler polisin kamu düzenini korumaya ilişkin yasalarınca onaylanmayan kişi durumuna düşmekte ve bu hükmün doğuracağı yasal sonuçlara maruz bırakılmaktadır. Bunun kavramsal ön koşulu, sigara içenlerin sigara içmeyenler için somut bir tehlike arz ettiğine dair yeterli kanıtın bulunmasıdır. Oysa eksik olan tam da budur".[8] Gerçek kanıtlara dayanmadan yasal dayanak yaratılması, kamuouyu sürecinin bir özelliğidir. Yorumcu da sigara içmeyenlerin koruma altına alınmasını "*en vogue*" [revaçta] diye nitelerken, moda terminolojisini kullanmayı tercih etmiştir.

Hukuk gelenekler tarafından desteklenmek zorundadır

Buna karşılık, "toplumdaki hâkim kanı", kamuoyu, hukuk düzgülerinden çok uzaklaştığında ve yasa koyucular tepki vermediğinde de son derece kritik bir durum ortaya çıkar. Bu durum özellikle de, hukuksal düzgülerin geleneksel temel değerlerle uyum içinde olmasına karşın, geleneğin, kamu ahlakının, giderek değişime uğraması halinde görülür. Günümüzde kamuoyu araştırmalarının bu süreci hızlandırdığı tartışılmaz bir gerçektir. 1971'de *STERN* dergisi Allensbach Enstitüsü'nün yaptığı bir kamuoyu araştırmasını yayımladı. Bu araştırmaya göre, 16 yaşın üzerindeki vatandaşların % 46'sı kürtajın kolaylaştırılmasını talep ediyordu. Beş ay sonra aynı anket tekrarlandığında bu oran % 46'dan % 56'ya çıkmıştı.[9] Tocqueville'in kamuoyundaki bazı görüşlerin hâlâ ayakta durduğu, ama bunların ardındaki değerlerin çoktan paramparça olduğu "ön cephe" eğretilemesiyle anlattığı durumlardan biriydi bu.[10] Bu durum açıkça ifade edilmediği sürece, "ön cephe" ayakta kalır; fakat boşluk –bugün kamuoyu araştırmalarıyla– ortaya çıktığında aniden çökebilir. Bunun sonucunda, hukuksal yaşam açısından hoş görülemez olaylar patlak verebilir: Buradaki somut örnekteki kadınların "ben kürtaj yaptırdım" diyerek yasaları çiğnediklerini açıkça itiraf etmeleri gibi.[11]

Yasalar, örf ve adetler tarafından desteklenmedikleri sürece uzun süre ayakta kalamazlar. Dışlanma korkusu ya da çevre tarafından kınanma korkusu gibi içsel sinyaller, davranışları dışsal resmi hukuktan daha çok etkilerler. John Jocke'un "kamuoyuna ya da şöhrete dayanan hukuk" olarak, iki yüz yıl sonra Edward Ross'un da "toplumsal denetim" olarak tanımladığı olgu, 20. yüzyılda sosyopsikologlar tarafından deneylerle kanıtlanmıştır. Bu deneylerden birinde, trafik lambası yayaya kırmızı yanarken kaç

yayanın karşıdan karşıya geçtiği üç değişik durumda gözlemlendi: 1. Kimse kötü örnek teşkil etmediğinde, 2. giysilerinden alt tabakadan geldiği belli olan bir adam kırmızı ışıkta karşıdan karşıya geçtiğinde, 3. yüksek tabakadan, iyi giyinmiş bir adam kırmızı ışıkta karşıdan karşıya geçtiğinde. Araştırmaya katılan asistanlar yüksek ya da aşağı tabakadan kişi kılığına girdiler. Araştırmada yaklaşık 2100 yaya gözlemlendi. Sonuç: 1. durumda, yani hiç kimse yayalara kötü örnek olmadığında, yayaların sadece % 1'i kırmızı ışıkta karşıdan karşıya geçtiler. 2. durumda, alt tabakayı temsil eden kötü giyimli model kırmızı ışıkta karşıdan karşıya geçtiğinde yayaların % 4'ü onu izlerken, yüksek tabakadan iyi giyimli adamın kırmızı ışıkta karşıdan karşıya geçtiği 3. durumda onu izleyen yaya oranı % 14'ü buluyordu.[12]

Kamuoyunun yasalarla değiştirilmesi

Hukuk ve kamuoyu arasındaki ilişki ters yönde de işleyebilir. Kamuoyunu istenilen yönde etkilemek için yasalar konabilir ya da mevcut yasalar değiştirilebilir. Albert Dicey, hukuk ve kamuoyu alanında bir klasik eser olan *The Relation of Law and Public Opinion in England, During the Nineteenth Century* [İngiltere'de 19. Yüzyılda Hukuk ve Kamuoyu Arasındaki İlişki] (Londra, 1905)[13] adlı konferans notlarında, daha sonra kamuoyu araştırmalarıyla da kanıtlanan bir gözlemini açıklamıştı: Bir yasanın sırf çıkartılmış olması bile, bu yasayı onaylama eğilimini artırmaktadır. İlk bakışta garip gelen bu durumu Dicey'nin herhangi bir ampirik araç kullanmadan tespit etmiş olması hayli ilginçtir. Dicey bu durumu açıklamakta zorlanmıştı ama bugün suskunluk sarmalı kuramı donanımına sahip olan bizler, yasa haline gelmiş bir şeyi onaylamanın dışlanma tehlikesini azalttığını öne sürebiliriz. Kamuoyu ile yasallık arasındaki hassas ilişki bu harekette ifadesini bulmaktadır. Dicey şu teoremi kurmuştur: *Laws foster and create opinion* [yasalar kamuoyunu oluşturur ve güçlendirir].[14]

İstenilen yönde yasalar çıkartılarak kamuoyu oluşturmanın mümkün olması, kamuoyunun manipüle edilmesi ya da politik gücü elinde bulunduranların bu durumu kullanması tehlikesini akla getirmektedir. İlgili konu bir kez yasa haline getirildikten sonra yeterince onaylanıp onaylanmayacağı ya da bir toplumun karar almasını sağlayan bütünleşme kurallarına çok mu aykırı davranıldığı da kuşkuludur.

1975'te Alman ceza hukukunda yapılan reform ve 1977'de yürürlüğe giren yeni boşanma yasası, yeni yasal düzenlemelerin, kamuoyunun kaldırabileceğinden çok daha ileri gittiği durumlara birer örnek oluşturmaktadır. Kaldı ki, Almanya'da çocukların anne-babalarıyla ilişkilerinde zayıf

Tablo 20: **Kamuoyu ile hukuk arasındaki ilişki.**

Örnek: Boşanma yasası reformu

Soru: Ahlaki bir suçun varlığına inanıyor musunuz? Yani sizce insan başka birine karşı suçlu olabilir mi, yoksa suçluluk düşüncesi artık geride mi kaldı?

	16 yaşından büyük vatandaşlar %
Suç vardır	78
Suçluluk düşüncesi geride kaldı	12
Bilmiyor, fikri yok	10
	100
n=	1015

Soru: Burada iki kişi, insanın suçluluk duygusuna sahip olup olmaması gerektiği hakkında sohbet ediyor. Bunların görüşlerini okuyunuz. Hangisinin görüşlerine katılırdınız? (Burada soruyla ilgili bir resim gösterilir).

	16 yaşından büyük vatandaşlar %
"İnsan suçluluk duygusuna sahip olmalı yoksa başkalarını kırmayı ve mutsuz etmeyi umursamaz"	72
"Bence insan suçluluk duygusuna sahip olmamalı. Bu duygu insanı mutsuz eder, bağımlı kılar. Böyle bir duygunun kimseye yararı yoktur"	18
Kararsız	10
	100
n=	1016

Soru: Yeni boşanma yasasına göre, evliliğin yıkılmasında hangi tarafın suçlu olduğunun önemi yok. Sizce bu doğru mu yanlış mı?

	16 yaşından büyük vatandaşlar %
Doğru	24
Yanlış	57
Kararsız, bilmiyor	19
	100
n=	495

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3071, Temmuz 1979.

Soru: Boşanma yasası reformundan ne kadar memnunsunuz?

	16 yaşından büyük vatandaşlar %
(Suçluluk prensibi yerine şiddetli geçimsizlik prensibine dayanan) yeni boşanma yasasından	
çok memnunum	7
oldukça memnunum	20
pek memnun değilim	23
hiç memnun değilim.	35
cevap yok	15
	100
n=	2033

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3062, Kasım-Aralık 1978.

taraf olmaları nedeniyle vesayet yasasında yeni düzenlemelere gidilmesi, 17-23 yaş grubu tarafından bile gerekli bulunmamıştı. Araştırmada şu soruyu yöneltmiştik: "Sizce, gençlerin ailelerine karşı daha fazla hakka sahip olmaları için devletin yeni yasalar koyması gerekli mi, yoksa gerekli değil mi?" Gençlerin % 22'si "gerekli" yanıtını verirken, % 64'ü bunun gerekli olmadığı yönünde görüş bildirdi.[15] Yeni boşanma yasası ise, halkın büyük çoğunluğunu hukuk ve gelenek arasında bırakarak, ikiye bölmüştü. 1979 yılının Temmuz ayında Allensbach Enstitüsü tarafından yapılan bir anket, suçun gerçekliğine dair ahlaki duygular ile suçun bilincine varılmasının insanın görevi olduğunu net bir biçimde ortaya koydu. Oysa yeni boşanma yasası halktan, boşanmada suçun hangi tarafta olduğunun herhangi bir rol oynamadığını, dolayısıyla boşanmanın maddi sonuçlar doğurmaması gerektiğini kabul etmesini istiyordu. Halkın çoğunluğu bu görüşü benimseyemiyordu. Tartışmaya açılan dört yasa reformu içinde en başarısız reform olarak yeni boşanma yasası görülüyordu (*Tablo 20*).[16]

Burada Rousseau'nun kamuoyuyla hukuk arasındaki ilişkiyi nasıl gördüğünü anımsamakta yarar var: "Akıllı bir devlet adamı, özünde iyi bile olsa, yasa koymadan önce, bir yapıyı inşa etmeden zemini, toprağı kontrol eden ve dayanma gücünü ölçen bir yapı ustası gibi, halkının bu yasaları kaldırıp kaldıramayacağını kontrol etmelidir".[17] Rousseau için yasalar "genel iradenin özgün bir ilanı"ndan [18] başka bir şey değildir. "*All governments rest on opinion*" diyen David Hume'la aynı görüşü paylaşan Rousseau şöyle der: "Dünyanın kraliçesi Kanaat, asla kralların boyunduruğu altına girmemiştir, bilakis krallar onun ilk köleleridir".[19]

XVI
Kamuoyu Bütünleşmeyi Sağlar

Kamuoyunun etkilerini ve buna göre hukuk ile kamuoyu arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğini ele aldığımızda, bütünleşmeden de söz ettik. Peki bu kavram yeterince açık mıdır?

Ampirik araştırmalar beklentilerimizi karşılayamamaktadır

1950 yılında Amerika'da yayımlanan bir bilanço bugün bu konudaki en iyi tespit olma özelliğini korumaktadır. "Comte ve Spencer'dan bu yana toplumbilimciler, küçük toplumsal birimlerin bir toplumsal bütün oluşturana kadar nasıl bütünleştirildikleri sorusu üzerinde kafa yordular... Bir grup ile çok sayıda bireylerden oluşan yalın bir toplam arasındaki fark nedir? Bunları hangi anlamda bir bütün olarak nitelendirebiliriz? Bu bütünün özellikleri nelerdir?... Bütünleşmenin derecesi nasıl ölçülür?... Bütünleşme hangi koşullar altında güçlenir? Hangi koşullar altında zayıflar? Yüksek dereceli bir bütünleşmenin sonuçları nelerdir? Bütünleşme derecesi düşük olduğunda ne tür sonuçlarla karşılaşılır? Toplumbilimin bu tür sorunsalların ele alındığı temel araştırmalara gereksinimi vardır".[1]

Burada alıntıladığımız Werner S. Landecker, Talcott Parsons geleneğinden gelen ve toplumsal sistemlerde bütünleşme ve bütünleşmenin sistemdeki rolü üzerinde çalışan kuramcılar arasında dikkat çekmektedir, çünkü Landecker 20. yüzyıldaki hâkim ekolden farklı olarak, ampirik araştırma yöntemleri ve ölçüm yöntemleri peşindedir. Landecker bize çeşitli ölçütler sunar ve toplumsal bütünleşme hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığımız için basit bir genel-geçer ölçüt önerilemeyeceğini söyler. Landecker bilgi derken, ampirik yöntemle kanıtlanmış bilgiyi kasteder. Ona göre, dört çeşit bütünleşme ve dört çeşit ölçüm türü vardır:

1. Kültürel Bütünleşme: Bir toplumun değerler sistemi, bu değerlere göre yaşamayı ne ölçüde mümkün kılar? Ya da bir toplumun üyelerinden beklenenler ne oranda çelişkilidir (mantıksal değil, pratik düzeyde)? Landecker Batı toplumlarındaki çelişkili talepler için özgeciliği ve rekabetçiliği örnek gösterir.[2]
2. Düzgüsel Bütünleşme: Bir toplumun davranış kurallarıyla bu toplumun üyelerinin gerçek davranışları birbirinden ne kadar farklıdır?[3]
3. İletişimsel Bütünleşme: Bir toplumdaki alt gruplar –cehalet, olumsuz yargılar, önyargılar nedeniyle– birbirlerine karşı ne kadar kapalıdırlar? Birbirleriyle ne ölçüde iletişimde bulunurlar?[4]
4. İşlevsel Bütünleşme: Toplumdaki bireyler arasındaki iş ve rol dağılımında karşılıklı yardım ve işbirliği hangi boyutlardadır?[5]

Buradaki genel bakışta ortak yaşantılarla oluşturulan bütünleşmeler anılmamaktadır: Örneğin, dünya futbol şampiyonası, halkın yarısını televizyon başına toplayan dizi ya da –1965'teki örneği tekrarlayacak olursak– İngiltere kraliçesinin Almanya ziyaretinin halkta uyandırdığı ulusal gurur duygusu ve bayram havası. Hele hele modanın bütünleştirici etkisinden hiç söz edilmemektedir.

Rudolf Smend'in bütünleşme öğretisi

1920'li yılların sonundan itibaren bir "bütünleşme öğretisi" oluşturmaya çalışan hukukçu Rudolf Smend[6] "bütünleşme" konusunda farklı bir yaklaşım sergilemektedir: "Bütünleşme süreci bilinçli bir süreç olmaktan çok, kasıtlı olmayan bir yasallık ya da 'sağduyunun kurnazlığı' çerçevesinde cereyan eder. Bu nedenle, genellikle bilinçli bir anayasal düzenlemenin nesnesi olamadığı gibi, kuramsal tartışmaların nesnesi olduğu da pek enderdir... *Kişisel* bütünleşme, liderler, hükümdarlar, krallar, her tür kamu görevlisi tarafından sağlanır görünmektedir... *İşlevsel* bütünleşme, birbirinden çok farklı kolektif yaşam biçimleriyle ortaya çıkar: Ortak edim

ve hareketlerin ilkel, duyumsal ritminden ... daha karmaşık ve dolaylı biçimlere, örneğin seçimlere kadar ... seçimlerin, belirli kararları uygulama aracı olduğu yüzeyde bilinir ama en az bunun kadar önemli olsa da, kanaat, grup, parti, çoğunluk yoluyla bir siyasi toplum oluşturduğunun daha az bilincine varılmıştır... *Nesnel* bütünleşmede ise, devletin amaçları olarak anlaşılan ama bir yandan da bir bütünleşme aracı olarak ... toplumu bir arada tutan devlet yaşamının tüm unsurları etkili olmaktadır... Bu nedenle, bayraklar, armalar, devlet başkanları, siyasi törenler, ulusal bayramlar gibi siyasi meşruluk faktörlerinin, siyasi değerler bütününün simgelerinin en mantıklı yeri burasıdır..."[7]

"Bütünleşme", "uyum sağlamak" kadar sevimsiz mi?

Bu alanda, Smend'in bütünleşme öğretisinden ve Landecker'in yeterince ampirik araştırma yapılmadığına dair yakınmalarından başka gelişme kaydedilmemiştir. Bu bir tesadüf değildir; bireyin dışlanma korkusunun yeterince araştırılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Edward Ross'un toplumsal denetim üzerine yazdıklarına baktığımızda, 19. yüzyıl sonlarında 'bütünleşme'[8] sözcüğünden bugünkü 'uyum sağlama' sözcüğü kadar nefret edildiği sonucunu çıkarıyoruz. 20. yüzyılda toplumbilimciler, bütünleşmenin toplumun istikrarını sağlamada oynadığı rolü, işlev ve yapılarını açıklayan kuramlar oluşturmakla ilgilenmişler, ampirik araştırmalara ikincil bir önem atfetmişlerdir. Fakat bütünleşme konusunu ampirik bir bakış açısıyla ele alan eserler –burada özellikle de Durkheim'ın kapsamlı çalışmaları anılabilir– kamuoyunun bir bütünleşme işlevine sahip olduğu yolundaki varsayımla çelişmemekte, aksine bunu desteklemektedirler.

Landecker'in terminolojisinde, özellikle de, düzgüsel bütünleşme ile kamuoyunun, yüzyıllar boyunca algılanan "ahlak bekçisi" rolü arasındaki bağlantı vurgulanmıştır: Düzgü ve gerçek davranışların örtüşmesinin gerekmesi ve bundan bir sapma olduğunda, dışlamayla cezalandırılması.

Zeitgeist (Dönemin ruhu): Bütünleşmenin meyvesi

İletişimsel bütünleşme denildiğinde, kamuoyunu feodal toplumun parçalanması sona erdikten sonra ortaya çıkan bir oluşum olarak gören Tocqueville akla geliyor: Ona göre, parçalanma devam ettiği sürece kapsamlı bir iletişimden söz etmek mümkün değildir. Modern Batı toplumlarında görülen, fikir ya da kişilere yönelik onay ya da reddin azalması ya da artmasını istatistikvari bir biçimde algılama yeteneği, büyük bir iletişimsel

bütünleşme işareti olarak değerlendirilebilir. Ve nihayet, genel seçimlerden önce yaşanan ve ampirik yollarla da tespit edilebilen o tuhaf coşku ile Smend'in düşünceleri arasında bir bağlantı kurulabilir; seçimlerin bir hedefe ulaşmak gibi açık bir işlevin yanı sıra, bütünleşme gibi örtük bir işleve de sahip olduğu söylenebilir. Landecker, "güçlü bir bütünleşmenin sonuçları nelerdir?" diye sormuştu. Görünüşe bakılırsa, bütünleşme insanları müthiş bir coşkuyla dolduruyor. Ama herkesi değil. Kimleri değil? Bu soru bizi marjinallere götürür. Sokrates ile Adeimantos'un değişen müziğin zamanın da değişeceğinin bir işareti olduğuna dair sohbetlerinden söz ettiğimizde, bu noktaya çok yaklaşmıştık. Zaman –burada saat ve takvimin gösterdiğinden çok daha fazlası söz konusudur. Kamuoyu zaman duygusuyla beslenir ve "*Zeitgeist*" dediğimiz şey pekâlâ büyük bir bütünleşme başarısı olarak görülebilir. Böylesi bir bütünleşme başarısında suskunluk sarmalı gibi süreçlerin oynadığı rolü, Goethe ünlü yazısında şöyle dile getirmiştir: "Eğer bir taraf fazlasıyla ön plana çıkıp kalabalığı etkisi altına alırsa ve bu durum, karşı taraf –geçici de olsa– bir köşeye sinip saklanmak zorunda kalana dek devam ederse, o hâkim unsura dönemin ruhu *(Zeitgeist)* adı verilir ki, bir müddet daha varlık gösterecektir bu".[9]

Landecker'in ilk bütünleşme ölçütü olarak nitelendirdiği kültürel bütünleşme, değerler sisteminin yıkıldığı, yerine yeni değerlerin konulduğu, bireyden beklenilen eski ve yeni davranışların katlanılmaz derecede iç içe geçtiği dönemler açısından ilginç bir araştırma konusu olabilir. Peki, kamuoyu süreçleri böyle dönemlerde geçerliliğini yitirir mi?

Toplum bir tehlikeyle karşılaştığında kamuoyu baskısı artar

Kamuoyu süreçlerinin incelenmesinde kullanılan araştırma yöntemleri henüz çok yeni olduğu için bu sorunun cevabını şimdiden vermek zordur. Fakat kriz zamanlarında toplumdaki uyum baskısının arttığına dair ipuçlarına rastlıyoruz. Burada yine Tocqueville'in Amerikan demokrasisi tasvirini ve oradaki kamuoyunun acımasız despotluğundan yakınmasını anımsayalım. Tocqueville bu durumu aşırı bir eşitlik inancıyla, hep bir tür yol gösterici de olan otoritenin yokluğuyla açıklar. Ona göre, çoğunluğun kanaatlerine bu kadar sıkı sıkıya sarılmasının nedeni budur. Fakat Tocqueville'in Amerika'da gözlemlediği kamuoyu mekanizmalarının keskinliğinin bir diğer nedeni de, çok değişik kültürlerden oluşan bir topluma özgü o hassas denge olabilir. Kültürel bütünleşme oranının düşük olduğu toplumlarda, örneğin tek bir potada eriyen farklı kültürlerden oluşan bir toplumda, bütünleşmeye daha fazla gereksinim duyulabilir. Bu durumu

günümüze uyarladığımızda, değerler sisteminin sürekli değişmesinden ötürü kültürel bir bütünleşme sağlanmadığını, dolayısıyla, bütünleşmeye duyulan gereksinimin daha fazla olduğunu iddia edebiliriz; bu durumda kamuoyunun dizginleri, yani bireyi dışlama tehditi sıkılaştırılır. O zaman da kamuoyunun etkililiğinin dikkat çekmeye başladığı koşullar ortaya çıkar: Daha önce de belirttiğimiz gibi, en iyi kamuoyu gözlemleri devrim dönemlerinde yapılmıştır.

Kamuoyu ile bütünleşme arasındaki ilişkiyi kurcaladığımızda, kendimizi bilimsel araştırmalar yapılmamış bir alanda buluruz. Daha önceki bir bölümde değindiğimiz Stanley Milgram,[10] başka ülkelerdeki insanların da Amerikalılar gibi konformist olup olmadıklarını öğrenmek için Asch'in deneyini uygulamak istediğinde, toplumsal yapılarının birbirine zıt olduğunu düşündüğü iki Avrupa ülkesini seçti: Bireyciliğe büyük değer veren Fransa ile insanlar arasında sıkı bağlar olduğunu varsaydığı Norveç.[11] İki ülkedeki deneklerde de dışlanma korkusu tespit edilmiş olsa da, Norveç gibi büyük bir toplumsal bütünleşmenin sağlandığı bir ülkede uyum baskısı çok daha güçlüydü. Bu gözlem, Tocqueville'in tespitlerinde yanılmadığını kanıtlamaktadır: Tocqueville'in de bıkmadan usanmadan vurguladığı gibi, eşitlik ne kadar çok ise, kamuoyunun baskısı da o kadar büyük olur. Yine de Tocqueville'in şu yorumu biraz yapmacıktır: Büyük bir eşitliğin hâkim olduğu koşullarda, birey çoğunluğun kanaatlerine uymak zorundadır, çünkü insanın daha iyi yargılara sahip olmasını sağlayan ipuçları, örneğin hiyerarşik prensipler eksiktir. Oysa, modern ampirik gözlem araçlarına sahip olan bizler, baskının sayısal bir çoğunluktan değil, bir tarafın görüşlerini saldırganca savunmasından, diğer tarafın da dışlanma korkusu içinde sinmesinden kaynaklandığını görebiliyoruz.

Bütünleşme derecesi ile kamuoyu baskısı arasında basit bir ilişki kurmak yanlış olur. Norveç'te uyum baskısını bu kadar güçlü kılan şey "eşitlik" mi, yoksa tersine, uyum baskısının başka kökenleri var da bunlar eşitliğe mi yol açıyor? Zor doğa koşulları, örneğin ormanda yaşayan ve avcılıkla geçinen bir kabile üzerinde de benzer bütünleşme etkilerine neden olabilir miydi? Belki de anahtar, bir toplumun –ister içsel olsun, ister dışsal– karşı karşıya kaldığı tehlikededir: Büyük bir tehlike, daha çok bütünleşmeyi gerektirir; daha çok bütünleşme ise kamuoyunun daha sert tepkileriyle zorlanır.

XVII
Kamuoyuna Meydan Okuyanlar: Marjinaller, Sapkınlar, Sıradışı Kişiler

Burada, bireyin dışlanma korkusundan kaynaklanan sosyopsikolojik bir süreç olarak betimlenen kamuoyu yalnızca bir uyum sağlama baskısı mıdır? Suskunluk sarmalı yalnızca kamuoyunun kendini nasıl kabul ettirdiğini ve nasıl zemin kazandığını mı açıklar? Kamuoyunun nasıl değiştiğine bir açıklama getirmez mi?

Kamuoyunu değiştirebilecek olanlar, dışlanmaktan korkmayanlardır

Şimdiye dek hep ürkek ve dikkatli, yani dışlanmaktan korkan insanlar üzerinde yoğunlaştık. Biraz da, dışlanmayı umursamayan ya da başka bir şey için göze alabilen insanlar üzerinde, bu renkli topluluk üzerinde duralım. Bu insanlar topluma "yeni bir müzik" sunan müzisyenlerdir, bir evin çatısını delmiş dışarıyı seyreden iri bir ineğin resmini –Chagall'in 1917 tarihli bir tablosu ("Ahır")– yapabilen ressamlardır; ya da John Locke gibi, insanların dinin emirlerine ve devletin kurallarına değil, kamuoyu yasalarına riayet ettiklerini iddia edebilen düşünürlerdir. Locke biraz daha erken yaşamış olsaydı, düşüncelerinden dolayı diri diri yakılmaya mahkum edilebilirdi. Bu renkli çevrelerde, sapkınlarla, sabit bir kamuoyuna tezat

oluşturan, zamana bağlı oldukları halde zamandışı kalan o insanlarla, genel çizgiden sapanlarla karşılaşıyoruz. Amerika'da yapılmış bir araştırma *Heros, Villains and Fools, as Agents of Social Control*[1] [Toplumsal Denetimin Aracıları Olarak Kahramanlar, Serseriler ve Çılgınlar] başlığını taşıyordu, yani kahramanlar, çılgınlar, alçaklar ya da bugünkü deyişle, "tu kaka" adamlar söz konusuydu. Fakat toplumun konformist üyeleriyle sıradışı insanlar arasındaki ilişki, kesinlikle yalnızca değerler sisteminin ve genelgeçer toplum kurallarının vurgulanması ve bunları ihlal edenlerin teşhiri olarak anlaşılmamalıdır.

Suskunluk sarmalı kavramına göre, dışlanma korkusu duymayanlar ya da dışlanmayı göze alanlar toplumu değiştirme olanağına sahiptirler. Rousseau, "alay edilmeye ve ayıplanmaya katlanmayı öğrenmek zorundayım" diye yazmıştı.[2] Mutluluğun kaynağı olan ve insanların kendilerini güvende hissetmek için gereksinim duydukları uzlaşma, geleceğin yolunu döşeyen marjinalleri, sanatçıları, bilim adamlarını ve reformcuları dehşete düşürmektedir. Friedrich Schlegel 1799'da şöyle bir canavar tasvir etmiştir: "Zehirden şişmiş gibiydi, saydam derisi rengârenk parıldıyordu ve bağırsakları solucanlar gibi kıvrım kıvrım kıvrılıyordu. Korkulacak büyüklükteki bedeninin her tarafından çıkan yengeç kıskaçlarını açıp kapatıyordu. Bazen bir kurbağa gibi sıçrıyor, sonra yine sayısız küçük ayağıyla, iğrenç bir yavaşlıkla yerde sürünmeye başlıyordu. Dehşet içinde arkamı döndüm, ama beni izlemeye yeltendiği için, sırtına güçlü bir tekme indirmeye cesaret edebildim. Birdenbire bana sıradan bir kurbağaymış gibi geldi. Şaşkınlığım, hemen yanıbaşımdaki biri şu sözleri söylediğinde daha da arttı: 'İşte bu kamuoyu...'"[3]

60'lı yıllarda uzun saçlı delikanlılarla karşı karşıya gelen halk korkmakta haklıydı: Dışlanmaktan korkmayanlar, düzeni yıkabilirler.

Öncüler kamuoyuna ancak bir uyurgezer kadar tepki gösterirler

Yenilikçilerin tipolojisi kamuoyuyla ilişkilerine göre çıkarılmalıdır. Bir kere, yeniliklerin yolunu açan sanatçı ve bilim adamları vardır; çalışmalarının yankı bulmaması ya da düşmanlıkla karşılaşmak onları pek etkilemez.

Oysa toplumsal ilişkileri ya da belirli düşünce kalıplarını değiştirmeye çalışan reformcuların durumu daha değişiktir: Düşmanlık görecekleri bir kamuoyunu göze alırlar, çünkü başka türlü misyonerlik yapamazlar. Yine de karşılaştıkları bu düşmanlık onlara acı verir. İkinci bir reformcu tipi daha vardır ki –büyük ve küçük çaplı– kamuoyu provokasyonunu neredeyse amaç edinmiştir. Bunlar için, çoğunluğun olumsuz tepkisi bile

hiç dikkat çekmemekten daha iyidir. 20. yüzyılda kamuoyunun medya aracılığıyla olağanüstü yaygınlaşmış olmasından ötürü, bu konuda yeterince örnek vardır. Örneğin, İsrail Gizli Servisi, Arap terörist lider Wadi Hadad'ı, dış dünya tarafından dışlanmaktan mistik bir zevk duyan, bu nedenle de farklı yasa ve kuralları benimseyen biri olarak nitelendirmişti.[4] Ya da yönetmen Rainer Werner Fassbinder bir filmi hakkında şunları söylemişti: "Kendimi hastalıklarım ve ümitsizliğim doğrultusunda gerçekleştirme hakkına sahip olmalıyım, öyle değil mi? Kamuoyu önünde kendim hakkında düşünebilmek için özgürlüğe ihtiyacım var".[5] Burada artık önemli olan onaylanma ya da kınanma değil, bireyin kamuoyuyla temasından kaynaklanan yakıcı bir heyecan ve bireysel varoluşun sıkışıklığından kurtulmuş olma duygusudur. Kamunun sarhoş edici etkisi; bir uyuşturucu olarak kamu: Bu heyecanı yaratan şey nedir? Bunun nedeni belki de tehlikedir, yani içten içe kamuyla ilişkinin tehlikeli, hatta toplumdan dışlanıldığında ölümcül olduğunu bilmektir.

Kamudan ötürü acı çekmek - ancak kamu içinde var olabilmek

Bu konuda günümüzden örneklerin yanı sıra, 16. yüzyıldan örnekler de verebilir ve Martin Luther ile Thomas Müntzer'i karşı karşıya getirebiliriz. Luther'in kamudan ötürü acı çektiği ama kendini kamuya maruz bırakmaktan başka çare görmediği açıktır. Kaçınılmaz olanla yüz yüze gelir: "Birçok kişi bundan ötürü beni aşağılayacak olsa bile..."[6] –"Başkaları ağzını bile açmıyor", der Luther, "...zaten onlar sustukları için benim bu işi yapmam gerekiyor". Luther mesajlarının tüm ülkede nasıl bir hızla yayıldığını "düşüncelerim neredeyse on dört gün içinde Almanya'yı sardı" diye anlatır, kamuyla yaşadıklarının hızından nefes nefese kalmıştır ve durumu "ortalığı kasıp kavuran bir fırtınaya" benzetir. "Bu ünden hoşlanmamıştım, çünkü (dediğim gibi) ben bile nedenini kavrayamıyordum ve bu şarkı benim sesim için fazla tizdi".

Thomas Müntzer ise bunun tam karşıtı bir tablo sunmaktadır. Müntzer de kamuoyu süreçlerinin keskin bir gözlemcisidir: "Ülke çalkalanmakta, düşünceler de öyle... Öyleyse, düzeni çabucak kurmak gerekiyor. Peki nereden başlamalı? İçin dışa döndüğü yerden, yani modadan. Gömlek değişir gibi kanaat değiştirilirse, o zaman gömlek ve ceket değiştirilmesini yasaklamak gerekir, böylece belki istenmeyen kamuoyu değişimlerinin önüne geçilmiş olur".

Nasıl ki, kimsenin yeni müziğin gelişimine engel olamayacağı biliniyorsa, söylediklerine bakılırsa Müntzer de, istense de istenmese de gömlek

ve ceketin değiştirilmesine engel olunamayacağının farkındadır. Luther'in tersine Müntzer kamudan ötürü acı çekmemekte, tehlikeliliğinin farkında olmasına rağmen, belki de sırf bu yüzden, onu sevmektedir. "Tanrı korkusu saf bir korku olmalı, insanlar ya da diğer yaratıkların korkusu bulaşmamalı... Çünkü zaman kötü, günler şeytanidir".[7] Dönemin ruhunu ifade edebilmek, onu dillendirebilmek, fakat yapıcı unsurlara sahip bir program oluşturamamak, kamuyla kurulan libidinal ilişkinin bir özelliği midir? Tarih Müntzer'in müziğinin ancak yıkıcı olabildiğini göstermiştir.[8]

Bireyin kamuyla ilişkisini ele alan bir tipoloji henüz geliştirilmedi. Dışlanmaktan korkmayan ya da dışlanma korkusunu aşan o sıradışı çevre, ampirik araştırmalar olmaksızın tanımlanamayacaktır. Emin olduğumuz bir şey varsa, o da bu kişilerin toplumu değişime yönlendirdiği ve suskunluk sarmalı sürecinin dışlanmaktan korkmayanlara yaradığıdır. Kamuoyu başkaları için bir uyum baskısıysa, onlar için değişimin manivelasıdır.

Müzik neden ve ne zaman değişir?

Havada ne vardır, rüzgâr hangi yönden eser ki, insan kamuoyu fırtınasına karşı direnemez, "*a tidal volume and sweep*" [ortalığı kasıp kavuran bir deprem dalgası] (Edward Ross):[9] Burada kullanılan dil, yazgı benzeri bir durumla, doğa güçlerinin şiddetiyle karşı karşıya olduğumuzu açığa vuruyor. Fakat "yenilikler nasıl başlar?" sorusuna yanıt veremiyoruz. Niklas Luhmann'ın kamuoyu üzerine yazdığı makalesinden yola çıkarak bazı nedenler ileri sürebiliriz: Krizler ve kriz belirtileri,[10] örneğin her zaman berrak akan bir nehir, birdenbire bulanıklaşıyor. Önce sadece kişisel bir korku olarak kendini hissettiren kriz, bir kitapta dilleniyor, hatta kitabın başlığı oluveriyor: *Silent Spring* [Sessiz Bahar].[11] Ya da Luhmann'a göre: Birincil derecede önemli değerlerin tehdite uğraması ya da zedelenmesi.[10] 1961 Ağustos'unda Berlin duvarının inşasından hemen sonra kamuoyunun Adenauer hükümetine gösterdiği radikal tepki önceden kestirilemezdi, çünkü başından beri, üstün değer "ulus" göz ardı edilmişti. Beklenmeyen olaylar kamuoyunu harekete geçirir: "Yeni olanın önemli olduğuna dair bir sanı vardır".[12] Acılar ya da medeniyetin acı yedekleri nedenleri doğurur. Luhmann, "özellikle de ölçülebilir ve karşılaştırılabilir türden maddi kayıplar, bütçe kısıtlamaları, statü kaybı" gibi olgulardan söz eder.[12]

Ama hiçbir kriz, hiçbir tehdit, 60'lı ve 70'li yıllardaki kadın hareketinin kamuoyunda neden bu kadar önemli bir konu haline geldiğini açıklayamamaktadır.

Müzik neden ve ne zaman değişir?

XVIII
Kamuoyunun Bir Taşıtı Olarak Stereotipler (Klişeler): Walter Lippmann

20. yüzyılın ortalarında, kamuoyunun özüne ilişkin kavrayışların çoktan yok olduğu bir dönemde, iki ayrı kitap yayımlandı. Her iki kitap da *Public Opinion* [Kamuoyu] adını taşıyordu. Birincisi Luhmann'ın daha önce birçok kez alıntı yaptığımız makalesi,[1] ikincisi ise Walter Lippmann'ın 1922 yılında yayımlanan kitabının yeni baskısıydı.[2] Her iki kitapta da kamuoyunun etkilerinin bilinmeyen yönleri araştırılmış ve kamuoyu ile muhabirlik arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir.

Lippmann'ın kitabı türünün ilk örneğidir. "Kamuoyu" adını taşımasına rağmen, gariptir ki kitabın kamuoyuyla dolaylı bir ilgisi vardır. Lippmann'ın kamuoyu tanımı, kitabın birkaç zayıf pasajından biridir: "İnsanların kendileri ve başkaları hakkında kafalarında oluşturdukları imgeler, gereksinimler, niyetler ve ilişkiler, onların kamuoyudur. Grupların davranışlarının ya da gruplar adına ön plana çıkan bireylerin davranışlarının temelini oluşturan imgeler, büyük harfle başlayan Kamuoyu'dur".[3] Lippmann'ın kitabı okunduktan ve bir kenara bırakıldıktan sonra insan rahatlıkla şunu söyleyebilir: "Ben kamuoyunun ne olduğunu hâlâ bilmiyorum".

Bir ifşa kitabı

Bu kitabın ne özelliği vardır ki, ilk basımından neredeyse elli yıl sonra Amerika'da (1965) ve hemen hemen aynı dönemde (1964) Almanya'da yeniden yayımlanmıştır? Gerçekte, bu kitap –sansasyonel bir havaya bürünmeyen– bir ifşa kitabıdır. Fakat ifşaları insanın doğal eğilimlerine, insanın kendi imgesine öylesine aykırıdır ki, yayımlanışından uzun bir süre sonra bile hâlâ yepyenidir ve entelektüel düşün tarafından hâlâ özümsenememiştir. Lippmann, modern dünyada insanların nasıl bilgi edindiği, yargı oluşturduğu ve buna göre davrandığı hakkında kendimizi nasıl rasyonelce kandırdığımızı ortaya koyar: Gerçekliği nesnel bir biçimde kavrayabilmek için, medyadan da yararlanarak, bilim adamları gibi sürekli bir çaba, cesaret ve hoşgörüyle gözlemleyerek, düşünüp yargılayarak kanaat oluşturduğumuz sanısı doğru değildir.

Lippmann, insanların gerçekte nasıl fikir edindiklerine, mesajları nasıl algıladıklarına ve bunları nasıl değerlendirip başkalarına nasıl ilettiklerine dair yukarıdaki yanılsamanın karşısına bambaşka bir gerçeklik koymaktadır. Lippmann, ampirik sosyopsikolojinin ve iletişim bilimlerinin ancak onlarca yıl sonra aşama aşama ortaya koyduğu olguları rüzgâr hızıyla betimler. Lippmann'ın kitabında, iletişimin işleyişiyle ilgili tek bir düşünceye rastlamadım ki, titiz laboratuvar çalışmaları ve alan araştırmalarıyla kanıtlanmış olmasın.

Kanaat ikliminde fırtına bulutları gibi

Oysa Lippmann'ın, –suskunluk sarmalı bağlamında– kamuoyundan ne anlaşıldığı hakkında bir fikri yoktur. Uzlaşma sağlamaya yönelik uyum baskısının rolünden, insanın dışlanma korkusundan ve çevresini nasıl da korku içinde gözlemlediğinden, bütün bunlardan hiç mi hiç söz etmez Lippmann. Fakat I. Dünya Savaşının güçlü etkisiyle Lippmann kamuoyunun temel taşını, yani imgelerin ve kanaatlerin duygu yüklü stereotiplerde billurlaştığını keşfeder.[4] Bir gazete muhabiri olan Lippmann, icat ettiği stereotip kavramını, gazete matbaacılığının teknik dünyasından, metinlerin istenildiği kadar basılmasını sağlayan stereotip tekniğinden almıştır. Stereotipler, örneğin, ölüm cezasından yana olan bir politikacının adının önüne düzenli olarak eklenen "kelle uçuran" benzeri kısaltmalar şeklinde karşımıza çıkar. Bir süre sonra ismin kendisine gerek kalmaz, "idam cezasını unutan adam" yeterli olur. Kamuoyu süreci bu tür imalara ihtiyaç duyar, yoksa yaygınlaşamaz, bir konunun taraftarları birbirlerinden destek alamaz, güçlerini açıkça gösteremez ve karşıt görüştekileri sindiremezler.

"Idam cezasını unutan adam"... Bu stereotip, Baden-Württemberg eyaleti başkanlığını on yıldan fazla süreyle başarıyla yürütmüş Filbinger'e karşı hazırlanan bir kampanyada kullanılmıştı. Filbinger birkaç ay içinde istifa etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca, bir mahkemenin Filbinger'e kamu içinde "korkunç hakim"[5] denilebileceği yönünde karar alması halk arasında ikinci bir stereotipin dolaşmasına neden olmuştu.(*) Bunun, toplumda saygın bir yeri olan, yaşamını örnek bir kişilik olmaya adamış ve kamuya dönük bir yaşantı sürerek, bir hükümetin başında tam on iki yıl kamu hizmetinde çalışmış bir adamın üzerindeki etkisini tahmin edebiliriz. Lippmann şöyle yazar: "O anda kamuoyunda hâkim duyguların simgelerini emri altına alan kişi, politikaya giden yolu da emri altına almış demektir".[6]

Tıpkı fırtına bulutları gibi, stereotipler de belli bir süre kanaat ikliminde etkili olur ve sonra bir daha görünmemecesine ortadan kalkarlar. Bu fırtına bulutları karşısında sinen halkın ve politikacıların davranışları daha sonrakiler tarafından anlaşılamaz, hatta sindirilenlerin kendileri bile olup biteni anlayamaz, baskı ortamını açıklayamaz olurlar ve yeni bir açıklama bulmak zorunda kalırlar.

Walter Lippmann'ın kitabından kamuoyunun stereotipler aracılığıyla nasıl her tarafa yayıldığının yanı sıra –"hava gibi her tarafa, evin içinden, tahtın merdivenlerine kadar" diye betimler bunu Ihering[7] – I. Dünya savaşı sırasında bizzat kendisinin yaşadığı gibi, kamuoyu yapılarının zaman ve mekâna bağlı olarak nasıl çözülüp dağıldığını da öğreniyoruz. Lippmann önce olumlu ve olumsuz stereotiplerin nasıl oluştuğunu anlatır: "Kahramanlara duyulan aşırı hayranlığın yanı sıra, bir de şeytan çıkartmak diye bir olgu vardır. Kahramanları da, şeytanları da aynı mekanizma yaratır. İyi olan her şeyin kaynağı Joffre, Foch, Wilson ya da Roosevelt ise, kötülükler de Lenin, Troçki ve İmparator Wilhelm'in başının altından çıkıyordu".[8] Fakat ardından şöyle devam eder: "1918'deki ateşkesten sonra, müttefiklerin o çok değerli birliğinin sembollerinin ne denli hızla yok olduğunu ve bunun sonucunda tüm ulusların sembollerinin de aynı çöküşü yaşadığını unutmamak gerek: İngiltere'nin kamu hukukunun koruyucusu imajı, özgürlük bekçisi Fransa imajı ve Haçlılar Amerika'sı... Ve

(*) Nazi Almanya'sında çok sayıda asker çok kısa süren askeri mahkemelerde çeşitli nedenlerle ölüm cezasına çarptırılmıştı. Hatta savaş bittikten sonra bile savaş sırasındaki disiplin suçlarından ötürü bazı askerler ölüme mahkum oldular. On iki yıl boyunca Baden-Württemberg eyaleti başkanı olan Filbinger de Nazi Almanya'sında yargıçlık yapmış ve birkaç askeri –savaş bitmiş olmasına rağmen– ölüme mahkum etmişti. 70li yıllarda bu gerçeğin ortaya çıkması sonucu, Filbinger önce inkâr etmiş, sonra da durumun kanıtlanması üzerine "unutmuşum" demişti. Bunun üzerine adı "ölüm cezasını unutan adam"a çıkmıştı. Kendisine "korkunç yargıç" diyen birini mahkemeye vermiş, mahkeme dava edilen adamı suçsuz bulmuştu. (ç. n.)

daha sonra liderlerin –Wilson, Clemenceau, Lloyd George– simgesel imajlarının pırıltılarını nasıl yitirdiğini ve bu liderlerin birbiri ardına, insanlara ümit veren kişilikler olmaktan çıkıp, hayal kırıklığına uğramış bir dünyanın yöneticilerine ve müzakerecilerine dönüştüklerini de göz önünde bulunduralım".[9]

Kafamızdaki imgeler – gerçekliğine inandığımız sahte dünya

Lippmann'ın 20. yüzyılın kamuoyu üzerine yazan diğer yazarlarından önde olmasının nedeni, insan aklı ve duygularına ilişkin gerçekçi varsayımlarıdır. Muhabir olmasının buna katkısı büyüktür; bir insanın kendi algılarıyla, başkaları, özellikle de medya aracılığıyla edindiği bilgi arasındaki farkı bu kadar iyi görebilmesinin nedeni budur. Ayrıca, insanlar bunun bilincinde olmadıkları, tersine, dolaylı yollardan edinileni kendine mal etme eğiliminde oldukları için, bu ikisinin iç içe geçtiğini, aradaki farkın ortadan kalktığını da görebilmiştir. Sonuç olarak, insanlar büyük ölçüde medyanın etkisinin bilincinde değildir. "Siyasi bakımdan ilişki içinde olduğumuz dünya, menzilimizin ve görüş alanımızın, düşüncelerimizin dışında yer almaktadır. İnsan bu dünyayı önce araştırmak, betimlemek ve kafasında tasarlamak zorundadır. Hiç kimse, tüm varoluşu bir bakışta kavrayabilecek bir Aristoteles tanrısı değildir. İnsan, gerçekliğin, kendi yaşamını emniyete almaya, onu idare etmeye yetecek kadarını kavrayabilen bir yaratıktır, ki bu, zaman terazisinin kefesinde ancak birkaç kısa bilgi ve mutluluk an'ıdır. Fakat aynı yaratık, hiçbir çıplak gözün göremeyeceği şeyleri görebilmesini, hiçbir kulağın işitemeyeceği şeyleri işitmesini sağlayan yöntemler icat etmiştir; bu yöntemler sayesinde bir bireyin tek başına yapabileceğinden çok daha sonsuz büyüklük ve sonsuz küçüklükte kütleleri tartabiliyor, çok daha fazla nesneyi sayıp birbirinden ayırt edebiliyor. İnsan tini sayesinde, dünyada daha önce hiç göremediği, dokunamadığı, koklayamadığı, duyamadığı ya da aklında tutamadığı koca bölgeleri görmeyi öğreniyor. Böylece, kafasında, ufku dışındaki bir dünyaya ait imgeleri istediği gibi oluşturuyor".[10]

Lippmann okuyucularını, medya tarafından iletilen mesajların, insanın doğrudan yaptığı gözlemlere göre ne kadar fazla olduğu konusunda düşünmeye yöneltiyor. Fakat bu, insanların kafasındaki dünya imgesini şu ya da bu şekilde çarpıtmaya yönelik durumlar zincirinin daha ilk halkasıdır. Gerçekliğin imgesini kurmak ümitsiz bir iş gibi görünmektedir: "Çünkü gerçek ortam, doğrudan kavrayabilmemiz için fazla büyük, fazla karmaşık ve de fazla akışkandır. Durumu tüm inceliğiyle, çeşitliliğiyle, bunca

dönüşüm ve kombinasyonu içinde ele alabilmek için yeterince donanıma sahip değiliz. Bu ortamda eylemlerimizi gerçekleştirmemize rağmen, onunla baş edebilmemiz için önce daha basit bir model inşa etmemiz gerekir".[11] Bu konuyu elli yıl sonra Luhmann *Reduction of Complexity* [Karmaşıklığın Azaltılması] başlığıyla ele almıştır.

Muhabirlerin haber seçme kurallarındaki tekyönlülük

Bu yeniden inşa işlemi nasıl gerçekleşir? Neyin haber olup, neyin algılanması gerektiği konusunda zorlu bir seçim yapılır, hem de ırmaktaki su bentleri gibi aşama aşama. Bu durumu sosyopsikolog Kurt Lewin 40'lı yılların sonunda muhabirler için bulduğu "*gatekeeper*" [eşik bekçisi] terimiyle açıklamaktadır.[12] Topluma neyin bildirilip neyin arka planda tutulacağına *eşik bekçileri* karar verir. Lippmann, "okuyucuya ulaşan her gazete bir dizi seçimin ürünüdür..."[13] der. Koşullar, zaman ve dikkat eksikliği bunu zorunlu kılar.[14] Lippmann, insanların her gün ortalama on beş dakikayı gazete okumaya ayırdıklarını kaydeder ve bunun için okuyucular üzerinde yapılan bir araştırmayı kaynak gösterir.[15] Geleceğin kokusunu alan bir muhabir olarak, kamuoyu araştırmalarının önemini, Amerikan Gallup Enstitüsü'nün kurulmasından on yıl önce sezer.[16] Lippmann, 50'li, 60'lı ve 70'li yıllarda iletişim bilimlerinin önemli bir araştırma dalı olan ve muhabirlerin haber seçiminde göz önünde bulundurdukları "*news values*"[17] [haber değeri] olgusunu çok daha önceden açıklamaktadır: Çelişkiye düşmeden iletilebilen net konular, aşırılıklar, çatışmalar, sürpriz; okuyucunun kendisiyle özdeşleştirebileceği şeyler, yani mekânsal ve psikolojik yakınlıklar; okuyucuyu doğrudan etkileyen ve önemli sonuçlar doğuran olaylar.[18]

Muhabirlerin haber seçim kuralları büyük ölçüde birbiriyle örtüştüğü için, okuyucular üzerinde bir tür onay etkisi yaratan bir ses uyumu yaşanır. Lippmann'ın dediği gibi, bir sahte dünya oluşur.[19]

Lippmann ne okuyucuları ne de muhabirleri eleştirir, sahte gerçekliğin oluşmasının kaçınılmazlığını ikna edici bir biçimde açıklamakla yetinir. Sonraları Arnold Gehlen bu sahte gerçekliğe "*Zwischenwelt*" [ara dünya] demiştir.[20]

Farklı anlayışa sahip insanlar, aynı olayı farklı gözlerle görürler

Sosyal psikoloji ve iletişim araştırmaları 40'lı yılların ortalarından itibaren[21] "selektif algılama" konseptini keşfetmişlerdir. İnsanların "bilişsel

uyumsuzluk"tan kaçınmaları ve uyumlu bir dünya imgesi kurmak için gösterdikleri çabalar, gerçekliğin ve haberlerin çarpıtılmasına –karmaşıklığın azaltılması zorunluluğunun yanı sıra– ikinci bir kaynak oluşturmaktadır. "Ben, kodlarımızın merkezinde yer alan stereotip modelinin, bizim neleri nasıl görmemiz gerektiğini çok önceden belirlediğini iddia ediyorum. En iyi niyetli yayın politikasının bile yayımcının düşüncelerini desteklemesinin nedeni de budur zaten; bir sermaye sahibinin insan yaşamının belirli gerçeklerini *görmesinin*, sosyalist rakibinin ise başka gerçekleri *görmesinin* nedeni de budur. Bu yüzden, her biri diğerini mantıksızlıkla ve dar kafalılıkla suçlar, oysa aralarındaki tek fark, gerçekleri değişik açılardan algılamalarıdır".[22]

Lippmann bütün bunları açıklarken ve yalnızca basın gözlemlerine dayanmaktadır. İnsanlara medya tarafından iletilen mesajların oranının kat kat arttığı[23] günümüzde, televizyon çağında, Lippmann'ın görüşleri daha fazla geçerlilik kazanmıştır. Bugün uçsuz bucaksız karmaşık dünyamızın görülebilirliği ve duyulabilirliği daha da artmış, kendi özgün gözlemlerimizle iyice iç içe geçmiştir; çünkü duygu içerikleri –neyin iyi, neyin kötü olduğu– görüntü ve ses aracılığıyla daha da dolaysızca iletilmektedir: Lippmann'da da gördüğümüz gibi, bunlar artık mantıklı dayanaklara sahip olmasalar bile, insanlar için kalıcı olmaya devam eden duygusal etkilerdir.[24] Almanya'da 1976 seçimlerinden sonra yapılan tartışma, televizyonun seçimlerden önceki kanaat ortamını etkileyip etkileyemeyeceği tartışması, gecikmiş bir tartışmaydı. Burada bir manipülasyon söz konusu değildi, muhabirler gerçekten *gördüklerini* haber yapıyorlardı. Medyanın tek yönlü gerçekliğinin üstesinden ancak farklı siyasi görüşlere sahip muhabirlerle gelinebilir.

1976 yılındaki tartışmayı gecikmiş bir tartışma olarak niteledim, çünkü bilgisizce, safdillikle yürütülen bu tartışma ancak Lippmann'ın kitabından *önce* gerçekleşebilirdi. Tartışmanın kitabın yayımlanmasından elli yıl sonra gerçekleşmesi, Lippmann'ın ve daha sonra onun tezlerini kanıtlayan iletişim araştırma bulgularının görmezden gelinmesinden kaynaklanıyor. Muhabirlerin yaptıkları işten söz ederken bugün bile kullandıkları "biz neyse, onu gösteriyoruz" cümlesi, Lippmann'dan elli yıl sonra artık kullanılmamalıdır. *New York Times*'ın ünlü "*All The News That's Fit To Print*" [Basılmaya Elverişli Tüm Haberler] sloganının artık sadece tarihi bir değeri olmalıdır. Muhabirler haber verme anlayışlarında zaman zaman değişiklik yaparak, tıpkı algılama psikolojisinin ünlü resmindeki "şekil ve arka plan"da olduğu gibi, genellikle iletilen olgu ve görüşleri arka plana itip, iletilmeyeni ön plana çıkarmalıdırlar; bu perspektif değişikliği hiç olmazsa

ara sıra mümkün olabilmeli, hatta üzerinde çalışılmalıdır. O zaman muhabir işinin yarattığı etkiler hakkında yanılgıya düşmez ve "ama ben gerçekdışı bir şey sunmadım ki!" ya da "okuyucular haberimi ilginç buldu" türünden iddialarda bulunmaz.

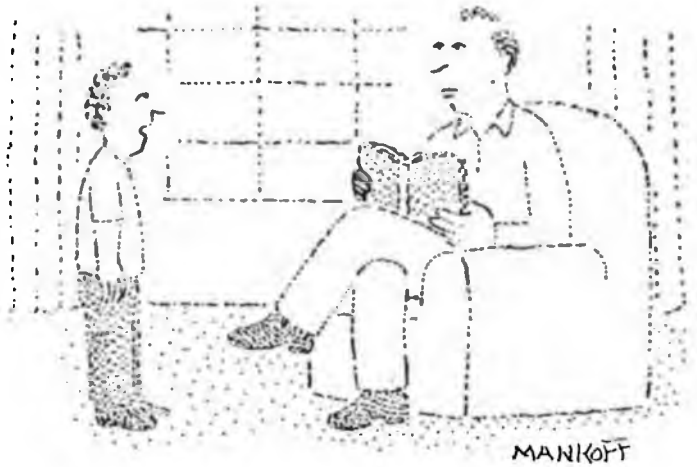
Medya kamuya sunduğu haberlerde neleri arka plana itmiş, neleri kapsam dışı bırakmıştır? Lippmann, gerçekliğin karmaşıklığı içinden seçilip kamuya sunulan imgede nelerin atılıp, nelerin korunduğunun önemli sonuçlar doğurduğunu vurgular. Böyle bir çıkarımda bulunurken, ahlakçı bir bakış açısı sergilemez. Hatta stereotipleri olumlu bulur[14] –Lippmann'ın fikirleri aktarılırken yitip gitmiş bir ayrıntıdır bu–, çünkü insanın dikkatini nispeten çok sayıda konuya vermesini ve daracık bir ufukla yetinmemesini ancak güçlü bir basitleştirmenin olanaklı kıldığını düşünür.

Yayımlanmamışsa yok demektir

Yine de Lippmann bıkmadan usanmadan bu seçiciliğin yol açacağı sonuçları anlatmaya çalışır: Gerçekliğin basitleştirilmiş imgesi, insanların gerçekliği, kafamızın içindeki *gerçekliktir, "pictures in our heads"* [kafamızdaki görüntüler].[25] Gerçekliğin sahiden ne olduğunun önemi yoktur artık, önemli olan bizim ona dair *varsayımlarımızdır*, bizim beklentilerimizi, ümitlerimizi, çabalarımızı, duygu ve davranışlarımızı yalnızca bu varsayımlar belirler. Fakat bunlar da kendi içlerinde reel oldukları için, reel sonuçlar doğurur, yeni gerçeklikler yaratırlar. Ondan sonra da şu meşhur *self-fulfilling prophecy* [kendi kendini gerçekleştiren kehanet], yani kehanetin ya da aynı şey olan beklentilerin insanın kendi edimleriyle gerçekleşmesi durumu ortaya çıkabilir. İkinci olasılık çatışmadır: Yanlış varsayımlardan yola çıkarak gerçekleştirilen eylemler, hiç beklenmedik ama yadsınamayacak gerçeklikler doğurur; gerçeklik yine tahtına oturur ve biz de kendimizi daha fazla riske atmadan "kafamızdaki imgeler"i düzeltmek zorunda kalırız.

Lippmann, "sahte çevre" diye nitelendirdiği olgunun malzemesini ve güçlü billurlaşma süreçlerinden türeyen yapı taşlarını belirgin bir hale getirebilmek için, okuyucuyu sözcüklere boğmaktadır: "Stereotipler", "simgeler", "imajlar", "kurgular", "standart versiyonlar", "o anda geçerli düşünce şeması". Lippmann, "ben 'kurgu' ile yalanı kastetmiyorum" der.[26] Marksizmin "bilinç" anlayışına büyük bir coşkuyla sarılır.[27] Muhabirler kendi bilinç düzeyleriyle algılayabildikleri kadarını haber olarak sunabilirler, okuyucular ise, dünyayı, büyük bir kısmı medya tarafından iletilen bilinç aracılığıyla kavrar ve açıklarlar. Bugün, televizyonun 1976 seçimlerinde kanaat ortamını etkilediği, televizyon muhabirlerinin yalan söyledi-

ği, seyirciyi manipüle ettiği dışında başka bir fikir geliştiremeyenler, medyanın etkileri konusunda hâlâ bu yüzyılın başındaki görüşlere sahiptirler, dolayısıyla yerlerinde sayıyorlardır. Ama şunu da itiraf etmek zorundayız ki, Lippmann'ın rüzgâr hızıyla açıkladıklarına, günümüzün iletişim araştırmaları, engellerle mücadele ederek, ancak adım adım ulaşmaktadır.

"Dad, if a tree falls in the forest, and the media aren't there to cover it, has the tree really fallen?"
Karikatür: Robert Mankoff, *Saturday Review*.

Saturday Review dergisinde çıkan bir karikatürde çocuk, koltuğuna oturmuş, gazetesini okuyan babasına şöyle bir soru sorar: "Baba, ormanda bir ağaç devrildiğinde, orada bu olayı anlatacak medya mensupları yoksa, ağaç gerçekten devrilmiş olur mu?" Bu karikatür iletişim araştırmacıları ve aydınların bilinçlerinin Lippmann'ınkine yavaş yavaş ulaştığını ortaya koymaktadır.

Yayımlanmamışsa yok demektir ya da biraz daha dikkatlice dile getirecek olursak: Çağdaşlarının algıladığı gerçekliğin bir parçası olma şansı çok azdır.

Algılanan, tasavvur edilen "sahte gerçeklik" ile bilincimiz dışında var olan nesnel gerçeklik arasındaki farkı, Alman iletişim bilimci Hans Matthias Kepplinger 1975 yılında yayımlanan eserinin başlığında kullandığı kavram çiftiyle özetlemiştir: *Realkultur und Medienkultur* [Reel Kültür ve Medya Kültürü]. Medya kültürü, medyanın dış dünyadan seçip bize sunduğudur ve dünya bireyin görüş alanı dışında kaldığı sürece de, genellikle, bireyin dünya hakkında sahip olduğu tek görüştür.

Kamuoyu önce stereotipler aracılığıyla iletilir

Lippmann kitabına neden "Kamuoyu" adını vermiştir? Belki de birçok muhabir gibi Lippmann da farkında olmasa ve dillendirmese de, yayımlanan oy [*veröffentlichte Meinung*] ile kamuoyu [*öffentliche Meinung*] arasında bir ayrım yapmıyordu. En azından açıklamalarında bu iki kavramın iç içe geçtiğini görüyoruz. Fakat kitabının ortalarında bir yerde, kamuoyunun ilk anlamını anımsıyor ve giriş bölümündeki sönük kamuoyu tanımına[28] bir yenisini ekliyor: "Geleneksel kuram, bir kamuoyunun bir dizi olgu hakkındaki ahlaki yargılar olduğunu iddia eder. Oysa benim kuramıma göre, eğitimin şu anki durumunda kamuoyu, gerçeklerin ahlaksallaştırılmış ve kodlanmış bir varyasyonudur".[29] Lippmann için kamuoyunun ahlaki doğası –kınama ya da onaylama– geçerliliğini korumaktadır. Fakat o, kendisini büyüleyen keşiflere dikkat çekerek, geleneksel bakış açısını değiştirir: Olguların, stereotipler, "kodlar" ile yönlendirilen seçici bakışın filtresinden geçirilerek nasıl algılandığı. İnsan umduğunu görür; ahlaki değerlendirme, duygu yüklü stereotip, simge ve kurgu tarafından yönlendirilir. Her insanın içinde yaşadığı kısıtlı bakış... Lippmann'ın konusu işte budur. Fakat Lippmann'ın bizim açımızdan önemi, kamuoyunun nasıl iletildiğini, bize nasıl zorla verildiğini göstermesinde yatmaktadır. Olumlu ya da olumsuz stereotipler o kadar kısa ve nettir ki, herkes nerede konuşması, ne zaman susması gerektiğini bilir. Stereotipler, bir uyum sürecini harekete geçirmek açısından kaçınılmazdırlar.

XIX
Niklas Luhmann: Konuları Kamuoyu Belirler

Lippmann'ın kamuoyuna ilişkin çalışmalarında, daha sonra Luhmann'ın ele aldığı konuları gözden kaçırmış olması insana mantıkdışı gelmektedir, çünkü ikisi de az çok aynı konulara el atmıştır. Her ikisi de toplumdaki uzlaşmaların nasıl oluştuğunu, iletişim kurmak ve eylemde bulunabilmek için karmaşanın nasıl azaltılması gerektiğini açıklar. İçerik hemen hemen aynı olmasına rağmen kullandıkları kavramlar farklıdır: Luhmann kamuoyu sürecinin harekete geçmesi için gerekli "stereotipler" yerine "sözcükler", "formüller" kavramlarını kullanır.[1] İnsanların ilgisi kısa ömürlüdür[2] ve güçlü rekabet karşısında insanlar ya da konular kendilerini araya sıkıştırmak durumundadırlar. Medya başka alanlardaki rekabeti saf dışı etmek için "sahte krizler" ve "sahte yenilikler"[3] yaratmak zorundadır.

Önemli olan zamanında davranmak, can alıcı konulara değinmek, nefes nefese kalmaktır: Kamuoyu süreci işte böyle betimlenir. Modayla iç içe olmak sözcüklerde de kendini gösterir. Yeni bir elbise kesimi yaratılır gibi bir konu yaratılır[4] ve sonra hakkında her şey söylendikten sonra bu konunun da modası geçer.[5] Tıpkı modası geçen bir elbise gibi. Bu konuyu

kullanmaya devam edenler gündem dışı kalmışlardır. Moda terminolojisi gerçekte durumun ne kadar ciddi olduğu konusunda bizi yanıltır.

Bir konuyu üzerinde tartışmaya değer kılmak

Luhmann kendinden önce kamuoyu üzerine yazan Machiavelli, John Locke, David Hume, Jean-Jacques Rousseau gibi düşünürlerden ve hatta Lippmann'dan da uzaklaşır. Ahlak, yani onay ya da kınama gibi unsurlarla ilgilenmez. "Formüller" iyi ve kötüyü açıkça görülebilir kılmak ve bunları yanlış anlamaya imkân vermeyecek biçimde belirlemek amacıyla değil, bir konuyu üzerinde tartışmaya değer kılmak için kullanılırlar.[1] Luhmann'a göre, kamuoyu konuları tartışmaya açarak işlevini yerine getirir. Sistem, toplum birçok konuyla aynı anda baş edemez. Öte yandan, acil konuların ele alınıp değerlendirilmesi hayati önem taşıyabilir. Bu nedenle, kamuoyu süreci kısa bir süre boyunca dikkatleri acilen ele alınması gereken konu üzerinde toplar. Bu kısa süre içinde bir çözüm bulunması şarttır; iletişim nesnelerinin çabucak değişebileceğinin de hesaba katılması gerekir.[6]

Luhmann'a göre, kamuoyunun görevi "konulaştırma"dır ve bu işlev analiz edilebilir belirli "ilgi kuralları" çerçevesinde cereyan eder. Önce konu masaya yatırılır, onu tartışmaya değer kılan formüller bulunur, ancak ondan sonra değişik –burada modern planlamacıların en sevdiği sözcüğü kullanalım– "opsiyonlar"a göre pozisyon alınır, bu süreç pürüzsüz yürürse "tartışma hararetlenir" ve bir karara varma zamanı gelmiş demektir.[7] Luhmann'ın varsayımına göre, "siyasi sistem –kamuoyuna dayandığı sürece– kararların alınmasında etkili olan kurallarla değil, ilgi kuralları üzerinden bütünleştirilir",[8] yani hangi konuların masaya yatırılacağına karar veren kurallar üzerinden.

Böyle bir kamuoyu anlayışı ancak kısa vadeli olayları, Tönnies'in deyimiyle, maddenin sıvı halini kapsar. Onlarca yıla, hatta Tocqueville'i düşünecek olursak, –eşitlik çabaları ve ölüm cezalarına bakış açısı gibi– yüzyıllara yayılan direşken süreçlere hiç dokunulmamış, "genel hava durumu" hiç hesaba katılmamıştır. Luhmann, "her şey söylendikten sonra, konu kapanır" der.[5] Muhabirler bu durumu konunun ölmesi diye betimlerler. "Her şey söylendikten sonra..." pek muhabirce bir bakış açısıdır ve ağırkanlı bir toplumun kamuoyu sürecine katılımını ifade etmekten uzaktır.

Ayrıca, kamuoyu süreci araştırmaları Luhmann'ın öngördüğü sürecin –önce konular masaya yatırılır, "formüller" bulunur, sonra taraf tutulur– pek ender yaşandığını göstermektedir. Çoğunlukla, konunun bir parti

tarafından toplumsal alana iteklendiğini görürüz. Luhmann bu süreci kınayarak "manipülasyon" kavramıyla yaftalar ve *tek yönlü* iletişimin, özellikle de kitle iletişiminin tekniğe bağımlı olmasından kaynaklanan tek yönlülüğün bir sonucu olarak görür.[9] Konu ve kanaatin iç içe geçmesini –insanın belirli bir konu hakkında sadece bir fikri olabilir– Luhmann, "kamu ahlakı"[10] olarak adlandırır. Bu niteleme, insanın dışlanmamak için açıkça ifade etmesi gereken kanaatler diye betimlediğimiz yere oturmaktadır. Luhmann kamuoyunu sistem kuramından türeterek yeni bir içerikle doldurmuştur.

Gündemi medya belirler

Walter Lippmann'ın, kamuoyunun birer aracı olan "stereotipler"inin önemini anlamakta zorlanmadığımız gibi, Luhmann'ın –toplumsal sistemde kamuoyunun işlevleri hakkındaki düşüncelerini benimsemesek de– kamuoyunun anlaşılmasındaki katkısını takdir edebiliriz. Luhmann, kamuoyu sürecinde ilginin oluşturulmasının en önemli evresine, "konulaştırma"ya dikkat çeker ve medyanın önemi hakkında hiçbir kuşkuya yer bırakmaz, çünkü bu "konulaştırma"yı, yani konuların seçimini yapan en önemli kurum medyadır.

Amerikalı iletişim araştırmacıları bundan tamamen bağımsız bir biçimde, bambaşka bir yol izleyerek Luhmann'la aynı sonuca vardılar.[11] Onların amacı, medyanın etkilerini incelemekti. Medyada ağırlıklı olarak yer alan konular ile istatistiklere yansıyan gerçek gelişmeler ve halkın politikacıların acil görevleri arasında gördüğü konuların belirli bir zaman diliminde karşılaştırılması sonucu, medyanın genellikle hep daha önde olduğu tespit edildi; konuları ortaya atan, onları tartışmaya açan hep medyaydı. Amerikalı araştırmacılar bunun için "*agenda-setting function*", yani *gündemi belirleme işlevi* kavramını buldular.

XX
Muhabirin Ayrıcalığı: Kamunun Dikkatini Çekmek

"Ben suskunluk sarmalını bizim dernekten biliyorum", "ben bizim kayak kulübünden biliyorum", "benim işyerimde de durum aynen böyle"... İnsanlar "suskunluk sarmalı"nın varlığını tartışmalarda bu ifadelerle teyit ederler. Doğrudur, bizi uyum sağlamaya zorlayan bu insana özgü baskıyı gözlemleyebileceğimiz çok durum vardır. Küçük toplumsal gruplar içinde edinilen deneyimler, kamuoyunun oluşum sürecindeki önemli parçaları teşkil eder. Kamuoyu sürecinde, bireyin değişik gruplarda edindiği tecrübeler diğer gruplardaki deneyimlerle de örtüştüğünde, gözlemleyen birey genelde "millet"in bu şekilde düşündüğünü varsayar. Yalnız, burada eşsiz bir şey daha vardır: "Suskunluk sarmalı" *kamusal* olarak algılanabilecek biçimde gelişmeye başlar başlamaz, toplumsal katılım bu sürece hız verir ve devamını sağlar. Kamu unsuru bu sürecin içine en etkili biçimde medya tarafından sokulur. Medya, geniş alanlara yayılmış, anonim, erişilmez, etki altına alınamaz kamuyu temsil eder.

Medya karşısında duyulan âcizlik

İletişim, tek yönlü ve çift yönlü (bir konuşma çift yönlüdür), dolaylı ya da dolaysız (bir konuşma dolaysız iletişimdir), kamusal ya da özel (bir konuşma genellikle özeldir) gibi sınıflara ayrılabilir. Medya tek yönlü, dolaylı, kamusal iletişimdir ve insanın en doğal iletişim biçimi olan "konuşma"ya üç yönden tezat oluşturur. Bireyin kendisini medya karşısında âciz hissetmesinin nedeni budur. Kamuoyu araştırmalarında, günümüz toplumunda kimin en fazla güce sahip olduğu sorusuna verilen yanıtlarda ilk sırayı medya almaktadır.[1] Bu âcizlik iki şekilde yaşanır: Luhmann'ın görüşünden hareket edersek, birincisi, medyanın toplumun dikkatini çekmek isteyen birine, bir görüşe, bir bilgiye ya da bir bakış açısına, haber seçim sürecinde yer vermemesi, onu dikkate alması halinde ortaya çıkar. Aynı şey bir kanaat, bir mesaj, bir eğilim için de geçerlidir. Kamuya giden yolu tıkayan "bekçilere" karşı bazen çaresiz duygu patlamalarıyla tepki verilir: Kamuoyunun dikkatini verilmek istenen mesaja çekmek için, uçak kaçırılır, Amsterdam Rijks Müzesi'ndeki bir Rembrandt tablosuna asit dökülür, Münih'te Pinakothek'teki Rubens tablosuna bir mürekkep hokkası fırlatılır.

Âcizliğin ikinci nedeni, medyanın teşhir direği olarak kullanılmasıdır. Medyada olumsuz bir biçimde "teşhir edilen" birey kendini ele verilmiş olarak görür. Birey medya karşısında kendini koruyamaz, savunamaz. Bireyin medyaya karşı kullanabileceği araçlar, medyanın cilalı nesnelliğiyle karşılaştırıldığında groteskdir. Fakat –eşik bekçisi muhabirlerin yakın çevresinden olmadığı halde– gönüllü olarak televizyonda bir talk-show programına katılan ya da röportajı yapılan kişi kendini aslanın ağzına atmış demektir.

Medya etkisini araştırmada yeni bir hamle

Kamu hakkında iki ayrı açıdan bilgi edinilebilir. Birincisi, –yukarıda açıklandığı gibi–kamudan ya da onun tarafından görmezlikten gelinmekten muzdarip bireyin bakış açısıyla; ikincisi, çevrelerini gözlemleyip –konuşarak ya da susarak– ortama göre davranarak kamuoyu oluşturan yüz binlerce, milyonlarca insanın kolektif bakış açısıyla. Bu çevre gözlemlerinin iki ayrı kaynağı vardır, kamuoyu iki ayrı kaynaktan beslenir: Bireyin kendi dolaysız gözlemlerinden ve medya araçlarıyla edindiği dolaylı gözlemlerden. Lippmann'ın da vurguladığı gibi, bugün en çok, canlı görüntüsü ve sesiyle, televizyon bireyin kendi gözlemleri ile iletilen gözlemi birbirine karıştırmakta, iç içe geçirmektedir. Tatilimi geçirdiğim oteldeki konuklar,

televizyonda hava durumu sunumuna "iyi akşamlar" diyerek başlayan meteoroloji uzmanına "iyi akşamlar" diyerek karşılık vermişlerdi.

Medyanın etkileri uzunca bir süre görmezlikten gelindi; burada basit bir neden-sonuç ilişkisi olduğu görüşü hâkimdi. Medyadaki bir söylem neden olarak, okuyucular, dinleyiciler ve seyircilerin kanaatlerindeki değişimler ya da kanaatlerin pekiştirilmesi de sonuç olarak ele alındı. Medyanın etkileri iki insan arasındaki doğal konuşma süreci gibi görüldü; biri diğerine bir şey söyler, öbürü de ya görüşünü pekiştirir ya da değiştirir. Oysa medya etkisinin gerçekliği çok daha karmaşıktır ve iki insan arasındaki konuşma modelinden tamamen farklıdır. Walter Lippmann bize medyanın sayısız tekrarlarla nasıl stereotipler oluşturduğunu ve bu stereotiplerin "ara dünya"nın yapıtaşları olarak insanlarla nesnel dış dünya arasındaki "sahte gerçekliğe" nasıl hizmet ettiğini göstermiştir. Ayrıca Luhmann da medya tarafından beslenen kamuoyunun "gündem belirleme" işlevini gözler önüne sermiştir: Nelerin acilen ele alınması lâzım? Herkes neyi tartışıp konuşmalı? Bütün bunlara medya karar verir.

Bundan sonra, bireyin dışlanma korkusu duymadan neyi söyleyip söylemeyeceği, neyi yapıp yapmayacağı konusunda medyanın bireyi nasıl etkilediğini göreceğiz. Ayrıca, medyanın dillendirme işlevi olarak adlandırabileceğimiz bir olguyla karşılaşacağız. Bu olgu bizi suskunluk sarmalı analizinin başlangıcına, kamuoyunun konuşma ve susma eğilimlerinin oluştuğu, hücre modeli görevi gören tren testine geri götürmektedir. Ama önce bireyin kanaat ortamlarını medya aracılığıyla nasıl öğrendiği üzerinde biraz daha duralım.

Kamu kişiyi "toplumiçi" kılar

Teröristler tarafından öldürülen savcı Buback'ın(*) ölümünden sonra (1977) bastırılan bildiriyi okumuş ya da duymuş olan herkes, bu bildirinin aslında iyi niyetli bir duyurunun ötesinde bir anlam taşıdığını biliyordu. Bu bildiri, "mümkün olduğunca çok kişi orijinal metni okusun da, kendi yargısını oluştursun" gibi iyi niyetli bir dilekle yazılmamıştı. "Mescaleros" rumuzunu taşıyan bu metnin tıpkıbasımları çoğaldıkça bildiri giderek artan bir kamusallık kazandı. Yüzeysel kınama sözcükleriyle süslenmiş metinde, alttan alta, insanın savcının öldürülmesinden ötürü duyduğu

(*) Buback, 1977'de Alman RAF (Kızıl Ordu Fraksiyonu) tarafından öldürülen savcıdır. Buback'ın öldürülmesinden sonra üniversite öğrencileri tarafından kaleme alındığı tahmin edilen bir metin elden ele dolaşmıştı. Bu metinde, bir yandan savcının öldürülmesi kınanırken, bir yandan da duyulan sevinç üstü kapalı bir biçimde belli ediliyordu. (ç. n.)

sevinci dışlanma korkusu duymadan gösterebileceği mesajı veriliyordu. Toplumda –nedeni ne olursa olsun– kınanan bir davranışa kamusallık kazandırıldığında, kötü damgası yemekten, teşhir edilmekten kurtulmak mümkün olur. Bir yayının teşhir direği olup olmadığı kolayca algılanabiliyor olsa gerek. Toplumdaki düzgülerle çatışan ama teşhir direği havasına sokulmadan kamusallık kazandırılan bir davranış meşrulaşmış demektir. Bu davranışta bulunan herkes, artık dışlanmayacağını bilir. Kuralların ihlal edilmesine karşı –sadece imalarla olsa bile– hoşgörülü bir kamu oluşturma çabasının nedeni bellidir: Böylece, kuralların ve düzgülerin gücü azaltılır.

XXI
Kamuoyunun İki Kaynağından Biri Medya

1976 ilkbaharında, Almanya'daki genel seçimlerden altı ay önce, ilk defa suskunluk sarmalı kuramına göre kanaat ortamının gelişimini ve seçmen niyetlerini gözlemlemek için, kamuoyu araştırma araçlarının hepsini hazırladık. Temel yöntemimiz uzmanlık terminolojisinde "panel görüşme" denen ve ortalama seçmeni temsil eden kişilerle düzenli olarak tekrarladığımız görüşmelerdi. Ayrıca, gelişmeleri sürekli takip edebilmek için bildik kamuoyu yoklamalarının yanı sıra, muhabirlerle yaptığımız iki anket de araştırma araçlarımız arasında yer alıyordu. İki televizyon kanalının siyasetle ilgili yayınları da sürekli videoya kaydediliyordu. Allensbach Kamuoyu Araştırmaları Enstitüsü ile Mainz Üniversitesi İletişim Bilimleri Enstitüsü'nün ortaklaşa gerçekleştirdikleri bu araştırmanın yalnızca bir bölümü, suskunluk sarmalının ampirik araştırmaları nasıl yönlendirdiğini göstermek amacıyla burada verilmiştir.[1]

Kullandığımız en önemli sorular 1965'teki seçim araştırmasında kullandığımız soruların aynısıydı: Seçmenlerin hangi partiye oy verecekleri, hangi partinin seçimi kazanacağını düşündükleri, politikayla ne ölçüde ilgilendikleri, medya ile ilişkileri, gazete ve dergi okuma alışkanlıkları, günde kaç saat televizyon, özellikle de siyaset programlarını seyrettikleri...

1976 seçim yılındaki kanaat ortamında ani değişim

Temmuz ayında, yaz tatili sırasında, temsili olarak seçilen bin seçmenle yapılan "panel"in ikinci anket formları doldurulmuş vaziyette Allensbach Enstitüsü'ne geri geldi. Ben o sıralarda İsviçre'deki Tessin'de güneşli yaz günlerinin tadını çıkarıyordum. Üzüm bağlarının geniş yeşil şeridi ile, granit masa üzerine yayılmış bilgisayar çıktısı tablolar arasındaki kontrastı hâlâ çok iyi anımsıyorum. Seçimlere birkaç ay kalmıştı ve çalışmaya ara vermek için uygun bir zaman değildi. Çıktılarda şu çok açık görünüyordu: Kanaat ortamı ve çevre gözlemlerine dair en önemli sorumuz, CDU'nun durumunun hiç de parlak olmadığını gösteriyordu: Soru şöyleydi: "Elbette hiç kimse bilemez ama, önümüzdeki Parlamento seçimlerini sizce hangi parti kazanacak, en çok oyu hangi parti alacak, CDU/CSU mu, yoksa SPD/F.D.P. mi?" 1976 Mart'ında CDU/CSU'nun seçimleri kazanacağını düşünenlerin oranı, SPD/F.D.P.'nin kazanacağını düşünenlerin oranından % 20 daha fazlayken, durum birdenbire değişmiş ve bu fark Temmuz 1976'da % 7'ye düşmüştü. Bir süre daha geçtikten sonra, SPD/F.D.P., CDU/CSU'yu geride bıraktı *(Tablo 21)*.

Tablo 21: **1976 genel seçimlerinden önce ilkbaharda kanaat ortamı CDU/SCU aleyhine değişmiştir.**

Soru: Elbette hiç kimse bilemez ama önümüzdeki Parlamento seçimlerini hangi partinin kazanacağını düşünüyorsunuz? CDU/CSU mu, yoksa SPD/F.D.P. mi?

	Mart 1976 %	Temmuz 1976 %	Eylül 1976 %
CDU/CSU	47	40	36
SPD/F.D.P.	27	33	39
Bir şey söylemek imkânsız	26	27	25
	100	100	100
n=	1052	925	1005

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2178, 2185, 2189. Ankete katılanların hepsi 18 yaşının üzerindeki Batı Almanlardır.

İlk tahminim CDU/CSU'luların 1972 yılındaki gibi davrandıkları, toplum içinde sustukları, asıl seçim kampanyaları başlamadan önce niyetlerini açıkça belli etmedikleriydi. Tüm partiler gibi CDU/CSU'nun da seçim kampanyaları sırasında taraftarlarına *toplum içinde* kendini ifade

etmenin yararlarını anlattıklarını biliyordum. Ama dediğimiz gibi insan ürkek ve dikkatlidir... Allensbach Enstitüsü'ne telefon açarak, insanların toplum içinde kendilerini açıkça ifade etme eğilimlerine dair anketin sonuçlarını bildirmelerini rica ettim. Bulgular esrarengizdi ve kurama uymuyordu. Mart sonuçlarıyla kıyaslandığında, bu kez (Temmuz) tembel davranan SPD taraftarlarıydı: Neler yapılabileceğine dair bir dizi örnek verdiğimiz halde,"partiniz için neler yapardınız?" sorusunu, SPD taraftarlarının % 34'ü Mart ayında "hiçbir şey" diye cevaplarken, bu oran Temmuz ayında % 43'e yükselmişti. CDU/CSU'lular arasında partisi için hiçbir şey yapmayacakların oranı Mart'ta % 38 iken, Temmuz'da % 39'a çıkarak hemen hemen aynı kalmıştı. CDU/CSU'luların düşüncelerini toplumda açıkça ifade etme eğiliminin azalması kanaat ortamındaki değişimi açıklayamıyordu *(Tablo 22)*.

Televizyon gözüyle

Bunun üzerine, çevre gözlemlerinin iki kaynağını düşündüm: Gerçekliğin ilk elden gözlemlenmesi, yani insanın kendi gözlemleri ve gerçekliğin medyanın gözleriyle gözlemlenmesi. Hemen Allensbach Enstitüsü'nü arayıp, televizyon seyretme ve gazete okuma oranları hakkında yapılan anketleri istedim. Sonuçların çıktılarını granit masanın üzerine yaydığımda, her şey çok basitti, gün gibi ortadaydı. Çevreyi yalnızca televizyon aracılığıyla gözlemleyenler, kanaat ortamındaki değişikliklerin farkına varmışlardı; çevreyi televizyon aracılığıyla değil de kendi gözleriyle gözlemleyenler, kanaat ortamındaki değişimin farkında değillerdi *(Tablo 23)*.

1976 seçim yılında kanaat ortamının değişmesine gerçekliğin televizyon tarafından süzgeçten geçirilmesinin neden olup olmadığını araştırmak için yapılan çeşitli deneyler daha sonra ayrıntılı bir biçimde açıklanacaktır.[2] Yine de, kanaat ortamının değiştiğine dair bir izlenimin *nasıl* yaratıldığını sormadan edemiyoruz.

Muhabirler manipüle etmediler, onlar gerçeği böyle gördüler

Bu bilmeceyi biraz olsun çözebilmek için, bu seçim yılında muhabirlerle yaptığımız anketleri ve siyaset içerikli televizyon yayınlarının video kayıtlarını inceledik. Walter Lippmann'ın tezlerinden yola çıkarsak, televizyon seyircilerinin CDU/CSU'nun kazanma şansının giderek azaldığını düşünmelerine o kadar da şaşmamak gerekiyor. Muhabirler gerçekten de CDU/CSU'nun seçimleri kazanma şansının olmadığını düşünüyorlardı; onların

Tablo 22: **CDU/CSU'luların partileri için çalışma ve kendini toplumda açıkça taraftar olarak gösterme eğilimleri azalmamakta, dolayısıyla bu durum CDU/CSU'nun kazanma beklentisinin azalmasını açıklayamamaktadır.**

Soru: Şimdi size en yakın partiyle ilgili bir soru soracağız: Partiniz için herhangi bir şey yapıp yapmayacağınız sorulsa, şu kartta yazılanlardan hangilerini partiniz için yapardınız?

	CDU/CSU'lular		SPD'liler	
	Mart 1976 %	Temmuz 1976 %	Mart 1976 %	Temmuz 1976 %
Bu partinin toplantılarına katılırdım	53	47	52	43
Bu partinin toplantılarında, önemli bir konu hakkında konuşarak tartışmaya katılırdım	28	25	31	23
Arabama bu partinin çıkartmasını yapıştırırdım	18	25	26	24
Bu partinin görüşünü başka partilerin toplantılarında da temsil ederdim	17	16	22	14
Bu partinin rozetini takardım	17	17	23	22
Bu partinin reklam materyallerinin dağıtılmasına yardım ederdim	17	16	22	14
Bu partinin seçim kampanyası için bağışta bulunurdum	12	12	10	11
Bir sokak tartışmasında bu partiyi savunurdum	14	11	19	15
Bu parti için afiş asardım	11	9	13	10
Bu partinin afişini eve ya da pencereme asardım	10	9	8	6
Yabancı evlerin kapısını çalarak, insanlarla bu parti hakkında konuşurdum	4	4	5	3
Hiçbiri	38	39	34	43
	244	234	267	230
n=	468	444	470	389

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2178, 2185.

ilettiği dünyada CDU/CSU'nun 1976 Parlamento seçimlerini kazanması mümkün değildi. Oysa gerçekte, her iki parti de neredeyse aynı oranda güçlüydü. 3 Ekim 1976'daki seçimde 38 milyon civarındaki seçmenden 350.000'i SPD/F.D.P. yerine CDU/CSU'ya oy vermiş olsaydı, CDU/CSU seçimleri kazanmış olacaktı. Eğer muhabirler nesnel bir ortam tahlilinde bulunsalardı, anketimizdeki "seçimleri sizce kim kazanacak" sorusunu ağırlıklı olarak "henüz belli değil" şeklinde yanıtlamaları gerekirdi. Fakat

Tablo 23: **Kamuoyunun ikinci kaynağından beslenenler, yani düzenli olarak televizyon seyredip gerçekliği televizyon gözüyle görenler, kanaat ortamının CDU/CSU aleyhine geliştiğini televizyondan öğrendiler. Televizyon seyretmeyenler ya da az seyredenler kanaat ortamında 1976 ilkbaharı ile yaz ayları arasında bir değişiklik olduğunun farkında değiller.**

Soru: Elbette kimse bilemez, ama önümüzdeki Parlamento seçimlerini hangi partinin kazanacağını düşünüyorsunuz? CDU/CSU mu yoksa, SPD/F.D.P. mi?

	Televizyondaki siyaset programlarını sık sık izleyenler		Televizyondaki siyaset programlarını nadiren izleyenler ya da hiç izlemeyenler	
	Mart 1976	Temmuz 1976	Mart 1976	Temmuz 1976
Toplam	%	%	%	%
CDU/CSU	47	34	36	38
SPD/F.D.P.	32	42	24	25
Bir şey söylemek imkânsız	21	24	40	37
	100	100	100	100
n=	175		118	
Politikayla yakından ilgilenenler				
CDU/CSU	49	35	26	44
SPD/F.D.P.	32	41	26	17
Bir şey söylemek imkânsız	19	24	48	39
	100	100	100	100
n=	144		23	
Politikayla hiç ilgilenmeyenler				
CDU/CSU	39	26	39	37
SPD/F.D.P.	32	45	23	26
Bir şey söylemek imkânsız	29	29	38	37
	100	100	100	100
n=	31		95	

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2178, 2185.

muhabirlerin % 70'i SPD/F.D.P. koalisyonu diye yanıt verirken, sadece % 10'u CDU/CSU'nun kazanacağını düşünüyordu. Muhabirler dünyayı halktan farklı bir biçimde algılıyorlardı ve eğer Lippmann haklıysa, insanlara da yalnızca gördüklerini gösterebiliyorlardı. Bütün bunlar halkın gerçekliği iki farklı açıdan gördüğü, iki farklı kanaat ortamı izlenimi edindiği anlamına gelmektedir: Kendi gözleriyle ve televizyon gözüyle. Ortaya büyüleyici bir olgu çıkmıştı: "Çifte kanaat ortamı" *(Tablo 24)*.

Muhabirlerin ve halkın bakışı birbirinden neden bu kadar farklıydı? Ne de olsa halk, 1976 yazında CDU/CSU'nun seçimi kazanmasına daha çok ihtimal veriyordu.

Tablo 24: **Muhabirler siyasi durumu halktan farklı görmektedirler. Onlar bakış açılarını televizyon aracılığıyla halka ileterek halkı etkilediler mi?**

Soru: Elbette kimse bilemez ama önümüzdeki Parlamento seçimlerini hangi partinin kazanacağını düşünüyorsunuz? CDU/CSU mu, SPD/F.D.P. mi?

	Temmuz 1976	
	18 yaşından büyük vatandaşlar %	Allensbach'ın muhabirlerle yaptığı anket %
CDU/CSU	40	10
SPD/F.D.P.	33	76
Bir şey söylemek imkânsız	27	14
	100	100
	n= 1265	100

	Ağustos 1976 Vatandaşlar %		Temmuz 1976 Muhabirler %	
Oy niyetleri				
CDU/CSU	49		21	
SPD	42	50	55	79
F.D.P.	8		24	
Öbür partiler	1		x	
	100		100	
	n= 1590		87	

Kaynak: Allensbach Arşivi, tablonun üst kısmı: Anket: 2185, 2187, Mainz Üniversitesi. Bu araştırmaya paralel olarak İletişim Bilimleri Enstitüsü ile ortaklaşa yapılan bir ankete göre, muhabirlerin % 73'ü SPD/F.D.P.'nin, % 15'i ise CDU/CSU'nun kazanacağını düşünüyordu. Ankete katılan muhabirlerin % 12'si ise "bir şey söylemek mümkün değil" diye görüş bildirmişlerdi. Baz: 81. Tablonun alt bölümü, IfD-Umfragen, 3032 ve 2187. Parti eğilimini somut olarak ifade edenlerin yanıtları gösterilmiştir. x= % 0,5'ten daha az.

Bunun bir nedeni, halkın ve muhabirlerin siyasal düşüncelerinin birbirinden büyük oranda farklı olmasıydı. Lippmann'ın da dediği gibi, düşünceler bakış açısını yönlendirir. SPD/F.D.P. taraftarları toplumda kendi partilerinin kazanacağına dair bir sürü belirti görüyor, CDU/CSU'lular da

kendi partilerinin zaferini muştulayan işaretleri fark ediyorlardı. Bu durum, 1976'da hem muhabirler için hem de halk için geçerliydi. Halk SPD/F.D.P. ve CDU/CSU arasında yarı yarıya bölünmüşken, muhabirlerin üçte ikisi SPD/F.D.P.'den yanaydı. Dolayısıyla, gerçeği farklı algılamaları çok doğaldı.

Görsel sinyallerin dilini çözmek

Bunun üzerine, muhabirlerin algılama biçimlerinin televizyondaki görüntü ve ses aracılığıyla seyirciler üzerinde yarattığı etkiyi araştırmaya başladık. Bu alan şimdiye dek hiç araştırılmamıştı. İlk önce Amerika, İngiltere, İsveç ve Fransa'daki araştırmalara bir göz attık, çünkü bu ülkelerdeki iletişimcilerin bu problemi çoktan çözmüş olduklarını ümit ediyorduk. Fakat hiçbir bulguya rastlayamadık. Daha sonra bir seminer düzenleyerek, hep beraber –öğrenciler, asistanlar ve profesörler– oturup kendimizi test ettik. Birbirimizle hiç konuşmadan televizyondaki parti kongrelerini, politikacılarla yapılan röportajları seyrettikten sonra, bu görüntülerin bizi nasıl etkilediğine dair anket formlarını doldurduk. Görsel mesajlarda ortak bir etki tespit ettiğimizde, bu etkiye hangi işaretlerin neden olduğunu bulmaya çalıştık. Nihayet, California Berkeley Üniversitesi'nden Percy Tannenbaum, New York Stony Brook Üniversitesi'nden Kurt Lang ve Gladys Engel gibi ünlü iletişim bilimcileri Mainz Üniversitesi İletişim Enstitüsü'ne davet ettik. Kendilerine 1976 seçim yılına ait video kayıtlarını seyrettirerek görüşlerini aldık. Percy Tannenbaum, kameramanların belirli bir etki sağlamak istediklerinde hangi optik araçlara başvurduklarını ya da tersine soracak olursak, çeşitli çekim tekniklerinin etkileri hakkındaki görüşlerini araştırmamızı önerdi. Bu araştırma önerisi 1979 yılında gerçekleştirildi. Soruları yazılı olarak gönderdiğimiz kameramanların çoğu, % 51'i, ankete yanıt verdi, 151 anket formu yanıtlanmış olarak bize geri geldi. Kameramanların % 78'i, kameramanın salt optik yöntemlerle bir kimseyi olumlu ya da olumsuz yönde etkilemesinin "çok mümkün" olduğu görüşündeydi. Kameramanların % 22'si de "mümkün" demişlerdi. Peki bu yöntemler nelerdi?

Bütün kameramanlar bir konuda hemfikirdiler: Üçte ikisi sevdikleri bir politikacıyı göz hizasından (ön cepheden) çekiyordu, çünkü böyle bir çekimin "sempati" yarattığını, politikacıyı "sakin" ve "rahat" gösterdiğini düşünüyordu. Böyle bir durumda hiçbiri tepeden (kuş bakışı) ya da alttan (kurbağa perspektifi) çekim yapmazlardı, çünkü bu pozisyonlar politikacının "sevimsiz" olduğunu düşündürmekte, "âcizlik" ve "boşluk" izlenimi uyandırmaktaydı.

Bunun üzerine, Profesör Hans Mathias Kepplinger bir çalışma grubuyla birlikte Mainz Üniversitesi İletişim Bilimleri Enstitüsü'nde Alman televizyon kanalları ARD ve ZDF'nin 1 Nisan ile seçim günü olan 3 Ekim 1976 tarihleri arasında yayımladıkları seçim kampanyalarını inceledi. Araştırma sonuçları 1979 sonbaharında Augsburg'daki Yıllık Siyaset Bilimciler Kongresi'nde açıklandı.[3] 1 Kasım 1979'da *Frankfurter Rundschau* gazetesi, "Schmidt, Kohl'den daha iyi bir görüntü vermişti" başlığı altında üç sütundan oluşan bir makale yayımlayarak araştırmanın önemli bulgularını özetledi:

"Her iki televizyon kanalındaki haberlerin analizine göre, televizyonda koalisyon politikacıları muhalefetten biraz daha sık yer almışsa da, politikacıları çekmekte kullanılan teknik aşağı yukarı aynıydı; genellikle ön cepheden, zaman zaman da kuşbakışı ve kurbağa perspektifi.

Politikacı görüntülerinin en az dörtte birini kaplayan iki parti liderinin, Helmut Schmidt (SPD) ve Helmut Kohl'ün (CDU) görüntüleri incelendiğinde, durum değişiyordu. Schmidt sadece otuz bir görüntüde kuşbakışı ya da kurbağa perspektifiyle çekilmişken, Kohl için bu sayı elli beşi buluyordu...

Mainzlı bilim adamları kameranın pozisyonuna kimin karar verdiğini de araştırdılar. Willy Lederhose tarafından yapılan ankete göre, kameramanların % 46'sı çekimleri nasıl gerçekleştireceğine kendisinin karar verdiğini söylerken, % 52'si buna yayından sorumlu muhabirle birlikte karar verdiklerini açıkladı".[4]

Frankfurter Rundschau şöyle devam ediyordu: "Seyircilerin jest, alkış, bağırma çağırma gibi akustik ve görsel tepkilerinin yanı sıra, ilgi ve dikkatlerinin de ekrana getirilmesi incelendi...

Örneğin, ARD ve ZDF'de halkın muhalefetteki politikacıları yuhaladığı, reddettiği, kısacası bunlara karşı gösterdiği olumsuz tepkiler, koalisyondaki politikacılara karşı gösterilen olumsuz tepkilerden daha fazla ekrana getirilmiştir...

Seyircinin tepkisinin hangi kamera pozisyonlarıyla verildiği de önemli bir noktadır. Kameramanların da dile getirdikleri gibi, görüntülerin kameraya çekiliş biçimine göre, seyirci tepkisi olduğundan daha güçlü ya da zayıf görünebilir. Kamera seyircilerin tümünü gösterebilir ama daha farklı ayarlarla, küçük gruplar ve tek tek kişiler ön plana çıkarılabilir. Ekrandaki görüntüye ne kadar az insan sığdırılırsa etki o kadar büyür, görüntü içine ne kadar çok insan alınırsa yoğunluk etkisi o kadar azalır.

Kepplinger'e göre, bu araştırmanın sonuçları, her iki televizyon kanalının da (ARD ve ZDF), koalisyon adayları alkışlanırken kalabalığı büyük

görüntülerle ekrana getirdiğini, muhalefet adaylarına gösterilen tepkileri ise çok daha küçük görüntülerle verdiğini ortaya koymuştur".

Televizyon muhabirlerinin ses ve görüntü aracılığıyla seyirciler üzerinde yarattıkları etkiyi ele alan ve bu tür bir analizin ilk örneği olma özelliğini taşıyan bu araştırma, on yıl sonra, 1989 yılında bile sürdürülmektedir hâlâ. Bu arada, kameramanlarla film montajcılarının bilimsel araştırmalara konu edilmesine duyulan öfke azalmıştır. Birbiri ardına yayımlanan deneysel araştırmalar, kameramanların ve çekim tekniklerinin seyircilerin algılarını hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde etkilediklerini ortaya koymaktadır. Fakat bu yayınların metinleri o kadar kuru bir dille yazılmıştır ki, yeteri kadar heyecan yaratamamıştır.[5]

1976 yılındaki gibi başa baş giden seçimlere bir daha rastlamadık. Oyle ya, ancak birkaç yüz bin oy sonuç üzerinde belirleyici olduğunda ve her tür etki hayati bir önem taşıdığında, medyanın seçmenler üzerindeki etkisi acı şikayetlerin konusu olur. Helmut Schmidt ve Franz Josef Strauss'un çekiştiği 1980 Parlamento seçimlerinde sonuç başından beri belli gibiydi. Toplumda büyük bir heyecan yaşanmıyordu. Bu durum, televizyonun görüntü dilinin seyirciler üzerindeki etkisini araştırmak isteyen iletişim uzmanları için büyük avantajdı. Micheal Ostertag Mainz İletişim Bilimleri Enstitüsü'nde yaptığı master ve doktora tezlerini,[6] muhabirlerin siyasi görüşlerinin televizyonda röportaj yaptıkları politikacılar üzerindeki etkisine ve politikacıların seyirciler üzerinde uyandırdığı izlenime hasretti. Ostertag ve yardımcıları, araştırmalarını görüntü dili üzerinde yoğunlaştırdılar. 1980 Parlamento seçimleri kampanyasında Schmidt, Kohl, Strauss ve Genscher ile yapılan kırk televizyon röportajını, genellikle televizyonun sesini kısarak, sadece görüntüyü temel alarak incelediler. Politikacıların sözlerinin, ses tonlarının, vurgularının, yani "dil-ötesi" ya da "söz-ötesi" ifadelerin etkisi altına girmeden, yalnızca görüntüyü incelediler.

Önce, mimik, jest, oturuş biçimi ve yönü gibi "beden dili" öğelerini tespit edebilmek için kategori şemaları tasarlandı. Aynı zamanda "insanın mekânda davranışı" denilen ve karşıdaki insanla aradaki mesafeyi etkileyen olgular için de kategoriler oluşturuldu. Bu amaçla, 50'li yılların psikologlarından Philipp Lersch'in[7] araştırmalarından ve pandomim sanatçısı Samy Molcho'nun[8] yazılarından, 70'li ve 80'li yıllardan da Siegfried Frey ve diğerlerinin yanı sıra çok sayıda Amerikalı araştırmacının[9] çalışmalarından yararlanıldı. Ostertag dört lider politikacının mimik ve jestlerini, siyasi görüşü kendilerine yakın olan ve olmayan muhabirlerle yaptıkları röportajları ayrı ayrı karşılaştırdı.

Ostertag dört liderin de tipik mimik ve jestlerinin her röportajda temelde aynı kaldığını tespit etti. Değişen tek şey vurgulardı. Konuşurlarken, muhabirin siyasi görüşüne göre, başlarını ya daha az ya daha çok sallıyorlar, muhabirler konuşurken de gözlerini ya daha çok kaçırıyor ya da muhabirin gözünün içine bakıyorlardı. Seyirci bu vurguları pek de sempatik bulmuyor olsa gerekti. Ostertag'ın araştırması, siyasi görüşleri kendilerinkinden farklı olan bir gazeteciyle konuşurlarken, politikacıların daha kötü bir izlenim uyandırdıklarını iki yönden ortaya koydu. Bu dört liderin hangisi olursa olsun, kendisiyle röportaj yapan muhabirle anlaştığı görülen politikacılar olumlu bir izlenim yaratırken, muhabirlerle tartışanlar olumsuz değerlendiriliyorlardı.[10]

Muhabirlerin tutumu seyircileri olumsuz yönde etkilememektedir, çünkü ne de olsa, karşı çıkmak ya da saldırıya geçmek muhabirlerin görevleri arasındadır.

Ayrıca, aynı siyasi cepheden bir muhabirle görüşen politikacıların[11] seyirciler üzerindeki etkisi, karşıt görüşteki bir muhabirle görüşen bir politikacının yarattığı etkiden daha olumluydu. Karşı cepheden biriyle görüştüklerinde politikacıların oturuş biçimi daha mesafeliydi, dirsekler yana açılıyordu ve bacak bacak üstüne atıldığında, dizler bir bariyer oluşturuyor gibiydi.[12]

Televizyondaki politikacılar hakkındaki yargıları etkileyen önemli noktalar şimdiden ortadadır. Fakat kanaat ortamlarının televizyon aracılığıyla nasıl iletildiğini çok iyi bildiğimizi iddia edemeyiz henüz.

XXII
Çifte Kanaat Ortamı

Amerikalı siyaset bilimci David P. Conradt 1976 yılında yayımlanan *Germany at the Polls. The Bundestag Election 1976* [Almanya Sandık Başında. 1976 Parlamento Seçimleri][1] adlı kitabında politikayla ilgilenen Amerikalılara şöyle sesleniyordu: "1976 seçimlerinde örgüt stratejilerini belirleyenler suskunluk sarmalından yararlanmaya çalıştılar. 1973'te Hamburg'ta yapılan CDU kongresinde partinin önde gelenlerine suskunluk sarmalı konusundaki bulgular anlatıldı. 1974'te suskunluk sarmalı kuramının basitleştirilmiş bir versiyonu parti tabanına dağıtıldı... Sonunda, 1976 yılında, suskunluk sarmalı tezlerine de dayanan seçim kampanyasının ana bölümünün, SPD'nin seçim kampanyası başlamadan önce yürütülmeye konması kararı alındı. Bu karar, SPD seçim kampanyası iyice atağa kalkmadan, CDU'nun kendini toplumda açıkça ifade edip, görülebilir kılması anlamına geliyordu".[2]

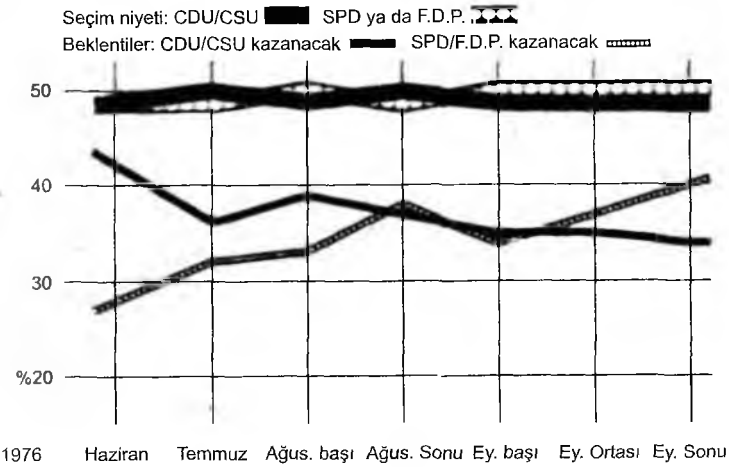
Suskunluk sarmalına karşı mücadele

Nitekim 1976 yılında tabanda –1972'den farklı olarak– bir suskunluk sarmalı süreci gelişmedi. CDU/CSU'lular, SPD'lilerden hiç de aşağı kalmadan

görüşlerini açıkça ifade ettiler, hiçbir tartışma fırsatını kaçırmayıp kendilerini savundular, rozetler taktılar, arabalarına parti çıkartmalarını yapıştırdılar, partilerinin reklamını yaptılar. Seçimlerden beş altı hafta sonra en çok kimlerin seçim kampanyasında partilerine destek olduğu sorulduğunda, % 30 "CDU/CSU'lular" derken, % 18 de "SPD'liler" yanıtını verdi.

Şekil 22: **1976: Çifte kanaat ortamı**

Suskunluk sarmalına karşı bilinçli mücadele. 1965 ve 1972 seçimlerinden farklı olarak beklenen seçim zaferi lehine işleyen bir yüzer-gezer oy etkisi görülmemiştir.

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3030, 3031, 3032, 3033/I, 3033/II, 3034/I, 3035/I.

CDU/CSU'luların açıkça görülebilen propagandası o kadar etkili olmuş olmalı ki, seçim kampanyasının son aşamasında, kendinden emin olmayan ve politikayla fazla ilgilenmeyen insanların medyadaki hâkim kanaat ortamına uymalarını önledi. Modern bir seçim kampanyasında suskunluk sarmalına karşı muhtemelen ilk kez bilinçli bir mücadele verilmişti. İki büyük siyasi parti aylar boyunca başa baş gitti (*Şekil 22*). 3 Ekim 1976 akşamı seçim sonuçları açiklandığında da hemen hemen eşit güçteydiler; SPD/F.D.P. çok az bir farkla öne geçerek seçimi kazandı. Acaba medyadaki genel hava CDU/CSU'ya karşı olmasaydı, CDU/CSU seçimleri kazanır mıydı? Bu soruyu ancak ileride, daha çok deneyim sahibi olduğumuzda yanıtlayabileceğiz. Çifte kanaat ortamı, alışılmadık bir hava durumu gibi heyecan verici, çifte gökkuşağı ya da kutup ışıkları gibi ender rastlanan bu büyüleyici olgu, ancak çok özel koşullar altında, halkın

kanaat ortamı ile muhabirlerin görüşleri birbirinden ayrıldığında karşımıza çıkar. Bu olgu 1976 yılında ilkbaharla yaz arasında ortaya çıktı (bkz. *Tablo 23*) ve sonbahara kadar iki aşamalı bir iletişim olarak çözümlendi. "Çifte kanaat ortamı" şu anlama gelmektedir: Insanlar medya kullanımına göre farklı bir kanaat ortamı algılarlar. Bu gözlemlerden bilimsel araştırmalar açısından değerli bir araştırma aracı da çıkartılabilir. Kanaat ortamı konusunda yürütülen tahminler kullanılan medyaya göre değişiyorsa, burada medyanın bir etkisiyle karşı karşıya gelindiği varsayımını incelemekte yarar var.[3]

"Karşılıklı cehaletler": Halk, halk hakkında yanılıyor

Bilindiği gibi, bakışımız medya üzerinde ne kadar çok yoğunlaşırsa, medyanın etkilerini araştırmanın ne kadar zor olduğu da o ölçüde belirginleşmektedir. Bu etki ani olmayıp belli bir birikimden sonra kendisini gösterdiği için, başka bir deyişle "azimle damlayan su taşı deler" prensibine uygun geliştiği için, insanlar medyanın mesajlarını kendi aralarında sürekli yaydıkları ve kısa bir süre sonra artık mesajın nereden geldiği fark etmediği için, insanlar genellikle bu etkilerin bilincinde olmadığından bu konuda bilgi de veremedikleri, –bilakis Lippmann'ın da dediği gibi, kendi algı ve deneyimlerini medyanınkilerle sanki kendi görüşleriymiş gibi kaynaştırma eğiliminde oldukları– için bu etkiler çoğunlukla dolaylı yollardan gerçekleştiği, insanlar çevre gözlemlerini medyanın gözüyle yapıp davranışlarını ona göre ayarladıkları için, medyanın etkilerini araştırmak sistematik bir yöntem kullanılmasını gerektirir. Amerikalı toplumbilimcilerin[4] bulduğu "karşılıklı cehaletler" (*pluralistic ignorance*) kavramı, yani halkın halk hakkında yanılması, medyanın etkilerinin izini sürmek üzere kullanacağımız bir tür rehbere dönüşür.

Burada, kamuoyuyla ilgili araştırmalarımızla ilgili önceki bir bölümde yer verdiğimiz bir gözlemi anımsatmakta yarar var. Burada başarısızlığa uğrayan bir test söz konusuydu: Bir masada yan yana samimi bir biçimde oturmuş birkaç insanı, masanın öbür ucunda da tek başına oturan, yalnız bırakılmış, dışlanmış bir kişiyi gösteren bir test resmiydi bu.[5] Bu test yardımıyla, halkın "azınlıktaki bir kanaati temsil etmek" ile "dışlanma tehlikesi" arasındaki ilişkinin bilincinde olup olmadığını öğrenmek istiyorduk.

Testte "Alman Komünist Partisi üyesi olan birinin yargıç olabilmesi gerekir" cümlesini azınlıktaki bir görüş olarak kullandık. Testi uyguladığımız sırada (Nisan 1976) halkın sadece % 18'i bu görüşü paylaşıyordu, % 60'ı ise buna karşıydı. Halkın yalnızca % 2'si toplumun çoğunluğunun

Komünist Parti üyelerinin yargıç olmasından yana olduğunu düşünürken, % 80'i çoğunluğun buna karşı olduğu görüşündeydi. Fakat dediğimiz gibi, test işe yaramadı. Testteki dışlanan kişiyi Komünist Parti üyelerinin yargıç olmasını savunan bir kişi olarak görenlerle, buna karşı olduğunu düşünenler arasında pek büyük bir sayısal fark yoktu. Bu durum çifte kanaat ortamının bir göstergesi miydi? Halkın bir kısmı dışlanan bir kişinin toplumun reddettiği bir görüşü savunduğunu düşünürken, öbür kısmı da olaya medyanın gözüyle mi bakmıştı? Yani dışlanan kişinin, o günlerde medyada son derece tutucu ve anti-liberal gösterilen bir görüşü savunduğunu mu düşünmüşlerdi?

XXIII
Dillendirme İşlevi: Medyada Görüşleri Temsil Edilmeyenler Susturulmuşlardır

İtiraf etmeliyim ki, insan bilim adamı olunca bazen pek bir ürkekleşiyor. "Komünist Parti üyelerine yargıç olma hakkı tanınmalı mı?" sorusunu sorduğumuz tren testinin sonuçlarını ilk gördüğümde, gözlerime inanamadım. Sonuç, suskunluk sarmalı tezini resmen çürütüyor gibiydi. Çoğunlukla aynı kanaate sahip olanlar, bunun bilincinde oldukları halde susmayı tercih ederlerken, azınlıktaki görüşü temsil edenlerin % 50'si konuşmaya dünden hazırdı *(Tablo 25)*.

Sert çekirdek

1972 yılında yaptığımız ilk "suskunluk sarmalı" testlerimiz bile, istisnaların kaideyi bozmayacağını göstermişti. Kuramların ampirik yollarla kontrol edilmesinin önemli bir kısmını da, kuramla örtüşmeyen durumlar tespit edildikten sonra, kuramın değiştirilmesi ve sınırlarının çizilmesi oluşturur. Daha ilk tren testlerinde bile, 70'li yılların başında Franz Josef Strauss'u destekleyenler, çoğunluktaki Strauss karşıtlarından daha çok konuşma eğilimindeydiler *(Tablo 26)*.[1]

Tablo 25: **Bir grup, çoğunluğu teşkil ettiğini bilmesine rağmen sanki dilsizdir. Azınlıkta olduğunun bilincinde olanlar ise konuşmaktadırlar. Acaba çoğunluk kendilerine gereken argümanların medyada dile getirilmemesinden ötürü mü susuyor?**

	Çoğunluk: Komünist Parti üyelerinin yargıçlık yapmalarına *karşı olanlar*, tren kompartımanında	
	kendilerinden farklı düşünen birine rastladıklarında %	kendileriyle aynı görüşü paylaşan birine rastladıklarında %
Bir tren yolculuğu sırasında Alman Komünist Parti üyelerinin de yargıç olabilmeleri hakkındaki bir sohbete		
severek katılırdım	27	25
katılmazdım	57	67
fikri yok	16	8
	100	100
	n= 169	217

	Azınlık: Komünist Parti üyelerinin yargıçlık yapabilmelerinden *yana olanlar*, tren kompartımanında	
	kendileriyle aynı görüşü paylaşan birine rastladıklarında %	kendilerinden farklı düşünen birine rastladıklarında %
Bir tren yolculuğu sırasında Alman Komünist Parti üyelerinin de yargıç olabilmeleri hakkındaki bir sohbete		
severek katılırdım	52	52
katılmazdım	40	42
fikri yok	8	6
	100	100
	n= 48	54

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 3028, Nisan 1976.

Tablo 26: **Uzun bir suskunluk sarmalı sürecinin sonunda, geriye, dışlanmayı göze alabilen, konuşma eğiliminde bir "sert çekirdek" kalıyor.**

Soru: "Önünüzde beş saatlik bir tren yolculuğu olduğunu düşününüz. Sizinle aynı kompartımanda yolculuk yapan biri, Franz Josef Strauss'un siyasi gücünün artmasından *yana* (her iki görüşmeden birinde: *karşı*) olduğunu söyleyerek konuşmaya başlıyor. Bu yolcuyla bu konuda sohbet eder miydiniz, yoksa dikkate almaz mıydınız?

	1972	
	Çoğunluk: Strauss karşıtları %	Azınlık: Strauss yanlıları %
Severek sohbet ederdim	35	49
Dikkate almazdım	56	42
Fikri yok	9	9
	100	100
	n= 1136	536

Kaynak: Allensbach Arşivi, Anket: 2087 / I+II Ekim / Kasım 1972.

Bir suskunluk sarmalı sürecinin sonunda geriye kalan, tüm dışlanma tehlikelerine meydan okuyan azınlıktakilerden oluşma o "sert çekirdekle" ilk o zaman karşılaştık. Bu "sert çekirdek" bir bakıma marjinallerle akrabadırlar ve onlar gibi, dışlanmayı göze alabilmektedirler. Marjinallerden farklı olarak, bir "sert çekirdek" topluma sırtını dönebilir, toplumdaki yabancılar karşısında tamamen içine kapanarak, kendini bir tarikat gibi soyutlayarak, geçmişe ya da çok uzaktaki bir geleceğe yönelebilir. Bir başka olasılık da, sert çekirdeğin kendini, konuşma eğiliminin de gösterdiği gibi, marjinal saymasıdır. Geleceği hesaba katan bu sert çekirdek, Amerikalı sosyopsikolog Gary Schulman[2] tarafından ampirik yollarla ortaya konan bir durumdan cesaret almaktadır: Çoğunluk tarafından desteklenen bir görüşün savunucuları, yeterince çoğaldıklarında, savundukları görüşü dile getirememeye başlarlar zamanla, çünkü kendilerinden farklı düşünen birine rastlamazlar artık. Schulman, her gün diş fırçalanması gerektiğini düşünen insanların, birdenbire bunun tersini savunanlarla karşılaştıklarında nasıl güvensizleşip bocaladıklarını tespit etmiştir.

Sonuçta, Strauss yanlıları ne topluma sırt çevirdiler, ne inzivaya çekilip tarikatlaştılar, ne de yakın gelecekte yeniden zemin kazanacakları ümidini yitirdiler; onlar kendilerini marjinal olarak gören "sert çekirdek"tiler ve bu nedenle, azınlıktaki kanaati temsil etmelerine rağmen hiç çekinmeden konuşmaya hazırdılar.

Medya tarafından üretilmezlerse, sözcükler de yok

Fakat Alman Komünist Partisi (DKP) konusunda durum biraz farklıydı. Savunucular "sert çekirdek" değildi ve büyük çoğunluğu teşkil eden karşıtlar da uyumuyor, komünizmin güçlenmesinden korktukları için tetikte bekliyorlardı. Eğer tren testinde, hem onlarla aynı görüşü paylaşan insanların hem de karşıt görüştekilerin karşısında susuyorlarsa, bunun şimdiye dek göremediğimiz bir nedeni olmalıydı. Acaba bunun nedeni, medyada, özellikle de televizyonda sürekli DKP üyelerinin yargıç olması savunulduğu için, karşıt görüştekilerin argüman bulamaması mıydı?

Bu hipoteze göre, medyanın yeni bir etkisi daha ortaya çıkıyordu: Medyanın dillendirme işlevi. İnsanlara görüşlerini savunmakta kullanacakları sözcükleri, argümanları medya vermektedir. İnsanlar kendi bakış açılarına uygun, düzenli bir biçimde tekrarlanan ifadelerle karşılaşmayınca "dilsizleşirler".

Gabriel Tarde 1898 yılında bir deneme yazdı: *Le Public et La Foule*[3] [Kamu ve Kitle]. Kamuoyu ve medya etkileri hakkındaki bölümümüzü Tarde'ın şu sonuç değerlendirmesiyle bitirelim: "Şef redaktöre çekilen özel bir telgraf, kıtanın bütün büyük kentlerindeki kalabalıkları anında alarma geçiren yoğun bir sansasyon yaratır. Gazete, bir arada olmayan insanlardan oluşan, fakat aynı habere eşzamanlı, ortak tepkiler vermenin bilincinden kaynaklanan samimi bir ilişkiye geçen bu dağınık kalabalıktan, 'kanaat' denen soyut, bağımsız, dev bir kitle yaratır. Gazete böylelikle, konuşmayla başlayan, karşılıklı mektuplaşmalarla ilerleyen, ama her zaman belli belirsiz ima edilen bir çerçevede kalan ve çok eskilere dayanan bir işi tamamlamıştır: Kişisel kanaatleri, yerel kanaatlere, ardından ulusal ve evrensel kanaatlere dönüştürmek, muazzam bir kamusal bilinç, kamusal bir ruh yaratmak... Burada artık müthiş bir güç oluşmuştur; öyle bir *güç ki, ancak sürekli artabilir.* Çünkü insanın kendisinin de bir parçasını oluşturduğu kamuyla uyum içinde olma, genel kanaat içinde düşünme ve davranma gereksinimi giderek artar ve karşı konmaz bir hale gelir. Bu kamu ne kadar büyükse, genel kanaat ne kadar zorlayıcıysa ve aynı telden çalma isteği ne kadar çok tatmin edilirse, bu gereksinim de o kadar yoğunlaşır. Çağdaşlarımızın rüzgâr gibi gelip geçen fikirlerden etkilenmesine şaşmamalı ve hemen kişiliklerinin zayıf olduğu sonucunu çıkarmamalıyız. Kavak ve meşe ağaçlarının fırtınada sökülmesinin nedeni, onların zayıflığı değil, fırtınanın giderek güçlenmesidir".[4]

Tarde televizyon çağında yaşasaydı neler yazardı acaba?

XXIV
Vox Populi - Vox Dei[*]

Kadın arkadaşım konuklarına dönüp, alaycı bir ifadeyle, "Elisabeth, kapı kapı dolaşıp insanlara Adenauer'ın görüşlerine katılıp katılmadıklarını soruyor" dedi.

1951/52 kışında Münih'te, çok sayıda entelektüelin katıldığı bu partide tesadüfen bulunuyordum. Partiyi veren arkadaşım telefonda "mutlaka gel" diye ısrar etmişti. Okul arkadaşıydık. Birbirimizi en son ne zaman görmüştük? 1943 ya da 1944'te Berlin-Dahlem'deki Botanik Bahçesi civarında, Limonenstrasse'da, batıdan gelen bombardıman uçaklarının kente giriş yaptığı uçuş yolunun orallarda, kentin güneybatısında görüşmüştük en son. Harap bir ev, duvarlarda çatlaklar; odalar yarı yarıya boşaltılmış, mobilyalar, halılar, tablolar depoya kaldırılmıştı.

Kamuoyunun araştırılması: Bu tür düşüncelerin ne önemi vardı ki? Vakit bu kadar geç olmasaydı, herkes bu kadar çok içmiş olmasaydı ve salon bu kadar karanlık, sigara dumanından ağırlaşmış olmasaydı bile, yazar, sanatçı ve bilim adamlarından oluşan bu çevreye bunu anlatmak imkânsızdı.

[*] Halkın sesi, hakkın sesidir. (ç.n.)

Evet, "Adenauer'ın uyguladığı politikadan genel olarak memnun musunuz, değil misiniz?" sorusunu sorduğum o 1951 kışında kamu ve kamuoyu olarak kavramayı öğrendiğim güçle ilk kez karşılaştım. O zamanlar Allensbach'ta hazırladığımız anket formlarını Almanya'daki yüzlerce kişiye yollamadan önce düzenli olarak test ediyordum. Soruları sık sık bir istasyon bekçisinin karısına da yöneltiyordum. Tekrarlanan sorulara ne cevap vereceğini biliyordum artık. En az sekiz kez Adenauer'a karşı olduğunu söylemişti. Fakat sorumluluk duygusu içinde kurallara uyarak –anketin baştan sona test edilmesi ve süresinin de saptanması gerekiyordu– bir kez daha aynı soruyu sordum: Genel olarak Adenauer'ın uyguladığı politikadan memnun musunuz, değil misiniz?" "Memnunum" dedi kadın. Şaşırdığımı belli etmemeye çalıştım, anket yapan araştırmacılar şaşkınlıklarını belli etmemelidir. Aradan yaklaşık dört hafta geçtikten sonra, masamda yeni araştırma sonuçları duruyordu. Bir ay içinde, Kasım'dan Aralık ayına kadar Almanya'da Adenauer'ı destekleyenlerin sayısı % 8 oranında artmıştı. Uzun süre % 23-24 dolaylarında seyreden oran bu artışla % 32'ye fırlamıştı. 1953[1] yılındaki Parlamento seçimlerinde % 57'ye tırmanacaktı. Ross'un dediği gibi, burada "*a tidal volume and sweep*"[2] [ortalığı kasıp kavuran bir deprem dalgası] söz konusuydu. Ülkedeki baskı dalgası nasıl ve hangi yollarla istasyon bekçisinin karısına ulaşmıştı? Ve bu düşüncenin ne gibi bir değeri vardı?

Sağduyu değil, kader

Vox populi - Vox Dei? Bu deyişin geçmişinin peşine düştüğümüzde, daha 1329 yılında atasözü olarak kullanıldığını görüyoruz.[3] 798 yılında Anglosakson bilgin Alcuin, Büyük Karl'a yazdığı bir mektupta bu deyişi herkes tarafından bilinen bir cümleymiş gibi kullanmaktadır. Daha da gerilere gidildiğinde, İ.Ö. 8. yüzyılda İşaya Peygamber'in[4] kehaneti duyulur: "... *Vox populi de civitate vox de templo. Vox domini reddentis retributionem inimicis suis*" [Latince metinden]. Yani, "şehirden bir gürültü; mabetten bir ses; düşmanlarına karşılığı ödeyen Rabbin sesi".(*)

Binlerce yıldan beri bu formül üzerinde kafa yoranlar, onu bazen hor görmüşler, bazen de saygıyla anmışlardır. Hofstätter *Psychologie der öffentlichen Meinung* [Kamuoyu Psikolojisi] (1949) adlı eserinde "halkın sesi, hakkın sesi: Bu Tanrı'ya küfürdür"[5] der. Alman imparatorluk şansölyesi von Bethmann Hollweg (1856-1921) bu deyişin "halkın sesi, koyunların

(*) *Kitabı Mukaddes* çevirisi (e.n.)

sesi" biçiminde olması gerektiğini söyleyerek, Montaigne'in öğrencilerinden Pierre Charron'un 1601'de "*vox populi - vox Dei*" yerine önerdiği "*vox populi, vox stultorum*" [halkın sesi, aptalların sesi] cümlesini tekrar etmektedir. Charron'un yararlandığı kaynak, Montaigne'in *Denemeler*'de halkın, büyük hizmetleri, büyük adamları ve onların kişiliklerini takdir edememelerinden yakındığı "Şöhret Üzerine" adlı bölümdür: "Bilge bir adamın yaşamının aptalların yargılarına bağlı olması akıllıca mı sanki? Tek tek bakıldığında bir hiç olduğunu düşündüğümüz insanların bir araya gelince bir yargı merci oluşturmalarından daha aptalca bir şey olabilir mi? Sürekli onların hoşuna gitmeye çalışan kişi hiçbir şey elde edemez... Ne sanat ne de uysal bir ruh böylesine güvenilmez ve ne yapacağı belirsiz bir rehberin peşinden gitmemize neden olmalıdır. Bu körleşmiş ruhlar karmaşasından, bu laf kalabalığından ve ilkel düşüncelerden, bizi ileriye doğru itekleseler de, iyi bir şeylerin meydana gelmesi mümkün değildir. Kendimizi bu kadar değişken bir varlığın eline bırakmayalım. Biz ısrarla sağduyunun sesini dinleyelim. Bırakalım da da genel kanaatler, eğer isterlerse, bizi takip etsinler".[6]

Alcuin'in 798 yılında Büyük Karl'a yazdığı mektupta da aynı ruh halini görüyoruz: "Halkın sesi hakkın sesidir diyenlere kulak asmayalım. Çünkü kalabalıkların çığlığı çılgınlığın eşiğindedir".[7]

Yüzyıllar ve binyıllar boyunca "*vox Dei*"yi sağduyunun sesi olarak çevirenlerin ve kamuoyunda, yani "halkın sesi"nde boşu boşuna sağduyu arayanların hepsi de düşüncelerini işte böyle ifade ediyorlar.

Fakat bunun yanı sıra, bambaşka bir ikinci güdü de vardır. İşaya Peygamber, "şehirden bir gürültü; mabetten bir ses; düşmanlarına karşılığı ödeyen Rabbin sesi" demişti. İ.Ö. 700 civarında Hesiodos, kamuoyunu bir ahlaki yargı mercii ve toplumsal denetim mekanizması olarak görmüş ve kamuoyunun nasıl kader haline gelebileceğini şöyle anlatmıştır: "İnsanların diline düşmemek için davranışlarına dikkat et. Adının kötüye çıkması çok fenadır, çünkü sen hiçbir şey yapmasan da kötü ün kolayca yayılır. Fakat buna katlanmak, bunu yok etmek, çok zor ve zahmetlidir. Bazı kişiler yayıyorlarsa eğer, kötü ün hiçbir zaman tam olarak ortadan kalkmaz. Bu nedenle, bir anlamda ilahi sayılabilir".[8]

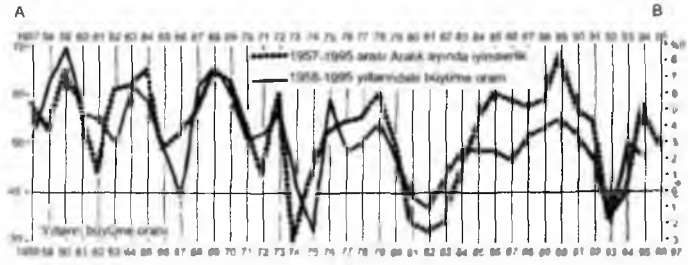
Romalı filozof Seneca kamuoyuna saygıyla yaklaşır. "İnan bana, halkın sesi kutsaldır".[9] Neredeyse bin beş yüz yıl sonra Machiavelli şöyle der: "İnsanlar boş yere 'halkın sesi, hakkın sesi' dememişler. Çünkü *una opinione universale* [genel bir kanı] olayları önceden o kadar mükemmel bir biçimde haber verir ki, iyiyi ve kötüyü önceden haber verecek gizli bir gücün varlığına inanasımız gelir".[10]

Demek ki, kamuoyunu dikkate alınmaya değer kılan şey sağduyu değil, aksine, gelecek ve kader gibi, bünyesinde taşıdığı mantıkdışı unsurlardır. Tekrar Machiavelli'ye dönelim: "*Quale fama, o voce, o opinione fa, che il popolo comincia a favorire un cittadino*?" – "Hangi şan, hangi ses, hangi düşünce akımı halkın kendisini vatandaş olarak hissetmeye başlamasına neden olabilmiştir?"[11] Bu alıntıya, Lothar Bucher'in 1887 yılında *Deutsche Revue* dergisindeki "Über Politische Kunstausdrücke" [Siyasi Yapay İfadeler Üzerine] adlı makalesinde rastlıyoruz.[12] Bucher devam eder: "Bir öncü olan Machiavelli, 'kamuoyu' kavramını bulmaya çok yaklaşmıştı".

Karl Steinbuch, Allensbach'ın yıl sonu anketlerinde yöneltilen "yeni yıla umutla mı bakıyorsunuz, yoksa endişeyle mi?" sorusuna verilen yanıtları gelecek yılın gayri safi milli hasılasıyla birleştirilerek, "halkın sesi - kaderin sesi"nin yorumlanmasına katkıda bulundu. *Yıl sonunda* ümitli ya da endişeli olunması ekonomik gelişmenin daha çok ya da daha az olmasına tekabül etmiyordu, yeni yıldan *önce* ümitli ya da endişeli olunması sonraki ekonomik gelişmelere paraleldi (*Şekil 23*).

Şekil 23: **Yeni bir yılın başlangıcında duyulan ümitler ekonomik gelişmenin çok ötesinde.**

A: "Yeni yıla umutla mı bakıyorsunuz, yoksa endişeli misiniz?" sorusunu geçen yılın Aralık ayında "yeni yıldan ümitliyim" şeklinde yanıtlayanların yüzde oranı.
B: Reel GSMH'nın artış oranları.

Açıklamalar: Grafik, yılbaşında halkın ruh halini ve o yılki (Eski Batı Almanya'da 1993-94 yılbaşına kadarki) ekonomik büyümeyi göstermektedir.

Halkın ruh halini gösteren eğriyi okuyabilmek için, yukarıdaki yıl rakamlarının ve soldaki A çizelgesiyle gösterilen yüzde değerlerinin izlenmesi gerekmektedir.

Büyüme oranlarını okuyabilmek için, yukarıdaki yıl rakamlarının ve sağdaki B çizelgesiyle gösterilen büyüme oranlarının izlenmesi gerekmektedir. Büyüme oranı 1995 yılı için yapılan tahmindir.

Kaynak: Steinbuch, Karl: "Über die Tragkraft der Voraussagen", 14 Temmuz 1979'da Hamburg'da Alman Trafik Bilim Topluluğu'nun düzenlediği konferansta sunulan bildiri; İstatistik Enstitüsü ve Allensbach Arşivi verilerine göre geliştirilmiştir.

Hegel ise kamuoyuyla ilgili değerlendirmelerinde "halkın sesi, koyunların sesi" ile "halkın sesi kutsaldır" görüşleri arasında gidip gelir.[13] "Kamuoyu hem *saygı görmeyi* hem de *aşağılanmayı* hak eder, çünkü hem somut bir bilinci ve ifadeyi yansıtır hem de temeli bulanıktır, dolayısıyla bu somut ifadede ancak belirsiz bir yansıması görülür.

Kamuoyu ne tözel yönünü somut bilgiye dönüştürecek yetiye ne de bunların ayrımını yapacak ölçüye sahip olduğundan, büyük ve akıllıca bir şey başarmanın ilk formel koşulu, kamuoyundan bağımsız olmaktır, bilimde olduğu kadar hayatta da... Kamuoyunun, kendisinden bağımsız olarak ulaşılan, akıl ve sağduyuya dayanan bilgileri daha sonra kabul edeceğinden, tanıyacağından ve bu bilgileri kendi önyargılarından birine dönüştüreceğinden emin olabiliriz. Sonuç itibariyle, kamuoyu doğru ve yanlış her şeyi kapsar ama kamuoyundaki doğruyu sadece büyük adamlar bulup ortaya çıkarabilir. Çağına içkin olanı ve özüne uyanı gerçekleştirir. Kamuoyunu, orada burada duyduklarını dikkate almaması gerektiğini kavramayan biri, asla büyük bir iş başaramaz".

18. yüzyılın sonlarına doğru Wieland, Almanca'da "kamuoyu" kavramını popüler hale getirmiştir. 1798 tarihli *Gespräche unter vier Augen* [Başbaşa Konuşmalar] adlı eserinin "Über die Öffentliche Meinung" [Kamuoyu Üzerine] adını taşıyan 9. konuşmasında şöyle bir diyalog yer alır:

Egbert: Mantığa dayalı her açıklama bir yasanın gücüne sahiptir ve bunun için ille de kamuoyu haline gelmesine gerek yoktur.

Sinibald: Bir yasa gücüne sahip olmalıdır demek daha doğru olur ve çoğunluğun kanaati haline geldiğinde bu gücü nasıl olsa elde edecektir.

Egbert: Bu 19. yüzyılda çıkacak ortaya.

Wieland'ın bu diyaloğunu[14] alıntılayan Lother Bucher, eserini şu sözlerle bitirir: "Sinibald ve Egbert kamuoyuyla sağduyu arasındaki ilişkiye dair tartışmayı 19. yüzyıla ertelediler. Biz de bu tartışmanın bir sonuca bağlanmasını 20. yüzyıla bırakalım".[15] Peki biz de bu tartışmayı 21. yüzyıla mı erteleyeceğiz?

Kamuoyuyla ilgili ampirik araştırmaların temelini oluşturan tanımlar

Bir kamuoyu tanımı oluşturmak için yüzyıllardan beri harcanan çaba göz önünde bulundurulduğunda, kitabımda bu tanımlara neden bile isteye bu kadar az yer verdiğimi açıklamam gerekir. Harwood Childs'ın derlediği ve sayıları elliyi aşan tanımların bolluğu –özelliklerin, biçimlerin, oluşum

süreçlerinin, etki biçimlerinin, işlevlerinin, sayısız içeriğin bu karmaşası– beni Childs'ın insanın cesaretini kıran tanım cephaneliğinden farklı bir yaklaşım benimsemeye, ampirik araştırmalara olanak tanıyacak daha kısa ve kapsamlı bir tanımla yeni bir başlangıç yapmaya itti. Aradığım tanım, deney yapmaya olanak tanıyan ve ampirik yollarla kontrol edilebilecek önermelerin türetilebileceği işlemsel bir tanımdı. Şöyle bir tanımlamanın amacı da budur zaten: "Kamuoyu, insanın toplumdan dışlanmamak için açıkça göstermek ya da dile getirmek *zorunda olduğu*, tartışmalı ya da henüz gelişmekte olan ya da yeni oluşmuş gerilim hatlarında bir dışlanma tehlikesine maruz kalmadan *isterse* açıklayabileceği kanaat ve davranış biçimleridir". Bu tanım ortalamayı temel alan anket ve gözlem yöntemleriyle test edilebilir. Çağımızda tüm gelenekler, ahlaki değer ve kurallar, o kadar sarsılıp yıkılmış mıdır ki, insan toplumdan dışlanmadan her şeyi söyleyip yapabilsin? Mainz Üniversitesi'ndeki bir seminerde bu konuyu tartıştık. Seminere katılanlardan biri, bir cenaze törenine kırmızı bir takım giyerek gitmenin, günümüzde de bu anlamda bir kamuoyunun varlığını öğrenmeye yeteceğini söyledi. Kamuoyu araştırmalarında da çeşitli davranış biçimleri ve görüşler betimlenerek, bunlardan hangilerinin, bu davranışlarda bulunan ya da bu görüşlere sahip olan biriyle aynı evde oturmayı, aynı davette bulunmayı, aynı işyerinde çalışmayı istemeyecek kadar rahatsız edici olduğu sorulabilir. Bu kamuoyu araştırmalarının da gösterdiği gibi, insanın dışlanmasına neden olabilecek yeterince davranış biçimi ve görüş vardır.

Ampirik yöntemlerle ele alınabilecek ve kontrol edilebilir önermelerin türetilebileceği ikinci bir tanım denemesi daha vardır: "Kamuoyu bir toplumda bir arada yaşayan bireylerin duygu yüklü, yani değer yüklü bir konuda, hem bireylerin hem de yönetimin dışlanması ya da yıkılması tehditi nedeniyle, kamuda açıkça görülen davranışların en azından birinde uzlaşmaya varıp anlaşmaları demektir". Bu ikinci tanımda daha çok dışlanma tehlikesi ve toplumsal uzlaşma vurgulanmaktadır.

Her iki tanımdan da konuşma ve susmanın önemi, insanların çevrelerini istatistikvari bir biçimde gözlemleme yetileri ve bunun bir parçası niteliğindeki sinyal dilini önce sistematik olarak çözme (çünkü bu dili ancak sezgisel olarak çözebiliyoruz) konusunda önermeler türetilebilir. Bu istatistikvari organın istikrarlı dönemlerde nasıl "uyuduğu", çalkantılı dönemlerde nasıl daha duyarlı hale geldiği ya da bir toplumun karşı karşıya kaldığı tehlikeyle birlikte dışlanma tehditinin de nasıl keskinleştiği konusunda kuramlar üretmek mümkündür. Medyanın etkisine dair, bir konuyu nasıl gündeme getirdiği, insanlara nasıl argümanlar sunduğu ya

da argümanlardan yoksun bırakarak insanların etkin olmalarını ve bir konuyu gündeme getirmelerini nasıl önlediğine dair önermeler de üretilebilir. Önce kamuoyunun iki kaynağı üzerine, sonra da "çifte kanaat ortamı"nın nasıl oluştuğuna dair önermelerde de bulunulabilir; bu tanımlar yardımıyla, özellikle de kamuoyu araştırmalarında kullanılabilecek ve dışlanma korkusunu, duygu yükünü, onay ve reddi, toplumda kendini açıkça ifade etme ve susma eğilimi sinyallerini ölçmek, cepheleşmenin şifrelerini çözmek için araçlar geliştirmek mümkündür.

Kralın yeni giysileri. Kamuoyunun zaman ve mekâna bağlı olması

Yukarıda da anlatıldığı gibi, kamuoyu tanımlarının içinden çıkılmayacak kadar karmaşıklaşmasıyla birlikte, kavramın geçersizleştiğini ve artık üzerinde durulmaması gerektiğini savunanlar çoğaldı. Fakat bu tür talepler bir şey ifade etmiyordu, çünkü bırakın geçersiz hale gelmesini, kamuoyu kavramı –tüm belirsizliğine rağmen– daha da çok kullanılıyordu. W. Phillips Davison *International Encylopedia of the Social Sciences* (1968) için yazdığı makalesinde şaşkınlığını işte bu sözlerle dile getiriyordu.

1964 yazında Berlin'de bir Pazar günü adı aniden aklıma gelen ve Aralık 1965 tarihinde Mainz Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak başladığımda verdiğim ilk "Kamuoyu ve Toplumsal Denetim" dersine şunları söyleyerek başladım: "Kamuoyu –bu kavram gerilimini esrarengiz bir biçimde korumuştur. Oysa, kamuoyu konusunu ele alma cesaretini gösterenlerin kaderi, okuyucu ya da dinleyicilerini hayal kırıklığına uğratmaktır. 'Kamuoyu' diye bir kavram olmadığını, bunun bir kurgudan ibaret olduğunu kanıtlasalar bile, kimseyi ikna edemezler. Dovifat'ın da dediği gibi 'bu kavram ortadan kaldırılacak gibi değil'...

Peki bu kavrama sıkı sıkıya tutunmakta inat etmemizin anlamı ne? Ya da kavram tanımları ele alındığında uğranılan hayal kırıklığının nedeni ne? Bu duygular, kamuoyu kavramının bir gerçekliği yansıtmasından ve tüm bu tanımların bu gerçekliği henüz tam olarak karşılayamamış olmasından kaynaklanmaktadır".[16]

Kamuoyunun bir gerçekliği yansıttığını bilmek yetmez, bu gerçekliğin ne olduğunu bizim belirlememiz gerekiyor. O zaman bu gerçekliğin izlerinin dilin her köşesine serpiştirilmiş olduğunu aniden fark ederiz. Şu basit sözcükler, –ego-süper ego-id'imizi güçlükle bastırarak– toplumsal kabuğumuzun hassasiyeti hakkında giderek daha çok konuşmasaydık, hiçbir anlam ifade etmeyecekti: İtibarını kaybetmek, kamunun insana itibarını kaybettiren bir alan olarak görülmesi, kendini küçük düşürmek, bir müna-

sebetsizlik yapmak, bir şeyden utanmak, birini damgalamak... Bu gerçekliği su yüzüne çıkarmadığımız sürece yazar Max Frisch'in Frankfurt Kitap Fuarı'ndaki açılış konuşmasında kullandığı bir ifadeyi nasıl anlayabiliriz ki? "Kamu, dıştaki yalnızlıktır".[17] Bir tarafta birey, diğer tarafta anonimliğin insanı görünmez kılan başlığını takan ve bireyi yargılayanlar –Rousseau durumu böyle betimlemiş, adını da kamuoyu koymuştur.

Kamuoyunun zamana ve mekâna bağlı gerçekliğini kavramak zorundayız. Yoksa kral yeni giysileriyle halkın önüne çıktığında, diğer herkes gibi gerektiği yerde susmadığımız kuruntusuna kapılabiliriz. Bu Andersen masalı, mekâna bağlı kamuoyu üzerine bir masaldır. Oraya dışarıdan biri, bir yabancı gelseydi, şaşkınlıktan küçük dilini yutardı.

Zamana gelince: Biz insanlar geçmişi haksızca yargılayabiliriz; tıpkı ortaçağda yaşayan insanların hastalıkların nedenlerini yargılarken yaptıkları gibi cahilce ve ilkel değerlendirmelerde bulunabiliriz. Sözcükleri ve eylemleri, sanki bizim zamanımızda söylenmiş ve yapılmışlar gibi, günümüzden bakarak yargılarız, dönemin ruhunun gücünden bihaber cahiller gibi davranırız. İsveç Kültür Bakanlığı'nın basın sözcüsü şunları söylemişti: "Eğitim sisteminin, her tarafı aynı biçilmiş bir çim saha gibi olmasını istiyoruz. Orada burada tek tek çiçeklerin bitivermesini istemiyoruz, çimin her tarafı aynı boyda olmalıdır".[18] Bu sözler, dönemin ruhunun bir formülde yoğunlaştırılmış halidir. Lippmann dönemin ruhunu, bu formüllerin daha sonra nasıl geçersizleşip sonraki kuşaklarca anlaşılmaz hale geldiğini betimlemiştir. Dolayısıyla, bu her tarafı aynı şekilde biçilmiş çimler lafı da ileride insanlara anlaşılmaz gelecektir.

Zaman duygusunun keskinleştirilmesi, kamuoyu anlayışı aracılığıyla ulaşılabilecek ve uygulanabilecek bir amaç olabilirdi. "Çağdaş" olmak, "zamana uymak" ne demektir, Hegel zaman unsurunu neden bu kadar vurgular... "Kendi döneminin sözlerini ifade eden ve isteklerini gerçekleştiren insanlar zamanın büyük adamlarıdırlar". Tucholsky'nin, "insanın kendi zamanıyla çatışmasından ve yüksek sesle 'hayır!' demesinden daha zor olan ve güçlü bir kişilik gerektiren şey yoktur"[19] derken ne demek istediğini anlamak gerekir. Ya da Jonathan Swift'in 1706'da yazdığı şu aforizmada neyi karikatürize ettiğini kavramak gerekir: "Geçmişteki savaşları, müzakareleri, cepheleşmeleri düşündüğümüzde, bunları o kadar az umursarız ki, insanların bu kadar geçici şeylerle nasıl uğraşmış olduklarına şaşarız; günümüze baktığımızda da aynı eğilimleri görür, ama hiç şaşırmayız", "hiç kimseye kulak asmasak da, Zaman'ın öğütlerine uyarız. Oysa Zaman sadece, daha önce yaşlıların boşu boşuna kafamıza sokmaya çalıştığı düşünceleri tekrarlar durur".[20]

Ekim 1979'da Nobel Barış Ödülü sahibi Rahibe Teresa'nın bir sözü dünyaca ünlü olduğunda, günümüz insanının kendisinin hassas toplumsal doğasını algılamaya ve dikkate almaya başlayıp başlamadığını sordum kendi kendime. Rahibe Teresa'nın cümlesi şöyleydi: "En kötü hastalık cüzam ya da verem değil, kimse tarafından sayılmama, sevilmeme, herkes tarafından terk edilmiş olma duygusudur". Belki bir süre sonra insanlar böylesine kendinden menkul bir sözün neden bu kadar ünlü olduğuna da bir türlü anlam veremeyecek hale geleceklerdir.

Kamuoyu: Toplumsal kabuğumuz

Hor görülmek, dışlanmak –cüzamlıların sık sık karşılaştıkları bir durum. İnsan çeşitli şekillerde cüzamlı olabilir: Fiziksel, diğer bireylerle ilişkilerinde, ruhsal ya da toplumsal olarak. İnsan kamuoyunu giderek daha iyi kavradığında, insanın toplumsal doğasını da daha iyi kavrar. İnsan o zaman, toplumsal anlamda cüzamlı olmaktan korkan insanlardan konformizme, yüzer-gezerliğe karşı koymalarını talep edemez. Bunun yerine, sosyopsikolog Marie Jahoda ile birlikte şu soru sorulabilir:[21] "Bir insan ne kadar bağımsız olmalıdır? İyi bir vatandaşın gerçekte ne kadar bağımsız olmasını istiyoruz? Çevresindekilerin yargısını hiç umursamaması toplum için daha mı iyi?" Jahoda, tamamen toplumdan bağımsız davranan bir insan, radikal bir uyumsuz karşısında kuşkuya kapılarak şunu sorar: "Bu insan normal mi, yoksa ruh hastası olduğunu mu düşünmemiz gerekir?" Jahoda o kadar ileri gidiyor ki, birey ancak topluma uyum sağlayabileceğini gösterdikten sonra, konformist olmayan bağımsız davranışlarını bir erdem olarak görebiliyor. Ayrıca, ortak oluşturulmuş değer yargılarını korumak amacıyla, kurallara uymayan bireyi dışlamakla tehdit eden bir toplum, öyle basitçe hoşgörüsüz, anti-liberal bir toplum olarak değerlendirilemez.

"Kamuoyu: Toplumsal kabuğumuz" başlığı, konunun her iki yönünü de kapsamaktadır. Toplumsal kabuğumuz şu anlama gelir: Kamuoyu bizim toplumumuzu bir kabuk gibi korur, bir arada tutar. Bir ikinci anlamı da şudur: Toplum yüzünden acı çeken birey, aslında kendi toplumsal kabuğundan ötürü acı çeker. Rousseau, kamuoyunu bireyin düşmanı, toplumun da koruyucusu ilan ederken, kamuoyuyla ilgili en önemli şeyi dile getirmedi mi zaten?

XXV
Sonsöz 1980

Okuyucularıma veda etmek hoşuma gitmiyor. Kamuoyu ile politika, kamuoyu ile ekonomi, kamuoyu ile sanat, bilim, din arasındaki ilişki incelendiğinde ve kamuoyu bu kitaptaki anlayıştan daha iyi teşhis edilebildiğinde ve ön tahminlerde bulunulduğunda, okuyucularımla tekrar buluşmayı umut ediyorum.

Uzun süredir bana eşlik eden düşünceler yalnızca bana ait değiller artık. Yalnız başıma dolaştığım bir park gibiydi çalışmam. Yine de tam anlamıyla yalnız sayılmazdım ama. Bana yardım edenler arasında, özellikle de Allensbach Enstitüsü'nde hem asistanım, hem de sekreterim olan Helmtrud Seaton'a teşekkür etmek istiyorum. O olmasaydı bu kitabı yazamazdım sanırım.

Allensbach Kamuoyu Araştırmaları Enstitüsü'nün birçok çalışanı, Enstitü'nün zorunlu araştırma programının tam ortasında, anket formları ve sayım programları konusunda –örneğin, tren testinde– ilk etapta tuhaf gelen isteklerim olduğu halde, bana gerçek bir heyecanla yardımcı oldu. Bu çalışmadaki özel katkılarından dolayı, Enstitü'nün kütüphane ve arşiv

müdürü Werner Süsslin ile Fransızca metinlerin editörlüğünü yapan ve ilginç yorumlarıyla kitaba katkıda bulunan Gertrud Vallon'u da burada özellikle anmak istiyorum. İlk kez Rousseau'nun 1744 yılında Venedik'ten yazdığı mektupta geçen "kamuoyu" kavramını onun sayesinde keşfettim.

Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi İletişim Bilimleri Enstitüsü'nden Christine Gerber'in Jean-Jacques Rousseau, Angelika Tischer'in de Alexis de Tocqueville üzerine yazdıkları master tezlerinin yanı sıra, Dieter Petzolt'un *Öffentlichkeit als Bewusstsein* adlı çalışmasının, özellikle de Luther ile ilgili bölümleri, ayrıca Chicago Üniversitesi'nden Frank Rusciano'nun Machiavelli üzerine yazdığı master tezi bu çalışmamda bana çok yardımcı oldu.

Bana yayımlanmamış kamuoyu ders notlarını veren ve doktora tezini Rousseau'da kamuoyu kavramı üzerine yazan doktora öğrencisi Colette Ganochaud ile temas kurmamı sağlayan Paris V - René Descartes Üniversitesi'nden Prof. Jean Stoetzel'e de teşekkür etmek istiyorum.

Mainz Üniversitesi'nden meslektaşım Hans Mathias Kepplinger'e konumla ilgili heyecanlı yorumları ve bana ilham veren tartışmamız için teşekkür ediyorum. Ayrıca, kısım kısım bu kitabın manüskriptini okuyan tek kişi olan Imogen Seger-Coulborn'a da teşekkür ederim; çalışmamı basılmadan önce onun ellerine teslim etmiş olmam, eleştirel yorumlarına ne kadar çok önem verdiğimi gösterir. Uzun yıllar boyunca, toplumbilim çalışmalarında kamuoyuna yönelik ilgimi benimle paylaştı ve sürekli konumla ilgili mesajlar yolladı. Yeri gelmişken, bana önerilerde bulunan tüm arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma da teşekkür etmek istiyorum. Imogen'in bana yolladığı notlar genellikle birkaç satırdan ibaretti, ama ekte hep titizlikle hazırlanmış bir kaynak listesi vardı. Örneğin: Henry David Thoreau yirmi üç yaşındayken, 1840 tarihli *Journal*'de şöyle yazmıştı: "Yasalara karşı gelmek hep çok kolaydır, ama çöldeki Bedeviler için bile kamuoyuna karşı gelmek imkânsızdır".

1979'dan 1980'e girerken. E.N.N.

XXVI
Yeni Bulgular

Rotterdamlı Erasmus Machiavelli'yi tanımış mıydı? *Suskunluk Sarmalı*'nın 1980'deki ilk baskısında Erasmus'un adına rastlanmamaktadır. Ancak 1989 ilkbaharında Chicago Üniversitesi'ndeki ders notlarımı hazırlarken bu sorunun yanıtını, yani Erasmus'un Machiavelli'yi tanıyıp tanımadığını bir dedektif gibi araştırmaya başladım.

Zaman yelpazesi geçmişe dek uzanıyor

Bunu açıklayabilmek için biraz gerilere gitmem gerekiyor. Bilim adamlarının araştırmalarında başarılı olmaları için meziyetlerinin yanı sıra biraz da şansa ihtiyacı oldukları söylenir. İtiraf etmeliyim ki, kamuoyu kuramı üzerinde çalıştığım ilk yıllarda gerçekten de şanslıydım. Tönnies'in Tocqueville'den yaptığı bir alıntıda suskunluk sarmalının neredeyse eksiksiz bir tanımına rastlamam bir şanstı.[1] O sıralarda Allensbach Enstitüsü'nde asistan olarak çalışan Kurt Reumann'ın, John Locke'un ikinci kitabı *An Essay Concerning Human Understanding* [İnsan Anlığı Üzerine Bir Dene-

me] adlı eserininin, bilim dünyasında pek az dikkate alınan "On other relations" [Diğer ilişkiler üzerine] başlığı altındaki 28. bölümünde geçen, kamuoyuna ya da şöhrete dayanan hukukla ilgili kısmı bana getirmesi de bir şanstı. Fakat bu böyle devam edemezdi. Önemli metinler sistematik olarak taranmalıydı.

Bu amaçla, Mainz Üniversitesi İletişim Bilimleri Enstitüsü'nde bir araştırma formu hazırladık. Anket formu hazırlamak benim mesleğim. Fakat bu kez form insanlara değil, kitaplara yönelikti. Seminere katılan öğrenciler araştırdıkları kitaplarda kamuoyu sözcüğünün geçip geçmediğini, kavramın bu sözcükle mi, yoksa eşanlamlı bir sözcükle mi anıldığını, hangi bağlam içinde, hangi yazarlarla birlikte ele alındığını v.b. tespit etmek için bu formu kullanıyorlardı. Bu formlar(*) yirmi bir sorudan oluşuyordu ve sonraki yıllarda, yaklaşık iki yüz elli yazar kamuoyu hakkında bildikleri her şeyin öğrenilmesi için bu formlar yardımıyla incelendi.[2] Örneğin, *Suskunluk Sarmalı*'nın 1980 baskısında yer alan "Kamuoyu: Toplumsal kabuğumuz" alt başlığını kullanmamdan yıllar sonra, Ernst Jünger'in 1951'de kamuoyundan "zamanın kabuğu"[3] diye söz ettiğini öğrendik. Max Frisch'in 1958 yılında, Frankfurt Kitap Fuarı'nda yaptığı açılış konuşmasında söylediği "kamu, dıştaki yalnızlıktır"[4] sözleri, insanların toplumdan dışlanma korkusunun anahtarını oluşturuyordu. Ancak yıllar sonra Michael Hallemann, insandaki mahcubiyet duygusunu incelemeye başlayıp da bu duygunun içinde yer aldığımız kamunun büyüklüğüne göre arttığını saptadığında, aklıma Max Frisch geldi ve yazarların hissettikleriyle bilimden önde olduklarını düşündüm.

Fakat biz şimdi tekrar Erasmus'a dönelim. 1988 yaz sömestresinde Ursula Kiermeier, Erasmus'un üç metnini hazırladığımız formlar doğrultusunda ele aldı. Bu metinlerden biri de Erasmus'un, daha sonra İmparator V. Karl olacak olan 17 yaşındaki Burgonyalı Karl'a rehber olsun diye 1516'da yazdığı *Die Erziehung eines christlichen Fürsten* [Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi] adını taşıyordu.

Ursula Kiermeier'in Erasmus'un metinlerinden derlediği yanıtları okuduğumda, Machiavelli ile Erasmus'un metinleri arasındaki benzerlik dikkatimi çekti. Werner Ecker de master tezi için aynı formla Machiavelli'yi incelemişti.[5] Gerek Machiavelli gerekse Erasmus, prenslerine kamuoyunu karşılarına alırlarsa, yönetimde başarılı olamayacaklarını söylüyordu. *Suskunluk Sarmalı*'nın 1980 baskısında, Shakespeare'deki Kral IV. Henry'nin kamuoyunun şakaya gelir tarafı olmadığını bilmesini ("*opinion that help*

(*) Bu araştırma formu sayfa 287'de yer almaktadır. (e.n.)

me to the crown") Machiavelli'nin etkisine bağlamıştım.[6] Oysa şimdi de Erasmus'ta, yöneticilerin gücünün sadece "*concensus populi*"ye dayandığını okuyordum. Erasmus, kralı kral yapanın halkın onayı olduğunu söylüyordu. "İnanın bana, halkın lütfundan yoksun kalan, önemli bir yoldaşını kaybetmiş olur".[7] Erasmus ve Machiavelli'nin metinlerinin ayrıntılara varıncaya kadar benzeşmesi gariptir doğrusu. Hükümdarların karşı karşıya kalabilecekleri tehlikelerin sıralaması bile aynıdır: Her ikisi de, kaçınılması gerekenler arasında önce halkın nefretini, sonra da hor görülmeyi anar.

Her ikisi de hükümdarın her şeyden önce, büyük ve erdemli *görünmesinin* önemli olduğunu vurgular. Ancak önemli bir noktada ayrılırlar: Machiavelli, prensin tüm bu erdemlere gerçekten sahip olmasının gerekmediğini, bu erdemlere sahipmiş gibi görünmesinin yeterli olduğunu savunur. Oysa iyi bir Hıristiyan olan Erasmus aksini düşünüyordu. Prens tüm bu erdemleri taşısa ve tüm suçlardan arınmış olsa bile, bu yeterli değildir, önemli olan halkın da onu öyle görmesidir.[8]

Machiavelli ve Erasmus tanışmışlar mıydı, yoksa birbirlerini yazdıklarından mı biliyorlardı? Bu sorunun yanıtını araştırmaya başladım. İkisi de aşağı yukarı aynı yıl doğmuş; Erasmus 1466 ya da 1469'da Rotterdam'da, Machiavelli 1469'da Floransa yakınlarında.

Fakat ikisinin yaşam koşulları birbirinden olabildiğince farklıydı. Erasmus yaşamı boyunca gayrimeşru bir çocuk olmanın acısını çekti. Babası bir rahip, annesi de bir doktor kızıydı. Anne ve babasının erken ölümü üzerine genç yaşta bir manastıra girdikten sonra, önce bir piskoposun sekreteri, ardından da Sorbonne'da bilim adamı olarak hızlı bir kariyer yapmıştı. Ama dünyaya gayrimeşru bir çocuk olarak geldiği için, ne Sorbonne'dan ne de başka bir üniversiteden doktor ünvanı alabilmişti. Nihayet Kuzey İtalya'da, Machiavelli'nin Floransası'na yakın Torino'da doktor ünvanına sahip olabildi.

Kamuoyunun tehdit unsurunu ele alan tüm bilim adamları toplumdan dışlanma deneyimini yaşamışlardır. Sanki insan ancak bu tür deneyimlerden sonra kamuoyu baskısının bilincine varıyor. Tüm Avrupa'nın sahip çıktığı, "hümanistlerin kralı" Erasmus, dışlanmaya katlanmayı öğrenmişti. Erasmus bir yergi yazısında, "*homo pro se*", yani kendi kendine yeten ve başka insanlara ihtiyacı olmayan biri diye suçlandı.

Machiavelli Floransa'da belediye meclisi üyesi olarak güçlü bir mevkide iken düşmüş, hainlikle suçlanarak işkence görmüş, sonra da Floransa yakınlarındaki yoksul çiftliğine sürülmüştü.

Hangi metin önce yazıldı? Machiavelli'nin *Prens*'i mi, yoksa Erasmus'un *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi* mi? Machiavelli eserini daha önce yazmıştı

(1513-1514). Ama ancak 1532'de yayımlandı bu eser. Erasmus ise kitabını 1516 yılında yazmış ve Burgonyalı Karl'a sunulduktan hemen sonra yayımlanmıştı.

Sonunda bilmece çözüldü. Her ikisi de aynı kaynaktan yararlanmış, ikisi de Aristoteles'in *Politika*'sını temel almıştı.[9] Muhtemelen, birbirleriyle hiç karşılaşmamışlardı. Machiavelli ile Erasmus arasındaki garip yakınlıkla ilgilenen az sayıda yazar[10] en azından, bu sonuca varmıştı. Ben bu yazarları bu araştırmam sırasında keşfettim, tıpkı kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde hiç ummadığı halde, daha önceki ziyaretçilerin izine rastlayan bir gezgin gibi.

İngiliz skolastik John Salisbury'nin 1159'da yazdığı *Policraticus* adlı eserinde iki defa Latince olarak "*publica opinio*" ve "*opinio publica*" ifadelerini kullandığını öğrendiğimde, çok da şaşırmadım. Ancak, metni 1927 yılında yeniden yayımlayan İngiliz editör her defasında dipnot düşerek, bu kavramın 12. yüzyılda kullanılmasının ne kadar da kayda değer bir şey olduğunu hayranlıkla vurguluyordu.[11] Ben artık şaşmıyordum, çünkü John Salisbury de hümanizmin ilk döneminde antikçağın klasiklerini okumuş ve "*opinio publica*"nın gücünü bu kaynaklardan öğrenmişti. Bütün bunların anlamı şudur: "Kamuoyu" kavramı, yazının başlangıcından, sözün metne dökülmesinden bu yana, Batı düşün dünyasının önemli bir parçasıdır.

Büyük devlet adamı kamuoyunu tanır

Eski Ahit'te "kamuoyu" kavramına rastlamayız. Fakat nasıl bazı yazarlar kamuoyunu sezgiyle kavramışlarsa, *Eski Ahit*'teki anlatılara bakılırsa, Kral Davut da kamuoyuyla nasıl bir ilişki içinde olması gerektiğini çok iyi biliyordu. Güçlü rakibinin öldürülmesinden ötürü duyduğu üzüntüyü göstermek için (oysa bu cinayeti bizzat Davut'un kendisinin tezgâhladığını ya da bunu onayladığını tahmin etmek çok da zor değildir) giysilerini yırtması, gün batımına kadar oruç tutması, kamuoyunu tüm sözlerden daha çok etkileyen sembolik eylemlerdi.

Kral Davut'un, hükmü altındaki İsrail ve Yahuda kabilelerini birleştirdikten sonra, üzerlerinde on emir yazılı taş tabletlerin bulunduğu sandığı ortak kutsal merkezi vurgulamak amacıyla, "büyük sevinç nidalarıyla ve borazan sesleriyle, zitera ve harplar, davullar, ziller ve simbalom eşliğinde söylenen şarkılarla" Kudüs'e nakletmesi de toplumun bütünleşmesini sağlamayı amaçlayan ustaca bir gösteriydi. Fakat Kral Davut'un bu gösteride, beline bağladığı bir peştemaldan ibaret giysisiyle zıplayıp dansetmesi, kendini herkesin gözü önünde Yehova'nın karşısında alçaltması, kamuo-

yuyla ilişkisinde görkemli bir ritüelin ötesine geçtiğini de göstermektedir. Davut'un karısı, kral Saul'un kızı Mikal, "İsrail Kralı bugün hizmetkârların ve hizmetçilerin önünde, ayaktakımından biri gibi soyunup dökünerek ne kadar da onurlu davrandı" diye alay etmiştir. Kral Davut Saul'un kızına şöyle cevap vermiştir: "Senin gözlerinde alçalmış olabilirim, ama ben bundan daha da çok küçük düşmeye hazırım. Çünkü o zaman sözünü ettiğin o hizmetçilerin gözünde yücelirim". Elbette farklı bir tarzda da olsa, günümüzde bir siyasi liderin "halkın sırtını sıvazlaması" buna çok benzer bir örnek teşkil etmektedir.

Kral Davut'un karısına verdiği yanıttan, ne yaptığını, ne istediğini çok iyi bildiği açıkça anlaşılmaktadır. Davut'un, kralın ölümünden duyduğu üzüntüyü bildirmek amacıyla Amon'a yolladığı iki elçiyle ilgili öykü de kamuoyu açısından yorumlanmamıştır. Oysa burada da yine kamuoyu söz konusudur. Yeni kral Hanun elçilerden kuşkulanır, casus olduklarını düşünür, "elçilerin sakallarının yarısını kestirir, giysilerini de bellerine kadar yırtar ve geri gönderir". *Kitabı Mukaddes*'te hikayenin devamı şöyle anlatılır: "Olan bitenler Davut'a anlatıldığında, elçilerin yanına bir adam gönderdi, çünkü elçiler büyük bir hakarete uğramışlardı. Davut'un elçilere yolladığı haber şöyleydi: 'Sakalınız tekrar uzayana kadar Eriha'da kalın, sonra buraya dönersiniz' ". Davut, elçiler hakarete uğramış ve alay edilmiş vaziyette evlerine ulaşsalardı ve gülünç duruma düştükleri için toplumdan dışlansalardı, bunun nasıl bir etki yaratacağını çok iyi biliyordu. Bu durum sadece elçilerin değil, kendilerini elçi sıfatıyla gönderen kralın da itibarını sarsacaktı.[12]

Kamuoyunun *Eski Ahit*'teki biçimlerini inceleyen Erich Lamp,[13] uzmanların *Kitabı Mukaddes*'teki belirli süreçlerin ne anlama geldiği hakkında hemfikir olmadıklarını söyler. Açıklığa kavuşturulmuş bir kamuoyu kuramının bir faydası da, olayları yeni bir ışık altında görmemizi ve daha iyi kavramamızı mümkün kılmasıdır. Kral Davut'un kamuoyu ile ilişkilerinde selefi Kral Saul'dan ve ardılı Kral Süleyman'dan –onun ardılı talihsiz Rehoboam'dan söz etmeye hiç gerek yok– çok daha dikkatli davranması ilgi çekicidir. Başarılı devlet adamları ve politikacıların kamuoyuna dair yargılarının güvenilirliği araştırmaya değer bir konu olmaz mı acaba?

Daha önce sözü edilen İngiliz skolastik John Salisbury'nin Büyük İskender hakkında söyledikleri ilginçtir. Salisbury, İskender'in gerçekten de büyük bir devlet adamı olduğuna, en çok da, İskender'in kendisi aleyhinde hüküm veren askeri mahkeme karşısındaki tutumunu öğrendikten sonra karar verdiğini söyler. Büyük İskender, hukuki kanaatlerine kendi gücünden daha çok önem verdikleri için yargıçlara teşekkür etmiştir.[14]

"*Opinio publica*" terimini büyük bir doğallıkla kullanan Salisbury, pagan Roma imparatorları arasında neden en çok Trayanus'u beğendiğini şöyle açıklar: "Trayanus, halkla kendisi arasına yeterince mesafe koymamakla suçlandığında, şöyle cevap verir: Ben hükümdar olmadan önce başımızdaki imparatorun nasıl olmasını dilemişsem, aynen öyle bir imparator olmak istiyorum".[15] Oyle görünüyor ki, kamuoyu ile büyük hükümdar arasındaki ilişkide iki tezat unsur iç içe geçer: Karizma ve yakınlık.

Zvi Yavetz, Sezar ve kamuoyu üzerine yaptığı araştırmada, Sezar'ın geniş halk kitleleriyle çok rahat bir ilişki içinde olduğunu anlatır. Buna karşılık, senatörlerle pek geçinemiyordu Sezar. Zvi Yavetz, günümüz tarih araştırmalarında "*existimatio*"nun anlamının ihmal edildiğini düşünmektedir. Yavetz'e göre, sözlükte ün, sanı diye açıklanan sözcüğü Romalılar, günümüzün kamuoyu sözcüğü yerine kullanmışlardır.[16] *Existimatio* –bu sözcük, istatistiksel tahminleri çağrıştırmakta, suskunluk sarmalı kuramındaki istatistikvari tahmin olgusuyla da bir bağlantı kurmaktadır.

Mesleki tecrübelerime dayanarak, başarılı politikacıların, kamuoyunu –hem de hiçbir kamuoyu araştırmasına gerek duymadan– kavramada şaşırtıcı bir yeteneğe sahip olduklarını söyleyebilirim. Belki de tarih, bir de bu bakış açısıyla, devlet adamlarının kamuoyuyla ilişkisi göz önünde bulundurularak yazılmalıdır.

Mainz Üniversitesi'ndeki seminerlerimizde, "literatürde kamuoyu araştırma formu" yardımıyla, devlet adamlarını incelemeye başladık. Örneğin, Richelieu'yü. Richelieu (1585-1642), kralı XIII. Louis'ye yazdığı *Siyasi Vasiyetname* adlı eserinde hükümdarın gücünü dört dallı bir ağaca benzetir: Ordu, sürekli gelir, sabit sermaye ve iyi şöhret. Bu dört dalın en önemlisinin iyi şöhret olduğunu yazar, çünkü imajı iyi olan bir kral, sırf adı sayesinde bile, kötü bir imaja sahip bir kralın ordularından daha çok şey başarabilir. Richelieu böylece, halk üzerinde iyi bir etki oluşturulması gerektiğini ifade etmiş olur. Hükümdarın gücünün kökeni, ağacın köklerini oluşturan halkın "kalbindeki hazine"dir (*"le trésor des coeurs"*). Richelieu ayrıca, dünya kamusundan, "dünyanın kahkahası" (*"la risée du monde"*) diye bir olgudan söz eder ve bu kahkahaların konusu olunmaması için uyarılarda bulunur. Richelieu, düellonun artık nihayet yasaklanması ya da resmi kurumların alım-satımının tekrar yasaklanması gibi siyasi kararların iyi ve kötü taraflarını tartışırken de kamuoyunu göz önünde bulundurur. Burada mantıksal çıkarımlardan ziyade ahlaki etkilerin, "dünyanın kahkahaları"nın önemli olduğunu açıklar.[17] Richelieu, en yeni muhabirlik silahını –ilk gazeteler 1609'da çıkmaya başlamıştır– kullanmakta tereddüt etmez. *Mercure Français* gazetesinde rakipleriyle mücadele etmiş, daha

sonra kendi gazetesini, *La Gazette de France*'ı kurmuştur. Bernd Niedermann, Mainz Üniversitesi'nde bir seminerde sunduğu Richelieu araştırmasını şu coşkulu taleple bitirdi: "Araştırma formlarımızla, Bismarck, Prens Metternich ve Napolyon'u da incelemeliyiz!"

Kamuoyunun desteğini yitiren bir kral, artık kral değildir (Aristoteles)

Sezar kamuoyuna ilişkin sezgilerini yitirmemiş olsaydı, belki de öldürülmezdi. Zvi Yavetz, Sezar'ın İspanyol muhafızlarından neden vazgeçtiğini ısrarla sorar. Sezar Senato'ya bu muhafızların koruması altında gelseydi, katilleri ona saldırmaya cesaret edemeyeceklerdi. Sezar ülkesinden fazla mı uzak kalmıştı? Bu yüzden de kamuoyuna dair sezgilerini mi yitirmişti? Suikastten tam üç gün sonra, Mart ayı ortalarında, Partlara savaş açmayı düşünüyordu. Burada insanın aklına Aristoteles ve Erasmus geliyor: Erasmus prensi uzun süre yurtdışında kalmaması konusunda uyarır, yoksa kamuoyunun nabzını elinde tutmanın mümkün olamayacağını vurgular. Ayrıca, yurtdışında gereğinden fazla kalırsa, halkına yabancılaşacağını söyler. Erasmus'a göre, başarılı bir hâkimiyet, hükümet ile halk arasında kurulacak aile benzeri bir ilişkiye dayanır. Hatta Erasmus, prensi dönemin başka hanedanlardan gelin alma geleneğine karşı da uyarır ve yabancı bir saraydan gelen kadının kralla halkı arasına mesafe koyacağını söyler.

Acaba XVI. Louis Avusturyalı Marie Antoinette ile –ilk başlarda arabasıyla sokaklardan geçerken halk tarafından coşkuyla selamlanan, ama sonraları arabasının göründüğü anda halkın sırtını döndüğü Marie Antoinette ile– evlenmeseydi, Fransız Devrimi'nin gelişimi farklı mı olacaktı?

Marie Antoinette'in acımasızca söylediği iddia edilen "ekmekleri yoksa pasta yesinler" sözlerinin gerçekte nasıl olduğunu Mainz Üniversitesi'nde dört yıl boyunca araştırdık. Ben bu olaya inanmadığımı defalarca söylemiştim. Bir akşam Mainz'dayken Wiltrud Ziegler yanıma geldi ve bu tarihi olayın iç yüzünü keşfettiğini söyledi. Fransa'nın 1780'li yıllarda sıkça yaşadığı açlık yıllarından birinde akşam yemeğine oturulmuştu. Sarayın önündeki meydanda toplanan kalabalık, ekmek diye bağırışıyordu. Marie Antoinette yemek salonunda aranır, ama ekmek bulamaz ve masanın üstündeki pastayı işaret ederek, "ekmek yoksa, neden aşağıdaki yoksul insanlara bu pastayı vermiyoruz?" der.[18]

Marie Antoinette'in sözünün bu şekilde tersine çevrilmesi hayli ustacaydı. Kamuoyuyla uğraşa uğraşa bir duyarlılık geliştirmemiş olsaydım, Marie Antoinette'in bu sözleri gerçekten de söylediğinden kuşkulanma-

yacaktım. Kamuoyu bir kez böylesine düşmanlaştıktan sonra elden ne gelirdi ki? Hele düşmanlık olmayagörsün, atılan her adımı, söylenen her sözü silaha dönüştürmek çok kolaydır.

Homerik kahkahalar

Okuyucularım daldan dala atladığımı düşünebilirler. Doğru; kronolojik bir sıra izlemedim. Benim sıralamam, kamuoyu olgusunun her yönüyle incelenmesidir. Bu açıklamalardan sonra yeniden *Eski Ahit*'e, en eski metinlere dönüyorum. Batı kültürünün en eski edebi metinleri olarak kabul edilen *İlyada* ve *Odysseia* destanları, İ.Ö. 8. yüzyılda Homeros tarafından kaleme alınmadan önce, uzun süre kulaktan kulağa aktarılmışlardır. Tassilo Zimmermann Mainz Üniversitesi araştırma formlarımızla *İlyada*'yı inceledi. Ben burada Zimmermann'ın bu master çalışmasını irdeleyeceğim.

Homeros destanına Troya yakınlarındaki bir sahili anlatarak başlar. Homeros *İlyada*'nın ikinci kitabında, Agamemnon'un Akhaların ordusunu bir araya toplayarak bir konuşma yaptığını, böylece onların kararlılıklarını sınadığını anlatır. Askerleri kışkırtarak, neredeyse dokuz yıldan beri devam eden savaşa, Troya kuşatmasına son verilmesi ve artık eve dönülmesi gerektiğine dair tüm geçerli nedenleri sıralar. Burada, şimdiye dek yalnızca Konrad Lorenz'in betimlediği karga sürülerinin davranışlarına benzer bir şey yaşanır. Kargaların çıkarttığı "gak" ve "gok" sesleri, "ormana" ya da "tarlalara" anlamına geliyordu. Sonunda bir ses baskın çıkıyor ve diğerleri de bu baskın gruba uyuyor, hep birlikte aynı yöne uçuyorlardı.[19]

Askerler ayağa fırlar. Bir kısmı, "haydi gemilere! Haydi eve!" diye bağırırken, diğer kısmı, özellikle de komutanlar, "durun! Olduğunuz yerde kalın! Oturun!" diye bağırırlar. Ortalık karışır, askerlerin bir kısmı, suya indirmek için gemilerin yanına koşmuştur bile. Ancak Odysseus eve gitmek isteyen gruptaki "haydi eve!" diye bağıranlara engel olur ve dayak atarak onları durdurur. Elebaşlardan birini, Thersites'i dışlamayı ve tüm suçu ona yüklemeyi başarır. Thersites günah keçisi olmaya çok elverişlidir: "En çirkin adam oydu ... Bacakları çarpık, bir ayağı topaldı. Omuzları kambur ve göğsü çöküktü; boynunun üzerinde tek tük tüylü sipsivri bir baş yükseliyordu".[20]

Aslında Thersites'in bağırış çağırışına ve öfkesine askerlerin çoğu katılıyordu. Fakat şimdi Odysseus Thersites'le alay ediyor ve homerik kahkahalar tüm askerler arasında dalga dalga yayılıyordu. Thersites kendini yalnız ve dışlanmış hissediyordu, Akhaların ordusu tekrar yerine oturmuş, kuşatmayı sürdürme kararı alınmıştı.

Homeros kamuoyu üzerine tek söz söylemez. Fakat kamuoyu sürecini belirleyen ve bir dışlama tehditi olan "gülme"nin (alay etme, dalga geçme) rolünü çok iyi betimler. Gülmeyi bilimsel bir konu olarak ele alan ortaçağ uzmanı Fransız Jacques Le Goff, İbranice ve Yunancada olumlu, dostça, birlik sağlayıcı gülme ile olumsuz, kötücül, birini dışlayan gülme için iki ayrı sözcük olduğunu söyler. Le Goff daha sonra dil fakiri Romalılarda, bu iki farklı sözcüğün tek bir "gülme" sözcüğüne indirgendiğini yazar.[21]

Böylece biz de dışlama tehditinin araçlarını araştırmaya başladık. Birey, kamuoyu oydaşmasından uzaklaştığını ve toplumun sıcak kucağından dışlanmak istemiyorsa geri dönmenin daha iyi olacağını nasıl anlar? Buna dair pek çok sinyal vardır ama "gülme" önemli bir rol oynar. Kitabın son bölümünde kamuoyu kuramı üzerine son çalışmalar tanıtıldığında, bu konuyu tekrar ele alacağız.

Yazılmamış yasalar

Yunanlılar kamuoyu etkisinin ayan beyan bilincinde olmasalardı, "yazılmamış yasalar"la bu kadar doğal bir ilişki içinde olmazlardı. Aşağıdaki kısım, Anne Jäckel'in "Sosyopsikolojik Kamuoyu Kuramının Işığında Yazılmamış Yasalar" adlı master tezinin ikinci bölümünden esinlenerek kaleme alınmıştır.

Yazılı olmayan yasalar ilk kez Thukydides'in (İ.Ö. 460-400) Peloponnes Savaşı'nı anlattığı eserinde geçer. Söz konusu metin, Atina'nın sonunu getiren savaşın ilk yılında Perikles'in yaptığı konuşmadır (İ.Ö. 431/430). Thukydides, gücünün doruğunda olan Atina'nın tüm ihtişamını bir kez daha gözler önüne sermek için Perikles'i şöyle konuşturur:

"İnsanlarla özel ilişkilerimizde o kadar hoşgörülüyken, kamusal eylemlerimizde bir itaat havası hâkimdir. Özellikle de, haksızlığa uğrayanları koruyan yasalara ve genel yargıya göre ihlal edilmeleri büyük utanç getiren yazılı olmayan yasalara ve otoriteye duyduğumuz saygı, hata yapmamızı önler".[22]

Yunan düşünürlerin daha sonraki eserlerinde de "yazılı olmayan yasalar"dan[23] söz ettiklerine sık sık tanık oluyoruz. Fakat burada söylenebilecek her şeyi zaten Perikles söylemiştir. Yazılı olmayan yasalar, yazıya dökülmemiş yasalardır. Fakat bu onların yazılı yasalardan daha az zorlayıcı oldukları anlamına gelmez, tersine, John Locke'un üç çeşit hukukuyla da ortaya koyduğu gibi, çok daha güçlüdürler.[24]

Yazılı olmayan yasalar salt töreler ve gelenekler demek değildir. Bir şey sırf gelenek olmasından ötürü bireyi o kadar derinden etkileyemez,

onu boyun eğmeye zorlayamaz. Bu ancak –burada yine John Locke'u anımsayalım– yasaların çiğnenmesinin acı verici bir biçimde cezalandırıldığı durumlarda olur. Fakat cezalar hiçbir yasa kitabında yazılı değildir. Bundan bu cezaların gerçekten hissedilmediği sonucunu çıkaranlar, insanın doğasını bilmiyor demektir, der John Locke. Perikles'in sözünü ettiği utanç, ortak kanaatlerinin gücüyle bu tür yaptırımları uygulayan vatandaşların gözünde saygınlığını yitirmek, insanın başına gelebilecek en kötü şeydir.

Yazılı olmayan yasalar ahlaki düzgüler içerir ve bunlara karşı gelmek, ahlak yüklü toplumsal bir tepkiye neden olur. Platon, yazılı olmayan yasalarla yazılı olanlar arasındaki ilişkinin, ruhla beden arasındaki ilişkiyle karşılaştırılması gerektiğini söyler. Ona göre, yazılı olmayan yasalar yazılı yasaları tamamlayan yasalar değil, yasaların temelinin ta kendisidir.

Perikles'e göre, yazılı olmayan yasaları çiğnemek genel yargıya göre utanç getirir. Anne Jäckel 'genel yargı'nın Yunanca metindeki sözcüğü karşılamadığını, bu sözcüğün 'kamuoyu' olarak çevrilmesi gerektiğini söyler. Sözcük, metnin Almanca çevirisinde cümle içindeki bağlamıyla şöyledir: "Genel yargı tuhaf bir biçime sahiptir".[25] Fakat Platon'un yazdığı kaynak metinde, 'dynamis' (*δύναμις*), yani nüfuz, güç, etki sözcüğü geçer. Bu nedenle, İngilizce çevirisi şöyledir: "...*public opinion has an surprising influence*..." [kamuoyu şaşırtıcı bir etkiye sahiptir).[26]

Burada alıntıladığım bölümde, Anne Jäckel, eskiçağ dilbilimcilerinin "yazılı olmayan yasalar" kavramı hakkındaki tartışmalarına da yer vermektedir. Jäckel Yunanca kaynak metinleri temel alır. Bundan ötürü, Platon'un kamuoyu ile susmak arasındaki ilişkiyi gerçekten de dile getirdiğinden, bunun Platon'a sonradan mal edilmediğinden emin olabiliriz. "Platon bu bölümde, kamuoyunun gücünün yazılı olmayan yasaları oluşturduğuna ve koruduğuna parmak basmakla kalmaz, kamuoyunun etkisini tam olarak nasıl gösterdiğini de açıklar: Kamuoyu kendisiyle uyum içinde olmayan görüşleri susturur, çünkü hiç kimse yazılı olmayan bir yasayla örtüşmeyen herhangi bir görüşü, bırakın söylemeyi, 'aklından geçirmeye bile' cesaret edemez".[27]

Özel yaşam-kamusal yaşam: Michel de Montaigne

Seminerlerde bazı öğrenciler ısrarla konuya yeniden dönerek, geçmiş yüzyıllarda kamuoyunun yalnızca küçük bir seçkin gruba, üst tabakaya ait bir olgu olduğunu savundular. Fakat Montaigne'in *Denemeler*'inin 1588 baskısında bunun pek de doğru olmadığını görebilirlerdi.

Zaten *Denemeler* her halükarda okunmalıydı, çünkü öğrencilerin çoğunu kamuoyu kuramından daha çok ilgilendiren bir soruya yanıt veriyordu: Kamuoyu nasıl değiştirilebilir?

Montaigne'in bu konuda bir tavsiyesi vardır. Daha doğrusu, Platon'dan bir alıntı yapmış, hatta "*l'opinion publique*" [kamuoyu] ifadesini kullanmıştır. 16. yüzyılın sonunda bu ifade öyle eşsiz bir şey ki, master ve daha sonra doktora tezi için bizim soru formlarımızı kullanarak Montaigne'de kamuoyu kuramını inceleyen Michael Raffel'ın ilk kamuoyu kavramını Montaigne'de bulduğuna yıllarca inandık.[28] Sonradan, kavramın çok daha önce de kullanıldığını keşfettiğimizde, Raffel bu varsayımından üzülerek vazgeçmek zorunda kaldı.

Okuyucular bizim 'kamuoyu' sözcüğünün ilk ortaya çıkışına bu kadar çok önem vermemize şaşırabilirler. Aşırı titizlikten değil elbette. Kamuoyunu daha iyi kavrayabilmek için, kavramın ilkin nasıl ve hangi bağlamlarda, hangi gözlemler sonucu kullanıldığını bilmenin önemli olduğunu düşündük: Tıpkı yetiştiği yer incelendiğinde, bir bitki hakkında daha fazla bilgi sahibi olunması gibi.

Ve bu düşünce doğrulandı da. Montaigne 1588 tarihli *Denemeler*'inde kolektif-tekil "*l'opinion publique*" kavramını iki kez kullanmıştır. Kamuoyu kavramıyla ilk kez, Montaigne'in antik dönem yazarlarından neden bu kadar çok alıntı yaptığını açıkladığı bölümde karşılaşıyoruz: "Kamuoyunun hatırı için ödünç aldığım bu hazineyle ortaya çıkıyorum".[29] Montaigne kamuoyu kavramını ikinci kez, –ki buradan önemli sonuçlar çıkarılabilir– insanın gelenekleri ve ahlaki değerleri nasıl değiştirebileceğini ele aldığında da kullanır. Platon'un oğlancılığı uğursuz bir tutku olarak gördüğünü söyler. Platon, bu durumla baş edebilmek için oğlancılığın kamuoyu tarafından yargılanmasını önermiştir. Yazarlardan bu kötü tutkuyu eleştirmelerini ve lanetlemelerini, böylece bir kamuoyu oluşturmalarını talep etmiştir. Başlangıç aşamasında halktaki yaygın kanaate aykırı davranmış olsalar da, bu görüşün kısa zamanda köleler ve özgür vatandaşlar, kadınlar ve çocuklar arasında yaygınlık kazanacağını öne sürmüştür.[30] Platon'un bu düşüncelerinden, kamuoyunun ancak önemli şahsiyetlerin, en iyisi şairler ve sanatçıların öncülüğü altında değiştirilebileceği sonucunu çıkarıyoruz. Elbette onları başkalarının da izlemesi gerekir. Sesleri o kadar gür çıkmalı ki, herkes bu yeni kanaati çoğunluğun kanaati ya da yakında çoğunluğun paylaşacağı bir kanaat olarak görmelidir. Zaten Platon şunu da söyler: İnsanlığın sözcüleri, yani sanatçılar tarafından harekete geçirilen bu süreç zamanla köleler ve özgür insanlar, kadınlar ve çocuklar, nihayet tüm vatandaşlar arasında yaygınlaşacaktır.

Demek ki Platon gelenek, değer yargıları, görgü ve edep gibi düzgülerin toplumda kök salabilmesi için –insanlar tarafından dışlanma riski göze alınmadan ihlal edilemeyecek bir duruma gelebilmesi için– sınırlar içine hapsedilmemesi, eğitimli küçük bir sınıf ve seçkin çevrelerle sınırlandırılmaması gerektiğini biliyordu. Bu düzgülerin sınırlarını yalnızca zaman ve mekân belirleyebilir. Bunlar, belirli bir yerde, belirli bir zamanda yaşayan herkes için kayıtsız şartsız geçerli olmalıdırlar.

Platon'un bu düşüncelerinin Montaigne'i bu kadar etkilenmesinin çok iyi bir nedeni vardı. Montaigne (1533-1592) kamuoyunun gücünü hissettiği üç ayrı deneyim yaşamıştır.

Bu deneyimlerden ilkini aile içi ilişkilerde edinmiştir. Ortaçağ boyunca geçerliliğini koruyan kesin sınıf ayrımları sarsılmış, soylu olmayan ama zengin vatandaşlar yeni bir grup oluşturarak, soylular tarafından eşit tanınmayı talep etmişlerdir. Buradaki mücadele, –her sınıfın hangi kürkü giyeceği, hangi takıyı takabileceği ve hangi kumaşları kullanabileceği gibi– kılık kıyafet, statü işaretleri, kısacası, kamuda açıkça görülebilen yaşam tarzları için verilen bir mücadeleydi. Montaigne bu çatışmaya yakından tanık oldu. Babası, boya ve şarap ticareti yaparak zengin olmuş bir adamdı. Montaigne şatosunu satın almış, soyadının ardına 'de Montaigne'i eklemişti. Montaigne'in *Denemeler*'de de sık sık andığı simge, işaret ve yeni davranış biçimlerine karşı geliştirdiği keskin dikkatin nedeni, ailesinden aldığı eğitimdir.

Montaigne'i derinden etkileyen bir diğer olay ise din alanında yaşanan değişimdi. Luther'in 1517'deki Reform öğretisi nedeniyle Katoliklerle Protestanlar arasında çıkan din savaşları, Fransa'ya da sıçramıştı (1562-1598). Montaigne, Parlamento üyesi olduğu memleketi Bordeaux'nun çok huzursuz, çelişkilerin hâkim olduğu bir yere dönüşmesinden yakınıyordu. Etrafı dikkatle gözlemlemek, hangi tarafın daha güçlü olduğunu kestirip davranışları ona göre ayarlamak çok önemliydi. Ne de olsa, 1572 yılında 23 Ağustos'u 24 Ağustos'a bağlayan ünlü Sen Bartolomeo gecesinde Paris'te 4000, Fransa'nın diğer bölgelerinde de 12.000 Protestan öldürülmüştü.

Montaigne'in 38. doğum gününde, 28 Şubat 1571'de toplumdan çekilme kararı almasının nedeni bu koşullar olsa gerek. Montaigne Şatosu'nun kulesindeki kütüphane kapısının üzerinde yer alan yazıtta, hayatta geriye kalan günlerini burada insanlardan uzak ve sakin bir biçimde geçirmek istediği yazılıdır. Ünlü *Denemeler*'i orada yazmış, fakat sonra yine topluma geri dönmüştür. 1851'de Bordeaux belediye başkanı olmuş ve diplomatik görevler nedeniyle Avrupa'da sık sık seyahate çıkmıştır. Bu nedenle Montaigne, kamusal ve özel varoluş arasındaki karşıtlığın iyice bilincine varmasının yanı sıra, kanaatlerin farklı ülkelerde farklı bir ger-

çekliğe sahip olduğunu da gözlemlemişti. "Nasıl bir gerçek bu?" diye sorar Montaigne, "bir yerde doğru olan, başka bir yerde yalan sayılıyor".[31] Böylece, Montaigne, belirli bir süre boyunca toplumda geçerli gerçeklik olarak görülen, zaman ve mekâna bağlı genel kanaatler olduğunu saptar. Bu gerçekliğin tek meşruluk kaynağı, kendinden başka bir seçenek tanımaması ve zorunlu olmasıdır: "... etrafımızda her gün gördüğümüz fikirler, görüşler ve alışkanlıklar dışında bir gerçeklik ve sağduyu ölçütüne sahip olamamamız gibi..."[32]

Montaigne toplumla fazla iç içe olduğu bir dönem ve tamamen inzivaya çekildiği bir dönem arasında gidip geldiği için, eserinde "kamu"nun, "dıştaki yalnızlığın", insanı toplumla temas eder etmez yargılayan o mercinin büyük kâşifidir. Montaigne şunları yazarken, varoluşunu bilinçli olarak ikiye böler: "... bilge insan içsel olarak ruhunu bu keşmekeşten korur ve şeyleri özgürce değerlendirebilmesi için özgür bırakır, ama dışsal olarak geleneksel biçim ve tavırlara uymak zorundadır".[33]

Montaigne için kamu, bireyin düşmanı olan uzlaşmanın hükmettiği bir alandır. "Alışageldiğimiz davranışlarımızın bin tanesinin içinden bir tanesi bile bize özgü değildir".[34]

Montaigne çok güçlü bir biçimde duyumsadığı kamu için bir sürü kavram üretir. Bilebildiğimiz kadarıyla, "*le public*" [kamu] sözcüğünü dile yerleştirmiş ve "*l'opinion publique*" kavramının yanı sıra –ki biz Montaigne'in bu kavramı Cicero,[35] İspanyol din sapkını piskopos Priscillanus[36] ya da John Salisbury'de okuyup okumadığını bilmiyoruz– "*l'opinion commune*" [ortak kanaat], "*l'approbation publique*" [kamu onayı] ve "*révérence publique*"[37] [kamusal saygınlık] gibi kavramları da kullanmıştır.

Montaigne tarafından defalarca kullanılan "*l'opinion publique*" kavramı neden o dönemde dile yerleşmedi de, ancak yüz elli yıl sonra Rousseau'da karşımıza çıktı? Michael Raffel bu konuda şunları yazmaktadır: "Belki burada Etienne Pasquier'nin bir mektubu bize biraz yardımcı olabilir..." Pasquier, Montaigne'in alışılmadık sözcükler kullanmasından şikayet eder ve "eğer yanılmıyorsam, bu sözcükleri 'moda' haline getiremeyecektir" der.[38] Gerçekten de, "*l'opinion publique*" kavramı ancak 18. yüzyılda Fransız Devrimi'nden önce moda olabildi.

O zamandan beri de kullanılmaya devam edildi. Fakat daha sonraki iki yüz yıl boyunca bir tür sahipsiz mala döndü. Bu sahipsizlik, Harwood Childs 1965 tarihli *Public Opinion* adlı eserinde elli kamuoyu tanımını derleyene kadar sürdü. Bu tanımların bir tanesi bile, antik Yunan'da bilinen bir gerçeği, kamuoyunun cezalandırılmadan karşı gelinemeyecek bir güç olduğunu vurgulamıyordu.

Nibelungenlied'de kamuoyu kavramı

Mainz'da araştırma formlarımızla metinleri taramaya devam ettik, tıpkı bir ormanda iz sürer gibi. Kamuoyunun etki biçimlerini yalnızca uzak geçmişteki Yunanlılarda değil, Homeros'tan neredeyse iki bin yıl sonra yazıya dökülen *Nibelungenlied*'de de bulduk.

Nibelungenlied'de 'kamu' sözcüğü yalnızca tek bir yerde, bu olağanüstü trajedinin yaşanmasına neden olan sahnede geçer. Bu sahne, "14. macera"da yer alır: Kraliçe Kriemhild ve Kraliçe Brünhild kilise kapısında, kimde öncelik hakkının olduğu konusunda kavga etmektedirler. Kilisenin önündeki meydan çok kalabalıktır, günümüzde de iki kraliçenin geleceği duyulsa, meydan aynı şekilde dolardı. Sonra ağız dalaşı başlar. Kraliçe Kriemhild, Kraliçe Brünhild'e hakaret ederek, gerdek gecesi kocası Gunther ile değil, Siegfried ile yattığını söyler. *Nibelungenlied*'de Kraliçe Kriemhild'in Kraliçe Brünhild'e "milletin önünde", yani kamu önünde hakaretler yağdırdığı yazar.[39] Ün, kamuoyu gibi olguların, geçmiş dönemlerde yalnızca üst tabakanın işi olduğunu kim iddia edebilir?

1641 tarihli bir karikatür

David Hume "hükümet kanaatlerden başka bir şeye dayanmaz" derken durumu ne de güzel ifade etmiştir. Gerçekte Hume yalnızca, tıpkı Machiavelli, Erasmus ve *Politika*'yı okuyan diğer kişiler gibi Aristoteles'in iki bin yıl önce söylediği sözleri tekrar etmiştir.

17. yüzyıldaki iki İngiliz devriminden sonra David Hume kamuoyunun hâkimiyeti düşüncesini çok doğal bulmuş olsa gerek. Kral I. Charles'ın kafası kesilerek idam edilmesinden sekiz yıl öncesine ait bir İngiliz karikatürü, "The World is Ruled and Governed by Opinion"[40] [Dünyaya Kamuoyu Hükmeder, Dünya Kamuoyuyla Yönetilir] başlığını taşımaktadır. Bu karikatür o dönemde bile kamuoyuna dair ne çok şeyin keşfedildiğini –bir harita gibi– ortaya koymaktadır.

Genç soylu ağacın tepesinde oturan Kamuoyu'na, "elinin üstünde duran ve beyaz dışında her renge girebilen bukalemunun anlamı nedir?" diye sorar. Kamuoyu, "kanaatlerin gerçeklik dışında her yöne gidebileceği anlamına gelir" diye yanıtlar.

Genç soylu, "köklerinden fışkıran yeni sürgünlerin anlamı nedir?" diye sorar. Kamuoyu, "bir kanaattan bir sürü kanaat türediği ve bunlar sonsuzluğa yayılana dek propaganda yapıldığı anlamına gelir" der.

THE WORLD IS RVLED & GOVERNED by OPINION.

Vulgar Who art thou Ladie that aloft art set
In state Maiestique this faire spredding
Vpon thine head a Towre-like Coronet.
The Worldes whole Compasse [illegible]

Opinio I am OPINION who the world do sway
Wherefore I beare it on my head that hie
LBABELS meaning my confused waie
The Tree so shaken my vnfolded Bowre

Vulgar What meaneth that Chameleon on thy fist
That can affrume all Coullors saving white

Opinio OPINION thus can everie waie shee list
Transforme her self save into TRVTH.

Vulgar And Ladie whie the Trunke which from so hie
Is shaken of with everie lillie wind
Like Booke and papers this amuseth me
Beside thou seemest (veiled) to bee blind

Opinio Tis true I cannot see cleare IVDGMENTS eies
Through self CONCEIT and haughtie PRIDE
The fruits thoes idle bookes and libells bee
In everie streete on everie stall you find

Vulgar Cannot OPINION remedie the same

Opinio Ah no then should I perish in the throng
Oth giddie Vulgar, without feare of home
Who censure all things bee they right [illegible]

Vulgar But Ladie deare whence came at first [illegible]
Or why doth WISEDOME suffer it to grow
And whats the reason its farre reaching [illegible]
Is watered by a selfie Foole below

Opinio Because that FOLLIE giveth life to these
That retaile the fruites of idle Aire
Soth now all Rumors utter what they please
Toth loathing loading of each Mart and Fare

Vulgar And why those seedlings from the roote that rise
In such abundance of OPINIONS tree

Opinio Cause one Opinion many doth devise
And propagate till infinite they bee

Vulgar Adieu sa vaine Ladie till againe wee meete

Opinio But when shall that againe bee I entreate Ladie tell

Opinio Opinions found in severe house and streete
And going ever never in her waie

VIRO CLA. D. FRANCISCO PRVLEANO D: MEDICO. OMNIVM BONARVM. AR
tium et Elegantiarum Fautori et Admiratori summo. D D D. *Henricus Peacham*

THE WORLD IS RULED & GOVERNED BY OPINION

Engraved by Wenceslas Hollar, 1641

British Museum Catalogue of Satirical Prints, 272.

Kaynak: William Haller, *Tracts on Liberty in the Puritan Revolution 1638-1647*, cilt 1, Commentary, New York, Octagon Books Inc. 1965.

Genç soylu, "peki her rüzgâr estiğinde tependen aşağı dökülen meyvelerin, bu gazete ve kitapların anlamı nedir –üstelik de gözlerin bağlı, kör olduğun halde?"

Bu soruya verilen yanıt Platon'un daha önce açıkladığı noktaya parmak basmaktadır: Kamuoyu köleleri ve özgür vatandaşları, kadınları ve çocukları, tüm vatandaşları kapsar. Kamuoyunun meyveleri gazeteler ve kitaplar sadece yüksek tabakanın işi değildir. Bunlarla her sokakta, her vitrinde karşılaşılır. Diyaloğun son iki cümlesinde tekrar vurgulanır: Bunlar her evde, her sokakta, her yerde bulunur.

Peki kamuoyu gibi kapsamlı bir olguyu neden bir "*sillie Foole*" [aptal bir kaçık] sulamaktadır? Çünkü ancak bir aptal ona gerçekten can verebilir. Günümüzde kamuoyunu hangi aptalların suladığını düşünmek hayal gücümüze kalmıştır.

Apolitik Almanya'da uzun süre kamuoyu diye bir kavram yoktu

Alman siyasal kültürü kamuoyuna özel bir ilgi göstermemiştir. Kamuoyu kavramı İngilizce, İtalyanca ve Fransızcadan çok sonra, üstelik de doğrudan Fransızcadan çevrilerek Almancaya girdi: "*Öffentliche Meinung*". Uzunca bir süre, Klopstock'un 1798 tarihli *An die öffentliche Meinung* [Kamuoyu'na] *od*unda, bu kavramı Almancada kullanan ilk yazar olduğunu düşündük. *Suskunluk Sarmalı*'nın 1980 baskısında, kamuoyuna dair elimizdeki en eski kullanımın Wieland'ın 1798 tarihli *Gespräche unter vier Augen* [Başbaşa Konuşmalar] adlı eserinin "Über die Öffentliche Meinung" [Kamuoyu Üzerine] başlıklı bölümüydü. Ancak daha sonra, Almancada ilk kez 1777 yılında İsviçreli Johannes von Müller'in "*öffentliche Meinung*" kavramını kullandığını keşfettik.[41]

Tarihçi ve kamu yönetimi uzmanı Johannes von Müller –bugün artık siyaset bilimci ve iletişim bilimci diyoruz– Almanya'nın birçok kentinde konferanslar veren ve siyasi danışman olarak davet edilen iyi bir hatipti. Johannes von Müller kamuoyu kavramını gittiği her yere yaymış olsa gerek.

Herkesin gözü önünde - herkesin duyabileceği şekilde

Bugün bile bazı kavramların çevirisinde zorluk yaşanıyor. *Suskunluk Sarmalı*'nın 1980 baskısının İngilizce çevirisinde de bu sorunlarla karşılaştık. Örneğin, "*Öffentlichkeit*" [kamu] kavramının sosyopsikolojik bağlamı içinde, yani bireyin herkes tarafından görülüp yargılandığı, ününün ve popülerliğinin tehlikede olduğu bir durum, bir yargı mercii olarak

çevrilmesinde zorlandık. *Öffentlichkeit*'ın sosyopsikolojik anlamı ancak bir dil kullanımı içinde ortaya konulabilmektedir. "*İn aller Öffentlichkeit*"(*) ifadesi burada neyin söz konusu olduğunu bize anlatır. Örneğin, hiç kimse bir konserin "*in aller Öffentlichkeit*" gerçekleştiğini söylemez. Latincede bile aynı yan anlama sahip bir "*coram publica*" ifadesi vardı.

Mainz'da yine araştırma formlarımız yardımıyla incelediğimiz Fransız hümanist yazar, Erasmus'un çağdaşı François Rabelais büyük bir doğallıkla "herkesin gözü önünde", "dünyanın gözü önünde" ifadelerini kullanıyor ve bunun için "*publiicquement*"[42] kavramını kullanıyordu. 20. yüzyılda bile bu 'herkesin önünde', bu '*publicquement*' sözcüğünün İngilizceye çevrilemediğini görmek bizim için büyük sürprizdi. Chicago'daki meslektaşlarım ve öğrencilerimle haftalarca tartışarak bir çözüm bulmaya çalışmıştım ama çabalarımız bir sonuç vermemişti. Bir gün New York'ta takside giderken, şoför haberleri dinlemek üzere radyoyu açtı. Ben pek kulak kabartmıyordum. Spiker bir haberi "*the public eye has its price*" [herkesin gözü önünde olmanın bir bedeli vardır] diye bitirdi. Yerimden fırladım. Çeviri için aradığımız ifade buydu işte. *In aller Öffentlichkeit - the public eye* - herkesin gözü önünde. Bu ifade, Almancadaki "*Öffentlichkeit*" kavramının sosyopsikolojik anlamını tam olarak karşılaşıyordu: Herkes tarafından görülmek.

Mainz seminerinde Gunnar Schanno kökeni 1791 yılında Edmund Burke'de buldu.[43] Burke yalnızca "*public eye*"dan değil, "*public ear*"dan da söz ediyordu. Biz bunu şöyle çevirdik: Herkesin duyabileceği şekilde. Bu sözcükler tam isabetti. Burke'ün bu kavramları hangi bağlamda kullandığı da hayli ilginçti. Burke, doğuştan aristokratların özelliklerini sayarken, onların kendilerini çok küçük yaşlardan itibaren kamunun eleştirilerine maruz kalmaya alıştırdıklarını da söyler: *The public eye*. Burke devam eder: "*To look early to public opinion*" [kamuoyunun erkenden farkına varmak]. Zamanında Erasmus ve Machiavelli de prenslere bunu öğretmişlerdi: Kamudan gizlenilmemeliydi, herkes tarafından görülebilir olunmalıydı.[44]

Walter Lippmann'ın ilham kaynağı Nietzsche

19. yüzyıl Alman yazarlarının kamuoyu üzerine yazıları ve insanın toplumsal doğası üzerine tasvirlerinin büyük bölümü henüz keşfedilmemiş olsa gerek. Kurt Braatz'ın, Harwood Childs'ta 19. yüzyılın ortalarında yaşamış bir yazarın adına rastlaması da bir tesadüftü. Bu yazar Almanya'da

(*) Milletin içinde:, herkesin önünde (e.n.)

tamamen unutulmuşa benziyordu, çünkü 20. yüzyılın ilk yarısının ne önde gelen kamuoyu kuramcısı Ferdinand Tönnies ne de önde gelen tarihçisi Wilhelm Bauer ondan söz etmişti.

Söz konusu yapıt, Carl Ernst August Freiherr von Gersdoff'un 1846 yılında yayımlanan bir kitabıdır. Von Gersdorff ömrü boyunca Prusya Senatosu üyeliği yapmış, "Ueber den Begriff und das Wesen der oeffentlichen Meinung. Ein Versuch" [Kamuoyu Kavramı ve Kamuoyunun Özü Üzerine. Bir Deneme] adlı teziyle felsefe doktoru ünvanını almıştı. Childs muhtemelen, 1930'lu yıllarda Almanya'da üniversitede okurken bu eserle karşılaşmış, fakat ancak 60'lı yılların ortasında yayımladığı *Public Opinion*'da bu kitabı referans olarak vermiştir. Kurt Braatz Nietzsche'ye özel bir ilgi duyduğu için, Carl Ernst August Freiherr von Gersdorff ile Nietzsche'nin arkadaşı ve sekreteri Carl von Gersdorff'un isimleri arasındaki benzerlik dikkatini çekmişti.

Braatz araştırmaları sonucu, Nietzsche'ye özellikle de 1872/73 yıllarında, *Unzeitgemässen Betrachtungen* [Zamansız Düşünceler] adındaki eserin yazılmasında yardımcı olan genç adamın, kamuoyu üzerine yazan Carl Ernst August Freiherr von Gersdorff'un oğlu olduğunu ortaya çıkardı. Ne bu eserin ne de babanın adını ansa da, Nietzsche'nin bu yıllarda kamuoyuyla ilgilenmeye başlaması ve yazılarında kamuoyundan sık sık söz etmesi dikkat çekicidir. Kurt Braatz, Nietzsche'nin kamuoyu olgusuna özel bir ilgi duyduğundan emin olmak için, Nietzsche'nin özel kütüphanesinin de korunduğu Weimar'daki Nietzsche Arşivi'ne yazarak, belirli yazarların kamuoyuyla ilgili düşüncelerinin altının çizilip çizilmediğinin ya da sayfa kenarlarına not düşülüp düşülmediğinin araştırılmasını rica etti. Weimar'dan gelen yanıt Braatz'ın düşüncelerini doğrular nitelikteydi. Braatz, baba von Gersdorff'un yapıtıyla Nietzsche'nin kamuoyu üzerine yazdıklarını sistematik olarak karşılaştırınca, von Gersdorff'un sosyopsikolojik açıdan duyarlı fikirlerinin çoğunun Nietzsche tarafından benimsendiğini ortaya koyabildi.[45] Von Gersdorff kamuoyunu bugün bizim gördüğümüz gibi betimler: "Benim anladığım anlamda bir kamuoyu, insanların tinsel yaşamında daima vardır... İnsanlar toplumsal bir yaşam sürdükleri sürece... Bu nedenle, kamuoyunun var olmaması söz konusu edilemez, ne ortadan kalkabilir ne de yok edilebilir; o, *her zaman her yerdedir*". Ona konu bakımından hiçbir sınırlama getirilemez ve en iyi şöyle tanımlanabilir: "Bir halkın döneminin toplumsal konularına atfettiği ve tarihe, gelenek ve göreneklere dayanan, yaşamdaki çatışmalarla yaratılan, sürdürülen ve dönüştürülen değerlerin ortaklığıdır". "Ayrıca, kesin olan şudur ki, kamuoyu bir halkın ortak mülkiyetidir".[46]

Braatz, Nietzsche'nin kamuoyu üzerine düşüncelerini incelerken, 1980 tarihli *Suskunluk Sarmalı* yayımlandığı sırada henüz bilinmeyen bir sürü bağlantı ortaya çıkardı. Braatz, daha sonra Edward Ross sayesinde dünya çapında bilimsel kariyer yapacak olan "toplumsal denetim" kavramının, ilk kez 1879 yılında Herbert Spencer[47] tarafından kullanıldığını da bulguladı.

Walter Lippmann'ın 1922'de yayımlanan *Kamuoyu* adlı eserinin büyük ölçüde Nietzsche'den esinlendiğini artık biliyor olmamız, Lippmann'ın kitabına duyduğumuz hayranlığa gölge düşürmez. Bu esinlenmenin izleri stereotiplerin (klişelerin) taşıdığı kamuoyu aracı rolünden, gözlemin gözlemcinin bakış açısı tarafından belirlenmesine kadar her alanda ortaya çıkmaktadır. Nietzsche bunu şu cümleyle özetler: "Yalnızca *tek* bir perspektiften bakış, yalnızca *tek* bir perspektiften kavrayış vardır".[48] Zaten büyük harfle başlayan "Kamuoyu" ile küçük harfle başlayan "kamuoyu" arasındaki ince ayrım da Lippmann'ın değil, Nietzsche'nin fikridir.

XXVII
Bir Kamuoyu Kuramına Doğru...

30'lu yılların ortasında, 1936 Amerika başkanlık seçim sonuçları tahminleri üzerine yapılan temsili kamuoyu araştırma yönteminin ilk uygulamadan yüzünün akıyla çıkması, heyacanlı beklentilere neden oldu. Birkaç ay sonra da üç aylık *Public Opinion Quarterly* dergisinin ilk sayısı, Floyd H. Allport'un "Bir Kamuoyu Bilimine Doğru" adlı giriş yazısıyla yayımlandı. Yirmi yıl sonra 1957 yılında Herbert H. Hyman da aynı iyimser tonda, *Public Opinion Quarterly* dergisine "Bir Kamuoyu Kuramına Doğru" başlıklı makalesini yazdı.

Public Opinion Quarterly dergisinde –1970 yılında– üçüncü kez yine aynı anahtar sözcükler sarf edildiğinde artık bir sabırsızlık hissediliyordu. *American Association for Public Opinion Research*'ün [Amerikan Kamuoyu Araştırmaları Derneği] 25. yıllık konferansının protokolü "Bir Kamuoyu Kuramına Doğru" adlı oturumla ilgili bir rapor da içeriyordu. Başlıca konuşmacılar, Chicago Üniversitesi'nden iki profesör –psikolog Brewster Smith ve siyaset bilimci Sidney Verba– idi. Psikolog Smith şu açıklamalarda bulunmuştu: "Bilim, bireylerin toplumsal ve siyasal sonuçlar yaratmak

amacıyla kanaatlerini nasıl ifade ettikleri sorusuna henüz eğilmemiştir. Kamuoyu konseptinin her bölümünde karşımıza çıkan dillendirme sorunu,... siyaset bilimi ve toplumbilim açısından büyük önem taşımaktadır". Siyaset bilimci Verba'nın açıklaması ise şöyleydi: "Siyasi kamuoyu araştırmalarının büyük bir bölümü, kitlelerin tutum ve kanaatleri ile önemli siyasi sonuçlar arasındaki ilişkiyi ele alan makro siyaset kuramının gelişimi açısından bir anlam taşımamaktadır. Bunun en önemli nedeni, kamuoyu araştırmalarının analiz birimi olarak genellikle birey üzerinde yoğunlaşmasıdır..."[1]

Temelde her iki bilim adamı da aynı soruya yanıt arıyordu: Ampirik toplumsal araştırmalarla saptanan bireysel kanaatlerin toplamı nasıl "kamuoyu" denen o müthiş siyasi güce dönüşebiliyordu?

Kamuoyuna karşı duyarlılık yok

Bu sorunun cevabı uzun süre bulunamadı, çünkü kimse müthiş bir siyasi güç peşinde değildi. Harwood Childs'ın *Public Opinion* adlı kitabının meşhur ikinci bölümünde topladığı elli kadar kamuoyu tanımının çoğunda sapla saman birbirine karışıyordu.

"Kamuoyu, mülakat koşullarında, bir metinde kesin olarak belirtilen soru ve ifadelere halkın gösterdiği tepkilerden oluşur".[2]

Ya da: "Kamuoyu herhangi bir şeyin adı değil, sıklık dağılımına göre düzenlenen istatistiklerde dikkat ya da ilgi uyandıran bir dizi durum ya da oran olan 'herhangi bir şeyin' sınıflandırmasıdır".[3]

Istatistiki düzenlemelere göre sıklık dağılımı: Bunlar nasıl olur da bir hükümeti düşürebilir ya da bireyleri korkuyla doldurabilir ki?

Suskunluk sarmalı demokrasi ideali ile çelişiyor

İlk olarak 1972'de Tokyo'daki Uluslararası Psikologlar Konferansı'nda sunulan suskunluk sarmalı kuramının, kamuoyu kuramında bir gelişme olarak algılanmaması ve sevinçle karşılanmaması çok anlaşılır bir durumdu. 1980'de Almanya'da, 1984'te Amerika'da yayımlandığında da durum değişmedi. Çünkü demokrasi kuramının siyasi ideali olan ergin insan, burada tanınmayacak hale gelmişti. Klasik demokrasi kuramında kamuoyu karşısında duyulan korkuya –gerek hükümetin gerekse bireyin duyduğu korkuya– yer verilmemişti. Bireyin toplumsal doğası, toplumları neyin bir arada tuttuğu sorusu ve sosyopsikoloji, demokrasi kuramının kafa yoracağı konular değildi.

Mainz Üniversitesi'nden Wolfgang Donsbach ile Kuzey Carolina Üniversitesi'nden Robert L. Stevenson'dan oluşan bir Alman-Amerikan araştırma ekibi, suskunluk sarmalının hipotezlerini Kuzey Carolina Üniversitesi İletişim Enstitüsü'nün anketleriyle sınadı. Kürtajla ilgili tartışmalı bir yasal düzenleme konusunda bir cephenin susma eğilimi gösterdiğinin doğrulandığını gördülerse de, pek karamsar bir noktaya vardılar: Suskunluk sarmalı kuramı bilimsel olarak nasıl savunulabilirdi ki? Kuramın savlardan oluşan uzun bir nedensel ilişkiler zincirinden ibaret olduğunu yazdılar. "Zincir, sosyopsikolojik dışlanma korkusu değişkeniyle başlamakta, mikrososyolojik açıdan konuşma ve susma eğilimiyle, makrososyolojik açıdan da toplumsal sistemin bütünleşmesiyle bitmektedir".[4] Donsbach ve Stevenson'a göre, zincirin her halkası eleştiriye maruz kalabilir. Ayrıca, kuram çok farklı bilimsel alanlara ait tezleri bir araya getirmektedir, oysa bilim geleneğine göre bu tezler ayrı ayrı ele alınmalıdır; örneğin, davranış ve tutum kuramı, iletişim kuramı ve toplum kuramı üzerine hipotezler gibi.[5] Belki de, Donsbach ve Stevenson farklı disiplinler arasındaki sınırları kaldırmanın suskunluk sarmalı kuramının bir handikapı olduğunu düşünmekte haklıydılar. Genellikle bilim adamları komşu disiplinlerle diyaloğa girmeyi önemsemezler çünkü.

Kamuoyunu çözümlemek için neleri bilmek gerekir?

Kamuoyunun tam olarak ne anlama geldiği bilinmeden ve ampirik araştırmalar için gereken kamuoyu koşullarını oluşturamadan bir kamuoyu kuramı kurulması beklenemez.

Bu nedenle, kamuoyunda suskunluk sarmalı kuramını sınamak için gerekli soruları içeren bir katalog hazırladım:[6]

1. Halkın seçilen konu hakkındaki görüşlerinin dağılımı normal bir anketle tespit edilmelidir.
2. Toplumdaki kanaat ortamına dair tahminler sorulmalıdır: "Sizce çoğunluk bu konuda nasıl düşünüyor?" Genellikle bu bize yepyeni bir bakış açısı kazandırır.
3. Kamunun tartışmalı bir konunun ne yönde gelişeceğini düşündüğü araştırılmalıdır: Hangi taraf kazanıyor, hangi taraf giderek zayıflıyor?
4. Bireyin belirli bir konu hakkındaki konuşma ve susma eğilimi özellikle de kamusal alanda ölçülmelidir.
5. Konunun duygusal ve ahlaki yargılarla yüklü olup olmadığı kontrol edilmelidir. Eğer değer yüklü değilse, kamuoyu baskısı oluşmaz, böylece suskunluk sarmalı da ortaya çıkmaz.

6. Medyanın yaklaşım ve tutumu bilinmelidir. Medyanın en etkili kesimi hangi tarafı desteklemektedir? Medya, insanların kanaat ortamı hakkındaki yargılarını edindiği iki kaynaktan biridir. Ayrıca, etkili bir medya, desteklediği tarafta yer alan diğer muhabirlere ve kişilere sözcükler ve savlar sunmakta, böylece kamuoyu sürecini, konuşma ve susma eğilimlerini etkilemektedir.

Sessiz çoğunluk suskunluk sarmalının tezlerini çürütememektedir

Suskunluk sarmalını sınayan bazı araştırmacılar, incelemeyi kolaylaştırmak için en azından başlangıçta medyayı göz ardı etmeyi önerdiler.[7] Fakat bu durumda, medyanın tutumuyla halkın kanaatlerinin birbirinden ayrıldığı soruların tamamında suskunluk sarmalı tezleri çürütülmüş gibi görünürdü. Şimdiye dek medyaya karşı gelişen bir suskunluk sarmalı hiç tespit edilmedi. Bir konu hakkında konuşmaya hazır olmanın bir nedeni de medyanın desteğinin hissedilmesidir çünkü. Bu noktada, Alman Komünist Partisi üyelerinin de yargıç olabilmesi konusundaki anketi anımsamakta yarar var.[8]

Bu görüşü savunanlar küçük bir gruptu ve azınlıkta olduklarını bilmelerine rağmen, konuşma eğilimi açısından çoğunluğu geride bırakmışlardı. Medyanın desteğine sahip olmadığını hisseden çoğunluk ise, "sessiz çoğunluk"a dönüşmüştü. 1641 tarihli karikatürün İngiliz çizeri, kamuoyu ağacını neden gazeteler ve kitaplarla donattığını iyi biliyordu.[9] Komünist Partisi'ne üye yargıç örneği 20-30 yıl sonra hiç anlaşılmayacaktır, çünkü kamuoyu baskısı fırtına bulutları gibi dağılacaktır. O dönemin sararmış gazetelerini yoğun biçimde incelesek bile, medyanın komünizmi savunanların devlet memuru olmasını yasaklayan "radikaller kararnamesi" karşısındaki tutumunu anlamakta zorluk çekeriz.

Bir kamuoyu süreci: Nükleer enerji

Katologtaki altı soruyla vaka araştırmaları yapabilir, tahminlerde bulunabiliriz. Halkı heyecanlandıran bir sorunu, örneğin nükleer enerji meselesini ele alalım. Bu konunun ahlaki yönleri, gelecek kuşakların güvenliğinin tehlikeye atılması ve belirgin bir medya desteği[10] göz önüne alındığında, nükleer enerjiyi savunanların susmayı tercih ettikleri, nükleer enerji karşıtlarının kamusal alanda konuşmaya daha eğilimli oldukları, dolayısıyla daha güçlü oldukları varsayımında bulunulabilir. Sabine Mathes bu varsayımın doğruluğunu, Mainz Üniversitesi'nde yaptığı master teziyle kanıtla-

mıştır.[11] Nükleer enerji taraftarları ancak sert bir çekirdek –*hard core*[11a]– oluşturacak kadar azaldıklarında, karşıt taraf olarak kamuda görüşlerini savunacaklardır.

Kuramın dayandığı varsayımlar

Bu tür bir örnek vaka analizinin ardında nasıl bir kuram yatmaktadır? Bu kuram burada bir kez daha özetlenecektir.

Suskunluk sarmalı kuramı, –sadece birbirini tanıyan gruplar değil– toplumun ortak uzlaşmanın dışına çıkan bireyleri dışlamak ve toplumdan ihraç etmekle tehdit ettiği, öte yandan bireylerin de genellikle bilinçsiz, muhtemelen genetik bir dışlanma korkusuna sahip oldukları görüşünden hareket eder. Bu dışlanma korkusu bireylerin, çevrelerinde hangi düşünce ve davranışların onaylandığını, hangilerinin kınandığını öğrenmek amacıyla, sürekli olarak insanları ve olayları gözlemlemesine neden olur. Ayrıca kurama göre, insanlar tahminlerde ve değerlendirmelerde bulunmalarını sağlayan istatistikvari bir yetiye sahiptirler ve davranışları, konuşmaları bunun sonuçlarından etkilenir. Görüşlerinin toplumun geneliyle uyum içinde olduğundan emin olduklarında, gerek özel gerekse kamusal alandaki konuşmalara kendinden emin bir biçimde katılır ve örneğin rozetlerle, araba çıkartmalarıyla, giyim tarzıyla ve herkes tarafından görülebilen diğer simgelerle düşüncelerini açığa vururlar. Azınlıkta olduklarını düşündüklerinde, daha dikkatli davranır ve susmayı tercih ederler, böylece toplum içinde gerçekte olduğundan daha zayıf bir izlenim yaratırlar. Bu durum, bu cephe giderek küçülüp, geçmişteki değer yargılarına sıkı sıkıya sarılan küçük bir çekirdek oluşturana ya da kanaatleri bir tabuya dönüşene kadar devam eder.

Kuramın sınanması hayli karmaşıktır, çünkü dört ana varsayıma ve bunları birbirine bağlayan beşinci bir varsayıma dayanır.

Bu dört varsayım şunlardır:

1. Toplum, genel uzlaşmanın dışına çıkan bireyleri dışlamakla tehdit eder.
2. Bireyler sürekli dışlanma korkusu içindedirler.
3. Bireyler dışlanma korkusundan ötürü sürekli kanaat ortamlarını gözlemleyip, değerlendirmeye çalışırlar.
4. Bu gözlemler sonucu edindiği izlenimler bireyin toplum içindeki davranışlarını, özellikle de görüşlerini ifade etme ya da saklama (konuşma ya da susma) konusunda etkiler.

Beşinci varsayım bu dört varsayımı birleştirir ve buradan kamuoyunun oluşumu, korunması ve değişimine dair çıkarımlarda bulunur.

Bu varsayımların ampirik olarak test edilebilmesi için, bunların kamuoyunda yapılan anketlerde sorulabilecek gözlemlenebilir göstergelere aktarılması gerekir.

Dışlama tehditinin testi

Kamuoyu dışlama tehditleri mi savuruyor? Kamuoyu, farklı düşünenlerden kendisini korumak için dışlama tehditini mi kullanıyor? Yeni bir kamuoyu dışlama tehditi sayesinde mi kabul ediliyor?

Biz kendi toplumumuzun liberal bir toplum olduğunu düşünürüz. Halkın %52'si 'liberal'[12] sözcüğünün kulağa hoş geldiğini düşünüyor. Modern ailelerin % 64'ü çocuklarına "hoşgörülü olmayı" öğretmek istiyor.[13]

Kamuoyundan farklı düşünen birini dışlamayla tehdit etmek hoşgörüsüzlüktür elbette. Bu nedenle, kamuoyu araştırmalarında bunu doğrudan sormak mümkün değildir. Yine de, *Suskunluk Sarmalı*'nın 1980 baskısında dışlama tehditinin bazı biçimlerini betimlemiştik, örneğin sevilmeyen bir partinin çıkartmasını taşıyan arabanın lastiklerinin patlatılması gibi.[14] Seçim araştırmalarımızda kullandığımız bir başka soru, yabancı bir kente gelen bir adamın vatandaşlardan birine nerede bir park yeri bulabileceğini sorması, ama terslenmesi hakkındaydı. Bu test sorusu şöyle bitiyordu: "Şunu da belirtmek gerekir ki, park yeri soran adam yakasına bir partinin rozetini takmıştı. Sizce bu rozet hangi partiye ait olabilir?"[15] En çok hangi partiye ait afişlerin, çıkartmaların karalanıp yırtıldığına dair sorular soruyor ve bu durumu parti taraftarlarına yöneltilmiş açık bir dışlama tehditi olarak ele alıyorduk.[16]

Fakat testlerde başarısız olduğumuz durumlar da oldu. *Suskunluk Sarmalı*'nın 1980 baskısında başarısızlıklarımız ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.[17]

Mainz'da dışlama tehditi konusunu ciddi biçimde ele almaya başladık. Sabine Holicki'nin master tezinin konusu "Dışlama Tehditi - İletişimbilimsel Bir Konseptin Sosyopsikolojik Yönleri"[18] idi, Angelika Albrecht ise master tezinde "Gülmek ve Gülümsemek - Dışlama mı, Bütünleşme mi?"[19] konusu üzerinde çalıştı.

Bu noktada, güzel buluşları olan Stanley Milgram'ın dışlama tehditi olarak kullandığı akustik sinyalleri hatırladık:[20] Islıkla protesto etme, yuhalama, gülerek alay etme. Fakat aradığımız test nihayet 1989'da aklıma gelene kadar, daha çok zaman geçmesi gerekecekti. Oysa ne kadar basitti. Yapmamız gereken tek şey, kamuoyuyla doğrudan ilgili olmasa da, literatürde konformist davranışlarla, sosyopsikolojide gülmeyle ilgili simgeleri göz önünde bulundurmaktı.[21]

Testi ıslıklama, yuhalama ve alaylı alaylı gülme gibi akustik sinyalleri kullanarak ilk olarak nükleer enerji konusunda uyguladık. İlk uygulamadaki görüşmelerde yönelttiğimiz soru şöyleydi: "Şimdi size kısa süre önce, nükleer enerji konusunda kamuda yaşanan büyük bir tartışmayı anlatacağım: Başlıca konuşmacıların sayısı ikiydi. Biri nükleer enerjiden yana, diğeri de buna karşıydı. Seyirciler bu iki konuşmacıdan birini ıslıkladılar. Sizce hangi konuşmacı ıslıklandı? Nükleer enerjiden yana olan konuşmacı mı, yoksa karşı olan mı?" Anket sonuçları şöyleydi: Ankete katılanların % 72'si nükleer enerjiyi savunan konuşmacının ıslıklandığını düşünürken, % 11'i nükleer enerji karşıtı konuşmacının ıslıklandığını düşünüyordu. Halkın beşte birinden daha azı kararsızdı.[22]

Hiç kuşkusuz, dışlama tehditi diye bir şey vardır, halk bunun farkındadır ve kamusal alanda hangi görüşleri ifade ederse dışlanacağını, hangileriyle dışlanmayacağını gayet iyi bilir. Aynı test birkaç hafta sonra İngiltere'de de yapıldı. İngiliz Gallup Enstitüsü'nden meslektaşımız Robert J. Wybrow aynı testi 1000 kadar İngiliz denek üzerinde uyguladı ve kısa bir süre sonra da sonuçları açıkladı. Almanya'daki kadar olmasa bile, İngiltere'de de nükleer enerjiyi savunanlar azınlıktaydı. Böylesine düşmanca bir kanaat ortamının insanın görüşlerini kamusal alanda ifade etme, yani konuşma ya da susma eğilimini etkileyeceğinden kuşku duyamayız. Fakat İngilizlerin test sorusunu yanıtlamış olmaları bile önemliydi. Bir kamuoyu kuramı sınırları aşabilmelidir. Bu kuram ulusal özellikler içerebilir, ama özünde, eğer tarih incelemelerimize güvenebilmek istiyorsak, her yerde doğrulanmak zorundadır.

Bu nedenle testler değişik kültürlerde de uygulanabilir olmalıdır. Japonya'da insanların birbirleriyle ilişkilerindeki medeni üslubu bildiğimden, yeni dışlanma testinin orada uygulanıp uygulanamayacağını düşünüyordum. Amerikalı öğrencilerim bile, sevilmeyen bir partinin çıkartmasını taşıyan arabanın lastiğinin patlatıldığı testi anlattığımda incinmişlerdi.

Bu konuyu Chicago Üniversitesi'nde bir Japon öğrenciyle konuştum. Hiroaki Minato'ya göre, yuhalama testimizin Japonya'da uygulanabilme ihtimali çok azdı. Akla gelebilecek her olasılığı düşündük. İki saat süren uzunca bir tartışmadan sonra öğrencim şöyle dedi, "Japonya' da şöyle bir soru sorulabilir: 'Komşuların bir araya geldiği bir görüşmede nükleer enerji üzerine konuşulmaktadır. Bu kişilerden biri nükleer enerji taraftarı, diğeri de karşıtıdır. Bu iki kişiden biri daha sonra, arkasından konuşulduğunu, yargılandığını öğrenir. Sizce, bu iki kişiden hangisinin arkasından konuşulmuştur?' "

Tablo 27: **Almanya ve İngiltere'de dışlanma tehditi testi.**
Örnek: Nükleer enerji

Soru: "Şimdi size kısa süre önce, nükleer enerji konusunda kamuda yapılan büyük bir tartışmada yaşanan bir olayı anlatacağım: Başlıca konuşmacıların sayısı ikiydi. Biri nükleer enerjiden yana, diğeri de buna karşıydı. Seyirciler bu iki konuşmacıdan birini ıslıkladılar. Sizce hangi konuşmacı ıslıklandı? Nükleer enerjiden yana olan konuşmacı mı yoksa karşı olan mı?"

	Şubat 1989 Federal Almanya %	Mart 1989 İngiltere %
Taraf olan konuşmacı	72	62
Karşı olan konuşmacı	11	25
Kararsız	17	13
	100	100

Kaynaklar: Almanya: Allensbach Kamuoyu Araştırmaları Enstitüsü, Anket: 5016, 38. soru; 2213 kişiyle anket yapıldı.
İngiltere: Social Surveys (Gallup Poll) Limited, yaklaşık 1000 kişiyle anket yapıldı.

Dışlanma korkusunun testi

Dışlanma korkusu var mıdır? Asch ve Milgram'ın deneyleri[23] birçok Amerikalıyı rahatsız etti. Milgram –inceleme koşullarını biraz değiştirerek– Avrupa halklarının da Amerikalılar gibi konformist olup olmadıklarını tespit etmek amacıyla deneylerini Norveç ve Fransa'da da tekrarlamıştı.

Dışlanma korkusu duyuyor olmak Amerikalıları o kadar rahatsız etmişti ki, Chicago Üniversitesi'ndeki bir konferansta birçok öğrenci salonu terk etti. Elbette hiçbir testte "dışlanmaktan korkuyor musunuz?" diye bir soru soramayız. Oysa suskunluk sarmalını sınamak amacıyla Amerika'da yapılan bir testte, bir kez böyle bir soru da sorulmuştu. Bana sık sık, *Suskunluk Sarmalı*'nda, akıldışı, duygusal konformizm motivini fazla vurguladığım eleştirisi getirildi; konformizme yönelten akılcı nedenleri küçümsediğim söylendi. Aslında bu tartışma Amerikalı ve Avrupalı toplumbilimciler arasındaki eski bir tartışmadır. Amerikalıların insan davranışlarını akılcı motivlerle açıklamayı tercih etmek konusunda eski bir gelenekleri vardır.

Peki dışlanma korkusu nasıl test edilmelidir? Olasılıklardan biri *Suskunluk Sarmalı*'nın 1980 baskısında, sigara içmeyenlerin yanında sigara

içilmesiyle ilgili bölümde belirtilmişti.[24] "Tehdit testi"nde verdiğimiz resimlerdeki kişinin öfkeyle "ben sigara içmeyenlerin yanında sigara içenleri düşüncesiz buluyorum. Başkalarını da zehirli hava solumaya zorluyorlar" demesi, sigara içenleri açıkça sindiriyordu. Fakat Amerikalı meslektaşlarımızın bizden istediği, dışlanma korkusunu gerçekten ölçülebilir kılmamızdı.[25] Bizse bunu yapabilmekten henüz çok uzaktık.

Sonunda, 19. yüzyılın ortalarına, yani Charles Darwin'e kadar uzanan araştırma çalışmaları ve 1940'lı, 1950'li yıllarda bir başka bilim dalının uzantısı olan "grup dinamiği" araştırmaları yardımımıza koştu.[26] Burada, örneğin toplumsal grupların nasıl bir arada tutulduğu sorusu üzerinde duruluyordu: Bir grubun dayandığı temel nedir? Grup üyelerinden bazıları kurallara karşı geldiğinde ve grup dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığında ne yaparlar? Sabine Holicki, dışlanma korkusu ve dışlama tehditi konusunda iz sürerken, bu çalışmalarla burun burun gelmişti.[27]

Holicki grup dinamiği deneylerinde üç aşamanın söz konusu olduğunu saptadı: Birinci aşamada grup, kuralı ihlal eden bireyi dostça ikna ederek onu yeniden kazanmaya çalışır. Bu bir işe yaramazsa, ikinci aşamada grup, kurallara aykırı davranan bireyi, gruptan atılmakla tehdit eder. Bu da işe yaramazsa, son aşamaya gelinir. Grup dinamikçileri bu durumu şöyle betimlerler: "Grup sınırlarını yeniden tanımlar", yani aykırı üyesini ihraç eder.[28]

Bu bize Edward Ross'un "birey ölüp de toplumdan kopana dek"[29] sözünü anımsatıyor. Fakat ne tuhaftır ki, grup dinamikçileri yalnızca grupları bir arada tutan şeyi incelemişlerdir. Neden bir adım daha atıp toplumu bir arada tutan şeyi araştırmadılar? Araştırsalardı, bir toplumsal denetim mekanizması olarak kamuoyuyla karşılaşmak zorunda kalırlardı.

Ama "kamuoyu" kavramına hiçbir yerde rastlamayız. 50'li ve 60'lı yıllarda sistematik toplumbilim çalışmaları sonucunda, kendisinden yaklaşık üç yüz elli yıl önce, kütüphanesine kapanarak 1588'de yayımlanan *Denemeler*'i yazan ve insanın kamu içinde ne kadar dikkatli hareket etmesi gerektiğini belirten Montaigne ile aynı noktada buluşan Erving Goffman'da bile geçmez. Goffman, insanın bir ya da birçok insanın yanında hemen değişiverdiğini, başkalarının kendisi hakkında oluşturacakları yargıları göz önünde bulundurarak ona göre davrandığını yazar.

Goffman, o zamana dek bilimde görülen, kamunun sosyopsikolojik perspektifiyle ilgili bilimsel körlüğe bir son verir. Öncü çalışmalarından birinin kısa ve özlü adı şudur: *Behavior in Public Places*[30] [Kamusal Alanlarda Davranış]. Goffman'ın 1955-71 yılları arasında yayımlanan tüm eserlerinin adları, onun insanın toplumsal yapısını bilimsel olarak kavradığını

ve insanın toplumsal doğasından ötürü çektiği acının farkında olduğunu gösterir.[31] Goffman mahcubiyeti araştırırken, Charles Darwin'in çalışmalarında insanın toplumsal doğasının bir sürü fiziksel belirtisini keşfeder. Dışlanma korkusuna dair kanıt öne sürmek zorunda olduğumuz için, Darwin'i ve onun *The Expression of the Emotions in Man and Animals* [İnsanda ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi] (1873) adlı eserini kaynak gösterebilmek bizim için de bir şanstı. Darwin kitabının 13. bölümünde insanı mahcup eden durumlardan ve bu durumlar sırasında ortaya çıkan bedensel belirtilerden söz eder: Yüzün kızarması, sararması, terleme, kekeleme, sinirli hareketler, ellerin titremesi, kısık, kırık dökük, gereğinden fazla tiz ya da boğuk ses tonu, yapmacık bir sırıtma, gözlerin kaçırılması... Darwin'e göre, göz temasından kaçınılması, insanın başkaları tarafından gözlemlendiğini görmemek için başvurduğu bir yoldur.[32]

Darwin içe dönük birey ile dışa dönük birey arasındaki eşiği ortaya çıkarır: Ona göre, dışa dönük birey toplumsal doğasının peşinden gider: Yüzün kızarması gibi –ki bu belirti hayvanlarda yoktur– nesnel bir belirti, insanın toplumsal doğasının nesnel bir kanıtıdır. Darwin suçluluk duygusu, utanç ve mahcubiyeti birbirinden ayırır: Örneğin, birisi küçük bir yalan söylediği için çok utanabilir ama kızarmaz, fakat başka biri bu yalanını yüzüne vurduğu an yüzü kızaracaktır. Utangaçlık, der Darwin, yüzün kızarmasına neden olur. Fakat utangaçlık, *başkalarının* bizim hakkımızda ne düşündüğünü önemsememizden kaynaklanan bir duyarlılıktan başka bir şey değildir.

Darwin asla "kamuoyu" kavramını kullanmaz. Dışlanma korkusundan da söz etmez, ama gözlemlerinden, insanın bir toplumsal doğası olduğu, başkalarının kendisi hakkında ne düşündüğüne, onu dışardan nasıl gördüklerine çok önem verdiği ve hiç kimse tarafından, ne düşüncelerde ne de gerçeklikte, parmakla gösterilmek istediği sonucunu çıkarırız. Birçok insan toplumun dikkatini olumlu bir eylemden ötürü üzerinde toplasa bile, bundan rahatsızlık duyar.

Erving Goffman bunu düşünememişti. Goffman mahcubiyeti, insanın toplum içinde yeniden doğru yolu bulmasını sağlayan yumuşak bir ceza olarak görmüştü.[33] Mainz Üniversitesi'nden Michael Hallemann doktora tezinde, mahcubiyetin sadece "yumuşak bir ceza" değil, insanın kendini dışlanmış hissettiği durumlar karşısında verdiği bir tepki olduğunu da göstermiştir. Örneğin, boğulmakta olan bir çocuğu kurtardığı için herkesin bakışlarını üzerinde hisseden bir kahraman da pekâlâ mahcup olabilir.[34]

Konuya, Sabine Holicki'nin master tezinde betimlediği öz deneylerin keşfiyle girmiştik. Holicki, van Zuuren'ın[35] bir konferansında, rahatsız

edici, mahcup edici durumları bizzat kendi öz-deneyleriyle inceleyen bir Hollandalı bilim adamı grubu olduğunu öğrendi. Bu bilim adamları, örneğin çok kalabalık bir caddede yaya akınının tam ortasında durarak, gelip geçen insanların kötü bakışları karşısında kendilerini nasıl hissettiklerini saptamaya çalışmışlardı. Ya da yarısı boş bir kafede bir çiftin oturduğu masaya oturarak kuralları çiğnemenin kendilerinde uyandırdığı duyguyu gözlemlemişlerdi. Aynı mağazadan çok kısa aralıklarla iki defa aynı malı satın almışlardı. Ödevlerden biri de, yabancı bir apartmanın en üst katına kadar çıkarak, etrafa bakınmaktı. Deneye katılan bir kadın, daha apartmana girmeden, orada biriyle karşılaşmaktan ve en üst katta ne aradığının sorulmasından korktuğunu söylemişti: "Birdenbire pembe bluzum ve pembe pantolonumla ne kadar tuhaf göründüğümü fark ettim".

Tüm öz deneyler, toplumsal denetim daha devreye girmeden önce kişinin içsel denetiminin işlediğini ortaya koymuştur. Dışarıdan gelecek bir dışlanma tehlikesi önceden tasavvur edilmektedir. Kuralları ihlal etme, kamuoyuna karşı gelme düşüncesi bile bireyi o kadar rahatsız eder ki, birey davranışını, toplumsal denetim mekanizmaları devreye girmeden, toplum bu kuralları ihlal etme niyetinden haberdar bile olmadan düzeltir.

Hollanda'daki öz deneylere katılanların birçoğu, yapmayı planladıkları davranışlardan, daha bunları gerçekleştirmeden vazgeçtiklerini söylemişlerdir. Konunun bu kısmı, Chicago Üniversitesi'nden George Herbert Mead'in "simgesel etkileşimcilik" üzerine yazdığı bilimsel eserinde ele alınmıştır. "Simgesel etkileşim", yani başkalarının ne düşüneceği ya da nasıl bir tepki vereceği düşüncesi bireyi, sanki bunlar gerçekleşmiş, olup bitmiş gibi etkilemektedir. Fakat o dönemde toplumbilimciler insanın bu sessiz iç konuşmalarına ve toplumsal doğasının korkaklığına o kadar yabancıydı ki, Mead ilk kitabından sonra başka bir kitap yayımlamadı. Bugün bizim Mainz Üniversitesi'ndeki seminerlerde okuduğumuz ve üzerinde çalıştığımız temel yapıtı[36] ise, öğrencilerinin ders notlarını derlemesi sonucu basılabilmiştir.[37]

Toplumsal doğa mahcubiyetle birlikte kendini gösterir

Mainz Üniversitesi'ndeki bir "atölye çalışması"nda suskunluk sarmalı kuramının konseptleri üzerinde çalışmaya devam ettik. Birey dışlanmakla tehdit edildiğini nasıl anlar? Belirtiler nelerdir? Birey dışlanma korkusunu nasıl yaşar? Bu korku nasıl ölçülebilir? Bunun üzerine bir çalışma grubu öz-deney yapmaya karar vermişti. Bilindiği gibi, Mainz Karnavalı çok köklü bir geleneğe sahiptir ve tüm toplum tarafından benimsendiği

söylenebilir. Öğrenciler, kalabalık bir caddeye bir stand kurdular ve standa yeni bir derneğin tanıtımını yapan ve üye olmaya teşvik eden bir döviz astılar. Buna göre, derneğin amacı, karnavaldaki para israfıyla mücadele etmekti. Öğrencilerin dağıttığı el ilanlarında, bu paralarla Üçüncü Dünya ülkelerine yardım etmenin daha yararlı olacağı savunuluyordu. Öğrenciler standta yığınla duran el ilanlarını gelip geçenin eline sıkıştırmaya çalışıyor ve kampanyalarına destek amacıyla birer imza rica ediyorlardı. Sonradan davranış biçimlerini çözümleyebilmek amacıyla, olup bitenler caddenin kenarındaki bir evin penceresinden filme alınıyordu.[38]

Komşu sokaklardaki mağaza sahipleri bile olaya müdahale ettiler. Yayalar daha standın olduğu yere ulaşmadan, onları bazı el kol hareketleriyle standtan uzak tutmaya çalışıyor, standtaki öğrencilerin çılgın olduğunu ima ediyorlardı.

Hitap ettiği biri sessizce sırtını döndüğünde ya da daha görür görmez yolunu değiştirdiğinde insanın hissettikleri Michael Hallemann'ı o kadar etkiledi ki, master ve doktora tezinde bu konuya eğildi.[39]

Bu çalışmalara Allensbach Enstitüsü de yardım etti. Bir kamuoyu araştırmasında, ankete katılanlara resimli birer soru kağıdı verildi. Erkeklerinkinde erkekler, kadınlarınkinde kadınlar resmedilmişti. Resimdeki kişilerden biri diğerine, "dün başıma ne geldi, biliyor musun... Çok mahcup oldum, şey ben..." diyordu. Anketör şöyle bir soru yöneltiyordu: "Gördüğünüz gibi, burada iki kişi sohbet ediyor. Maalesef adamın/kadının sözü yarıda kesilmiş. Sizce ne anlatmak istemiş olabilir, bu kadının/erkeğin başına ne gelmiş olabilir?"

Hallemann iki bin kişinin verdiği yanıtlara dayanarak otuz durum içeren bir liste hazırladı. Bir dahaki Allensbach anketinde bu durumlar kartların üzerine tek tek yazıldı ve ankete katılanların önüne konuldu: "Bu kartlarda herkesin karşılaşabileceği durumlar yazılıdır. Lütfen bu kartlardaki çeşitli durumların hangilerinden ötürü mahcup olacağınızı buradaki liste üzerinde işaretleyiniz".[40]

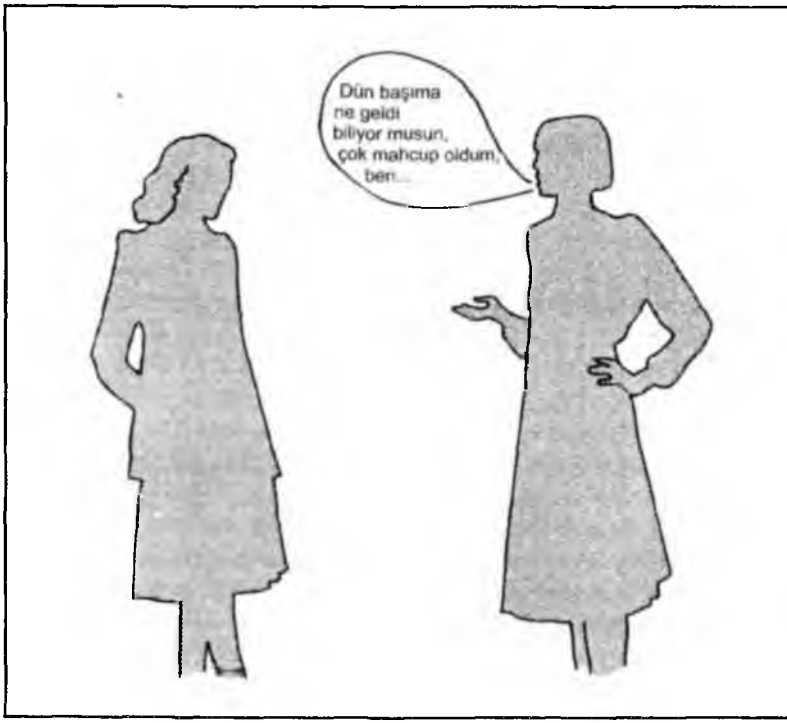
Bu ankette sözü edilen durumlar, Federal Almanya, İspanya, İngiltere ve Güney Kore'deki anket sonuçlarıyla birlikte *Tablo 28*'de sunulmuştur. Birkaç yıl sonra, Haziran 1989'da aynı soru dizisi tekrarlandı.[41] İnsanların mahcup olduğu durumlar, belli ki aşağı yukarı aynıydı. Test ikinci kez tekrarlandığında, sonuçlarda hemen hemen hiçbir değişiklik yoktu. Genellikle, mahcubiyet duygusunun ne kadar gelişkin olduğu ve nelerden mahcup olunduğunun büyük ölçüde kültürel geleneklere bağlı olduğu düşünülür. *Tablo 28*'de ortaya konan, Almanya, İspanya, İngiltere ve Güney Kore'deki anket sonuçları karşılaştırması da bunu doğrulamaktadır

zaten. Öte yandan, ortak noktaların bu kadar çok olması da şaşırtıcıdır. Başka kültürlerdeki insanların toplumsal doğası bize tanıdık gelen bir yüz gibidir.

Goffman, insanın toplumsal doğası hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak istiyorsak, insanın nelerden ötürü mahcup olduğunu araştırmamız gerektiğini yazmıştı.[42] İnsanlara toplumsal doğaları hakkında doğrudan soru soramayacağımıza göre –toplumsal doğamızı görmezlikten gelmeyi tercih ediyoruz, Almanların çoğu, "başkalarının benim hakkında ne düşündüğü umurumda değil" diyor–, Emile Durkheim'ın 1895 tarihli *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* adlı kitabında açıkladığı göstergeleri aramak zorundayız. Göstergeler, araştırmak istediğimiz konunun kendisi hakkında olmasa da, araştırılacak olgular hakkında önemli ipuçları verirler.

İnsanı mahcup eden durumların saptanması.

Cümle tamamlama testinde kullanılan bu resim, deneklerin resimdeki insanlarla özdeşleşmelerini sağladığı ve denekler yarım kalan cümleyi tamamlamak durumunda oldukları için, mahcup edici bir durumun çağrışımını kolaylaştırmaktadır.

Tablo 28: **Almanya, İspanya, İngiltere ve Güney Kore'deki mahcup edici durumların karşılaştırılması.**

Soru: "Bu kartlarda herkesin karşılaşabileceği durumlar yazılıdır. Lütfen bu kartlardaki çeşitli durumların hangilerinden ötürü mahcup olacağınızı buradaki liste üzerinde işaretleyiniz. Bir fikrinizin olmadığı durumlarda ilgili kartı bir kenara ayırınız" (Deneklere kartlar ve işaretlenecek liste verilir).

Beni mahcup ederdi	F. Almanya %	İspanya %	İngiltere %	Güney Kore %
Biri size herkesin içinde tokat atıyor	79	83	36	92
Süpermarkette çalışanlardan biri sizi haksız yere hırsızlıkla suçluyor	78	89	66	88
Bir mağazada değerli bir kristal kaseyi kazara kırıyorsunuz	76	84	61	92
Restoranda üstünüze çorba döküyorsunuz	70	73	32	74
Markette alışveriş arabanızı doldurup kasanın önüne geldiğinizde yanınızda para olmadığını fark ediyorsunuz	69	65	57	84
Nezleyken bir tiyatro oyunu izliyorsunuz ve yanınızda mendil yok	68	66	31	41
Bir arkadaşınızla klasik müzik konserine gittiniz. Arkadaşınız uyuya kalıyor ve horlamaya başlıyor	63	59	25	63
İçinde bulunduğunuz bir grupta biri hakkında konuşuluyor. Bu kişi kimse farketmeden aranıza katılıyor ve konuşulanları dinliyor	56	51	26	64
Biri herkesin önünde sizinle alay ediyor	56	68	30	76
Kalabalık bir sokakta aniden ayağınız kayıyor ve yere kapaklanıyorsunuz	56	76	52	75
Trende tuvaletin kapısını açıyorsunuz ve içeride kapıyı kilitlemeyi unutmuş birini oturmuş vaziyette görüyorsunuz	55	71	52	88
Birine yanlış bir isimle hitap ediyorsunuz	52	37	35	65
Bir arkadaşınızın ya da tanıdığınızın evinde yanlışlıkla bir odaya giriyor ve odada üstünü değiştiren birini görüyorsunuz	50	73	36	94

Yolda eski bir tanıdıkla karşılaşıyorsunuz, tam sevinç içinde selam vereceğiniz sırada, o sizin yüzünüze bile bakmadan geçip gidiyor	49	46	20	64
Eski bir tanıdıkla karşılaşıyor ama adını anımsayamıyorsunuz	45	41	35	66
İşten geliyorsunuz ve bir duş alamadan terli terli alışverişe çıkmak zorunda kalıyorsunuz	44	44	24	22
Bir tanıdıkla birlikte tatile çıkıyorsunuz. Tatil yerine vardığınızda buranın bir çıplaklar kampı olduğunu fark ediyorsunuz	43	59	32	–
Trende kondüktör geldiğinde biletinizi bulamıyorsunuz	–	–	–	92
Arkadaşlarınız ya da tanıdıklarınızla bir aradayken bir fıkra anlatıyorsunuz ve kimse gülmüyor	40	41	27	46
Sokakta elinde kamera olan bir TV muhabiri sizinle konuşmaya başlıyor	28	39	32	74
Tesadüfen bir çocuğu boğulmaktan kurtarıyorsunuz ve bir yerel gazeteci fotoğrafınızı çekmekte ısrar ediyor	27	37	26	62
Çamaşırları yıkamakta geç kaldığınız için, astığınız çamaşırlar Paskalya zamanı (Kore'de yeni yılda)hâlâ kurumamış	33	17	3	28
Bir telefon kulübesinde uzun bir telefon konuşması yapmak zorunda kalıyorsunuz ve dışarıda sırada bekleyen iki üç kişi var	31	49	16	69
Muslukçu eviniz dağınıkken tamirata geliyor	36	43	10	36
Tatil günü tereyağınızın bittiğini fark ediyorsunuz. Gidip komşudan ödünç almak zorunda kalıyorsunuz	27	27	8	40
Gün ortasında ayakkabılarınızın kirli olduğunu fark ediyorsunuz	26	25	6	11
Bir otel odasındasınız ve duvarlar çok ince olduğu için yan odada olup bitenleri duyuyorsunuz	24	37	9	48

Sokakta selam verip vermemeniz gerektiğinden emin olamadığınız biriyle karşılaşıyorsunuz	23	37	9	48
Trende yarı yarıya dolu bir kompartımanda yolculardan biri aniden kendi kendine konuşmaya başlıyor	15	31	14	23
Telefonda yanlış numara çeviriyorsunuz	12	16	5	26
Biri size yanlış bir isimle hitap ediyor	12	18	6	28
n=	1343 2009	1498 1499	830 965	1766 352

" – " = sorulmadı

Kaynaklar: F. Almanya: Allensbach Kamuoyu Araştırmaları Enstitüsü, Anket: 4031, Ağustos 1983. Anket 16 yaşından büyük vatandaşlara uygulandı.
İngiltere: Social Surveys (Gallup Poll), Eylül 1989.
İspanya: DATA, S.A., Haziran 1984. Anket 15 yaşından büyük vatandaşlara uygulandı.
Güney Kore: Tokinoya, Eylül 1986. Anket 16 yaşından büyük vatandaşlara uygulandı.

Dışlanma korkusunun bir ölçütü

Suskunluk Sarmalı yayımlandıktan sonra yanıtlanması zor bir yığın soruyla karşılaştık. Grup dinamiği 30'lu yıllardan beri toplumsal araştırmaların odak noktasında yer aldığı için, *Suskunluk Sarmalı*'nda onca sözü edilen belirsiz bir "kamu"dan çok, insanların içinde bulundukları grupların önemli olduğu yönünde çeşitli eleştiriler aldık. İnsanlar için tanımadıkları anonim bir kamunun değil, komşularının, iş arkadaşlarının, dernek arkadaşlarının, referans aldıkları grupların onlar hakkında ne düşünüp söylediğinin önemli olduğu savunuldu.

Donsbach ve Stevenson bu eleştirilere yanıt vermeye çalıştılar.[43] Suskunluk sarmalının, tüm insanların davranışlarının tek belirleyicisi olarak –kamudan dışlanma korkusu gibi– tek bir etkeni ortaya atan determinist bir kuram olmadığını öne sürdüler. Bu kuramın, kamudaki dışlanma korkusunu, kamuoyu sürecini harekete geçiren birçok etkenden biri olarak el aldığını, dolayısıyla, referans gruplarının etkisini küçümsemediğini savundular. Donsbach ve Stevenson Hollandalı araştırmacı Harm t'Hart'ın çalışmalarına işaret ettiler: Harm t'Hart tartışmalı bir konuda birincil gruplar ile kamuoyu baskısının bir etkileşim içine girip girmemesinin,

birbirlerini destekleyip desteklememesinin ya da bireyin içinde yer aldığı grubun azınlıkta kalan görüşleri savunmaya devam edip etmemesinin, konuşma ve susma eğilimini belirlemede önemli bir rol oynadığını göstermiştir.[44]

"Grup dinamiği" konusunda onca yıl süren başarılı toplumbilimsel çalışmalardan sonra, grupların kanaat oluşum sürecinde oynadıkları rol pek önemli görünmüştü. Fakat Goffman'dan önceki grup dinamikçileri inceledikleri grupların sınırlarının ötesine geçmedikleri ve kamu unsurunu hani neredeyse hiç dikkate almadıkları için, bu konuya dikkat çekmek elzem görünmüştü. "Kamuoyu" kavramının anlaşılmasını sağlayacak gerekli anahtar buradaydı. Kamunun bireyin toplumsal doğası için ne anlama geldiği görülmeden –yargı mercii, mahkeme– kamuoyu olgusu kavranamazdı.

Hallemann tarafından geliştirilen mahcubiyet göstergesi, anonim kamunun önemine işaret etmektedir. Spontan bir biçimde betimlenen mahcup edici durumların pek azı küçük ve tanıdık çevrelerde geçmektedir. % 21'i küçük, % 46'sı büyük anonim çevrelerde yaşanmaktadır.[45]

Hallemann'ın hazırladığı ve testlerde deneklere verilen kartlarda yazan otuz durum, hem özel arkadaş çevresine, hem de küçük ve büyük bir kamuya göre düzenlenmiştir. Sonuç: "Kamu" ne kadar büyükse, durumu özellikle mahcup edici bulan insan sayısı da o kadar yüksekti.[46]

Kulağa gayet mantıklı geliyor: İnsan, tanımadığı ve belki de bir daha asla görmeyeceği insanların, yani anonim kamunun gözü önünde cereyan eden bir olaydan, tanıdıklarının gözü önünde yaşadığı nahoş bir olaya göre daha az mahcup olsa gerek. Fakat elde edilen sonuçlar bu mantığı, elbette iyi bir nedenden ötürü, çürütmektedirler. Çünkü insan tanıdıklarının yanında yaşadığı mahcubiyeti zamanla unutturmaya çalışabilir, fakat bu olay anonim bir kamu içinde geçmişse, özür dileyebileceği ya da açıklamada bulunabileceği bir muhatabı yoktur. Bu yüzden de ünü sonsuza dek zarar görmüştür.

Dışlanma korkusunun ölçülmesinde şimdiye dek en başarılı olmuş kişi Hallemann'dır. Bir deneğin mahcup edici saydığı durumların sayısından hareket ederek, çok büyük, büyük, orta, az ve çok az kapsamlı toplumsal doğa ve buna karşılık büyük, orta ve az dışlanma korkusu şeklinde bir derecelendirmeye gitti. Bundan sonraki aşamada, konuşma ve susma eğilimlerini sınadı. Mahcup edici durumlara karşı büyük hassasiyet gösterenlerin –başka bir deyişle, büyük bir dışlanma korkusu duyanların– tartışmalı bir konuda daha fazla susma eğiliminde olduklarını saptadı. Bunun nedeni bu insanların daha utangaç ya da daha az konuşkan olmaları

değildir, çünkü çatışma yaşanmayan tehlikesiz konularda ortalama insanlar kadar çok konuşmayı severler.[47]

İstatistikvari algının testi

Kamuoyu kuramında iddia edildiği gibi, istatistikvari bir algıya sahip miyiz? İnsanlar kanaat ortamlarını algılayabilirler mi?

"Sizce insanların çoğu bu konuda ne düşünüyor?", "insanların çoğu X'ten yana mı yoksa karşı mı?", "halkın yüzde kaçı X'ten yana ya da X'e karşı?" türünden soruların yöneltildiği ülkelerde hiçbir sorumuz yanıtsız kalmadı. Aslında şöyle demeleri gerekirdi: "Neden bana soruyorsunuz? Kamuoyu araştırmacısı olan sizsiniz!" Fakat böyle bir şey demiyorlar. İnsanların bu tür tahminlerde bulunmaya fazlasıyla hazır olmaları, –kamuoyu araştırmalarından bağımsız olarak– sürekli tarafların gücünü tahmin etmeye çalıştıklarının bir kanıtı olarak görülmektedir.

Fakat bu tahminler çoğu kez doğru değildir. Etkin medyada temsil edilen görüşler gereğinden fazla önemsenir. Bu durum, "*pluratistic ignorance*" [karşılıklı cehaletler] kavramıyla açıklanmaktadır.[48] "Halk, halk hakkında yanılır". Kendi saflarının gücünü abartan ya da küçümseyen ve söz konusu tarafların gücüyle ilgili sorulara "berabere", "kısmen öyle, kısmen böyle" ya da "eşit güçte" diye yanıt veren insanların sayısının çokluğu, kamuoyu için verilen mücadeleyi gösterir.[49] Fakat tüm insanlar –kamuoyu araştırmalarının da ortaya koyduğu gibi– hangi görüşlerin çoğaldığını, hangilerinin azaldığını,[50] havanın sıcak mı soğuk mu olduğunu bilir gibi bilirler. Sıklık dağılımının algılanması insana özgü bir yeti değilse eğer, bu durum nasıl açıklanabilir? Bu algının, toplumsal araştırmacılar tarafından keşfedilmeden çok önce, etki altına alınmaya çalışıldığı ortadadır.

Konuşma ve susma eğilimi testi

İyi bir demiryolu sistemine sahip çok az ülke var ne yazık ki. Suskunluk sarmalı konusundaki ilk yayından itibaren konuşma-susma eğilimlerini ölçmek için "tren testi" kullanılmıştır.[51] Fakat kuram ülke sınırlarını aşmaya başladığında, bu testin uygulanamazlığına, beş saatlik bir tren yolculuğunun fazla egzotik kaçtığına dair şikayetler arttı. Biz de yedek bir test geliştirdik: "Beş saatlik bir otobüs yolculuğu yaptığınızı düşünün. Otobüs bir dinlenme tesisinde durur ve uzun bir mola verilir. Bir grup yolcu dinlenme tesisinde sohbet ederken, bir yolcu X'in desteklenip desteklenmeyeceği hakkında konuşmaya başlar. Bu yolcuyla, görüşlerini daha yakından tanımak amacıyla

oturup sohbet etmek ister miydiniz, yoksa buna önem vermez miydiniz?" Donsbach ve Stevenson da, bir televizyon muhabirinin sokaktaki insanlara tartışmalı bir konuda röportaja katılıp katılmayacaklarını sorduğu bir test sorusu hazırladılar. Fakat bu testteki kamu biraz fazla büyüktür. Hallemann'ın elde ettiği sonuçlara göre, dışlanma korkusu kamunun büyüklüğü oranında artar. Günümüzdeki en büyük kamu televizyondur.

Kuramın sınanmasında konuşma ve susma eğilimlerine çok da fazla saplanmamak gerekiyor. Ne de olsa, başka kamusal göstergeler de var: Giyim tarzı, saç kesimi, sakal ve bıyık, arabalara yapıştırılan çıkartmalar, okunan gazete, v.b.

Sert çekirdek: "*Don Kişot*"tan bir yanıt

Kuram sınanırken yanlış anlaşılmalarla da karşılaştık. 1980 baskısında sapkınlar, marjinaller[52] ve sert çekirdek[53] ile ilgili bölümler fazla kısaydı. Bugün bile marjinaller hakkında, değerleri değiştirmek için yazarların kazanılması gerektiğini söyleyen Platon'dan daha çok bilgiye sahip değiliz.[54]

Bazı araştırmacılar "sert çekirdek"i hep özellikle bağnaz ya da değişmez bir seçim tercihine sahip insanlar olarak algıladılar. Bazıları da, "sert çekirdek" kavramını suskunluk sarmalı kuramına uymayan durumlarda bir mazeret öne sürebilmek için uydurduğumu söyleyerek eleştirdiler beni.

Fakat Maria Elisa Chuliá-Rodrigo Mainz Üniversitesi'ne sunduğu "Cervantes'in *'Don Kişot*'unda Kamuoyu" adlı master tezinden sonra, "sert çekirdek"i açıklamakta daha az zorlanıyoruz.

Cervantes'i kamuoyu kuramı gözüyle okuduğumuzda, bu trajedi karşısında duyarsız kalmak mümkün değil. Don Kişot okuduğu sayısız şövalye romanından, toplumun değerler sistemini sular seller gibi öğrenir, bu değerler için savaşmak ve ödüllendirilmek, "tüm dünyanın gözünde saygıdeğer bir insan olmak için" yanıp tutuşur. Fakat yaptığı her şey, giyim tarzı, taşıdığı tuhaf silahlar, bütün bunlar iki yüz yıl öncesine aittir. Bu yüzden dışlanır, alay edilir, yenilir ama neredeyse romanın sonuna kadar şövalyeliğin değerlerine bağlı kalır.[55]

Marjinal kişi, geleceğin değer yargılarına bağlıdır, dolayısıyla zorunlu olarak soyutlanmıştır, zamanının ötesindedir. "Sert çekirdek" geçmişteki değerlere bağlıdır, bunlar artakalanlar, eski değerlere tutunan ve dönemlerindeki dışlanmaya katlanan insanlardır. Elbette, bugün kamuoyu araştırmalarıyla gözlemleyebildiğimiz "sert çekirdek" üyeleri, sahip oldukları değerler sistemiyle Don Kişot kadar uzağa gidemezler. Yine de, "sert çekirdek"le neyin kastedildiği artık daha iyi anlaşılmaktadır.

Bireysel kanaatlerin toplamı kamuoyuna nasıl dönüşür?

1970 yılında *American Association for Public Opinion Research* derneğinin düzenlediği konferansta siyaset bilimci Sidney Verba, siyasi kamuoyu araştırmalarının bir kamuoyu kuramı oluşturulmasına katkıda bulunamadığını belirtmiştir, çünkü "bu araştırmalar genellikle bir analiz birimi olarak bireyin üzerinde yoğunlaşmaktadır".[56] Ama Verba bu iddiasında haklı değildi. Kuramın gelişimini engelleyen şey, analiz biriminin birey olması değil, araştırmalarda bireyin toplumsal doğasının göz ardı edilmesidir. Kamuoyu araştırmalarında yöneltilen sorular, sanki koşullanılmış gibi, bireyin kanaat, davranış ve bilgisine yöneliktir: "*Siz* X'ten yana mısınız?", "*siz* X'le ilgileniyor musunuz?", "X *sizi* endişelendiriyor mu" ya da "*sizin* tercihiniz...", v.s, v.s.

Kanaat ortamını ölçmeye yönelik sorular da şöyle: "İnsanların çoğu ne düşünüyor?", "hangi taraf güç kazanıyor...?", "ne moda, ne demode?", "insan hangi konularda en iyi arkadaşlarıyla bile bozuşabilir?", "kiminle alay ediliyor?", "kimin afişleri yırtılıyor?" Bireyin çevre gözlemlerini ve toplumsal doğasını ortaya çıkaran sorular, kamuoyu araştırmaları çözümlemesinde, özellikle de seçim araştırmalarında bugüne dek sistematik olarak yer almamıştır.

Buradan, kamuoyu araştırmalarında insanın toplumsal doğasının tamamen göz ardı edildiği sonucu çıkarılmasın. Floyd H. Allport "Toward a Science of Public Opinion" [Bir Kamuoyu Bilimine Doğru] adlı ünlü makalesinde kamuoyunun bir ifadesi olarak kaldırımdaki karların temizlenmesi örneğini vermişti.[57] Peter R. Hofstätter ise 1949'da yayımlanan *Psychologie der öffentlichen Meinung* [Kamuoyu Psikolojisi] adlı eserinde kamuoyu hakkında şunları yazmıştı: "Bir kanaatin kamusallığının daha ilk bakışta göze çarpan tuhaf özelliklerinden biri de, grup üyelerinin düşünceleri hakkında belirsiz –hatta bazen yanlış– bilgilerden oluşmasıdır... Şimdiye dek, kamuoyunu bireylerin kanaatlerinin dağılımı olarak gören tanımımız bu yönüyle eksikti: Bir görüşün kamusallığı, kişinin görüşünün o konudaki bakış açılarının tahmini dağılım spektrumuna bir şekilde yerleştirilmesini gerektirir".[58] Fakat kamuoyu araştırmalarında bu tür açıklamalardan yararlanılmamıştır. Bu nedenle, psikolog Brewster M. Smith'in 1970'teki kongrede ifade ettiği gibi, kamuoyu araştırmaları tarafından yüzdeler biçiminde gösterilen bireysel kanaatlerin toplamından, nasıl olup da, hükümetleri korkutan, siyasi pazarlıklara zorlayan, "önemli toplumsal ve siyasal sonuçlar doğuran" o güçlü yapının, yani kamuoyunun ortaya çıkabildiği sorusunun yanıtı bulunamamaktadır. James Bryce'ın da belirttiği

gibi, kamuoyunu paylaşmadığı durumlarda bireyi susmaya zorlayan da bu güçtür zaten.[59]

Bireysel kanaatlerin toplamının kamuoyuna dönüşümü, insanların toplumsal doğalarıyla sürekli yaşadıkları etkileşimlere göre gerçekleşir. Dışlama tehditi, dışlanma korkusu, kanaat ortamının sürekli gözlemlenmesi ve güç ilişkilerine dair yürütülen tahminler konuşma ve susma eğilimlerini belirler.

Bütün bu zorlu kamuoyu süreçleri, toplumda tartışılacak konuların seçimi, kamuoyunun savunulması, kamuoyunun değişimi, değer yargılarının sarsılmasından modanın çeşitli varyasyonlarına kadar toplumun bütünleşmesini ve eylem yeteneğini güvence altına almaktadırlar.

Bu açıdan bakıldığında, Harwood Childs'ın derlediği elli kamuoyu tanımı ürkütücülüğünü yitirmektedir. Aracın ölçeceği şeyle karıştırıldığı tuhaf durumlar bir yana, bütün tanımları iki gruba ayırabiliriz: 1) Kamuoyunu herkesi kapsayan, çoğunluğa dayanan, toplum için gerekli birlikteliği sağlayan bir bütünleşme ve oydaşma olarak gören tanımlar; 2) kamuoyunu seçkinlerin ya da toplumun önde gelen üyelerinin kanaatleri olarak gören tanımlar.

Childs'ın kitabında tanımlar arasında böyle bir ayrım yapılmamıştır. Ancak, gelecekteki metinlerin daha net bir biçimde anlaşılması için, kamuoyunun sadece toplumsal denetim anlamında kullanılması, fakat seçkinlerin rolünün de göz önünde bulundurulması iyi olur. Herhalde hiç kimse, seçkinlerin kamuoyu sürecini belirlemedeki rolünü, kamuoyunun oluşumundaki öncülüğünü göz ardı edemez. Fakat 19. ve 20. yüzyılda giderek kendini kabul ettirmiş olan şu seçkinci kamuoyu anlayışını bir kenara bırakmalıyız artık: Sorumluluk sahibi, bilgili, doğru yargılarda bulunabilen ve hükümetin ciddiye alması gereken insanlar.[60]

Kamuoyu kuramının şu andaki durumundan öğrendiğimiz kadarıyla, yalnızca kamuoyu ile bağlantısı olan ve gerçekten de kamu içine çıkan ya da Cervantes'in deyimiyle "meydana dökülen" seçkinler kamuoyu sürecine etkide bulunabilirler.[61] Biz isterdik ki, bu böyle olmasın. Biz sessiz, çekingen, harika insanların da, sırf kendi varlıklarıyla bile, kamuoyu sürecinde etkili olmalarını isterdik. Fakat ampirik araştırmalarımız, kamuoyunun böyle etkilenemeyeceğini bize öğretti.[62] Edmund Burke, bu olağanüstü, harika insanların da kamu önüne çıkıp ona direnebilmeyi çocuklukta öğrenmeleri gerektiğini yazmıştır.

XXVIII
Kamuoyunun Açık ve Örtük İşlevi: Bir Özet[*]

"Önümüzde kamuoyu kuramının bakımsız, ezilip çiğnenmiş alanı duruyor. Bu alan bir zamanlar kudretli olan ama artık güdükleşmiş kuramsal atılımlarla dolu, her tarafta ayrık otları. Terminoloji tartışmalarının ve sonu gelmeyen psikolojik tasvirlerin dikenli çalılıkları arasında insan yolunu kaybediyor."

William Albig, 1939

Bu kitabın sonunda bir kez daha çıkış noktamıza dönmek istiyorum. Kamuoyu nedir?

Harwood Childs'ın *Public Opinion: Nature, Formation, and Role* [Kamuoyu: Doğası, Oluşumu ve Rolü] (1965) adlı kitabında elli kadar tanımın derlendiği ünlü ikinci bölüme ya da W. Philips Davison'un *International Encyclopedia of the Social Sciences*'daki (1968) kamuoyu makalesinin ilk cümlesine bakalım: "Herkes tarafından kabul edilmiş bir 'kamuoyu' tanımı yoktur".[1] Öyle görünüyor ki, Childs'ın derlediği elli tanım yalnızca iki kamuoyu konseptinden hareket etmektedir; bunun yanı sıra, kamuoyunu kamuoyu araştırmalarının sonuçlarıyla bir tutan, yani "kamuoyu araştırmalarınca derlenen bireysel kanaatler"[2] olarak gören teknik-araçsal türe ait az sayıda tanım da vardır. Childs'ın sayıp döktüğü tüm tanımlar iki konsepte dayandırılabilir:

[*] Bu bölüm için sundukları önerilerden ötürü, Wolfgang Donsbach ve W. Phillips Davison'a teşekkür ederim.

1. Demokraside kanaat oluşumu ve karar alma işlevlerinin uzantısı olan ve rasyonelliğe dayanan kamuoyu konsepti.
2. Toplumsal bütünleşmeyi ve devamlılığı, karar verme yetisi için gerekli derecede uzlaşmayı sağlayan işlevleriyle bir toplumsal denetim mekanizması olan kamuoyu konsepti.

Bu iki konsept birbiriyle karşılaştırıldığında, akla Robert Merton'ın *Social Theory and Social Structure* ([1949] 1957) [Toplumsal Kuram ve Toplumsal Yapı] adlı kitabında yaptığı ünlü ayrım[3] geliyor:

> *Açık* işlevler, sistemin düzenlenmesine katkıda bulunan, sistemin içinde yer alanlar tarafından *amaçlanan ve bilinçli bir biçimde algılanan* nesnel etkiler ve sonuçlardır.
>
> *Örtük* işlevler ise, sistemin içinde yer alanlar tarafından *ne amaçlanan ne de bilinçli bir biçimde algılanan* nesnel etkiler ve sonuçlardır.[4]

Birinci kamuoyu anlayışı, açık bir işleve sahiptir, amaçlanmış ve bilinçlidir, ikinci kamuoyu anlayışı örtük bir işleve sahiptir, ne amaçlanmış ne de bilinçlidir.

Kamuoyu kavramına ilişkin derin kavrayış farklılıklarından ötürü, 1920'lerden günümüze dek, "kamuoyu" kavramından en azından bilimsel anlamda vazgeçilmesi önerildi.[5] Fakat antikçağdan itibaren kullanılmaya başlanan ve yüzyıllar boyunca kullanılagelen bir kavramdan, antikçağdan bu yana içerdiği bir çeşit toplumsal denetim biçimi anlamını da kapsayacak daha iyi bir kavram bulunmadığı sürece vazgeçilmemelidir. "Kamuoyu" kavramının ortadan kaldırılması, toplumlarda –belki de dünyada[6]– yeterli bir uzlaşmayı sağlayan kamuoyunun örtük işlevine dair çok eski bilgilerin kaybedilmesi ve kanaat ortamı, dönemin ruhu, ün, moda ve tabu gibi çeşitli olgular arasında artık bir ilişki kurulamaması anlamına gelir. O zaman da John Locke'un *Law of Opinion, Reputation and Fashion*'ının [Kamuoyuna, Şöhrete ve Modaya Dayanan Hukuk] bile gerisine düşerdik.

Bundan sonraki bölümde önce birinci anlayış "rasyonel kamuoyu konsepti" üzerinde duracağız. Daha sonra da, "toplumsal denetim olan kamuoyu konseptini"ni ele alacağız. Son kısımda, kamuoyunun, toplumsal denetim anlamındaki örtük işlevi açısından daha etkili olduğu görüşünü destekleyen bir dizi sav özetlenecek.

Kamuoyunun açık işlevi: Demokraside kanaat oluşumu

Bilimsel açıdan hâlâ, 18. yüzyılın sonlarına doğru kendini kabul ettiren bir kamuoyu anlayışının hâkim olduğu bir evrede bulunuyoruz. Bu konsepte göre kamuoyunun özelliği rasyonelliğidir. Rasyonellikten, bilginin

akıl yoluyla bilinçli bir biçimde edinilmesi ve bu bilgiye dayanılarak mantıklı ve rasyonel çıkarımlarda bulunulması anlaşılmaktadır. Bilgi edinme ve yargı oluşturma süreçlerinde mantıksal dönüştürmeler ve tümdengelim metotları kullanılır. Rasyonellik, kendi içinde net ve açıkça tanımlanmış olan ve başka kavramlardan oluşan bir yapının içine bu şekilde yerleştirilen kavramlarla işler. Demek ki rasyonellik mantıksal çıkarımların yapılabileceği farklı alanları kapsar. Dolayısıyla, bu tür alanlardaki çalışmalar, mantık, nedensellik ve tutarlılıkla biçimlendirilir. Rasyonel düşüncenin ürünleri, mantıklı, akılcı ve bireyler arasında karşılıklı olarak kavranmaya müsaittir.

Böyle bir rasyonelliğe dayanan bir kamuoyunu Hans Speier kısaca şöyle tanımlar: "Bu tarihi incelemede kamuoyundan şu anlaşılmalıdır: Kanaatlerinin hükümetin faaliyetlerini, personel kararlarını ve yapısını etkileme ya da belirleme hakkını kullanan hükümet dışı adamlar tarafından, ulusal öneme sahip sorunlar hakkında kamu içinde serbestçe ifade edilen kanaatler".[7] Burada kamuoyu ile rasyonellik arasındaki ilişki hayli basittir. Kamuoyu rasyonellikle özdeştir. Pratikte –basın özgürlüğü olması koşuluyla– kamuoyu ve medyadaki baskın kanaatler büyük ölçüde birbiriyle örtüşür. Hans Speier'in bu tanımı kamuoyunun açık işlevini de kapsamaktadır. Kamuoyu siyasetle ilişkilidir, hükümet yöneticilerini siyasal sorunlara dair kanaat oluşumunda ve kararlarda destekler.

Bu anlamda kamuoyunu kamusal alanda siyasi "akılcılık" ve hükümetle paralel ele alan anlayış,[8] kamuoyu kavramının 18. yüzyılda, Aydınlanma çağında ortaya çıktığına dair yaygın inanışla daha da güçlendi. Bugün hâlâ dünyadaki tüm ansiklopedi ve sözlüklerde, kamuoyu kavramının bir Aydınlanma çağı ürünü olduğunu okuyoruz. Genellikle, kavramın ilk kez, Fransız Devrimi'nden önce, toplumda giderek artan huzursuzluk karşısında devlet ekonomisinde istikrar sağlamaya çalışan Fransız Maliye Bakanı Jacques Necker tarafından ortaya atıldığı iddia edilir.[9]

"Kamuoyu" kavramını açıklamaya yönelik çabaların ancak 19. yüzyılda yaygınlaştığını görüyoruz. James Bryce, *The American Commonwealth* [Amerikan Refahı] adlı eserinin Amerika ve İngiltere'deki kamuoyunun farklı rollerini ele alan dördüncü bölümünde, kamuoyunu, demokratik rejimlerde siyasi konular hakkındaki rasyonel tartışmalara indirgemiştir. Robert Ezra Park, yüzyılın başında Almanya'daki üniversite eğitimi sırasında, Berlin Üniversitesi'nde hocası olan ve kamuoyunu kuramsal olarak açıklamaya çalışan Tönnies ile birlikte, yine Berlin'de hocası olan Oswald Spengler'in (*Untergang des Abendlandes* [Batının Çöküşü] 1918-1922) ona tanıttığı, 19. yüzyılın sonlarında da İtalyan kriminolog Scipio Sighele,

Gabriel Tarde ve Gustave Le Bon tarafından kurulan kitle psikolojisi arasındaki gerilimli alanda bulmuştu kendisini. Park, ancak 1972 yılında *The Crowd and the Public* adıyla İngilizceye çevrilen "Masse und Publikum" [Kalabalık ve Kamu] (1904) adlı doktora tezinde, kitlelere "duyguları", kamuoyuna da "aklı" yükleyerek bir çözüm yolu bulmaya çalıştı. Kamuoyu, değişik görüşlerin savunulduğu bir tartışmada bir tarafın galip geldiği ama karşıtlarını ikna edemediği, sadece bastırabildiği bir tartışmada oluşur.

1979 tarihli bir Amerikan monografisi bu doktora tezinin Robert Ezra Park'ı tükettiğini, hayal kırıklığına uğrattığını yazmaktadır.[10] Amerika'ya döndükten sonra Chicago Üniversitesi tarafından kendisine teklif edilen öğretim üyeliğini de bu yüzden reddetmiştir Park. Kamuoyunu rasyonellikle aynı kefeye koymaya çalışan bilim adamlarının durumu günümüzde de farklı olmasa gerek.

Genellikle, kamuoyu kavramını incelemekte kullanılan sistematik, Francis G. Wilson'un 1933 yılında *American Politicial Science Review* dergisinde çıkan "Kamuoyu Konseptleri" adlı bir makalesinde okunabilir. Kavram, 'kamu' ve 'oy' dan oluşan parçalarına ayrılmakta, "kamu ile oy (kanaat) arasındaki ilişki, kamu ile hükümet arasındaki ilişki, oy ile hükümet arasındaki ilişki" ele alınmaktadır. Bu ilişkilerin odak noktasında *katılım* düşüncesi yer almaktadır. "Kamu" anlayışı ise, "yönetime katılma hakkına sahip bireylerden oluşan topluluk"[11] tanımı getirilerek kısıtlanmaktadır. Kamuoyunun baskısı da yöneticilerin omuzlarındaki sorumluluk yükü olarak anlaşılmaktadır.

Buna çok benzer bir sistematiğe Harwood Childs'ın bu makaleden yaklaşık otuz yıl sonra yayımlanan *Public Opinion: Nature, Formation, and Role* adlı eserinde de rastlıyoruz. Daha önce anılan ve kamuoyu tanımlarına yer veren, "Kamuoyunun Yapısı ve Tarihi" bölümü, "Kamular", "Kanaatler" ve "Oydaşma Derecesi" gibi alt bölümlere ayrılmıştır. Bunları, "Kanaat Oluşum Süreci", "Kanaatlerin Niteliği" ve "Kanaat Sahipleri" gibi bölümler izler. Childs daha sonra kamuoyunun tarihsel arka planını anlatır ve kamuoyunun konuları ile kamuoyunu etkileme tekniklerini açısından 20. yüzyılı onar yıllık dönemler halinde inceler. Childs en sonunda, kamuoyunu düzenli aralıklarla ölçmenin 30'lu yıllardan bu yana ne kadar yaygınlaştığına değinir.[12] Fakat Childs'ın incelemesi bu noktada sona erer.

Childs'ın derlediği elli kamuoyu tanımının yarısından çoğu, köken itibariyle rasyonel kamuoyu konseptine dayanmaktadır. Örneğin, James T. Young'a göre kamuoyu "kendinin bilincinde olan bir toplumun, genel bir öneme sahip sorunlar konusunda rasyonel ve kamusal bir tartışmadan

sonra vardığı toplumsal yargıdır".[13] A.W. Halcombe kamuoyunu "rasyonel bir kararı gerekli kılan kanaatler"[14] olarak belirler. J.A. Sauerwein ise şöyle der: "Bugün sanki seçkinler dışında entelektüel anlamda bir kamuoyu varmış gibi bir izlenimin uyandırılması büyük bir abartıdır".[15] Bununla beraber, E. Jordan'ın şu tespitindeki gibi, alttan altta yaşanan bir teslimiyetin varlığı da görmezlikten gelinemez: "Belki biraz katı bir ifade kullanacağım ama, kamuoyu diye bir şey yoktur! İnsan doğasından birazcık anlayan herkes, akılcı bir kamuoyunun var olamayacağını görür".[16]

Batı uygarlığında rasyonelliğe bu kadar çok değer verilmesi, bugün neden hâlâ rasyonel kamuoyu konseptine sıkı sıkıya bağlı kalındığını ve bu kavramı bir makina gibi parçalara ayırmakla, bu parçaların birbiriyle olan ilişkilerini belirlemeye çalışmakla kamuoyunun özünün anlaşılabileceğinin sanılmasını açıklar elbette.

Aslında insanlar kamuoyu konsepti karşısında, keyfi bir biçimde, sanki gelecekte bu kavramdan vazgeçmek ya da demokrasilerdeki rolü hakkında istedikleri gibi karar vermek mümkünmüş gibi davranmışlardır, hâlâ da böyle davranmaya devam etmektedirler. Hatta ilk sistematik inceleme olan ve A. Lawrence Lowell tarafından kaleme alınan *Public Opinion and Popular Government* [Kamuoyu ve Halk Yönetimi] (1913) adlı yapıt da bu tutuma önayak olmuştur. Lowell eserinde hükümetin neyi "gerçek" kamuoyu olarak dikkate alması gerektiğini belirlemiştir: Yalnızca etraflıca bir tartışmadan sonra oluşturulan kanaatler. Ayrıca, yalnızca ilgili sorun hakkında enine boyuna düşünüp kafa yormuş insanların görüşlerinin bir ağırlığı olmalı ve sadece hükümetin yetki alanı içine giren konular ele alınmalıdır, örneğin din kapsam dışıdır.[17]

Ancak, 30'lu yılların başında yaygınlaşan kamuoyu araştırmaları "kamuoyu" kavramıyla ilgili yeni bir tartışma dayattı. Büyük bir doğallıkla "*public opinion polls*", yani kamuoyu yoklamalarından ve "*public opinion research*", kamuoyu araştırmalarından söz edilmeye başlandı. 1937'de yayımlanmaya başlayan ihtisas dergisine *Public Opinion Quarterly* adı verildi. Fakat anketlerle bulgulanan gerçekten de "*public opinion*" mıydı? Sorun kısmen, anket sonuçlarıyla kamuoyu bir tutularak çözülmeye çalışıldı, hâlâ da aynı yaklaşım sergilenmektedir. Strateji, kamuoyu araştırma araçları ve malzemeleriyle kamuoyunu teknik olarak tanımlamaktan ibaretti. Tıpkı Lucien Warner'ın şu tanımında olduğu gibi: "Kamuoyu, mülakat koşulları altında kesin olarak belirlenmiş ifade ve açıklamalara halkın gösterdiği tepkilerden oluşur",[18] ya da: "Kamuoyu herhangi bir şeyin adı değil, sıklık dağılımına göre düzenlenen istatistiklerde, heyecan ve ilgi uyandıran durumlar ya da oranlar gösteren 'şeylerin' sınıflandırmasıdır".[19]

Lazarsfeld 1957'de yazdığı "Public Opinion and Classical Tradition" [Kamuoyu ve Klasik Gelenek] adlı makalesinde şöyle bir saptamada bulunur: "Madem ki kamuoyu araştırmaları var, kamuoyunu iyi çözümlenmiş fikir dağılımları olarak kavramaya kuşkusuz bundan sonra da devam edeceğiz".[20] James Beniger ise, 1987'de, *Public Opinion Quarterly* dergisinin 50. kuruluş yıldönümü vesilesiyle yazdığı makalesinde Albert Gollin'e (1980) atıfta bulunarak, günümüzdeki yaygın kamuoyu anlayışını "kamuoyu araştırmacıları tarafından harekete geçirilen kişisel kanaatler"[21] olarak betimler.

Bu tür bir kamuoyu anlayışıyla ilk kez Herbert Blumer, 1948 tarihli "Public Opinion and Public Opinion Polling" [Kamuoyu ve Kamuoyu Yoklamaları] adlı makalesinde alay etti. Blumer sert eleştirilerde bulundu: "... kamuoyu araştırmalarıyla ilgili anketlerin çokluğuna rağmen, kamuoyuna dair bilginin –hiç yok demesek de– yetersizliğini... Fakat beni en çok şaşırtan şey, kamuoyu araştırmacılarının, sözde araştırdıkları, belgeledikleri ve ölçtükleri nesneyi önce bir tanımlamak konusunda ne sahici bir ilgi ne de herhangi bir çaba göstermeleridir... Kullanılan yöntemin doğru olup olmadığını anlamak için, kamuoyu olgusuna esaslı bir açıklık getirme zahmetinde bile bulunmuyorlar.

Bu sorun üzerinde kafa yormaktan özellikle kaçınan bu araştırma anlayışı, yani kamuoyu yoklamalarında araştırılanlara kıyasla çok daha teknik olan bu yaklaşım hakkında birkaç şey daha söylemekte yarar var. Belirli bir yöntem ya da bir ölçüm aracından hareketle ortaya konulan sonuçlar, kamuoyunun kavranmasına katkıda bulunan unsurlar olarak değerlendirilmek yerine, nedense araştırma nesnesiyle bir tutulmaktadırlar... Bu kamuoyunun araştırılmasında hedefe yönelik bir yöntem değildir, burada daha çok araştırma nesnesi yöntem tarafından belirlenir. Burada söylemek istediğim şudur: Bu kadar dar bir işlemciliğin tek işe yarar sonucu, biraz önce de açıklandığı gibi, sadece bütün bunların ne anlama geldiği sorusunun ortaya atılmasıdır".[22]

Blumer bu sert eleştirilerden sonra demokratik rejimlerde kamuoyunun içeriğine, oluşumuna ve işlevine eğilir. Rasyonel kamuoyu konseptini ve toplumdaki örgütlenmeyi oluşturan "*functional groups*" [işlevsel gruplar] görüşleri hakkında politikacıları bilgilendirmeye yönelik açık işlevini büyük bir ustalıkla çizmektedir. Bu işlevsel gruplar öncelikle çıkar gruplarıdır: Sendikalar, ekonomik birlikler, ziraat odaları, etnik gruplar, v.b. Blumer, bu çıkar gruplarına ve bu grupların politikacılar üzerinde oluşturdukları baskıya neden "kamuoyu" denildiğini açıklamaz. Fakat bu grupların kamuoyu oluşumuna katkıda bulunduğu ve uyguladıkları baskının politi-

kacılar tarafından dikkate alınması gerektiği konusunda ikna eder. Elbette, toplumdaki bireylerin böylesi bir kamuoyu oluşumu sürecinde eşit ağırlığa sahip olmamaları gibi bir durum ortaya çıkar. Bazı insanlar yüksek mevki, prestij, bilgi ve ilgi sahibidirler, meselelerle daha çok uğraşırlar ve birçok insan üzerinde etkilidirler. Bazı insanların da böyle özellikleri yoktur. Oysa temsili anketlerde farklı yargı ve etkililiğe sahip bireylere sanki hepsi birmiş gibi davranılır. Blumer'ın savından, anketleri yöntemleri itibarıyla kamuoyunu ortaya koymada yeterli bulmadığı anlaşılmaktadır.

Blumer'dan otuz yıl sonra Pierre Bourdieu de *Public Opinion Does Not Exist*[23] [Kamuoyu Diye Bir şey Yoktur] adlı eserinde aynı savları ileri sürer. 1991 yılında *American Midwest Association of Public Opinion Research* Chicago'da "Avrupa'da Kamuoyu Konseptleri" konulu bir oturum düzenledi; daha sonra *International Journal Of Public Opinion Research*'te[24] yayımlanan oturum notlarında Foucault, Habermas ve Bourdieu'nün kamuoyu kuramları tanıtıldı. Her üç kuram da rasyonel kamuoyu anlayışından hareket eder.

Siyaset biliminin Rasyonel seçim kuramına, psikolojinin ise bilişsel süreçlere ilgisinin giderek artmasıyla birlikte, bu yüzyılın sonuna doğru rasyonel kamuoyu yaklaşımı daha da güçlenmişe benzemektedir. Bu nedenle, James Beniger bu doğrultuda yeni bir paradigmanın gelişeceğini düşünmektedir: "Tutumların bilişim (bilgi ve tasarı), duygu ve muhtemelen davranışsal ön eğilimlere bağlı olduğunu varsayarsak, o zaman tutumların değişimi açısından, 'yalnızca' bilişimleri değiştiren bir iletişim, duygulara hitap eden bir iletişim kadar önemlidir. Gerçekten de, kamuoyu araştırma literatüründe, inandırıcı bilgilerin kamuoyu üzerindeki etkisinin kandırıcı propagandalardan daha kalıcı olabileceğini gösteren bir dizi kaynak mevcuttur. Süreç paradigmasının bu tür bir kamuoyu oluşumu ve değişiminin daha iyi anlaşılmasına yönelik olarak geliştirilmesinin önümüzdeki elli yıl içinde *Public Opinion Quarterly*'de önemli bir rol oynaması beklenebilir".[25]

Kamuoyunun örtük işlevi: Toplumsal denetim

American Association for Public Opinion Research, 1970 yılında 25. kuruluş yıldönümünde "Bir Kamuoyu Kuramına Doğru" başlığını taşıyan bir konferans düzenlemişti. Konferansta Chicago Üniversitesi'nden psikolog Brewster Smith şöyle bir saptamada bulundu: "Bilimsel araştırmalar, bireylerin toplumsal ya da siyasal sonuçlar doğurmak için kanaatlerini nasıl dile getirdikleri konusuna henüz eğilmemiştir".[26]

Bu sorunun cevabı bulunamadı, çünkü kimse baskı uygulayan bir kamuoyu olgusunun peşine düşmedi. Rasyonel kamuoyu konsepti, kamuoyunun hükümetler ve bireyler üzerinde etkili olabilmesi için uygulaması gereken baskıyı açıklamamaktadır. Akılcılık, aydınlatıcı, ilham verici, ilginç olabilir fakat John Locke'un deyimiyle binlerce insanın arasından bir kişinin bile etkisinden kurtulamadığı bir baskı uygulayamayaz. Aristoteles, "halkın desteğini yitiren kral, artık kral değildir" demişti. David Hume, "hükümetler kanaatlere dayanır. Bu sadece en özgürlükçü ve halkçı yönetimler için değil, en despot ve askeri rejimler için de geçerlidir"[27] diye yazmıştı. Kamuoyunu toplumsal denetim olarak kavradığımızda, o müthiş gücünü açıklamakta zorlanmayız. Cicero İ.Ö. 50 yılında arkadaşı Atticus'a yazdığı bir mektupta, kamuoyunun ("*publicam opinionem*") etkisiyle yanlış bir kanaati benimsediğini yazar. Bunun anlamı şudur: Kavramın geçtiği en eski kaynakta bile, kamuoyu iyi, rasyonel bir yargıdan çok tersini niteler.

Rasyonel kamuoyu konsepti mantıklı, anlaşılır savlar ileri süren, bilgili, muhakeme yeteneğine sahip vatandaşlara, *siyasi* yaşama, *siyasi* tartışmalara dayanır ve rasyonel kamuoyu konseptini savunan yazarların çoğu, potansiyel olarak tüm vatandaşların tartışmalara katılabilmelerine rağmen, gerçekte yalnızca bilgili ve ilgili küçük bir vatandaşlar grubunun etkili olduğunu kabul eder. Oysa kamuoyunu "toplumsal denetim mekanizması" şeklinde ele alan konsept, toplumdaki *tüm* bireyleri kapsar. Burada "kapsar" demek gerekir, çünkü dışlama tehditi ve dışlanma korkusunun yer aldığı bu sürece gönüllü bir katılım söz konusu değildir ve toplumsal denetim, hem dışlanmaktan korkan bireyi hem de kamuoyunun desteği olmaksızın dışlanacak ve önünde sonunda düşürülecek olan hükümetleri etkisi altına alır. Hatta Güney Afrika örneğinden sonra, günümüzde koca bir ülkenin bile dünya kamuoyu tarafından dışlanabileceğini ve sonunda geri adım atmak zorunda kalabileceğini söyleyebiliriz.

Kamuoyunu toplumsal denetim olarak ele alan bu konsept, argümanlarının niteliği üzerinde durmaz. Burada önemli olan, tartışmalı bir konuda hangi tarafın dışlama, küçük düşürme ya da ihraç etme tehditleriyle karşı tarafın gözünü korkutacak kadar güçlü olduğudur. İnsanların, karşı tarafın gücünü nasıl açıkça algıladıklarına bu kitabın başında değinmiş ve örnek olarak da Almanya'daki 1965 ve 1972 genel seçimlerinde tespit ettiğimiz "*last minute swing*" [son dakika dönüşü] olgusunu göstermiştik. Lazarsfeld'in 1940 yılındaki Amerikan başkanlık seçimlerinde gözlemlediği ve birey psikolojisine dayandırarak "*bandwagon-effect*" [gözde taraf etkisi] dediği olgu –herkes kazanan tarafta olmak ister– sosyopsikolojik

kamuoyu kuramıyla farklı bir biçimde açıklanmaktadır: Kimse dışlanmak istemez. *Gözde taraf etkisi* ile suskunluk sarmalı arasındaki ortak nokta, bireylerin toplumda hangi cephenin güçlü ya da zayıf olduğuna dair sinyalleri dikkatle gözlemlemeleridir; ayrıldıkları nokta ise, bu gözlemlerin motividir. Ayrıca, suskunluk sarmalı uzun vadeli bir toplumsal sürecin sonuçları olan ve yavaş yavaş gelişen değişikliklerden söz ederken, gözde taraf etkisi, birey karşı tarafın önde olduğunu keşfettiğinde ortaya çıkan ani taraf değiştirmelerden söz eder. Bu iki etki aynı anda yaşanabilir elbette.[28]

Birçok bilim adamı, kamuoyu sürecindeki zafer ya da yenilginin doğru ya da yanlış tutum ile ilgili olmadığını sezgisel olarak kavramıştır. 1883 yılında Alman hukukçu Ihering, kamuoyundan ayrı davranan bireyi cezalandırma yöntemi olan kınamanın, onaylamamanın, örneğin, "yanlış bir çıkarım, hatalı bir aritmetik işlemi ya da başarısız bir sanat eserinin" onaylanmamasındaki gibi rasyonel bir karakter taşımadığını vurgular ve "kınama, kamuoyunun kendi çıkarlarının zedelenmemesi ve güvenliğinin sağlanması amacıyla gösterdiği bilinçli ya da bilinçsiz pratik bir tepkidir"[29] der. Başka bir deyişle: Burada önemli olan toplumun birlikteliğinin ve değer yargılarında bir uzlaşmanın sağlanmasıdır. Bu değerler ancak ahlaki değerler –iyi ve kötü– ya da –güzel ve çirkin gibi– estetik değerler olabilir, çünkü ancak bunlar dışlama tehditi ve dışlanma korkusunu harekete geçirebilecek duygusal içeriğe sahiptirler.

İki kamuoyu konseptinin karşılaştırılması

İki kamuoyu konseptini sistematik olarak karşılaştırdığımızda, bunların özellikle de kamuoyunun işlevi konusunda çok farklı varsayımlardan hareket ettiklerini vurgulamamız gerekir. Rasyonel kamuoyu konsepti demokratik katılıma ve kamuyu ilgilendiren konularla ilgili fikir alışverişine dayanmakta ve hükümetten bunları dikkate almasını talep etmektedir. Fakat aynı zamanda da, siyasi otoritenin, sermayenin, medyanın ve modern teknolojilerin bu kanaat oluşum sürecini manipüle edebilecekleri endişesini taşımaktadır.[30]

Kamuoyuna ilişkin toplumsal denetim konsepti ise, toplumun değerleri ve amaçları konusunda yeterli bir uzlaşma derecesinin güvenceye alınmasına dayanır. Bu yaklaşım kamuoyuna öyle büyük bir güç yükler ki, ne hükümet ne de toplum üyeleri onu görmezlikten gelebilirler. Kamuoyu bu gücünü, toplumdaki genel uzlaşmaya karşı gelen hükümete ve bireylere yönelttiği dışlama tehditinden ve bireyin toplumsal doğasından kaynaklanan dışlanma korkusundan alır.

Çevrenin *ve* başkalarının tepkilerinin sürekli olarak gözlemlenmesi birey ile toplumu birbirine kenetler: Bu karşılıklı etkileşimden, ortak bilincin, ortak değerlerin, ortak amaçların gücü doğar, bu değer ve amaçlardan sapanlar tehdit edilir. Dışlanma korkusu, ortak toplumsal yaşantılardaki coşkuya denk düşer. Bu tepkilerin, insanlığın gelişim tarihi boyunca, insan topluluklarının birlik ve beraberliğinin sağlanması amacıyla geliştirildiği varsayılır. Çoğu kişinin yalnızlığı bunalımla bir tuttuğunu ortaya koyan "*Experience Sampling Method-EMS*" [Deneyim Örnekleme Yöntemi] ölçümleri bu varsayımı ampirik olarak desteklemektedir.[31]

Rasyonel kamuoyu konsepti ile toplumsal denetim konsepti arasındaki en önemli fark "kamu" kavramının yorumunda kendini gösterir. Kamuoyuna ilişkin demokratik-kuramsal konsept –akılcılığın bir sonucu olarak– "kamusal" *içerik olarak* kamuoyunun konuları, yani siyasi içerikle ilgilidir. Oysa toplumsal denetim konseptinde "kamu" yargı mercii, *public eye*[32] [kamunun gözü] olarak yorumlanır: "Herkesin gözü önünde", "herkes görebilir", "*coram publico*". *Public eye*, hem hükümetin hem de tüm bireylerin yargılandığı mahkemedir.

Bu iki konseptte, "kamuoyu" kavramını oluşturan "oy" sözcüğü de farklı yorumlanmaktadır. Demokratik-kuramsal kamuoyu konseptinde "oy" gerçekten de kanaatler ve savlar anlamında iken, diğerinde "oy" çok daha geniş bir anlamda, dolaysızca oy olarak görüldüğü gibi, değer yüklü bir kanaatin kamusal olarak açıkça ifade ettiği her şey, rozetler, bayraklar, jestler, saç kesimi, sakal ve bıyık, kamuda açıkça görülen simgeler, kamuda açıkça görülen yargı yüklü davranışlar olarak da yorumlanır. Bu kamuoyu konseptini açıklama potansiyeli, mahcubiyete dek uzanır.[33] Ahlaki değerlerle yüklü bütün kurallardan ("*politicial correctness*" [doğru siyasi tutum]) tabulara kadar her alanı kapsamaktadır: Dile getirilmesi toplumun birliğini tehlikeye düşürecek ve bir çözüm bulunamamış keskin çatışmalarda susmayı gerektiren kurallar gibi.

Demokratik-kuramsal kamuoyu konseptinde, temsili anketlerin, "*public opinion research*" [kamuoyu araştırmaları] olarak adlandırılması talebine, Herbert Blumer'dan Bourdieu'ye kadar bu konseptin tüm temsilcilerinin yaptığı gibi, eleştirel yaklaşılmalıdır. Bu anketlerde, iyi bilgilenmiş, ilgili ve etkili insanların görüşleri, dünyadan haberi olmayan, ilgisiz ve soyutlanmış insanların görüşleriyle aynı kefeye konulmaktadır. Bu gerçeği yansıtıyor olamaz.

Kamuoyuna ilişkin toplumsal denetim konseptinde durum tamamen farklıdır. Bu konsept zaten toplumun tüm bireylerini kapsamaktadır. Top-

lumun ortak değerleri ve amaçlarının mücadelesinin verildiği, kısmen geleneksel değerlerin devamı, kısmen bunların etkisiz hale getirilip yerine yeni değerlerin, yeni amaçların konduğu kamuoyu sürecine toplumun tüm üyeleri katılır. Bu süreç temsili anket araçlarıyla gözlemlenebilir. Ancak bu soruların büyük bir kısmı, alışılagelinmiş anket sorularından farklıdır. Deneklerin görüşlerini öğrenmeye yönelik soruların yanı sıra, kanaat ortamına dair sorulara da yer verilir. İnsanların çevrelerini nasıl algıladıklarıyla ilgili sorular sorulur: İnsanların çoğu nasıl düşünüyor? Hangi görüşler yaygınlaşıyor, hangileri azalıyor? Dışlama tehditini tespit etmeye yönelik sorular sorulur: Hangi kanaatleri taşıyanlar, hangi davranış tarzını benimseyenler yuhalanır? Konuşma ve susma eğilimlerini ölçmek için sorular sorulur.

Ancak bu kamuoyu konseptine göre günümüz anketlerinde sorulan soruların çoğu "*public opinion*" hakkında bilgi vermekten çok, insanın toplumda dışlama ya da dışlanmaya neden olan değer yüklü görüşlerini ve davranış biçimlerini ortaya koymaya yöneliktir.

60'lı yılların ortalarından itibaren, toplumsal denetim konsepti yeniden canlandırılmaya çalışıldı,[34] ama bu çabalar pek başarılı olamadı. Konuyla ilgili açıklamalar Mary Douglas'ın *How Institutions Think* [Kurumlar Nasıl Düşünür?] (1986) adlı çözümlemesinde bulunabilir. Douglas şöyle bir açıklama getirir: "Kamusal bilgi repertuvarında kendisine sağlam bir yer edinmek üzere olan bir kuram, öncelikle bilişsel tutarlılık prensibine göre, başka kuramların doğruluğunu da teminat altına alan yöntemlerle uyuşmak zorundadır".[35]

Bu açıdan bakıldığında, rasyonel kamuoyu konseptiyle ilgili herhangi bir sorun yoktur ve mevcut demokrasi kuramlarıyla olduğu kadar, büyüleyici *rational choice* [rasyonel seçim] ve *collective action* [kolektif eylem] kuramlarıyla, psikolojinin bilişsel modelleriyle de bağdaştırılabilir. Buna karşın, sosyopsikolojik-dinamik konseptin dezavantajları vardır. Douglas, "toplumbilimciler toplumsal denetim kokan modellere karşı, tipik bir mesleki antipati duymaktadırlar"[36] der.

Bilim, birbirine rakip konseptlerin sınanabileceği çok sayıda kriter geliştirmiştir. Bu kriterler şunlardır:

1. Ampirik uygulanabilirlilik.
2. Hangi bulgular bu konseptle açıklanabilir, konseptin açıklayıcılık potansiyeli ne büyüklüktedir?
3. Karmaşıklık derecesi, yani konseptin kapsadığı gerçeklik alanının büyüklüğü ya da kapsadığı değişkenlerin sayısı.
4. Başka kuramlarla bağdaşırlık.

Toplumsal denetim konsepti bu dört kriterin en az üçüyle bağdaşmaktadır. Birinci olarak, konsept ampirik olarak kontrol edilebilir. Kuramın, güncellik, ahlaki ya da estetik bileşenler, medyanın konumu gibi belirli temel koşulları yerine getirildiğinde, bireysel davranışlar (örneğin, konuşma ve susma eğilimleri) ve toplumsal kanaat dağılımları hakkında kontrol edilebilir tahminlerde bulunulabilir.[37]

İkinci olarak, bu konsept açıklayıcı bir konsepttir. Suskunluk sarmalı kuramı, "eğer-o zaman" türünden ifadeler kullanmaktadır, yani toplumsal meşrulukları öne sürerek ve bunları kanıtlayarak, gözlemlenebilir olguları başka olgulara bağlamaktadır. İlk kez 1965 yılında gözlemlenen, bireylerin kanaat dağılımının iki farklı cepheye bölünmesi, kanaat ortamının bu durumdan tamamen bağımsız gelişmesi ve seçimlerdeki oy verme niyetindeki "*last-minute swing*" [son dakika dönüşü] (bkz. I. Bölüm) gibi olgular, rasyonel kamuoyu konseptiyle zor açıklanırdı. Rasyonel kamuoyu konseptiyle, toplumsal grupların (yaş, sınıf vb.) kanaat dağılımındaki farkların, aynı grupların kanaat ortamlarına ilişkin tahminlerinden ("çoğu insan ne düşünüyor?") neden bu kadar farklı olduğu da zor açıklanırdı. Rasyonel kamuoyu konseptiyle, özellikle de, tartışmalı bir konuda, o konu hakkında en çok bilgiye sahip insanların, yani uzmanların, ortak bir tutum içine giren kamuoyu temsilcileri, muhabirler ve halkın karşısında neden yalnız kaldıkları da zor açıklanır. Bu tür durumlar, aralarında Stanley Rothman'ın da bulunduğu birçok araştırmacı tarafından ampirik yollarla ortaya konulmuştur.[38]

Üçüncü olarak, toplumsal denetim konseptinin karmaşıklık derecesi daha yüksektir. Bireyin ve toplumun alanlarını birleştirerek, yalnızca siyasi alanı değil birçok alanı kapsamış olur.

Daha önce de değindiğimiz gibi, konseptin karşılaştığı en büyük zorluk diğer kuramlarla bağdaşırlığı konusunda ortaya çıkar. Fakat konsept sosyopsikolojik grup dinamiği[39] ve Erving Goffman'ın sosyopsikolojik mahcubiyet ve *stigma* [damgalanma] savlarıyla bağdaştırılabilir.[40]

İki farklı kamuoyu konseptinin verimliliğinin karşılaştırılması, bu iki konseptten birini seçmek zorunda olduğumuz anlamına gelmemelidir. Her halükarda rasyonel konsept, kamuoyunun oluşum sürecinde önemli bir rol oynar, fakat bu rol ampirik yöntemlerle yeterince incelenmemiştir. Kamuoyunda yerleşebilmeleri için ahlak yüklü değerlerin de bilişsel bir dayanağa ihtiyacı vardır.

Kamusal akılcılık ile toplumsal denetim konsepti arasındaki ilişkiyi açıklayacak bir tasvir arayacak olursak, o zaman kamusal akılcılığı sosyopsikolojik sürecin içine yerleşmiş parçalar olarak düşünebiliriz. Bu parçalar

bazen bu süreci belirleyen, bazen de dillendiren, ama genellikle ölü gibi hareketsiz kalan ve kamuoyunun bireylere yönelttiği baskının kaynağı niteliğindeki ahlaki duygulara herhangi bir etkide bulunmayan kakma parçalardır. Kamusal akılcılığın –Merton'ın kullandığı anlamda– açık işlevi, yani argümanlarla kamuda bir karara varılmasını sağlamak, bilinçlidir, özellikle amaçlanmıştır, onaylanmıştır, ama genellikle halkı duygusal anlamda ikna edemediği ve peşinden sürükleyemediğinden, toplumda yeterli uzlaşmayı sağlamak ve savunmak için gerekli güce sahip değildir. Ancak halkın tartışmalı konularda duygusal anlamda da onayladığı bir kanaat, kamuoyunun toplumu bir arada tutan örtük işlevini yerine getirebilir. Böyle bakıldığında kamusal akılcılık genelde kamuoyu süreçlerinin bir parçasıdır, fakat tamamı değildir.

Örtük işlev gerçek işlev, açık işlev de görünen işlev diye nitelenebilir. Merton bunu Hopi Kızılderililerinin ünlü yağmur dansı örneğiyle açıklar: Kuraklık döneminde yapılan bu dansın açık, açıklanmış işlevi yağmur yağdırmaktır, oysa örtük, yani görünmeyen işlevi, sıkıntılı zamanlarda kabileyi bir arada tutmaktır.

Kamuoyunun toplumsal denetim olarak örtük işlevi, yani toplumun bütünleşmesini ve gerekli uzlaşmayı sağlaması, ne bilinçlidir ne de özellikle amaçlanmıştır. Bu da bu konseptin neden zor anlaşıldığını açıklar. Belki toplumsal araştırmalardaki gelişmeler, entelektüelleri kamuoyundaki uyum baskısıyla barıştırır, örtük işlevi açık işleve dönüştürmeyi ve bunların toplumsal gerekliliğinin kabul edilmesini sağlar.

Bu kitabın bir önceki baskısında (1991) rasyonel kamuoyu konseptine, referans grup araştırmaları ve grup dinamiği sonuçlarına fazlaca değinmemiştim. Öncelikle, toplumsal denetim olarak kamuoyunun kısmen yeniden keşfedilen, kısmen de ancak o zaman bilincine varılan rolüyle ortaya çıkan yeni bakış açısını betimlemek istemiştim. Kitabın elinizdeki baskısında, kamuoyu konusunda çalışan Robert Park, Herbert Blumer, Pierre Bourdieu gibi değerli bilim adamlarının eserlerini daha derinden irdelemekle kalmadım, kamuoyunu toplumsal denetim olarak ele alan sosyopsikolojik-dinamik konsept ile kamuoyunu kamusal alandaki akılcılık olarak ele alan demokratik-kuramsal konsept arasındaki ilişkiyi de açıklamaya çalıştım. Referans grupları, grup dinamiği, kitle psikolojisi, kamuoyunun uyguladığı toplumsal denetim, genel olarak insanın bireysel ve toplumsal doğası arasındaki çetrefil ilişki ve daha birçok konu halen araştırılmayı beklemektedir.

Kamuoyu Kuramının Ana Başlıkları(*)

Kamuoyu sosyopsikolojik konsepte göre nasıl tanımlanır?

Kamuoyu, insanın toplumsal doğasına dayanan ve değer yüklü alanlarda toplumsal uzlaşmanın oluşumunu ve korunmasını garanti altına alan, kamuda kesintisizce cereyan eden bir süreçtir. Sosyopsikolojik konsept işlemsel, yani ampirik araştırma araçlarına dönüştürülebilen bir kamuoyu tanımı sunar:

Kamuoyu, kamusal davranışların temelini oluşturan ve insanın değer yüklü alanlarda toplumsal yaptırımlardan korkmadan ifade edebileceği kanaatlerdir.

Bu tanımın daha ayrıntılı bir çeşitlemesi şöyledir: Kamuoyu, insanın –örneğin gelenek ve dogma gibi sabitleşmiş oydaşmalarda– dışlanmamak için açıkça göstermek zorunda olduğu özellikle ahlak yüklü kanaat ve davranış biçimleridir; ya da değişim dönemlerinde, toplumun "sıvı"

(*) Bu bölüm, Elisabeth Noelle-Neumann'ın yazılarından Anne Niedermann tarafından derlenmiştir.

halinde (Tönnies), dışlanmadan açıklayabileceği kanaatler ve davranış biçimleridir. Burada kanaat, değer yüklü alanlardaki bakış açıları ve davranış biçimleridir.

Kamuoyu, bir topluluk içinde yaşayan insanların, edimde bulunmak ve karar vermek için gereken ortak bir yargıya, bir oydaşmaya varmak için bilincinde olmadan gösterdikleri çabalara dayanır. Uzlaşma ödüllendirilir, genel yargıları ihlal cezalandırılır. Ceza sistemi, ödüllendirme sisteminden çok daha gelişkindir. Cezaların özünde sempatinin, sevginin ve saygınlığın yitirilmesi vardır. John Locke işte bu yüzden "kamuoyuna ve şöhrete dayanan hukuk" seçeneğini getirmiştir.

Kamuoyu belirli kültürler, tarih dönemleri ya da insan gruplarıyla sınırlı mıdır?

Burada kamuoyu kavramı altında ele alınan olgu, bugün bilebildiğimiz kadarıyla, tüm kültürleri kapsayan bir özellik taşımakta, yani kamuoyu tüm kültürlerde ve her dönemde karşımıza çıkmaktadır. Antikçağdan bugüne dek birbirinden çok farklı düşünür ve yazarlar kamuoyu kavramını değişik yazım türleri içinde ele almışlardır. Kolektif-tekil "kamuoyu" kavramının tarihini araştırmak amacıyla, sistematik literatür araştırmaları sonucu tasarlanan standart bir metin çözümleme kılavuzu yardımıyla yapılan incelemeler, "kamuoyu" kavramının iki bin yıllık bir geçmişi olduğunu ortaya koymuştur. Cicero İ.Ö. 50 yılında Atticus'a yazdığı bir mektupta kamuoyundan söz eder. Yanıldığı için özür dilemekte, yalnızca kamuoyuna –"*publica opinionem*"– uyduğunu söylemektedir. Antik Roma'da kamuoyuyla ilgili diğer bulgulara, Justinianus'un hukuk eserinde[1] ve sapkın İspanyol piskopos Priscillianus'un eserinde rastlıyoruz; her iki eser de İ.S. 4. yüzyıldan kalmadır. 4. yüzyıla tarihlenen Çince metinlerde de "kamu" ve "oy" sözcüklerini bir araya getiren yazı karakterlerine rastlanmıştır. Rotterdamlı Erasmus "*opiniones publicae*" sözcüğünü kullanır –fakat çoğul haliyle. Yeniçağdan itibaren kavramın kullanımı, 1588'de Montaigne'den başlayarak, gerek Avrupalı gerekse Avrupalı olmayan birçok şair, siyasetçi ve düşünürün eserlerinde giderek artar. "Kamuoyu" kavramının yaratıcısı Jean-Jacques Rousseau değildir. Fakat Rousseau'nun kamuoyu kavramının tarihinde anlı şanlı bir yeri vardır. Kamuoyunun 18. yüzyılda tüm aydınlar tarafından kullanılması onun sayesinde olmuştur.

Şimdiye dek yürütülen araştırmalara göre, Almancada kamuoyu kavramına ilk kez 1702'de, Christian Tomasius'un cadı duruşmalarıyla ilgili 1701 tarihli bir Latince metinden yaptığı çeviride rastlıyoruz.

Kolektif-tekil kavram dışında kamuoyu olgusu, genellikle edebi ya da felsefi eserlerde kullanılan çok sayıda kavramın –kısmen eşanlamlı sözcüklerin– ardında gizlidir. Bu sözcükleri şöyle sıralayabiliriz: Yazılı olmayan yasa (Thukydides-Aristoteles), şöhret (Machiavelli, Kardinal Richelieu, John Locke), "*vox populi*" (*Eski Ahit*) / "*publica voce*" (Machiavelli), "*voix du peuple*" (Bodin),[2] "*voix publique*" (Montaigne, Richelieu), dedikodu, tabu, dönemin ruhu, gelenek, uzlaşma, toplumsal denetim, söylenti, v.b.

Toplum baskısında herkesin payı vardır, herkes denetime boyun eğer; seçimde oy vermeyenler, ilgilenmeyenler de. Belirli bir zaman ve mekânda yer alan bir toplumun tüm üyeleri kamuoyundan sorumludur. Platon buna çocukları da dahil eder.

Platon'un *Protagoras*'ında, "bir devletin var olabilmesi için bile, gereğinde tüm vatandaşların katılmak zorunda olduğu bir şeyin olması gerekmez mi?" sorusuna yanıt verilir. *Protagoras*'ta, Zeus'un emri üzerine yetenekler insanlar arasında paylaştırılmıştır; biri müzisyenlik yeteneğine, diğeri el becerisine, başka biri de şifa verme yeteneğine sahip olmuştur. Hermes'in son olarak siyaset yeteneğini, adalet duygusunu (*dike*) ve utanma duygusunu (*aidōs*) dağıtması gerekiyordur. Hermes Zeus'a sorar: "Bunları da diğer yetenekler gibi mi dağıtayım, yoksa herkese mi vereyim?" Zeus: "Herkese ver" der, "bunlara herkes sahip olmalı; eğer bunlara da diğer yetenekler gibi ancak bazıları sahip olursa, o zaman kentler kurulamaz".[3]

Herkese dağıtılan utanma duygusu *aidōs*, bir İngiliz yazarın eserinde şöyle yorumlanır: "*Aidōs* zor bir kavramdır. Davranış kuralları koymak, eğer toplum üyeleri uymayacaksa, boşunadır. Böylesi bir mutabakata varmanın bir yolu da kamuoyudur. Birey, toplumun diğer üyelerinin kendisi hakkında neler hissettikleri konusunda ciddi biçimde endişe duyar. *Aidōs*, toplumsal mutabakata genellikle itaat etmemizi sağlayan bu kınanma korkusudur".[4]

Kamuoyu, tüm kültürlerde ve tarihin her döneminde, insanların bir arada yaşamasının temelidir, her bireyi ilgilendiren bir olgudur. Kamuoyu içerik olarak siyasetle sınırlı değildir, değer ve ahlak yüklü tüm konuları kapsar (aşağıya bkz.) –hem uluslararası anlamda ("dünya kamuoyu", "dünya kanaati"), hem ulusal anlamda, hem de artık bölgesel anlamda. Kamuoyunun sınırları yalnızca zaman ve mekândır.

Kamuoyu zamana ve mekâna bağlı bir olgudur. Bir süre sonra insan, tıpkı dağılan fırtına bulutları gibi, kamuoyunun uyguladığı baskıyı artık hissetmeyebilir. Ama bu fırtına bulutlarının altında harekete geçmek isteyen politikacının (Adenauer'ın 1956 yılındaki yeniden silahlanma

politikasını düşünelim) karşısında kamuoyu bir duvar gibi durur. Birey zamanından, kanaat ortamından ve içinde bulunduğu dönemin ruhundan kaçamaz. Genellikle acı verse de, en fazla mekân değiştirebilir (sürgün, inziva).

Sosyopsikolojik kamuoyu konseptinin temelinde nasıl bir kamu anlayışı yatmaktadır?

"Kamu", "kamusal" unsurlarının anahtar bir anlamı vardır ve sonuçta "kamuoyu" sözcüğü de muhtemelen bu nedenle yerleşmiştir. "Kamusal" unsuru hukuksal bir kavram ("herkese açık") ya da siyasi bir kavram (mevzuat, içerik açısından devlet ve cemiyetle ilgili olan) olarak değil, sosyopsikolojik bir kavram olarak anlaşılmalıdır.

Sosyopsikolojik açıdan kamu, bireyin herkes tarafından görülüp yargılandığı, ününün ve itibarının tehlikede olduğu durumdur: Kamu anonim bir mahkemedir. Birey dışlanmak ya da rezil olmak istemez. Teşhir direğinde olduğu gibi, kimsenin saçının teline bile dokunulmasa da, insana eziyet eden cezalar tüm kültürlerde görülür. "Kamu"nun sosyopsikolojik anlamı dilsel düzlemde de teşhis edilebilir: "Kamunun gözü önünde" şu ya da bu olmuş ifadesi bize birçok şey anlatır. Hiç kimse bir konserin "kamunun gözü önünde" gerçekleştiğini söylemeyecektir. Latincede bile aynı vurguya sahip bir ifade vardı: "*coram publica*".

Kamu, "*public eye*" [kamunun gözü] ya da "*public ear*" [kamunun kulağı] (Burke 1971) olarak anlaşılır, yani herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir diye algılanır. Kamu hem hükümetlerin hem de bireylerin korktuğu bir yargı mercii olarak görülür. Yargı mercii olan kamu, birey için somut bir tehlike ve tehdit oluşturacak kadar güçlenebilir.

Her halükarda birey kamuoyunu herkes tarafından görülebilecek bir durum, bir bilinç olarak algılamaktadır. Erving Goffman, günbegün yaşanan bu anonim kamuoyu bilincini bilimsel bir konu haline getirerek, kamunun toplum bilimleri tarafından ihmal edilen sosyopsikolojik boyutlarına gereken önemi veren ilk kişi olmuştur.

Sosyopsikolojik anlamda kamu, birincil gruplarda, referans gruplarında ya da küçük gruplarda etkili olan kapsamlı bir toplumsal yargı mercii olarak anlaşılmalıdır.

Kamu, tek tek bireylerin toplamı olarak anlaşılmamalıdır. Bundan ziyade, bireyler, büyük bir dikkatle çevreye, özellikle de aynı çevreyi paylaştıkları insanların kanaat ve davranışlarına yönelir ve sürekli gözlemde bulunurlar.

Kamuoyu ne kadar güçlüdür? Bu gücü kime ve neye karşı kullanır?

Kamuoyu hem toplumsal, hem siyasal açıdan çok güçlüdür ve her iki tarafa da baskı uygular –hem toplumda yer alan tüm bireylere hem de hükümete.

Kamuoyunun birey üzerindeki gücü uzlaşma baskısından kaynaklanır. Bu baskı bireyi çok zorlar, çünkü insanların toplumsal doğası son derece hassas ve kırılgandır; her insan dışlanma korkusuyla yaşar.

Yöneticilerin, yönetenler onları istemediğinde artık yönetici olmaktan çıkmaları –sadece demokratik toplumlarda değil, uzun vadede ve son kertede despot ve totaliter rejimlerde de böyledir bu– antikçağdan bu yana siyasi düşünürlerin kafa yordukları bir konudur (Aristoteles, Rotterdamlı Erasmus, Machiavelli, Sir William Temple,[5] David Hume). Her türlü baskı aracından önce, kişisel ününün, halkın ona duyduğu sevginin ve güvenin iktidarının temel taşı olduğunu kabul etmeyen bir yönetici uzun süre iktidarda kalamaz (Richelieu, Konfüçyüs[6]).

Dışlama tehditi ve dışlanma korkusu sosyopsikolojik kamuoyu konseptinde nasıl bir rol oynar?

Kamuoyu süreci, bireyin anonim kamu karşısında duyduğu dışlanma korkusu ve kamunun bireye yöneltiği dışlama tehditiyle harekete geçer.

Toplum, kuralları ihlal eden bireye karşı dışlama tehditi etkisine sahip çeşitli sözel ya da sözel olmayan sinyaller kullanır: Azarlamak, alay etmek, dalga geçmek, toplumsal temasın tamamen kesilmesi, kaşların çatılması, göz temasından kaçınılması, v.b.

Bireyler kamuda mevcut olan ya da ima edilen dışlama tehditine, dışlanma korkusu ve/veya endişesiyle tepki verirler.

Dışlanma korkusu insanın toplumsal doğasından kaynaklanır ve içgüdüseldir. Bir insan gülünç duruma düşmekten, rezil olmaktan korkuyorsa, dışlanmaktan korkuyor demektir. Bir insan, yazılı olmayan yasaları çiğnediğinde ya da ancak bir azınlık tarafından savunulan bir görüşü ifade ettiğinde, utanç duyar ve "diğerleri"nin kınamasına maruz kalır. Dışlanma korkusu demek, mahcup edici durumlardan, söylenti ve dedikodulardan korkmak, hatta toplumdan tamamen dışlanmaktan (toplumsal boykot, *ostrakismos*) korkmak demektir.

Kamuoyu süreçlerini dışlanma korkusu harekete geçirir, "ait olma isteği", övülme ihtiyacı, itibar, kişisel ün ya da salt başkalarını taklit etme

isteği değil. Çünkü kamuoyu sürecinin en önemli unsuru olan "susma", toplum tarafından onaylanma ve olumlu toplumsal yaptırımlardan çok, olumsuz yaptırımlardan, örneğin dışlanmaktan kaçınma gerekliliğiyle açıklanabilir. Seçim araştırmalarında saptanan "*last minute swing*" olgusu, yani son anda kazanacağı düşünülen parti lehine karar verilmesi, kazanan tarafta olma isteğinden çok ("*bandwagon-effect*"), genel eğilimin dışında kalarak dışlanma korkusundan kaynaklanmaktadır.

Kamuoyunun işlevi nedir? Kamuoyu bir toplum için vazgeçilmez midir?

20. yüzyıldaki geleneksel kamuoyu anlayışının, yani "seçkinler konsepti"nin odak noktasında katılım yer alır. Karar verme yetisine sahip, sorumluluk sahibi vatandaşlar kamusal sorunlar hakkındaki tartışmalara katılarak, alınan karara katkıda bulunurlar. Suskunluk sarmalı kuramında kamuoyunun işlevi toplumsal bütünleşmedir. Kamuoyu hem hükümetleri hem de bireyleri kendisine saygı göstermeye zorlar. Hükümetler iktidardan düşürülmekle, bireyler toplumdan dışlanmakla tehdit edilir. Sonuç, bütünleşme ve toplumsal birlikteliğin, dolayısıyla eylem ve karar alma yetisinin güçlenmesidir.

Kamuoyuyla ilgili ampirik ve kuramsal araştırmaların noksanlığı bütünleşme sorununun ihmal edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bir toplumsal birliğin sağlanması için, yazılı yasalarla değil de, Rousseau'nun kamuoyunu nitelendirdiği gibi, "yazılı olmayan yasalar"la –bilinçli ya da bilinçsiz– önlemler alınması gerektiği halihazırda kavranılmamıştır. Bunun lafı bile edilmez. Görünüşe bakılırsa, toplumsal grupların birliği için neyin onaylanıp neyin kınanacağına ilişkin yeterli toplumsal oydaşma vardır; ama bu birliğin belki de aralıksız çabaların bir sonucu olduğundan kimse söz etmez. Bireyin kendi gereksinimleri ile içinde yer aldığı topluluğun gereksinimleri arasındaki acıklı çatışma, Rousseau'nun toplumsal sözleşmenin görevlerini betimlerken yaptığı gibi açıkça ele alınmadı çoktandır: "Üyelerinden her birinin canını, malını ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birlik içinde olduğu halde kendi egemenliğini korusun, hem de eskisi kadar özgür olsun. İşte temel sorun bu..."

İçinde yaşadığımız yüzyılda çatışmaya duyulan ilgi büyük olsa da, bu çatışma –birlik beraberlikte ısrar eden toplum ile birey arasında yaşanan sürekli çekişme– aydınlatılamıyor. Bu birlikteliğin bir doğa olayı gibi kendiliğinden gerçekleştiği düşünülürse, onun için bir çaba ya da kurban veril-

mesi gerekli görülmeyecektir elbette. Bu bakış açısı, özellikle kamuoyuna karşı gelmekten, dar kafalı insanlar tarafından kınanmaktan korkmayan, kendisi üzerindeki uyum baskısına boyun eğmeyen, yüzer-gezer olmayan bireyi yüceltir...

Konformizme sürükleyen bir kamouyuna karşı duyulan tiksinti, 19. ve 20. yüzyılın Alman siyasi kültürüne damgasını basmıştır. Birçok kişinin kamuoyunun sosyopsikolojik görüntüsüne karşı duyduğu tiksinti bütünleşme baskısına yöneliktir. Bu tiksinti, toplumun bireyi zorladığı baskıcı uzlaşmaya karşı duyulan nefretten kaynaklanmaktadır. Toplumun birlikteliğinin ve devamının koşullarını oluşturan bütünleşme, ancak toplumdaki bireylerin kamuoyu, yani hâkim görüşle uzlaşmasıyla sağlanabilir. Bireyler bundan ötürü acı çeker, uzlaşmayı tutarsız, onur kırıcı ya da saçma bulurlar –sevilmeme, gülünç duruma düşürülme, saygı görmeme, dışlanma gibi tehditlerden ötürü acı çekerler. Fakat bütünleşmenin başka yolu yoktur.

Dışlanma korkusuna dayalı kamuoyunun işlevinin ortaya konması, oportünizmin övülmesi olarak anlaşılmamalıdır. Buradaki tek çaba, tıpkı Rousseau'nun da yapmaya çalıştığı gibi, her iki tarafa –hem bireysel hem toplumsal doğaya– adil davranma çabasıdır.

Geçmişimizdeki iki diktatörden ötürü biz Almanların uyarlık ve yüzergezerliğe karşı alerjimizin olması anlaşılır bir tepkidir. Fakat insanın toplumsal doğası hakkında ortaçağın bilgi düzeyinde kalmaya, gözlerimizi kapamaya devam edersek, bu geçmişi anlayamayız.

Ergin insanın bir özelliği de, kendi toplumsal doğasının bilincinde olması ve sahte bağımsızlık duyguları taşımamasıdır. "İnsan kamuoyu okulundan geçmeli ve onu umursamamayı öğrenmeli" türünden bir ifade kulağa hoş gelebilir, gerektiğinde kamuoyuna karşı cesurca direnmenin ne kadar önemli olduğu da bilinmelidir. Ama bunun neden bir kural haline gelemeyeceği de idrak edilmelidir. Montaigne 16. yüzyılın sonunda bu gerçeği olanca açıklığıyla görmüştü: "Bilge insan içsel olarak ruhunu keşmekeşten uzak tutmalı ve şeyleri özgürce değerlendirebilme yetisini korumalıdır, ama dışsal olarak mevcut biçim ve tavırlara uymak zorundadır".

Toplumun bütünleşmesi bağlamında "onay" kavramı büyük önem taşır. Kamuoyu süreçleri onay üzerine kurulur ya da onay gerektirirler. Öncelikle, toplumun ortak, merkezi değer ve amaçlarında yeterli bir oydaşma sağlarlar. Ancak toplum, sadece temel durumlarda ve güncel siyasi sorunlarda değil, görünüşteki dışsal davranış biçimleri gibi başka birçok konuda da onay ve uzlaşma peşindedir; böylece uzlaşma yetisi denenir ve korunur.

Değişim toplumun birlikteliğine zarar verir, bu yüzden de yavaş yavaş gerçekleşmesi gerekir. Uzlaşma yetisinin öğrenildiği bir alan da, giyim kuşam, saç kesimi, kısaca tüm dış görünümdür. Bu sıkı sıkıya zamana bağlı abartılı oydaşmaya "moda" denir ki, kamuoyunun değişime dayalı bir dış görünümüdür. John Locke işte bu yüzden, "kamuoyuna, şöhrete ya da modaya dayalı hukuk"'tan söz eder. Modanın oynak kapsamları vardır, ama modanın kendisi bir oyun değildir. Moda, bireyin çevresini büyük bir dikkatle gözlemlemesini gerektirir ve bireye modayı takip etme, yani uyum sağlama ya da takip etmeme konusunda karar verme özgürlüğü tanımaz. Modaya uymamak demek, çevreden soyutlanmak, bostan korkuluğu olmak demektir. Birey değer yargılarının değişim geçirdiği dönemlerde dışlanmaktan kaçınabilmek için, değişen koşullarda da çevresini gözlemleyebilmeyi öğrenmek zorundadır; buna modayla talim edilir. İnsanın toplumsal doğasını yadsıma eğiliminin ne kadar güçlü olduğu, modayla ilgili –genellikle olumsuz olan– ifadelerden anlaşılmaktadır: Moda şeytanı, moda delisi, modadan ibaret, vb.

Kamuoyunun "toplumsal denetim" kavramıyla da sıkı bir bağı vardır. Kamuoyu yaşamın tüm alanlarına müdahaleci, kapsayıcı bir toplumsal denetim uygular. Hukuk, din gibi başka toplumsal kurumları tamamlar, bunlara karşı çıkar ya da destekler.

Sosyopsikolojik kuram, kamuoyunun işlevinden, yani bütünleştiriciliğinden, bir toplumun birliğinin toplumsal denetim aracılığıyla güçlendirilmesinden ötürü "bütünleşme konsepti" olarak da nitelenir.

Seçkinler konsepti ve sistem kuramı gibi, bütünleşme konsepti de kamuoyunun toplumdaki işlevine dair açıklamalarda bulunur. Ancak, sosyopsikolojik kamuoyu konsepti bir adım daha atarak, kamuoyunun işlev biçimi ve oluşumu hakkında ampirik yollarla kontrol edilebilen görüşler sunar (aşağıya bkz).

Seçkinler kamuoyu sürecinde nasıl bir rol oynar?

Siyaset bilimi ve hukuk açısından kamuoyu düzgüseldir ve yalnızca siyasi alanla ilintilidir. Bu görüşe göre, yalnızca küçük, seçkin bir insan grubu kamuoyunun oluşumuna katkıda bulunur; kamuoyu siyasi konularda bilgili, bağımsız ve mantıklı düşünme yeteneğine sahip, kendini topluma karşı sorumlu hisseden vatandaşların kanaatlerinden oluşur, ki bunlar "iktidar bağlılaşımları" olarak iktidar üzerinde eleştirel bir güce sahiptirler (Hennis, Habermas). Burada kamuoyu, değerli entelektüel yargıların kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seçkinler konseptinden farklı olarak sosyopsikolojik kamuoyu konsepti, kamuoyunun içeriğinin kalitesi ya da oluşumunda rol oynayan bireylerin yeterliği hakkında yargıda bulunmamaktadır.

Ancak, seçkinler konsepti ile bütünleşme konseptinin kamuoyu-hükümet ilişkisine bakışında pek bir fark yoktur –her ikisi de bu ilişkinin gerekliliğini vurgular. Düşman bir kamuoyunun uzun süre göz ardı edilmesi hükümetlerin düşmesine neden olur. İki konsept arasındaki en önemli fark, birey ve kamuoyu ilişkisine bakışlarıdır. Seçkinler konseptine göre, kamuoyu sürecine katılması ya da katılmaması bireyin kendi kararına bağlıdır. Bir vatandaş olarak bireye hafif bir görev yükleme eğilimi görülse de, birey çekip gidebilir, akılcılıkta yer alması gerekmez. Oysa bütünleşme konseptine göre, birey istese de istemese de sürecin içindedir ve buna uymadığı takdirde yaptırımlarla tehdit edilir.

Seçkinlerin kamuoyu sürecindeki etkisini göz ardı eden bir kamuoyu kuramı hiçbir ilerleme sağlayamaz. Hiç kimse, seçkinlerin kamuoyu sürecinde belirleyici olmadıklarını, oluşumunda öncü rol oynamadıklarını ciddi biçimde iddia edemez. Fakat 19. ve 20. yüzyılda giderek yaygınlaşan seçkinci anlayışa veda etmeliyiz artık.

Kamuoyu kuramından öğrendiğimiz kadarıyla, sadece kamuya ulaşabilme olanağına sahip ve bu olanağı kamuoyu sürecindeki önemli konularda kullanabilen seçkinler –örneğin muhabirler– kamuoyu sürecine etkide bulunmaktadırlar.

Seçkinler konsepti ile bütünleşme konsepti arasında bir seçim yapmaya gerek yoktur, çünkü bu iki konsept birbirini tamamlamaktadır.

Yerleşik, baskın kamuoyunda yenilikler kendini nasıl kabul ettirir?

Marjinaller, sert çekirdek (*"hard core"*), misyonerler, reformcular, bilim adamları ve sanatçılar gibi sıradışı insanlar toplumu değiştirebilirler.

Kamuoyuna meydan okuyabilen bu insanlar, ya pek az dışlanma korkusu duyarlar ya da kamuoyunun onları reddetmesinden rahatsız olmalarına rağmen, dışlanma korkusunun üstesinden gelmeyi başarırlar. Bazıları da bilinçli olarak kendilerini feda etme yolunu seçerler. Yenilikçiler, kamuoyu süreçlerinin ilk evresinde faaliyet gösterirler.

Aynı şekilde, püskürtülmüş bir azınlıktan bir "sert çekirdek" meydana gelebilir; bu azınlık uzun sürmüş bir kamuoyu sürecinden sonra bile, kamu içinde savunmadaki kanaatlere sıkı sıkı tutunmaya devam ederler. Bu azınlığın tutumu artık ne dışlama tehditinden etkilenir ne de dışlanma korkusu tarafından belirlenir. Böylelikle, "sert çekirdek" kamuoyu sürecinin

son evrelerinde oluşur; genellikle yüksek bir konuşma eğilimi gösterir. Bu azınlık grubunun "toplumdan ölü olarak" kopup kopmayacağı ya da birçok genç insanın katılımıyla marjinalleşip kamuoyu sürecini yeniden harekete geçirip geçirmeyeceği savunulan konuyla ilgilidir.

Sert çekirdek olgusu, edebiyatta roman kahramanı "Don Kişot"un kişiliğinde somutlaştırılmıştır.

Toplumda bir değişim yaratmak isteyen gruplar, dışlanma tehlikesine maruz kalmadan konumlarını savunmak ve daha önce geçerli konumun artık dışlanma tehlikesi olmadan savunulamayacağını anlatmak zorundadırlar.

Birçok kanaat arasından tek bir kanaat nasıl baskın kamuoyu haline geliyor? (Kamuoyunun işleyiş biçimi)

Kamuoyu zamanın akışı içinde dinamik bir süreç olarak algılanmalıdır. Bireysel kanaatlerin toplamının kamuoyuna dönüşümü, insanların toplumsal doğalarıyla kendi aralarında hiç durmaksızın yaşadıkları etkileşime göre gerçekleşir.

Değer yüklü alanlardaki farklı bakış açıları, sosyopsikolojik bir silah olan dışlama tehditi ve dışlanma korkusunu kullanarak onaylanmak için mücadele ederler; bu süreç, bir anlayış kendini kabul ettirinceye kadar devam eder.

Dışlanma korkusu bireyleri, çevrelerinde hangi düşünce ve davranışların onaylandığını, hangilerinin ayıplanıp kınandığını öğrenmek amacıyla insanları ve olayları sürekli gözlemlemeye iter. Kurama göre, insanların bu gözlemleri ve tahminleri algılamada istatistikvari bir yetileri vardır. Bu gözlemler insanların konuşmalarını ve davranışlarını etkiler. Görüşlerinin toplumun geneliyle uyum içinde olduğuna kanaat getirdiklerinde, gerek özel gerekse kamusal konuşmalara kendinden emin bir biçimde katılır ve örneğin, rozetler, araba çıkartmaları, giyiniş tarzı ve açıkça görülebilir diğer simgelerle düşüncelerini açığa vururlar. Görüşlerinin azınlıkta olduğuna kanaat getirmişlerse eğer, daha dikkatli davranır, susmayı tercih eder ve bu tür tutumlarla toplum içinde gerçekte olduklarından daha zayıf bir görüntü çizerler, ta ki bu grup tamamen yok olana dek. Kamuoyu sürecindeki bu harekete 1973'te "suskunluk sarmalı" adı verilmiştir.[7]

Tocqueville'in (1856) Fransız Devrimi sırasında azınlıktaki dindar Hıristiyanların durumlarıyla ilgili olarak yaptığı bir saptama suskunluk sarmalının en güzel edebi tasviridir.

Sosyopsikolojik kamuoyu konseptiyle ilişkisi açısından suskunluk sarmalı, bir elin küçük parmağı gibi görülmelidir. Bununla beraber, "suskunluk

sarmalı" sanki bu elin tamamıymış gibi tartışılmaktadır. Oysa elin tamamı, toplumsal denetim ve kamuoyu denen güçtür.

Suskunluk sarmalı süreci dört ana varsayıma ve bunları birbirine bağlayan beşinci bir varsayıma dayanır.

Bu dört varsayım şunlardır:

1. Toplum, genel uzlaşmanın dışına çıkan bireyleri dışlamakla tehdit eder.
2. Bireyler sürekli dışlanma korkusu içindedirler.
3. Bireyler dışlanma korkusundan ötürü sürekli kanaat ortamlarını gözlemleyip değerlendirmeye çalışırlar.
4. Bu (istatistikvari) gözlemlerden çıkardığı sonuçlar, bireyin, özellikle de görüşlerini ifade etme ya da saklama (konuşma ya da susma) açısından kamu içindeki davranışlarını etkiler.

Beşinci varsayım bu dört varsayımı birleştirir ve buradan kamuoyunun oluşumu, korunması ve değişimine dair çıkarımlarda bulunur.

Bu varsayımların (1-4) ampirik olarak test edilebilmeleri için, kamuoyunda yapılan anketlerde sorulabilecek gözlemlenebilir göstergelere aktarılmaları gerekir (aşağıya bkz.). Bir sonraki adımda örnek vaka incelemeleri yapılarak, kamuoyu sürecinin beşinci varsayımında ifade edilen ilişki araştırılabilir.

Suskunluk sarmalı yalnızca "sıvı" (Tönnies) kamuoyu süreçlerinde, yani değerlerin değişime uğradığı alanlarda ya da toplumsal düzgülerin yıkılmasına tepki olarak ortaya çıkar.

Kuramın ampirik testinde suskunluk sarmalı genellikle çoğunluktakilerin konuşmaya, azınlıktakilerin susmaya eğilimli oldukları basit bir çoğunluk ve azınlık modeline indirgenmektedir.

Bu tür bir konsept, medyanın etkisi birinci derecede göz önüne alınmadığında kolayca çürütülebilir, çünkü medya belki de en güçlü etki faktörüdür. Suskunluk sarmalları neredeyse hiçbir zaman kanaat üreticisi medyaya karşı gelişmezler. Medyanın görüşünü paylaşan küçük bir azınlık bile olsa, bu azınlık konuşmaya daha fazla eğilimli olmakta, diğerleri ise "sessiz çoğunluğu" oluşturmaktadırlar.

Federal Almanya'da 1965-86 yılları arasında gelişen nükleer enerji tartışmaları, nispeten daha uzun süren bir kamuoyu sürecinin medya ile yoğun ilişkisine örnek oluşturması bakımından ampirik olarak etraflıca incelenmiştir.

Bu araştırma örneği, kamuoyu sürecindeki çeşitli unsurların rolünün süreç içinde nasıl anlaşılması gerektiğini göstermektedir. Medyanın tutumu ya da tutumundaki değişim, halkın kanaat ortamına dair tahminlerindeki değişimlerden önce gerçekleşmektedir. Kanaat ortamı tahminindeki

değişimler, insanın kendi görüşlerindeki değişimlerden önce gerçekleşmektedir. Davranış –konuşmaya hazır olma– kanaat ortamına göre ayarlanmakta ama, suskunluk sarmalı sürecinden kaynaklanan bir etkileşimle kanaat ortamlarına dair tahminleri de etkileyebilmektedir.

Nükleer enerji tartışmasına dair incelemelerde, çifte kanaat ortamı ampirik olarak kanıtlanmıştır: İzlenen medyanın yayın politikasına –sağ ya da sol eğilimli gazete– ya da belirli bir iletişim aracının az ya da çok kullanımına göre, kanaat ortamına dair farklı tahminler yürütülmüştür. Nükleer enerjiyi savunanların konuşma eğilimi, son derece geniş bir "sert çekirdek" oluşturduklarını da ortaya koymuştur.

Kısa vadeli kamuoyu süreçlerinin yanı sıra, çok yavaş ilerleyen, hatta yüzyıllar boyunca sürenleri de vardır.

Kamuoyu süreçlerinin son evresi, elde edilenin topluma iyice yerleşmesidir. Bu bir yasal düzenleme, yazılmamış bir yasa ya da bir tabu olabilir.

Büyük çabaların eşlik ettiği kamuoyu süreçleri, kamuda tartışılacak konuların seçimi, kamuoyunun savunulması, değişimi, değer yargılarının değişimi, hatta modanın oynak biçimleri, toplumun bütünleşmesini ve eylem yetisini pekiştirmektedir.

Sosyopsikolojik kuram medya-kamuoyu ilişkisine nasıl yaklaşmaktadır?

Bir kamuoyu kuramı olmadan medyanın etkisi anlaşılamayacağı gibi, bir medya etkisi kuramı olmadan da kamuoyu süreçleri anlaşılamaz.

Günümüzde medyanın gündem belirleme (*agenda-setting*) işlevinden etkilenmeyen bir kamuoyu pek yoktur herhalde. Bir konu ancak medyada yoğun bir biçimde ele alınınca, dışlama tehditi ve dışlanma korkusunun hüküm sürdüğü o gerilim durumu serpilip gelişmeye başlar.

Kamuoyu sürecinde medya, özellikle de bireyin çevre gözlemleri bağlamında önemlidir. Insanlar kanaat ortamını gözlemlerken iki kaynaktan yararlanırlar: Birincisi, doğrudan gözlemlediği çevre, ikincisi, medya (dolaylı algılama).

Birey kanaat ortamına ilişkin izlenimlerinin büyük bir kısmını medyadan edinir. Medyanın söylemi dışlama tehditi saçmaktadır. Birçok durumda bireyin medyanın sunduğu haberlerden başka bilgi kaynağı yoktur. Medyadaki tek seslilik ve tek boyutluluk, bireye, sunulan mesajlar arasından seçim yapma şansını tanımamaktadır. Medyanın bir de, belirli kanaat ve konuları daha çok ön plana çıkarmak şeklinde yerine getirdiği bir dillendirme işlevi vardır. Bu yüzden, belirli bir kanaatin ya da davranış

biçiminin yandaşları ve karşıtları, medyada eşit bir biçimde dillendirilme olanağına sahip değildirler. Tartışmalı bir konuda, medyada baskın olarak temsil edilen bir kanaat kendini daha kolay kabul ettirecektir, çünkü yandaşlarına gereken argümanlar, sloganlar ve ifadeler medya tarafından sunulur. Bu nedenle, görüşleri medyada pek az ya da hiç temsil edilmeyen karşıtlarına göre bu insanlar için kamu içinde konuşmak, çok daha kolaydır.

Medyaya karşı gelişen bir suskunluk sarmalı şimdiye dek ampirik olarak saptanamamıştır. Konuşmaya hazır olmak için medyanın desteğinin hissedilmesi gerekir ne de olsa. Bu nedenle, muhabirler, gazete yazarları, bilinçli ya da bilinçsiz, kamuoyu üzerinde hayli etkilidirler.

Pek çok olayda, halk kanaat ortamının ne yöne doğru geliştiğini doğru algılar. Fakat kamuoyu yoklamalarında tespit edilen kanaat dağılımı ile çoğunluğun ne düşündüğü hakkında yürütülen tahminlerin birbirinden bu kadar farklı olması düşündürücüdür. Bu durum, karşılıklı cehaletler (*"pluralistic ignorance"*) diye nitelendirilir. Kanaat ortamının yanlış algılanmasının (gelişim yönünün değil, sayısal oranların yanlış algılanmasının) çeşitli nedenleri vardır. Birinci neden, her cephenin kendi görüşünü olduğundan daha güçlü zannetmesidir (*"looking-glass perspective"*), üstelik bu cephe kendinden emin olduğu oranda gücünü kendi gözünde büyütür. İkincisi, kanaat ortamı, belli bir görüşün temsilcilerinin kamuda kendilerini açıkça ortaya koyup koymamalarına göre (konuşma ve susma eğilimlerine göre) yanlış algılanır; örneğin, azınlıktaki bir görüşü savunanlar, sırf konuşmaya daha fazla eğilimli oldukları için daha güçlü görünebilirler. Üçüncü neden, medyanın görüşü doğrultusundaki kanaat ortamının fazla büyütülmesidir. Bu üç neden birlikte etkili olurlar; birer seçenek değildirler.

Kamuoyu sürecinde medya tek başına belirleyici değildir. Medyanın görüşleri ile çoğunluğun görüşleri arasında bir uçurum olduğunda, genellikle yüzeysel bir uzlaşmaya varılır; çelişkilerle dolu bu uzlaşma reel olayların etkisiyle çok çabuk değişebilir.

Bir kanaatin baskın kamuoyuna dönüşme süreci rasyonel midir?

Sosyopsikolojik kamuoyu kuramı sık sık yeterince rasyonel olmamakla eleştirildi. Gerçekten de, böyle bir kamuoyu anlayışında hep en iyi kanaatin kabul edileceği kuşkuludur. Fakat dışlama tehditine ve dışlanma korkusuna dayanan bir kamuoyu sürecinin rasyonel olmadığı iddia edilemez, çünkü toplum birliği ve bütünleşmesi açısından ne kadar kazançlı olduğu ortadadır.

Dışlanma korkusu rasyonel bir davranış güdüsü değildir elbette; birey bunun gelir-gider hesabını yapamaz, hatta bu korkunun çok da fazla bilincinde değildir.

Tarihi kaynaklarda da kamuoyundan anlaşılan şey ortak yargıydı, fakat bu entelektüel anlamda, yani "yanlış" karşısında "doğru" anlamında bir yargı değildir. 1883'te, Alman hukukçu Rudolph von Ihering –ki kendisi kamuouyunu ilk anlamıyla kavrayan az sayıda yazardan biridir– toplumun diğer üyelerinden farklı bireyin cezalandırılma biçimi olan "kınamayı" betimlerken de bunu kastetmişti. Von Ihering, kınamanın, örneğin, "yanlış bir çıkarım, hatalı bir aritmetik işlemi ya da başarısız bir sanat eserinin" onaylanmaması gibi rasyonel bir karakter taşımadığını vurgular. Ona göre kınama, "kamuoyunun, çıkarlarının zedelenmesine karşı, kendini güvence altına almak için gösterdiği bilinçli ya da bilinçsiz pratik tepkilerdir". Ne çıkarıdır bu böyle, kim güvence altına alınır? Karar vermek ve eylemde bulunmak için gerekli birlik ve beraberliği garanti altına alan toplum çıkarıdır.

Sosyopsikolojik kamuoyu kuramının hipotezleri ampirik olarak hangi toplumbilimsel araçlarla kontrol edilebilir?

- *Dışlama tehditini ampirik yollarla kanıtlayabilmek için gerekli araçlar*
  Genel: Dışlama tehditinin gücünü ölçen "yuhalama testi" (tartışmalı bir konuda iki ayrı görüşü savunan konuşmacılardan hangisi yuhalanmaktadır? Geniş bilgi için bkz. XXVII. Bölüm). Asya ülkelerinde uygulanan dışlama tehditi testinde yuhalama yerine komşu dedikoduları kullanılmıştır. Seçim araştırmalarında: Lastiği patlatılan araba testi, park yeri testi, seçim afişleri testi uygulanır (bkz. III. Bölüm). Bu araçlar, dışlama tehditi konusundaki sistematik araştırmalar (Holicki 1984) ve gülerek alay etme ya da alaylı alaylı gülümseme gibi sözel olmayan sinyallerin dışlama tehditindeki rolüyle ilgili araştırmalar (Albrecht) sonucu geliştirildiler.

- *Dışlanma korkusunu ampirik yollarla kanıtlayabilmek için gerekli araçlar*
  Tehdit-cümle tamamlama testi (bkz. II. Bölüm); mahcubiyet göstergesi ve derecesine ilişkin soru dizisi (Hallemann 1986, 1989 - bkz. XXVII. Bölüm), öz-deneyler.
  Dışlanma korkusu dolaysız sorularla değil, ancak dolaylı sorularla, göstergeler yardımıyla saptanır, çünkü dışlanma korkusu, toplumun

görmekten hoşlanmadığı, bireyin bilinç dışına ittiği davranış ve tepki biçimlerinden biridir.
Asch (1951-1952) ve Milgram'ın (1961) uyum baskısı konusunda yaptıkları laboratuvar deneyleri sınırlı da olsa, belirli sonuçlara varmamızı sağlar. Bu deneyler, küçük gruplardaki konformizm mekanizmalarının, anonim kamu içindekilerle benzerliğini ortaya koyması açısından ilginçtir (bkz. III. Bölüm).

- *İstatistikvari algıyı ampirik yollarla kanıtlayabilmek için gerekli araçlar*
İnsanlar, çevrelerinde hangi kanaat ve davranışların onaylanıp hangilerinin onaylanmadığını sürekli olarak tahmin etmeye çalışırlar. Gerçek güç dengesini her zaman doğru tahmin edemeyebilirler (*"pluralistic ignorance"* –karşılıklı cehaletler), ama çevrelerindeki insanların neyi daha çok, neyi daha az savunmaya başladıklarını bilebilirler. İnsanların çoğunun, kamuoyu yoklamalarında sorduğumuz "çoğunluk bu konuda ne düşünüyor?" sorusuna istekle yanıt vermeleri bu yetiyi kanıtlar. Çevrelerindeki güç dengesi hakkında tahminde bulunan insan sayısındaki fazlalık, kamuoyu sürecine yalnızca çıkarları ve ilgileri olan insanların (*"attentions publics"*), katıldığı varsayımını çürütmektedir (Lang/Lang 1981, Davison 1989).

- *Susma ve konuşma eğilimini ampirik yollarla kanıtlayabilmek için gerekli araçlar*
Tren ya da otobüs testi (ülke koşullarına göre –bkz. II. Bölüm ve XXVII. Bölüm); televizyon muhabiri testi (bkz. XXVII. Bölüm) –(bu test sadece konuşma eğiliminin, özellikle de sınırları görülemeyecek kadar büyük bir anonim kamu önünde konuşma eğiliminin saptanmasına uygun bir testtir); insanların arabalarına çıkartma yapıştırmaya, rozet takmaya ya da diğer görülebilir simgeleri taşımaya hazır olup olmadıklarının saptanması. Bir başka dolaylı soru: "Son zamanlarda birisi sizinle XY konusu hakkında konuştu mu?" Yanıt "evet" ise "peki onun fikri neydi?" –bu test, seçim araştırmalarında, parti tabanının seçim kampanyasında ne kadar faal olduğunu ölçmek amacıyla da kullanılabilir ("son zamanlarda biri sizinle kime oy vermeniz gerektiği hakkında konuştu mu?" Yanıt "evet" ise, "hangi partiye oy vermeniz gerektiğini söyledi?").
Konuşma eğilimlerinin tespitinde cinsiyet, toplumsal tabaka ve yaş gibi değişkelerin de dikkate alınması gerekir, çünkü bu kişisel özellikler bireyin konuşma eğilimini temelinden etkiler.
- *Kanaat ortamının ampirik yollarla saptanabilmesi için gerekli araçlar*
Kanaat ortamı ampirik olarak, ahlak yüklü belirli bir konuda, belirli

bir kişi hakkında şu sorularla saptanır: "Çoğunluk ne düşünüyor?", "sizce çoğunluk taraf mı, karşıt mı?", "çoğunluk bu konuda olumlu mu düşünüyor, olumsuz mu?" Bu sorular duruma göre, geçmişe, geleceğe ya da şimdiki zamana göre çeşitlendirilir. Kamuoyunun gelecekteki gelişimine dair tahminlerde bulunabilmek açısından, gelecekle ilgili beklentiler büyük önem taşır. Ayrıca, "sizce neler 'moda', neler 'demode'?" ve "neler yaygınlaşıyor? Neler azalıyor?" soruları (bir liste yardımıyla).

İnsanlar, bir tarafın güç kazandığı ya da güç kaybettiği konusunda, bulundukları yerden bağımsız, isabetli algılara sahiptirler. Almanya'da 1972-88 yılları arasında kürtajla ilgili kanaatlerin gelişimi ve kürtajın kolaylaştırılmasından yana olanlarla buna karşı olanların kanaat ortamına dair yürüttükleri tahminler buna örnek verilebilir. Ölüm cezası konusunda da, suskunluk sarmalı kuramının tanıtılmasından kısa süre sonra, kanaat ortamındaki değişimin kişisel statülerden bağımsız olarak doğru algılandığı ortaya konmuştur.

Sosyopsikolojik kamuoyu sürecine dair ampirik bir örnek vaka incelemesi başlatılmadan önce hangi önkoşulların mevcut olması gerekir?

Her şeyden önce seçilen konunun iki özelliği barındırması gerekir: Birincisi, konu güncel ve kamuda tartışılıyor olmalı, ikincisi, konu ahlaki bir boyuta sahip olmalı, yani değerler içermelidir. Üçüncü önkoşul ise, medya etkisi faktörünü çözümlemede göz önünde bulundurabilmek için, medyanın bu konu hakkındaki tutumunun nicel olarak saptanmasıdır.

1. *Önkoşul: Güncellik*
   Bir konunun güncelliği seçim araştırmalarında ampirik olarak şu soruyla saptanır: "Seçim kampanyalarında hep birçok konu hakkında konuşulur. Fakat özellikle ön planda olan, üstünde çok konuşulan konular da vardır. Lütfen şu listeyi inceleyip şu sıralarda en çok hangi konular üzerinde durulduğunu bana söyler misiniz?"
   Bu soruya verilen yanıtlarda bir konu ne kadar çok karşımıza çıkarsa, o kadar güncel demektir.
   Örnek vaka incelemeleri için toplumda yeni yeni yerleşmeye başlayan, olabildiğince "taze" bir konu seçilmesinde yarar vardır. Bu sayede, kamuoyu sürecinin tüm evreleri (özellikle de ilk ve son evreleri) saptanabilir ve medya tüm halkı etkileyemeden, medyayı az ya da çok

tüketen denekler arasındaki fark ortadan kalkmadan, halkın görüşleri tespit edilebilir.

2. *Önkoşul: Ahlaki ya da estetik yükleme*
Burada önemli olan, kamuoyunun rasyonel olmayan, değer yüklü unsurlarını, ahlaki ve estetik değerlerini dikkate almaktır. Farklı düşünen aptal değil, kötüdür. Kamuoyu gücünü ve dışlama tehditini ahlaki unsurdan alır. Ahlaki nedenler olmadan kamuoyu süreci harekete geçirilemez ya da başka bir deyişle: Ahlaki unsurlara dayanmayan, yani kamuoyundan yardım almayan bir siyaset ya hiç yerleşmez ya da çok zor yerleşir. Rasyonel konularda dışlanma tehlikesi azdır. Bu nedenle, sadece tartışmalı değerlere ilişkin konular söz konusu olabilir.
Bir konunun ahlaki yüklemesi ampirik olarak şu soruyla saptanır: "Öyle konular vardır ki, dostlarımızdan farklı düşünürüz. Bu durum bazen öyle bir raddeye varır ki, şiddetli bir kavgaya hatta dostluğun bozulmasına neden olur. Biz şu gördüğünüz kartlara çeşitli konular yazdık –bir okuyun lütfen... Sizce bunların hangisi çok iyi dostların bile şiddetli bir kavgaya tutuşmasına neden olabilir?"
Daha önce sözü edilen ve dışlama tehditinin gücü hakkında bir bilgi veren "yuhalama testi" de bu amaçla uygulanabilir.

3. *Önkoşul: Medyanın tutumunun saptanması*
Medyanın konu hakkındaki tutumu nicel ampirik içerik çözümlemesi yöntemiyle tespit edilir. Medyanın tutumu, bir spektrum çözümlemesinden çıkarılabilir; bu çözümlemeyle incelenen medya, siyasi görüşüne göre, sağ ya da sol olarak sınıflandırılabilir.
Özellikle de, borusunu öttüren, diğer medya gruplarının sık sık alıntı yaptığı ve siyasetçilerin dikkate aldığı lider medyanın tutumu çok önemlidir.

Sosyopsikolojik kamuoyu konseptinin işleyiş biçimine dair hipotezlerin uygulanabileceği bir örnek vaka, ancak bu üç önkoşul yerine getirildiğinde incelenebilir hale gelir.

Kamuoyunun oluşumuna dair örnek vakaları ampirik olarak incelemeyi olanaklı kılan asgari bir program nasıl olmalıdır?

Bir kamuoyu sürecini çözümlemek ve gelişimi hakkında tahminlerde bulunabilmek için, aşağıdaki altı maddenin kamuoyu yoklamaları ve medya içerik çözümlemeleriyle saptanması gerekir:

1. Halkın bakış açısındaki çoğunluk oranları.
2. Kanaat ortamının tahmini: "İnsanların çoğu bu konuda ne düşünüyor?"
3. Gelecekteki başarı beklentileri: "Hangi taraf kazanacak, hangi taraf kaybedecek?"
4. Kamu içinde düşünceleri ifade etme eğilimi (konuşma eğilimi).
5. Konunun duygusallaştırılma derecesi, değer yükü (ahlaki boyut).
6. Konunun önde gelen medyada hangi yoğunlukta, ne doğrultuda ele alındığı.

Belirli bir konu hakkında bu bilgilere sahip olunduktan sonra, kamuoyunun gelişimine dair isabetli tahminlerde bulunulabilir. Bu tahminler, yalnızca bireysel kanaat dağılımından elde edilen kamuoyu yoklaması verileriyle yapılan geleneksel çözümlemelerin çok daha ötesindedirler.

Medyanın tutumu ile kamuoyu arasındaki bağlantının ortaya konabilmesi için, araştırılan konudan bağımsız olarak, şunların da saptanması gerekmektedir: Deneklerin medya tüketimi (medyanın yoğunluğu: Örneğin, televizyon kullanımı yüksek: Günde iki saatten fazla, televizyon kullanımı düşük: Günde iki saatten az), siyasetle ilgilenip ilgilenmedikleri, siyasi görüş (sağ-sol), ayrıca araştırma konusundan kişisel olarak ne kadar etkilenildiği.

Sosyopsikolojik kamuoyu kuramı bilimsel çalışmalarda yararlanılacak ne gibi çıkarım ve perspektifler sunmaktadır?

Sosyopsikolojik kamuoyu kuramı, kamuoyu yoklamalarında kullanılan yöntemler için çıkarımlarda bulunur. Şimdiye dek anketlerde *bireysel* durumlara –vakalar, davranış biçimleri, kanaatler ve motivler– yönelik soru repertuvarına, bireyin toplumsal doğasını ortaya çıkaran yeni soru tipleri eklenmektedir: Bireyin dışlama tehditi ve dışlanma korkusuna dair gözlemleri; geçmiş, bugün ve gelecekteki kanaat ortamlarının istatistikvari tahminleri; konulaştırma ve kanaat ortamı; bireyin "kamu" içindeki, herkesin gözü önündeki davranış biçimleri.

Bilimsel araştırmalar için, kuramın uygulanması ve kontrol edilmesi konusunda çıkarımlarda bulunulur –

örneğin, siyaset bilimindeki demokrasi kuramında. Buradan, siyasi otoriteye ilişkin kamuoyu baskısının yeni bir değerlendirmesi yapılabilir. Kuram, özellikle de seçim araştırmalarında uygulanarak, verimli sonuçlar alınmasını sağlayabilir. El değmemiş alanlardan biri de, totaliter

rejimlerde kamuoyunun rolüdür; bu rolün çözümlenmesinde kamuoyu kuramından yararlanılabilir;
sosyal psikolojide, örneğin yabancılara ve azınlıklara karşı hoşgörünün ve saldırganlığın araştırılmasında; kamuoyu önderleri kuramı, stereotipler araştırmalarında;
sosyolojide, örneğin toplumların, bütünleşme derecesine göre ve bütünleşmenin tehlikeye girdiği kriz dönemlerinde (savaş dönemlerinde) çözümlenmesi;
tarih biliminde, örneğin büyük hükümdarların kamuoyuyla ilişkilerinin incelenmesi ya da devrim çözümlemelerinde;
iletişim biliminde, medya etkisinin ve propagandanın araştırılmasında;
hukukta, kamuoyuyla hukuk arasındaki ilişkinin araştırılmasında;
dilbilimde, özellikle de retorik ve edebiyatta;
dinbilim ve felsefede, örneğin insanın toplumsal doğasından kaynaklanan davranışlarının, alışılagelinen yaklaşımlardan farklı ele alındığı ahlak öğretisinde.

Bütün bunların yanı sıra, 20. yüzyılda geliştirilen toplumbilim kuramlarının kamuoyu kuramıyla ilişkisinin araştırılması ve bunlar arasında köprü kurulması gerekir. Bunlar arasında özellikle de, Referans Gruplar Kuramı, "*Theory of Rational Choice or Collective Action*" [Rasyonel seçim ve Kolektif eylem kuramı], Grup dinamiği kuramı, Konformizm kuramı ve Simgesel etkileşimcilik kuramı sayılabilir.

Suskunluk sarmalı kuramının uygulanma olanakları, bilimden çok önce siyaset alanında kavranmıştır. Conradt 1976 Alman Parlamento seçimleri üzerine yazdığı makalesinde, suskunluk sarmalı kuramının yayımlanmasından henüz üç yıl sonra, suskunluk sarmalının oluşmaması için seçim stratejisi uzmanlarının kuramın bulgularından pratikte nasıl yararlandıklarını anlatmıştır.

Fakat kuramın belki de en etkili çıkarımı, sürekli bireysel varlığı ile toplumsal doğası arasındaki gerilimli alanda yaşayan insanın çifte doğasını kavramamızı sağlamasıdır.

Sonsöz 1991

Bu kitap şimdiye dek yürüttüğümüz çalışmalara ilişkin bir rapordur; okuyucu yola devam edilmesi gerektiğinin farkındadır.

Sir William Temple (1628-1699)[1] ile ancak 1990'da Mainz Üniversitesi'ndeki seminerlerimizde sürpriz bir biçimde karşılaştık. Sir William Temple, siyasi ve diplomatik misyonlar ile çiftlik evinin kütüphanesi arasında geçen yaşamı nedeniyle, kendisinden bir asır önce yaşamış Montaigne ile karşılaştırılabilir. Temple, kendisinden neredeyse kırk yaş küçük Jonathan Swift'e büyük bir hayranlık duyuyordu ve yirmi iki yaşındaki genç adamı sekreter olarak işe aldı; bu işbirliği yirmi yıl sürdü. Swift, Temple'ın yazılarını dört ciltlik bir eser halinde yayımlamasaydı, Aristoteles, Machiavelli ve Erasmus'tan esinlenen ve devrimci 17. yüzyılda Hobbes ile Locke arasındaki tehlikeli yoldan giden bu devlet adamı ve filozoftan büyük bir olasılıkla haberdar olamayacaktık.

Hume'un başlıca konusunu (hükümetin otoritesini ya da halkın güvenini yitirdiğinde –ki ikisinin aynı şey olduğunu söyler Hume– nasıl dev-

rildiğini), David Hume'dan elli yıl önce yaşayan Sir William Temple'da ancak şimdi keşfettik. Ve Madison'dan yüz yıl önce yaşayan Temple'da suskunluk sarmalının önemli bir teziyle karşılaştık: İnsan görüşlerinde kendini yalnız hissettiğinde ürkek ve dikkatlidir. "İnsanların çoğu, çoktan kabul edilmiş görüşleri savunurken, hiç kimse, ya hiç kimsenin ya da pek az insanın paylaşacağını bildiği yeni görüşler ortaya atmaya cesaret edemez".[2]

1990 sonbaharında, Chicago Üniversitesi Siyasal Bilimler Bölümü'nde doktorasını yapan Bartholomew Sparrow bana şöyle yazmıştı: "Kamuoyu kuramı ile siyasi düşünce tarihi arasındaki ilişkilerde hep başkalarından alıntı yapmakla, kendinize haksızlık ediyorsunuz. Oysa bunca bilgiyi bir araya toplayan ve büyük bir sabırla kamuoyunun köklerini açığa çıkaran sizsiniz. Fikirlerinizin kaynağını bilmek ve bu alandaki öncü kişileri tanımak isteriz elbette. Fakat bizi Floyd Allport ya da Harwood Childs'tan çok sizin fikirleriniz, kuramlarınız, deneyimleriniz ilgilendiriyor. Benim size önerim, başkalarına dair çok sayıdaki alıntı ve göndermelerin,–sonuçta sizin çalışmalarınızın ürünü olan bir metinde– bu kadar ön plana çıkarılması yerine, bunların azaltılması ya da dipnotlarda verilmesi".[3]

Bilim adamları ve sanatçılar arasındaki temel fark sanırım bu noktada yatıyor. Sanatçı öznel gerçeğin peşindedir, yalnızca kendisinin keşfedebileceği ve görebileceği bir gerçeğin. Marcel Proust'un dediği gibi, sanatçı, daha önce hiçbir pencere olmayan bir yerden dünyaya yeni bir pencere açar. Bu nedenle sanatçı, bu gerçeği bulan kişi olarak görülmek ister. Oysa bilim adamı nesnel bilginin peşindedir ve belirli bir gerçekliğin keşfi sırasında karşılaştığı herkes, ister başka bir zaman diliminden ister başka bir coğrafyadan olsun, onun arkadaşıdır.

Bu kadar istek ve coşkuyla alıntı yapmanın nedeni bu. Nükleer enerji konusunda medya ile kamuoyu faktörlerinin karşılıklı etkileşimini büyük bir hevesle inceleyen ve kamuoyu sürecindeki çeşitli unsurların rolünü gözler önüne seren bir master öğrencisine, Sabine Mathes'a işte bundan ötürü minnettarlık hissettim. Mathes'ın bu direşken çalışması, kamuoyu sürecindeki çeşitli unsurların rolünün zaman akışı içinde nasıl görülmesi gerektiğini ortaya koydu: Medyanın tutumu ya da tutumundaki değişim, halkın kanaat ortamlarına dair tahminlerindeki değişimlerden önce gerçekleşmektedir. Kanaat ortamı tahminindeki değişimler, insanın kendi görüşlerindeki değişimlerden önce gerçekleşmektedir. Davranış –konuşmaya hazır olma– kanaat ortamına göre ayarlanmakta ama, suskunluk sarmalı sürecinden kaynaklanan bir etkileşimle, kanaat ortamlarına dair tahminleri de etkileyebilmektedir.

Hanz Zetterberg'ın dikkatimi Platon'un *Protagoras*'ına çekmesi,[4] işte bu nedenle benim için değerli bir armağan oldu. *Protagoras*'ta, Zeus'un emri üzerine, yetenekler insanlar arasında paylaştırılmıştır; biri müzisyenlik yeteneğine, diğeri el becerilerine, başka biri de şifa verme yeteneğine sahip olmuştur. Hermes'in son olarak siyaset yeteneğini, adalet duygusunu (*dike*) ve utanma duygusunu *(aidōs)* dağıtması gerekiyordur. Hermes Zeus'a sorar: "Bunları da diğer yetenekler gibi mi dağıtayım, yoksa herkese mi vereyim?" Zeus: "Herkese ver" der, "bunlara herkes sahip olmalı; eğer bunlara da diğer yetenekler gibi ancak bazıları sahip olursa, kentler kurulamaz".

Herkese dağıtılan utanma duygusu *aidōs*, bir İngiliz yazarın eserinde şöyle yorumlanır: "*Aidōs* zor bir kavramdır. Davranış kuralları koymak, eğer toplum üyeleri uymayacaksa, boşunadır. Böylesi bir mutabakata varmanın bir yolu da kamuoyudur. Birey, toplumun diğer üyelerinin kendisi hakkında neler hissettikleri konusunda ciddi biçimde endişe duyar. *Aidōs*, toplumsal mutabakata genellikle itaat etmemizi sağlayan bu kınanma korkusudur".[5] *Protagoras*'ın ana fikri "bir devletin var olabilmesi için bile, gereğinde tüm vatandaşların katılmak zorunda olduğu bir şeyin olması gerekmez mi?" sorusudur. "Bir toplum nasıl mümkün olabilir?" sorusunun yanıtı buradaydı demek. Bir toplum ancak *aidōs* ile, bireylerin dışlanma korkusuyla, kamuoyuyla var olabilir.

Bu çalışma raporunun sonunda, kitabın 1989 baskısının son sözünde söylediklerimi tekrarlamak istiyorum: Bu kitap üzerinde çalışırken, Erich Lamp'la –şimdi de Anne Niedermann'la– kurulan dostluk ve *Suskunluk Sarmalı*'nın 1980 baskısından bu yana bana hep destek olan Helmtrud Seaton'un dostluğu benim için olağanüstü bir armağandır.

Allensbach/Mainz, Ağustos 1991, E.N.N.

Kamuoyu Üzerine Literatür Araştırması

Metin çözümlemesi kılavuzu:

Literatür taramasının amacı aşağıdaki sorulara yanıt bulmaktır:

1) Eserde bir ya da birden fazla kamuoyu tanımına yer veriliyor mu? Eğer bir kamouyu tanımı derlemesi söz konusu ise, eser hangi kamuoyu tanım ya da tanımlarından yola çıkıyor?
2) Eser –çağdaş ya da tarihi– başka yazarlarla, rastgele olmayan, süreklilik arz eden bir bağlantı kuruyor mu? Bunlar hangi yazarlar?
3) Kamuoyu ile ilgili olarak hangi klasik yazarlardan alıntı yapılıyor? Bu alıntılar rastgele mi, sistemli mi?
4) Eserin bazı bölümlerinde ya da tümünde, (belirli zamanlar, belirli konular, destekleyen ya da karşı çıkan gruplar ve kurumlarla ilgili olarak) kamuoyunun içeriğine ağırlık veriliyor mu, yoksa kamuoyunun içerikleri kamuoyunun işleyiş biçimini açıklamakta mı kullanılıyor?

5a) Kitabın bazı bölümlerinde ya da tümünde kamuoyunun işleyiş biçimlerine ağırlık veriliyor mu? Hangi bakış açısıyla ele alınıyor: Sosyopsikolojik, politik, kültürel ya da başka bir perspektiften mi?

5b) Kamuoyunun işleyiş biçimleri ağırlıklı olarak ele alınmamışsa bile, ilgili bağlantılar kapsamında açıklanıyor mu?

6) Eserde kamuoyu, eleştirel, entelektüel değere sahip yargı gücü (seçkinler konsepti) olarak mı, yoksa bir bütünleşme aracı (bütünleşme konsepti) olarak mı ele alınıyor?

7) Yazar kamuoyunu akıllı mı sayıyor, budala mı görüyor? Yoksa bazen akıllı, bazen budala mı görüyor? Kamuoyuna hangi nitelikler yükleniyor? Yoksa herhangi bir değerlendirme yapılmıyor mu?

8) Kamuoyuyla bağlantılı olarak "uzlaşma"dan söz ediliyor mu? Uzlaşma nedeni olarak dışlanma korkusundan söz ediliyor mu? Eserde uzlaşmayla bağlantılı olarak "toplumsal korku" ya da eşanlamlı kavramlar kullanılıyor mu?
9) Bireyin dışlanma korkusu, kamuoyu sürecindeki bir faktör olarak vurgulanıyor mu?
10) Birey çevresinin onayını ya da kınamasını nasıl fark ediyor (çevrenin yaydığı sinyaller neler)?
11) David Hume'un "*all government rests on opinion*" prensibinden mi yola çıkılıyor, yoksa her hükümetin kamuoyunu dikkate almak zorunda olduğuna dair genel bir düşünce mi savunuluyor?
12) Eserde kamuoyunun ya da kanaat ortamının ahlaki bir içeriğe sahip olduğu, ahlaki değerlerle bağlantılı olduğu açıkça ya da üstü kapalı bir biçimde ifade ediliyor mu?
13) Yazar –açıkça ya da üstü kapalı bir biçimde– ahlaki ve rasyonel durumları birbirinden ayırt ediyor mu? İkisi arasındaki ilişki nasıl ele alınıyor? Ahlaki durumların baskın olduğu evrelerle, rasyonel durumların baskın olduğu evreler arasında fark gözetiliyor mu?
14) Eserde kamuoyu (spesifik bir konu olarak, kısa vadeli kamuoyu) ile kanaat ortamı (daha geniş kapsamlı ve uzun vadeli kanaat ortamı) arasında bir ayrım yapılıyor mu? Eserden yola çıkarak, kamuoyu konseptinin kanaat ortamının somutlaşması olarak ele alınabileceği iddia edilebilir mi?
15) Eser, "kamu" kavramını tartışıyor mu? "Kamu" hukuksal, siyasal, sosyopsikolojik (kamu bilinci) olarak mı kavranıyor?
16) Kamuoyunun ifade biçimleri olarak neler sıralanıyor: Medya içeriği, seçim sonuçları, simgeler, ritüeller (törenler), kurumlar, moda, söylentiler, dedikodu, insanların çeşitli davranış ve konuşma biçimlerine gösterilen tepkiler.
17) Basın-yayın, medya ve kamuoyu arasındaki ilişki nasıl görülüyor?
a) Yayınlanan oy (kanaat) ile kamuoyu bir mi tutuluyor, yoksa birbirinden farklı mı görülüyor?
b) Kamuoyunun oluşumunda medyanın güçlü bir rol mü, sınırlı bir rol mü oynadığı düşünülüyor, yoksa bu konu hiç ele alınmıyor mu?
c) Kamuoyunu etkileyen başka etkenlerden söz ediliyor mu? Bunlar nelerdir?
18) Kamuoyunun çeşitli alanlardaki, –örneğin hukuk, din, ekonomi, bilim, sanat/estetik (popüler kültür) alanlarındaki– etkisi ele alınıyor mu?
19) Eserde aile, arkadaşlar, iş arkadaşları, tanıdıklar ve anonim kamu gibi çeşitli toplumsal çevrelerle bağıntılı olarak çevre algısı ve dışlanma korkusu arasında bir ayırım yapılıyor mu?
20) Yaşam koşulları, ait olduğu kültürel ve toplumsal tabaka ve içinde yaşadığı dönemin ruhundan yazarın kamuoyu ve/veya kamu olgusuna yönelik kişisel bakışı hakkında bir çıkarımda bulunmak mümkün mü?
21) Soru dizimiz nerede yetersiz kalmıştır? Eserde, kamu ya da kamuoyu hakkında soru formuyla saptayamadığınız açıklamalara rastladınız mı?

Notlar

Dördüncü Baskıya Önsöz

1) Almancası: *Soziologische Theorie und soziale Struktur*, yay. haz. Volker Meja ve Nico Stehr. İngilizceden çev.: Hella Beister, Berlin, New York, Walter de Gruyter, 1995.
2) Paul F. Lazarsfeld/Bernard Berelson/Hazel Gaudet, 1944, 1948, 1968, *The People's Choice. How the Voter Makes up his Mind in a Presidential Campaign*, New York, Londra, Columbia.
3) John Stuart Mill, 1859, *On Liberty*, Almancası: *Über die Freiheit*, İng. çev.: Bruno Lemke, Stuttgart, Reclam 1974.
4) Thomas J. Scheff, 1990, *Microsociology. Discourse, Emotion, and Social Structure*, Chicago, University of Chicago Press.
5) Jean-Jacques Rousseau, 1762, 1963, *Der Gesellschaftsvertrag*, Alm. çev.: H. Denhardt, Stuttgart, Reclam, 1. cilt, 6. bölüm, s. 43 [**Türkçesi:** *Toplum Sözleşmesi*, çev.: Alpagut Erenulu, Öteki Yayınevi, 1996, Ankara].
6) Allensbach Arşivi, Anket: 5035 (Mayıs 1990).
7) R. Latham/W. Matthews (yay. haz.), 1970-1983, *The Diary of Samuel Pepys*, 11 cilt, Londra, 1. cilt, s. 260 (7 Ekim 1660).
8) *Microsociology*, a.g.y., s. 3, "Human Nature and the Social Bond".
9) Stanley Milgram, 1961, "Nationality and Conformity", *Scientific American*, sayı: 205, s. 45-51.

İkinci Baskıya Önsöz

1) "Sarmal modeli", "sarmal süreci" ve "suskunluk hipotezi" kavramlarının yanı sıra, "suskunluk sarmalı" kavramı ilk kez 1973'teki bir yayında karşımıza çıkar: Noelle-Neumann, Elisabeth,

1973, "Kumulation, Konsonanz und Öffentlichkeitseffekt. Ein neuer Ansatz zur Analyse der Wirkung der Massenmedien", *Publizistik*, Jg. 18, 1. sayı, s.25-55.

2) 1982 baskısı cep kitabı versiyonunun önsözüyle (s. XIII) karşılaştırınız.

I. *Suskunluk Sarmalı Hipotezinin Oluşumu*

1) Leonhardt, R. W., 1965, "Der Kampf der Meinungsforscher. Elisabeth Noelle-Neumann, 'Ich würde mich gar nicht wundern, wenn die SPD gewänne'", *Die Zeit*, 17 Eylül 1965.
2) Davison, W. Phillips, 1968, "Public Opinion: Introduction" David L. Sills (yay.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, New York, The Macmillian Company & The Free Press, 13. cilt, s. 188-197.
3) Noelle-Neumann, Elisabeth, 1973, "Return to the Concept of Powerful Mass Media", *Studies of Broadcasting*, no. 9, Mart 1973, s. 67-112.
4) Lazarsfeld, Paul F./Bernard Berelson/Hazel Gaudet, 1944, 1948, 1968, *The People's Choice. How the Voter Makes up his Mind in a Presidential Campaign*, New York, Londra, Columbia, s. XXXVI.
5) A.g.e., s. 107-109.
6) Hobbes, Thomas, 1889, 1969, *The Elements of Law. Natural and Politic*, Londra, Frank Cass & Co. (1. basım 1650), burada özellikle s. 69.
7) Tocqueville, Alexis de, 1856, *L'Ancien regime et la revolution*, Almancası: 1857, *Das alte Staatswesen und die Revolution*, Leipzig, s. 182.

II. *Kamuoyu Yoklama Araçlarıyla Kontrol*

1) Bkz. XXII. Bölüm: Çifte Kanaat Ortamı.
2) Allensbach Arşivi, Anket: 3010.
3) Allensbach Arşivi, Anket: 3006.
4) Allensbach Arşivi, Anket: 3011.
5) Noelle-Neumann, Elisabeth, 1977, "Turbulences in the Climate of Opinion: Methodological Applications of the Spiral of Silence Theory", *Public Opinion Quarterly*, 41. cilt, s. 143-158 [s. 152].
6) Noelle-Neumann, Elisabeth, 1979, "Die Führungskrise der CDU im Spiegel einer Wahl. Analyse eines dramatischen Meinungsumschwungs", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, no. 72, 26 Mart 1979, s. 10.

III. *Bir Güdü Olarak Dışlanma Korkusu*

1) Asch, Solomon E., 1951, "Effects of Group Pressure upon the Modification and Distortion of Judgments", H. Guetzkow (yay.), *Groups, Leadership, and Men*, Pittsburgh, Carnegie, yeni basımı: Dorwin Cartwright/Alvin Zander (yay.), *Group Dynamics. Research and Theory*, Evanston, Ill./New York, 1953, Row, Peterson and Comp., s. 151-162.
   Asch, Solomon E., 1952, "Group Forces in the Modification and Distortion of Judgments", *Social Psychology*, New York; Prentice Hall Inc., s. 450-473.
2) Tocqueville, Alexis de, 1856, *L'Ancien régime et la révolution*, Almancası: 1857, *Das alte Staatswesen und die Revolution*, Leipzig, s. 182.
3) Tarde, Gabriel, 1890, *Les lois de l'imitation*, Paris, İngilizcesi: 1903, *The Laws of Imitation*, New York, Holt.
   Tarde, Gabriel, 1969, *Communication and Social Influence*, Chicago/Londra, The University of Chicago Press, s. 318.
4) Bandura, Albert, 1968, "Imitation", *International Encyclopedia of the Social Sciences*, New York, The Macmillan Company & The Free Press, 7. cilt, s. 96-101.

5) Milgram, Stanley, 1961, "Nationality and Conformity", *Scientific American*, 205. cilt, s. 45-51.
6) Bkz. daha sonra yayımlanan çalışma, Eckstein, Harry, 1966, *Division and Cohesion in Democracy. A Study of Norway*, Princeton, N. J., Princeton University Press.
7) Fromm, Erich, 1979, *Sigmund Freuds Psychoanalyse - Größe und Grenzen*, Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt, s. 42.
8) Noelle-Neumann, Elisabeth, 1977, "Turbulences in the Climate of Opinion, Methodological Applications of the Spiral of Silence Theory", *Public Opinion Quarterly*, 41. cilt, s. 143-158 [s.154-155].
9) Allensbach Arşivi, Anket: 3037.
10) Bkz. s. 194.
11) Ihering, Rudolph von, 1883, *Der Zweck im Recht*, 2. cilt, Leipzig, Breitkopf & Härtel, bkz. s. 242.

IV. *Kamuoyu Nedir?*

1) Childs, Harwood L., 1965, *Public Opinion: Nature, Formation, and Role*, Princeton, N. J./ Toronto/New York/Londra, D. van Nostrand Company, Inc., s. 14-26.
2) Dovifat, Emil, 1937, 1962[4], *Zeitungslehre*, 1. cilt, Berlin, Walter de Gruyter & Co. (Sammlung Göschen, cilt 1039), s. 108.
3) Habermas, Jürgen, 1962, *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Neuwied, Hermann Luchterhand, s. 13 [**Türkçesi:** *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, çev.: T. Bora, M. Sancar, İletişim Yayınları, 1997, Ankara].
4) Davison, W. Phillips, 1968, "Public Opinion. Introduction", David L. Sills (yay.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 13. cilt, New York, The Macmillian Company & The Free Press, s. 188-197 [s. 188].
5) Oncken, Hermann, 1914, "Politik, Geschichtschreibung und öffentliche Meinung" (1904), *Historisch-politische Aufsätze und Reden*, 1. cilt Münih/Berlin, R. Oldenbourg, s. 203-243 [s. 224, 236].
6) A.g.e, s. 225.
7) Platon, 1578, Henricus Stephanus baskısı, *Sämtliche Werke*, Heidelberg o. J., Lambert Schneider, 2. cilt, s. 202.
8) Kant, Immanuel, 1781, 6. göz. geç. baskı 1923, *Kritik der reinen Vernunft*, yay., Benno Erdmann. Berlin/Leipzig, Walter de Gruyter, s. 589 [**Türkçesi:** *Saf Aklın Eleştirisi*, Hacettepe Yayınları].
9) Hume, David, 1739/1740, 1896, *A Treatise of Human Nature. Edited with an analytical index by L. A. Selby-Bigge*, Oxford, At the Clarendon Press, s. 411 [**Türkçesi:** *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, 1997, İstanbul].
10) Ross, Edward Alsworth, 1901, 1969, *Social Control. A Survey of the Foundations of Order*, Julius Weinberg/Gisela J. Hinkle/Roscoe C. Hinkle'ın önsözüyle, Cleveland/Londra, The Press of Case Western Reserve University, s. 95 (1929 baskısının tıpkıbasımı, ilk kez Macmillan Company tarafından 1901'de yayımlandı).
11) Tönnies, Ferdinand, 1922, *Kritik der öffentlichen Meinung*, Berlin, Julius Springer, s. 69, 80.
12) A.g.e., s. 137.
13) Holtzendorff, Franz von, 1879, 1880, *Wesen und Werth der Öffentlichen Meinung*, Münih, M. Rieger'sche Universitäts-Buchhandlung (Gustav Himmer), s. 74.
14) Ihering, Rudolph von, 1883, *Der Zweck im Recht*, 2. cilt, Leipzig, Breitkopf & Härtel, s. 340.
15) A.g.e., s. 242.
16) Habermas, Jürgen, 1962, *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Neuwied, Hermann Luchterhand, s. 117.
17) Choderlos de Laclos, 1782, *Les liaisons dangereuses*, Almancası: *Gefährliche Liebschaften*, Münih, 1909, Verlag des Hyperion Hans von Weber, s. 109 [**Türkçesi:** *Tehlikeli İlişkiler*, çev.: N. Ataç, Can Yayınları].

18) İlk kez 1597'de Londra'da sahnelendi.
19) Machiavelli, Niccolò, 1514, 1978, *Der Fürst*, çev. ve yay. Rudolf Zorn, Stuttgart, Alfred Kröner [**Türkçesi:** *Prens*, çev.: Nazım Güvenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1993, İstanbul].
20) Machiavelli, Niccolo, 1950, *The Prince and the Discourses*, New York, Random House Inc., s. 65, 64, 56, 67, çev.: Frank L. Rusciano, o. J.,"'Passing Brave' Elite Perspectives on the Machiavellian Tradition", Chicago Üniversitesi Siyasal Bölümler Bölümü'ne sunulmuş bir master tezi, çoğaltılmış el yazmaları, s. 35, 40, 33, 25, 37.
21) A.g.e., s. 509-511, yazarın Frank L. Rusciano çevirisi, aynı yerde, s. 64.
22) A.g.e., s. 1, yazarın Frank L. Rusciano çevirisi, aynı yerde, s. 1.
23) Rusciano, Frank L., o. J., "'Passing Brave' Elite Perspectives on the Machiavellian Tradition", Chicago Üniversitesi Siyasal Bölümler Bölümü'ne sunulmuş bir master tezi, çoğaltılmış el yazmaları, s. 49.

V. *Kamuoyuna Dayanan Hukuk: John Locke*

1) Locke, John, 1690, 1976, *Über den menschlichen Verstand*, Hamburg, Felix Meiner (Philosophische Bibliothek, cilt 75/76), çev.: C. Winkler, 3. baskı, tek ciltte tıpkıbasım, s. 7 [**Türkçesi:** *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, çev.: V. Hacıkadiroğlu, Kabalcı Yayınları, 1996, İstanbul].
2) A.g.e., s. 2.
3) Locke, John, 1690, 1894, *An Essay Concerning Human Understanding*, 1671 tasarısı. Burada Alexander Campbell Fraser tarafından yay. tarihi-eleştirel baskı almtılanmıştır, Oxford, At the Clarendon Press, 1. cilt, 2. kitap, s. 476 (yazarın ilk basımdan yaptığı çeviri).
4) A g.e., 1. cilt, 2. kitap, s. 479.
5) Locke, John, 1976, aynı yerde, 2. kitap, s. 450.
6) Locke, John, 1894, aynı yerde, 2. cilt, 4. kitap, s. 368.
7) A.g.e., 1. cilt, 2. kitap, s. 477.
8) A.g.e., 1. cilt, 2. kitap, s. 475.
9) A.g.e., 1. cilt, 2. kitap, s. 476.
10) A.g.e., 1. cilt, 2. kitap, s. 476, 478.
11) Locke, John, 1. cilt, 2. kitap, s. 446.

VI. *Hükümetler "Oy"a Dayanır: David Hume, James Madison*

1) Hume, David, 1739/1740, 1896, *A Treatise of Human Nature*, üç ciltlik orijinal baskıdan yay. haz. L. A. Selby-Bigge, Oxford, At The Clarendon Press, Almancası: *Ein Traktat über die menschliche Natur*, çev.: Theodor Lipps, yay. Reinhard Brandt, 2 cilt, Hamburg 1978, Felix Meiner.
2) Hume, David, 1741/1742, 1963, *Essays Moral, Political, and Literary*, Londra, Oxford University Press, s. 29. Bu konuda bana ilham veren mektupları için Köln Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ernst Vollrath'a teşekkür ederim.
3) Hume, David, 1896, aynı yerde, s. 316-324.
4) Hume, David, 1978, aynı yerde, cilt II, s. 47.
5) A.g.e., s. 48.
6) Hume David, 1751, 1962, *Untersuchung über die Prinzipien der Moral*, çev., sunan ve dizini hazırlayan Carl Winckler, Hamburg, Felix Meiner, s. 113.
7) Habermas, Jürgen, 1962, *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Neuwied, Hermann Luchterhand, s. 15.
8) A.g.e., s. 15.
9) Madison, James, 1788, 1961 , "The Federalist no. 49, February 2, 1788", Jacob E. Cooke, *The Federalist*, Middletown, Conn., Wesleyan University Press, s. 338-347 [s. 340].

10) Glanvill, Joseph, 1661, *The Vanity of Dogmatizing: or Confidence in Opinions. Manifested in a Discourse of the Shortness and Uncertainty of our Knowledge, And its Causes: With some Reflexions on Peripateticism; and An Apology for Philosophy,* Londra, E. C. for Henry Eversden at the Grey-Hound in St. Pauls Church-Yard, s. 227.
11) Descartes, René, 1641, 1964, *Œuvres*, 7. cilt, *Meditationes de Prima Philosophia,* yay. Charles Adam/Paul Tannery, Paris, Librairie Philosophique J. Vrin, s. 6. Eser ve çevirisi için Regensburg Üniversitesi'nden Profesör Dr. Ulrich Hommes'a teşekkür ederim.

VII. Jean-Jacques Rousseau "Kamuoyu" Kavramına Yaygınlık Kazandırıyor

1) Şimdiye kadar tespit edebildiğimiz kadarıyla, "*opinions publiques*" kavramı çoğul olarak ilk kez Montaigne'in 1588'de yayımlanan *Denemeler*'inde karşımıza çıkmaktadır, 2. kitap, 16. bölüm, s. 397; "*opinions vulgueres*"in eşanlamı olarak, bak. s. 411 "*opinions & publiques & particulieres*", Montaigne, Michel de, 1588, 1902, *Les Essais,* yay. Fortunat Strowksy, Bordeaux, F. Pech, 2. kitap, 16. bölüm, s. 397 ve 2. kitap, 17. bölüm, s. 411 [**Türkçesi:** *Denemeler,* çev.: Sabahattin Eyüboğlu, Cem Yayınları, 1997 (29. basım), İstanbul].
Bana bu bilgiyi veren Mainz üniversitesi İletişim Bilimleri Enstitüsü'nden Alexander Tischer'a teşekkür ederim.
2) Rousseau, Jean-Jacques, 1744, 1964, "Dépêches de Venise, XCI", *La Pléiade*, 3. cilt, Paris, Gallimard, s. 1184.
3) Ganochaud, Colette, 1977-1978, "L'opinion publique chez Jean-Jacques Rousseau", Université de Paris V - René Descartes, Sciences Humaines, Sorbonne, Tomes I + II.
4) Gerber, Christine, (1975), "Der Begriff der öffentlichen Meinung im Werk Rousseaus", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
5) Rousseau, Jean-Jacques, 1766-1770, o.J., *Bekenntnisse*, 1. cilt, Almancası: Levin Schücking, Münih, s. 93. [**Türkçesi:** *İtiraflar,* çev.: Kenan Somer, Doruk Yayınları, 1996, Ankara]
6) Rousseau, Jean-Jacques, 1766-1770, o.J., *Bekenntnisse*, cilt IV, Almancası: Levin Schücking, Münih, s. 151.
7) Rousseau, Jean-Jacques, 1762, 1963, *Der Gesellschaftsvertrag,* Almancası: H. Denhardt, Stuttgart, Reclam, 2. kitap, 12. bölüm, s. 91.
8) Locke, John, 1690, 1844, *An Essay Concerning Human Understanding,* 1671 tasarısı. Burada Alexander Campbell Fraser tarafından yayımlanan tarihi-eleştirel baskıdan alıntı yapılmıştır, Oxford, At the Clarendon Press, s. 477.
9) Rousseau, Jean-Jacques, 1963, aynı yerde, 4. kitap, 7. bölüm, s. 179.
10) A.g.e., s. 180.
11) Rousseau, Jean-Jacques, 1762, 1978, *Emile oder Über die Erziehung,* Almancası: Eleonore Sckommodau, Stuttgart, Reclam, 5. kitap, s. 917.
12) Rousseau, Jean-Jacques, 1963, aynı yerde, 3. kitap, 1. bölüm, s. 92.
13) Rousseau, Jean-Jacques, 1963, aynı yerde, 2. kitap, 8. bölüm, s. 77.
14) Rousseau, Jean-Jacques, 1762, 1962, "Du Contrat Social", *Du Contrat Social ou Principes du Droit Politique,* Paris, Garnier Frères, 4. kitap, 7. bölüm, s. 326 (yazarın çevirisi).
15) Rousseau, Jean-Jacques, 1963, aynı yerde, 3. kitap, 12. bölüm, s. 133.
16) Hume, David, 1741/1742, 1963, *Essays Moral, Political, and Literary,* Londra, Oxford University Press, s. 29.
17) Rousseau, Jean-Jacques, 1762, 1967, "Lettre à M. d'Alembert sur les Spectacles", Paris, Garnier-Flammariche, s. 154.
18) Rousseau, Jean-Jacques, 1762, 1962, "Lettre à M. d'Alembert", *Du Contrat Social ou Principes du Droit Politique,* Paris, Garnier Frères, s. 176.
19) Rousseau, Jean-Jacques, 1762, 1959, *Staat und Gesellschaft. Contrat Social,* Almancası: Kurt Weigand, Münih, Goldmann, 4. kitap, 7. bölüm, s. 111.
20) A.g.e., s. 110.

21) Rousseau, Jean-Jacques, 1750/55, 1978[3], *Schriften zur Kulturkritik*, Almanca-Fransızca baskı, Almancası: Kurt Weigand. Hamburg, Felix Meiner, s. 221.
22) A.g.e., s. 257.
23) A.g.e., s. 265.
24) Gerber, Christine (1975), aynı yerde, s. 88.
25) Rousseau, Jean-Jacques, 1978[3], aynı yerde, s. 264 (yazarın Fransızca aslından çevirisi).
26) Rousseau, Jean-Jacques, 1978, aynı yerde, 3. kitap, s. 354
27) A.g.e., 2. kitap, s. 278.
28) Rousseau, Jean-Jacques, 1761, 1859[4], *Julie oder Die neue Héloïse*, alıntı: Wilhelm Hennis, 1957, "Der Begriff der öffentlichen Meinung bei Rousseau", *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, cilt XLIII, s. 111-115.
29) Rousseau, Jean-Jacques, 1978[3], aynı yerde, s. 255.
30) Roussesu, Jean-Jacques, 1978, aynı yerde, 5. kitap, s. 804.
31) A.g.e., s. 768.
32) Alıntı: Harig, Ludwig, 1978, "Rousseau sieht das Weiße im Auge des Königs. Ein literaturhistorischer Rückblick", *Die Welt*, No. 71, 25. Mart 1978.
33) Rousseau, Jean-Jacques, 1761, 1859[4], *Julie oder Die neue Héloise*, cilt 1-4., Almancası: C. Julius, Leipzig, s. 29.
34) Rousseau, Jean-Jacques, 1963, aynı yerde, 1. kitap, 6. bölüm, s. 43.

VIII. Alexis de Tocqueville: Kamuoyunun Despotluğu

1) Milgram, Stanley, 1961, "Nationality and Conformity", *Scientific American*, 205. cilt, s. 45-51.
2) Veblen, Thorstein, 1899, 1970, *The Theory of the Leisure Class. An Economic Study of Institutions*, Londra, Unwin Books, Almancası: *Theorie der feinen Leute*, Köln/Berlin, 1955, 1971, Kiepenheuer & Witsch.
3) Tocqueville, Alexis de, 1835/1840, 1959/1962, *Über die Demokratie in Amerika*, 2 cilt, Almancası: Hans Zbinden, Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt.
4) Tocqueville, Alexis de, 1835, 1959, *Über die Demokratie in Amerika*, 1. cilt, Almancası: Hans Zbinden, Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt, s. 294.
5) Tocqueville, Alexis de, 1840, 1962, *Über die Demokratie in Amerika*, 2. cilt, Almancası: Hans Zbinden, Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt, s. 280.
6) Tocqueville, Alexis de, 1959, aynı yerde, s. 5.
7) Tischer, Angelika, 1979, "Der Begriff 'Öffentliche Meinung' bei Tocqueville", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, s. 18.
8) Tocqueville, Alexis de, 1959, aynı yerde, s. 8.
9) Tocqueville, Alexis de, 1935, *Autorität und Freiheit*, Zürih/Leipzig, Rascher, s. 55.
10) Tocqueville, Alexis de, 1967[2], *Das Zeitalter der Gleichheit-Auswahl aus Werken und Briefen*, Almancası: S. Landshut, Köln/Opladen, Westdeutscher Verlag, s. 52.
11) Tocqueville, Alexis de, 1962, aynı yerde, s. 280.
12) Tischer, Angelika, 1979, aynı yerde, s. 56.
13) Tocqueville, Alexis de, 1959, aynı yerde, s. 155.
14) Tocqueville, Alexis de, 1935, aynı yerde, s. 57.
15) A.g.e., s. 58.
16) Bryce, James, 1888, 1889, *The American Commonwealth*, 2 cilt, Londra, Macmillan, burada, cilt II, kısım IV, bölüm LXXXV, s. 337-344.
17) Bauer, Wilhelm, 1914, *Die öffentliche Meinung und ihre geschichtlichen Grundlagen*, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
18) Tönnies, Ferdinand, 1922, *Kritik der öffentlichen Meinung*, Berlin, Julius Springer.
19) Wilson, Francis G., 1939, "James Bryce on Public Opinion, Fifty Years Later", *Public Opinion Quarterly*, 3. cilt, No. 3, s. 420-435 [s. 426].

20) Bryce, James, 1889, a.g.e., burada, cilt II, böl. IV (s. 237-364), ayrıca, böl. LXXXIV, s. 327-336.

IX. Edward Ross: "Toplumsal Denetim" Kavramı Yaygınlaşıyor, "Kamuoyu" Kavramı Yıkılıyor

1) Speier, Hans, 1950, "Historical Development of Public Opinion", *American Journal of Sociology*, cilt LV, no. 4, Ocak, s. 376-388 [s. 376].
2) Bentham, Jeremy, 1838-1843, 1962, "The constitutional Code, Book I, Chapter VIII, Public-Opinion Tribunal", John Bowring, *The Works of Jeremy Bentham*, cilt 9, New York, Russel & Russel, s. 41 -46.
3) Bryce, James, 1888, 1889, *The American Commonwealth*, 2 cilt, Londra, Macmillan, burada, cilt II, Part IV, Public Opinion, s. 237-264.
4) Speier, Hans, 1950, aynı yerde.
5) Hennis, Wilhelm, 1957, "Meinungsforschung und repräsentative Demokratie. Zur Kritik politischer Umfragen" (*Recht und Staat in Geschichte und Gegenwart*, sayı: 200/201), Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
6) Habermas, Jürgen, 1962, *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Neuwied, Hermann Luchterhand.
7) Ross, Edward Alsworth, 1901, 1969, *Social Control. A Survey of the Foundations of Order.* Julius Weinberg/Gisela J. Hinkle/Roscoe C. Hinkle'in önsözüyle, Cleveland/Londra, The Press of Case Western Reserve University (1929 baskısının tıpkıbasımı).

Noelle, Elisabeth, 1966, "Öffentliche Meinung und Soziale Kontrolle", (*Recht und Staat*, sayı: 329), Tübungen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).

8) Allpott, Floyd H., 1937, "Toward a Science of Public Opinion", *Public Opinion Quarterly*, cilt 1, no. 1, s. 7-23.
9) Ross, Edward Alsworth, 1969, aynı yerde, s. 90 .
10) A.g.e., s. 105.
11) A.g.e., s. 104.
12) Spencer, Herbert, 1879, 1966, *The Data of Ethics-The Works of Herbert Spencer*, cilt 9, The Principles of Ethics, böl. 1, Osnabrück, Otto Zeller (1892 baskısının yeniden basımı), s. 1-303.
13) LaPiere, Richard T., 1954, *A Theory of Social Control*, New York/Londra/Toronto, McGraw-Hill, böl. 9: The Techniques of Social Control, s. 218-248.
14) Ross, Edward Alsworth, 1969, aynı yerde, s. 92.
15) A.g.e., s. 95 (yazarın çevirisi).

X. Kurtların Koro Halinde Uluması

1) Luhmann, Niklas, 1971, "Öffentliche Meinung", *Politische Planung. Aufsätze zur Soziologie von Politik und Verwaltung*, Opladen, Westdeutscher Verlag [İlk basım, *Politische Vierteljahresschrift*, 11. Jg., 1970, sayı:1, s. 2-28; tekrar basım, Wolfgang R. Langenbucher (yay.), *Zur Theorie der politischen Kommunikation*, Münih, 1974, R. Piper & Co., s. 27-54, 311-317 ve Wolfgang R. Langenbucher (yay.), *Politik und Kommunikation. Über die öffentliche Meinungsbildung*, Münih/Zürih, 1979, R. Piper & Co., s. 29- 61] s. 9-34.
2) Lippmann, Walter, 1922, 1954[14], *Public Opinion*. New York, The Macmillan Comp. (cep kitabı, New York, The Free Press, 1965; Almancası: *Die öffentliche Meinung*, Münih, Rütten+ Loening, 1964).
3) Bkz. bölüm XVIII.
4) Luhmann, Niklas, 1971, a.g.e., s. 11
5) Noelle, Elisabeth, 1966, "Öffentliche Meinung und Soziale Kontrolle", (*Recht und Staat*, sayı: 329), Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
6) Zimen, Erik, 1978, *Der Wolf. Mythos und Verhalten*, Viyana/Münih, Meyster, s. 42.

7) Alverdes, Friedrich Wilhelm, 1925, *Tiersoziologie: Forschungen zur Völkerpsychologie und -soziologie*, yay. Richard Thurn, 1. cilt, Leipzig, Hirschfeld, s. 108, bununla beraber, Jane Van Lawick-Goodall, "koro halinde uluma"yı betimlemez, 1971, *In the Shadow of Man*. Boston, Houghton Mifflin, Almancası: *Wilde Schimpansen*, Reinbek, 1971, Rowohlt.
8) Zimen, Erik, 1978, aynı yerde, s. 67.
9) Murie, Adolph, 1944, *The wolves of Mount McKinley*, Washington, U. S. Nat. Park. Serv., Fauna Ser. 5.
10) Zimen, Erik, 1978, aynı yerde, s. 221.
11) Zimen, Erik, 1978, aynı yerde, s. 71.
12) Uexküll, Thure von, 1963, 1964, *Grundfragen der psychosomatischen Medizin*, Reinbek, Rowohlt (rde-cilt 179/180), s. 174.
13) Lorenz, Konrad, 1963, 1964[6], *Das sogenannte Böse. Zur Naturgeschichte der Aggression*, Viyana, Dr. G. Borotha-Schoeler, s. 197-212.
14) A.g.e., s. 206.
15) A.g.e., s. 208.
16) Pribram, Karl, 1979, "Sehen, Hören, Lesen - und die Folgen im Kopf. Informationsverarbeitung im Gehirn", Alman Okuma Topluluğu, Medias res Vakfı ve Alman Basın Yayın ve İletişimbilimleri Topluluğu'nun ortak sempozyumu "Medya Ekolojisi-Toplumumuzun Gelecekteki Sorunu", 27 Nisan 1979 , Mainz.
17) Richter, Horst E., 1976, *Flüchten oder Standhalten*, Hamburg, Rowohlt, s. 34.
18) Madison, James, 1788, 1961, "The Federalist no. 49, February 2, 1788", Jacob E. Cooke, *The Federalist*, Middletown, Conn., Wesleyan University Press, s. 338-347.
19) Alıntı: Reiwald, Paul, 1948[3], *Vom Geist der Massen. Handbuch der Massenpsychologie*, Zürih, Pan-Verlag (*Internationale Bibliothek für Psychologie und Soziologie*, cilt 1), s. 59.

XI. *Afrika ve Pasifik Kabilelerinde Kamuoyu*

1) Turnbull, Colin M., 1961, *The Forest People. A Study of the Pygmies of the Congo*, New York, Simon and Schuster (A Touchstone Book).
2) Turnbull, Colin M., 1961 , "The Crime of Cephu, the Bad Hunter", *The Forest People. A Study of the Pygmies of the Congo*, New York, Simon and Schuster (A Touchstone Book), s. 94-108.
3) Turnbull, Colin M., 1961, aynı yerde, s. 112.
4) A.g.e., s. 113.
5) Mead, Margaret, 1937, "Public Opinion Mechanisms Among Primitive Peoples", *Public Opinion Quarterly*, cilt 1, Temmuz 1937, s. 5-16.
6) A.g.e., s. 8.
7) A.g.e., s. 10-12.
8) A.g.e., s. 12-14.
9) A.g.e., s. 15.

XII. *Bastille'e Hücum: Kamuoyu ve Kitle Psikolojisi*

1) Mead, Margaret, 1937, "Public Opinion Mechanisms Among Primitive Peoples", *Public Opinion Quarterly*, cilt 1, Temmuz 1937, s. 5-16 [s. 7].
2) Wiese, Leopold von, 1924/28, 1955[3], *System der Allgemeinen Soziologie als Lehre von den sozialen Prozessen und den sozialen Gebilden der Menschen (Beziehungslehre)*, Berlin, Duncker& Humblot, s. 424.
3) Taine, H., 1877, 1916, *Les origines de la France contemporaine, III. La Revolution l'Anarchie*, Tome 1. Paris, Hachette, s. 66-69, alıntı: Paul Reiwald, 1948[3], *Vom Geist der Massen. Handbuch der Massenpsychologie*, Zürih, Pan-Verlag (*Internationale Bibliothek zur Psychologie und Soziologie*, cilt 1), s. 574/575.

4) Crespi, Leo, AAPOR'un 24. yıldönümünde yapılan konuşma, Lake George, 1969.
5) McDougall, William, 1920, 1921, *The Group Mind*, Cambridge, At the University Press, kısım I, böl. III, s. 48.

XIII. Moda Kamuoyudur

1) McDougall, William, 1920, 1921, *The Group Mind*, Cambridge, At the University Press, s. 30.
2) Bkz. Şekil 11-13.
3) McDougall, William, 1921, aynı yerde, s. 39.
4) A.g.e., s. 24.
5) Trotter, Wilfred, 1916, *Instincts of the Herd in Peace and War*, Londra, T. Fisher Unwin.
6) Malraux, Andre, 1971, *Les chênes qu'on abat*, Paris, Gallimard, s. 182, "*Je n'ai jamais tiré au clair ce que je pense des modes ... les siècles pendant lesquels les hommes doivent être barbus, les siècles pendant lesquels ils doivent être rasés*", Almancası: 1972, *Eichen, die man fällt*, çev.: Carlo Schmid, Frankfurt, S. Fischer, s. 147.
7) Platon, 1578, Henricus Stephanus baskısı, *Sämtliche Werke*, Heidelberg o. J., Lambert Schneider, 2. cilt, s. 131, 130.
8) Barber, Bernard/Lyle S. Lobel, 1953, "Fashion' in Women's Clothes and the American Social System", Reinhard Bendix/Seymour Martin Lipset (yay.), *Class, Status and Power. A Reader in Social Stratification*, Glencoe, III., The Free Press, s. 323-332.
9) A.g.e., s. 323.

XIV. Teşhir Direği

1) Teşhir direği cezalarının ayrıntıları için bkz. Nagler, Johannes, 1918, 1970, *Die Strafe. Eine juristisch-empirische Untersuchung*, Aalen, Scientia (Leipzig 1918 baskısının yeniden basımı). Bader-Weiß, G./K. S. Bader, 1935, *Der Pranger. Ein Strafwerkzeug und Rechtswahrzeichen des Mittelalters*, Freiburg, Jos. Waibel'sche Verlagsbuchhandlung; Hentig, Hans von, 1954-55, *Die Strafe. Frühformen und kulturgeschichtliche Zusammenhänge*, Berlin/Göttingen/Heidelberg, Springer.
2) Bader-Weiß, G./K. S. Bader, 1935, aynı yerde, s. 2.
3) Bkz. s. 126.
4) Locke, John, 1690, 1976, *Über den menschlichen Verstand*, Hamburg, Felix Meiner (Philosophische Bibliothek, c. 75/76), çev.: C. Winckler, 3. baskı, bir ciltte tıpkıbasım, 2. kitap, s. 446.
5) Fehr, Hans, *Folter und Strafe im alten Bern*, s. 198, alıntı: Bader-Weiß, G./K.S. Bader, 1935, a.g.e., s. 83.
6) Bader-Weiß, G./K.S. Bader, 1935, aynı yerde, s. 130.
7) A.g.e., s. 122.
8) Stross, Brian, 1978, "Gossip in Ethnography", *Reviews in Anthropology*, s. 181-188. John Beard Haviland konuyu tartışır, 1977, *Gossip, Reputation, and Knowledge in Zinacantan*, Chicago, University of Chicago Press.
9) Choderlos de Laclos, 1782, *Les liaisons dangereuses*, Almancası: 1909, *Gefährliche Liebschaften*, Münih, Verlag des Hyperion Hans von Weber, s. 109.
10) Haviland, John Beard, 1977, *Gossip, Reputation, and Knowledge in Zinacantan*, Chicago, University of Chicago Press, s. 63.
11) Schöne, Walter, 1939, *Der Aviso des Jahres 1609*, sonsöz eklenen tıpkıbasım, Leipzig, Otto Harrossowitz, burada, Sonsöz.
12) *Neue Juristische Wochenschrift*, sayı, 10, 1979, s. 504.

XV. Hukuk ve Kamuoyu

1) *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, no. 224, 26 Eylül 1979, s. 1 ve no. 233, 6 Ekim 1979, s. 5.

2) Rousseau, Jean-Jacques, 1762, 1962, "Du Contrat Social", *Du Contrat Social ou Principes du Droit Politique*, Paris, Garnier Frères, 4. kitap, 8. bölüm, s. 327.
3) Osgood, Charles E./George J. Suci /Percy H. Tannenbaum, 1957, 1964[4], *The Measurement of Meaning*, Urbana, III., University of Illinois Press.
4) König, René, 1967, "Das Recht im Zusammenhang der sozialen Normensysteme", Ernst E. Hirsch/Manfred Rehbinder (yay.), *Studien und Materialien zur Rechtssoziologie. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, özel sayı: 11, s. 36-53.
5) Zippelius, Reinhold, 1978, "Verlust der Orientierungsgewißheit?" Friedrich Kaulbach/Wemer Krawietz (yay.), *Recht und Gesellschaft*. Helmut Schelsky'nın 65. doğum günü nedeniyle özel sayı, Berlin, Duncker & Humblot, s. 778.
6) Luhmann, Niklas, 1971 , "Öffentliche Meinung", *Politische Planung. Aufsätze zur Soziologie von Politik und Verwaltung*, Opladen, Westdeutscher Verlag (ilk yayımlandığı yer, *Politische Vierteljahresschrift*, 11 Jg., 1970, sayı: 1, s. 2-28; yeni basımı, Wolfgang R Langenbucher (yay.), *Zur Theorie der politischen Kommunikation*, Münih, 1974, R. Piper & Co., s. 27-54, 311-317; Wolfgang R Langenbucher (yay.), *Politik und Kommunikation. Über die öffentliche Meinungsbildung*, Münih/Zürih, 1979, R. Piper & Co., s. 29-61, s. 9-34 [s.19].
7) Bkz. s. 68-74.
8) Kaiser, Joseph H., 1975, "Sozialauffassung, Lebenserfahrung und Sachverstand in der Rechtsfindung", *Neue Juristische Wochenschrift*, sayı 49, s. 2237.
9) *STERN* no. 46, 4 Kasım 1971, s. 260.
10) Tocqueville, Alexis de, 1840, 1976, *Über die Demokratie in Amerika*, Münih, Deutscher Taschenbuchverlag, dtv-TB 6063, s. 753.
11) *STERN*, no. 24, 3. Haziran 1971, s. 16-24.
12) Blake, Robert R./Jane Suygley Mouton, 1954, "Present and Future Implications of Social Psychology for Law and Lawyers", *Journal of Public Law*, cilt 3, s. 352-369.
13) Dicey, Albert V., 1905, *Lectures on the Relation Between Law and Public Opinion in England, During the Nineteenth Century*, Londra, Macmillan.
14) Dicey, Albert V., 1905, 1962, *Law and Public Opinion in England*, Londra, Macmillan, s. 41. Kitaptaki kısa yorum için bkz. Paul F. Lazarsfeld, 1957, "Public Opinion and the Classical Tradition", *Public Opinion Quarterly*, cilt 21, no. 1, s. 39-53.
15) Allensbach Arşivi, Anket: 1299, Ağustos 1979, n = 843.
16) Allensbach Arşivi, Anket: 3062, Kasım/Aralık 1978, n = 2033. Tartışmaya açılan yasal düzenlemeler: Çıraklık eğitiminin iyileştirilmesi; 1979 vergi reformu; büyük işletmelerde kararlar alınırken, işçilerle hisse sahiplerinin eşit olması; boşanma yasası reformu (suçluluk prensibi yerine geçimsizlik prensibi).
17) Rousseau, Jean-Jacques, 1762, 1963, *Der Gesellschaftsvertrag*, Almancası: H. Denhardt. Stuttgart, Reclam, 2. kitap, 8. bölüm, s. 77.
18) Rousseau, Jean-Jacques, 1963, aynı yerde, 3. kitap, 12. bölüm, s. 133.
19) Rousseau, Jean-Jacques, 1762, 1967, "Lettre à M. d'Alembert sur les Spectacles", Paris, Garnier-Flammariche, s. 154.

XVI. Kamuoyu Bütünleşmeyi Sağlar

1) Landecker, Wemer S., 1950, "Types of Integration and Their Measurement", *American Journal of Sociology*, cilt 56, s. 332-340 [s. 332] (yazarın çevirisi), (yeni basımı, Paul F. Lazarsfeld/ Morris Rosenberg, 1955, *The Language of Social Research. A Reader in the Methodology of Social Research*, New York/Londra, The Free Press/Collier-Macmillan Ltd., s. 19-27).
2) Landecker, Werner S., 1950, aynı yerde, s. 333-335.
3) Landecker, Werner S., 1950, aynı yerde, s. 335-336.
4) Landecker, Werner S., 1950, aynı yerde, s. 336-338.
5) Landecker, Werner S., 1950, aynı yerde, s. 338-339.

6) Smend, Rudolf, 1928, *Verfassung und Verfassungsrecht*, Münih, Duncker & Humblot.
7) Smend, Rudolf, 1956, "Integrationslehre", *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*, cilt 5, Stuttgart/Tübingen/Göttingen, Gustav Fischer/J. C. B. Mohr (Paul Siebeck)/Vandenhoeck & Ruprecht, s. 299-302 [s. 299-300].
8) Ross, Edward Alsworth, 1901, 1969, *Social Control. A Survey of the Foundations of Order*, Julius Weinberg/Gisela J. Hinkle/Roscoe C. Hinkle'ın önsözüyle, Cleveland/Londra, The Press of Case Westem Reserve University, s. 294, 1929 baskısının yeniden basımı, ilk baskı, 1901, Macmillan Company.
9) Goethe, Johann Wolfgang, 1964², *Werke, Briefe und Gespräche*, özel baskı, yay. Ernst Beutler, cilt 14, *Schriften zur Literatur*, "Weltliteratur, Homer noch einmal" bölümü, Zürih/Stuttgart, Artemis, s. 705.
10) Bkz. s. 66.
11) Norveç'teki bütünleşmeye dair ayrıca bkz. Eckstein, Harry, 1966, *Division and Cohesion in Democracy. A Study of Norway*, Princeton, N. J., Princeton University Press.

XVII. Kamuoyuna Meydan Okuyanlar: Marjinaller, Sapkınlar, Sıradışı Kişiler

1) Klapp, Orrin E., 1954, "Heros, Villains, and Fools, as Agents of Social Control", *American Sociological Review*, cilt 19, no. 1, s. 56-62.
2) Alıntı: Harig, Ludwig, 1978, "Rousseau sieht das Weiße im Auge des Königs. Ein literaturhistorischer Rückblick", *Die Welt*, no. 17, 25 Mart 1978.
3) Schlegel, Friedrich, 1799, *Lucinde*, Berlin, Heinrich Frölich, s. 40.
4) *Die Welt*, no. 189, 1976, s. 8.
5) Limmer, Wolfgang, 1976, "Wem schrei ich um Hilfe?", *Der Spiegel*, no. 41, s. 236-239 [s. 237].
6) Luther ve Müntzer'den yapılan alıntıların yer aldığı eserler: Petzolt, Dieter, 1979, "Öffentlichkeit als Bewußtseinszustand. Versuch einer Klärung der psychologischen Begabung", Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, master tezi.
7) Streller, Siegfried, 1978³, *Hutten-Müntzer-Luther*, 2 cilt, 1. cilt, Berlin/Weimar, Aufbau-Verlag, s. 186.
8) Dülmen, Richard von, 1977, *Reformation als Revolution: Soziale Bewegung und religiöser Radikalismus*, Münih, Deutscher Taschenbuchverlag, dtv 4273, ayrıca bkz. Martin Brecht'in eleştirisi, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, no. 177, 3 Ağustos 1977, s. 21.
9) Ross, Edward Alsworth, 1901, 1969, *Social Control. A Survey of the Foundations of Order*, Julius Weinberg/Gisela J.Hinkle/Roscoe C. Hinkle'ın önsözüyle, Cleveland/Londra, The Press of Case Western Reserve University, s. 294 (1929 baskısının yeni basımı, ilk baskı, 1901, Macmillan Company).
10) Luhmann, Niklas, 1971, "Öffentliche Meinung", *Politische Planung. Aufsatze zur Soziologie von Politik und Verwaltung*, Opladen, Westdeutscher Verlag [ilk baskı, *Politische Vierteljahresschrift*, 11. Jg., 1970, sayı 1, s. 2-28; tekrar basım, Wolfgang R Langenbucher (yay.), *Zur Theorie der politischen Kommunikation*, Münih, 1974, R. Piper & Co., s. 27-54, 311-317; ayrıca, Wolfgang R.Langenbucher (yay.), *Politik und Kommunikation. Über die öffentliche Meinungsbildung*, Münih/Zürih, 1979, R. Piper & Co., s. 29-61], s. 9-34 [s. 16].
11) Carson, Rachel, 1962, *Silent Spring*, Boston, Houghton Mifflin Co. (tekrar basım, New York, 1977, Fawcett).
12) Luhmann, Niklas, 1971, aynı yerde, s. 17.

XVIII. Kamuoyunun Bir Taşıtı Olarak Stereotipler (Klişeler): Walter Lippmann

1) Luhmann, Niklas, 1971, "Öffentliche Meinung", *Politische Planung. Aufsatze zur Soziologie von Politik und Verwaltung*, Opladen, Westdeutscher Verlag [ilk baskı, *Politische Vierteljahresschrift*, 11. Jg. 1970, sayı:1, s. 2-28; tekrar basım, Wolfgang R. Langenbucher (yay.), *Zur Theorie der politischen Kommunikation*, Münih, 1974, R. Piper & Co., s. 27-54, 311-317; ve, Wolfgang R. Langenbucher (yay.), *Politik und Kommunikation. Über die öffentliche Meinungsbildung*, Münih/Zürih 1979, R Piper & Co., s. 29-61].

2) Lippmann, Walter, 1922, 1954[14], *Public-Opinion*, New York, The Macmillan Comp. (cep kitabı, New York, The Free Press, 1965; Almancası: *Die öffentliche Meinung*, Münih, Rütten + Loening, 1964).
3) Lippmann, Walter, 1965, aynı yerde, s. 18 (yazarın çevirisi).
4) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 97, 78.
5) 8 ve 29 Mayıs 1978 tarihli *Der Spiegel*, no. 19 ve 22.
6) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 146.
7) Ihering, Rudolph von, 1883, *Der Zweck im Recht*, 2. cilt. Leipzig, Breitkopf & Härtel, s. 180.
8) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 14.
9) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 15.
10) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 27-28 .
11) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 18.
12) Lewin, Kurt, 1947, "Group Decision and Social Change", Theodore M. Newcomb/Eugene L. Hartley (yay.), *Readings in Social Psychology*, New York, Henry Holt and Company, s. 330-344.
13) Lippmann, Walter, 1965, aynı yerde, s. 223 (yazarın çevirisi).
14) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 67-69.
15) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 46/47.
16) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 109.
17) Lippmann, Walter, 1965, aynı yerde, s. 220. Ayrıca bkz. Schulz, Winfried, 1976, *Die Konstruktion von Realität in den Nachrichtenmedien. Eine Analyse der aktuellen Berichterstattung* (Alber-Broschur-Kommunikation, 4. cilt), Freiburg, Karl Alber.
18) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 236, 237, 243.
19) Lippmann, Walter, 1965, aynı yerde, s. 16 (*pseudo-environment*).
20) Gehlen, Arnold, 1965, *Zeit-Bilder. Zur Soziologie und Aesthetik der modernen Malerei*, Frankfurt/ Bonn, Athenäum, s. 190.
21) Lazersfeld, Paul F./Bernard Berelson/Hazel Gaudel, 1944, 1948, 1968, *The People's Choice. How the voter makes up his mind in a presidential campaign*, New York, Duell, Sloan and Pearce, 3. baskı, New York, 1968, Columbia University Press, Almancası: 1969, *Wahlen und Wähler. Soziologie des Wahlverhaltens (Soziologische Texte 49)*, Neuwied, Luchterhand.
Heider, Fritz, 1946, "Attitudes and Cognitive Organization", *The Journal of Psychology*, cilt 21, s. 107-112.
Festinger, Leon, 1957, *A Theory of Cognitive Dissonance*, Evanston, Illinois, Row, Peterson.
22) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 92.
23) Roegele, Otto B., 1979, "Massenmedien und Regierbarkeit", Wilhelm Hennis/ Peter Graf Kielmansegg/Ulrich Matz (yay.), *Regierbarkeit. Studien zu ihrer Problematisierung*, cilt II, Stuttgart, Klett-Cotta, s. 177-210 [s.187].
24) Yenilerde bu gözlemin doğruluğu kanıtlandı; Sturm, Hertha/Ruth von Haebler/Reinhard Helmreich, 1972, *Medienspezifische Lerneffekte. Eine empirische Studie zu Wirkungen von Fernsehen und Rundfunk* (Internationale Zentralinstitut für das Jugend- und Bildungsfernsehen tarafından hazırlanan yazı dizisi, sayı: 5), Münih, TR-Verlagsunion, s. 42-44.
25) Lippmann, Walter, 1965, aynı yerde, s. 3.
26) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 18.
27) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 25.
28) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 28.
29) Lippmann, Walter, 1964, aynı yerde, s. 92.

XIX. Niklas Luhmann: Konuları Kamuoyu Belirler

1) Luhmann, Niklas, 1971, "Öffentliche Meinung", *Politische Planung, Aufsätze zur Soziologie von Politik und Verwaltung*, Opladen, Westdeutscher Verlag [ilk basım, *Politische Vierteljahresschrift*, 11. Jg., 1970, sayı:1, s. 2-28; tekrar basım, Wolfgang R. Langenbucher (yay.), *Zur Theorie der politischen Kommunikation*, Münih, 1974, R. Piper & Co., s. 27-54, 311-317; Wolfgang R. Langenbucher (yay.), *Politik und Kommunikation. Über die öffentliche Meinungsbildung*, Münih/Zürih, 1979, R. Piper& Co., s. 29-61] s. 9-34 [s. 18].

2) Luhmann, Niklas, 1971, aynı yerde, s. 15.
3) Luhmann, Niklas, 1971, aynı yerde, s. 25.
4) Luhmann, Niklas, 1971 aynı yerde, s. 18.
5) Luhmann, Niklas, 1971, aynı yerde, s. 24.
6) Luhmann, Niklas, 1971, aynı yerde, s. 18-19.
7) Luhmann, Niklas, 1971, aynı yerde, s. 12.
8) Luhmann, Niklas, 1971, aynı yerde, s. 16.
9) Luhmann, Niklas, 1971, aynı yerde, s. 13-14.
10) Luhmann, Niklas, 1971, aynı yerde, s. 14.
11) McCombs, M. E./D. L. Shaw, 1972, "The Agenda-Setting Function of Mass Media", *Public Opinion Quarterly*, cilt 36, s. 176-187.
Funkhouser, G. R., 1973, "The Issues of the Sixties: An Exploratory Study in the Dynamics of Public Opinion", *Public Opinion Quarterly*, cilt 37, s. 62-73.
McLeod, J. M./L. B. Becker/J. E. Bymes, 1974, "Another Look at the Agenda-Setting Function of the Press", *Communication Research 1*, s. 131-166.
Beniger, James R, 1978, "Media Content as Social Indicators. The Greenfield Index of Agenda-Setting", *Communication Research* 5, s. 437-453.
Kepplinger, Hans Mathias/Herbert Roth, 1978, "Kommunikation in der Olkrise des Winters 1973/74", *Publizistik*, Jg. 23, sayı: 4, s. 377-428, İngilizcesi: "Creating a Crisis: German Mass Media and Oil Supply in 1973/74", *Public Opinion Quarterly*, cilt 43, 1979, s. 285-296.
Kepplinger, Hans Mathias/Michael Hachenberg, 1979, "The Challenging Minority. A Study in Social Change", Philadelphia'daki International Communication Association'ın yıllık toplantısındaki konuşma, Mayıs 1979.
Kepplinger, Hans Mathias, 1980, "Kommunikation im Konflikt. Gesellschaftliche Bedingungen kollektiver Gewalt", Mainz Üniversitesi konuşmaları, Mainz.

XX. Muhabirin Ayrıcalığı: Kamunun Dikkatini Çekmek

1) Allensbach Arşivi, Anket: 2173 (Ocak 1976) ve 2196 (Şubat 1977), "Lütfen şu listeyi bir gözden geçirin. Sizce, bu listedeki isimlerden hangisi Federal Almanya'nın siyasi yaşamında büyük bir etkiye sahiptir?" Üçüncü sırada her seferinde % 31 ya da % 29 "televizyon" derken, onuncu ya da dokuzuncu sırada % 21 ya da % 22 "gazeteler" yanıtını verdi. Listede 18 tane seçenek vardı.

XXI. Kamuoyunun İki Kaynağından Biri Medya

1) Noelle-Neumann, Elisabeth, 1977, "Das doppelte Meinungsklima. Der Einfluß des Fernsehens im Wahlkampf 1976", *Politische Vierteljahresschrift*, 18. Jg., sayı: 2-3, s. 408-451; yeniden baskısı, Elisabeth Noelle-Neumann, 1980, "Wahlentscheidung in der Fernsehdemokratie", Freiburg/Würzburg, Ploetz, s. 77-115.
Noelle-Neumann, Elisabeth, 1978, "Kampf um die öffentliche Meinung. Eine vergleichende sozialpsychologische Analyse der Bundestagswahlen 1972 und 1976", Dieter Just/Peter Röhrig (yay.), "Entscheidung ohne Klarheit. Anmerkungen und Materialien zur Bundestagswahl 1976" (Bundeszentrale für politische Bildung tarafından hazırlanan yazı dizisi, cilt 127), Bonn, s. 125-167.
Kepplinger, Hans Mathias, 1979, "Ausgewogen bis zur Selbstaufgabe? Die Fernsehberichterstattung über die Bundestagswahl 1976 als Fallstudie eines kommunikationspolitischen Problems", *Media Perspektiven*, sayı: 11, s. 750-755.
Kepplinger, Hans Mathias, 1980, "Optische Kommentierung in der Fernsehberichterstattung über den Bundestagswahlkampf 1976", Thomas Ellwein (yay.), Politikfeld-Analysen 1979, Opladen, Westdeutscher Verlag, s. 163-179.

2) Noelle-Neumann, Elisabeth, 1977, aynı yerde.
Noelle-Neumann, Elisabeth, 1978, aynı yerde.
3) Kepplinger, Hans Mathias, 1979, "Ausgewogen bis zur Selbstaufgabe? Die Fernsehberichterstattung über die Bundestagswahl 1976 als Fallstudie eines kommunikationspolitischen Problems", aynı yerde.
Kepplinger, Hans Mathias, 1980, "Optische Kommentierung in der Fernsehberichterstattung über den Bundestagswahlkampf 1976", aynı yerde.
4) Mreschar, Renate I., 1979, "Schmidt war besser im Bild als Kohl. Universität analysierte Kameraarbeit bei der TV-Berichterstattung vor der Bundestagswahl 76", *Frankfurter Rundschau*, no. 255, 1 Kasım 1979, s. 26.
5) Kepplinger, Hans Mathias, 1987, *Darstellungseffekte. Experimentelle Untersuchungen zur Wirkung von Pressefotos und Fernsehfilmen*, Freiburg/Münih, Karl Alber.
Kepplinger, Hans Mathias, 1989, "Nonverbale Kommunikation: Darstellungseffekte", *Fischer Lexikon Publizistik-Massenkommunikation*, yay. Elisabeth Noelle-Neumann/Winfried Schulz/Jürgen Wilke, Frankfurt/Main, Fischer Taschenbuch Verlag, s. 241-255.
6) Ostertag, Michael, 1986, "Nonverbales Verhalten im Fernsehinterview. Entwicklung eines Instruments zur Erfassung und Bewertung nichtsprachlicher Äußerungen von Politikern und Journalisten", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
7) Lersch, Philipp, 1951, *Gesicht und Seele. Grundlinien einer mimischen Diagnostik*, Münih/Basel, Reinhardt.
8) Molcho, Samy, 1983, *Körpersprache*, Münih, Mosaik-Verlag.
9) Frey, Siegfried/H, P. Hirsbrunner/J. Pool/W. Daw, 1981, "Das Berner System zur Untersuchung nonverbaler Interaktion", Peter Winkler (yay.), *Methoden der Analyse von Face-to-Face-Situationen*, Stuttgart, Metzler.
10) Ostertag, Michael, 1986, aynı yerde, s. 72.
11) A.g.e., s. 121.
12) A.g.e., s. 126.

XXII. Çifte Kanaat Ortamı

1) Conradt, David P., 1978, "The 1976 Campaign and Election: An Overview", Karl H. Cerny, *Germany at the Polls. The Bundestag Election of 1976*, Washington D.C., American Enterprise Institute for Public Policy Research, s. 29-56.
2) A.g.e., s. 41.
3) Noelle-Neumann, Elisabeth, 1977, "Das doppelte Meinungsklima. Der Einfluß des Fernsehens im Wahlkampf 1976", *Politische Vierteljahresschrift*, 18. Jg., sayı: 2-3, s. 408-451; yeniden basım, Elisabeth Noelle-Neumann, 1980, *Wahlentscheidung in der Fernsehdemokratie*, Freiburg/Würzburg, Ploetz, s. 77-115.
4) Merton, Robert K., 1949, 1968, *Social Theory and Social Structure. Toward the Codification of Theory and Research*, New York, The Free Press.
Fields, James M./Howard Schuman, 1976, "Public beliefs about the beliefs of the public", *Public Opinion Quarterly*, cilt 40, s. 427-448.
O'Gorman, Hubert/Stephen L. Garry, 1976, "Pluralistic ignorance - a replication and extension", *Public Opinion Quarterly*, cilt 40, s. 449-458.
5) Bkz. s. 74-77.

XXIII. Dillendirme İşlevi: Medyada Görüşleri Temsil Edilmeyenler Susturulmuşlardır

1) Noelle-Neumann, Elisabeth, 1974, "Die Schweigespirale. Über die Entstehung der öffentlichen Meinung", Ernst Forsthoff/Reinhard Hörstel (yay.), *Standorte im Zeitstrom* (Arnold

Gehlen'ın 29 Ocak 1974'te 70. doğum günü nedeniyle), Frankfurt/Main, Athenäum, s. 299-330. Yeniden basım, Elisabeth Noelle-Neumann, *Öffentlichkeit als Bedrohung. Beiträge zur empirischen Kommunikationsforschung* (Alber-Broschur Kommunikation, 6. cilt), Freiburg, Münih 1977, 1979, Karl Alber, s. 169-203 [s. 189-190].

2) Schulman, Gary I., 1968, "The popularity of viewpoints and resistance to attitude change", *Journalism Quaterly*, cilt 45, s. 86-90.
3) Tarde, Gabriel, 1898, "Le public et la foule", La Revue des Paris, 4. cilt, alıntı: Clark, Terry N., 1969, *Gabriel Tarde on Communication and Social Influence. Selected Papers*, Chicago, Londra, The University of Chicago Press, 17. bölüm, "Opinion and Conversation".
4) Clark, Terry N., 1969, aynı yerde, s. 318 (yazarın çevirisi).

XXIV. Vox populi - Vox Dei

1) Neumann, Erich Peter/Elisabeth Noelle, 1961, *Umfragen über Adenauer. Ein Porträt in Zahlen*, Allensbach/Bonn, Verlag für Demoskopie, s. 44, ayrıca bkz. Institut für Demoskopie Allensbach, 1952, *Die Stimmung im Bundesgebiet*, grafik, Ekim 1952.
2) Ross, Edward Alsworth, 1901, 1969, *Social Control. A Survey of the Foundations of Order*, Julius Weinberg/Gisela J. Hinkle/Roscoe C. Hinkle'm önsözüyle, Cleveland/Londra, The Press of Case Western Reserve University, s. 104 (1929 baskısının yeniden basımı, ilk baskı 1901 Macmillan Company).
3) Boas, George, 1969, *Vox Populi: Essays in the History of an Idea*, Baltimore, The Johns Hopkins Press, s. 21. Ayrıca bkz. Gallacher, "Vox populi - vox Dei", *Philological Quarterly*, cilt XXIV, January 1945, s. 12-19.
4) *Vulgata*, 66, 6. mısra, Burada, Hieronymus'un İ.S. 4. yüzyılda yaptığı Latince çeviri söz konusudur.
5) Hofstätter, Peter R, 1949, *Die Psychologie der öffentlichen Meinung*, Viyana, Wilhelm Braumüller, s. 96.
6) Montaigne, Michel de, 1588, 1902, *Les Essais*, yay. Fortunat Strowsky, Bordeaux, F. Pech, 2. kitap, 16. bölüm, s. 397 (yazarın çevirisi). Montaigne tırnak içine alınan cümleyi Cicero, *Tusculanes*, V, 36' dan alıntı yapmıştır.
7) A.g.e., s. 9.
8) Hesiodos, 1936, *Sämtliche Werke*, Almancası:Thassilo von Scheffer, Viyana, Phaidon, "*Werke und Tage*, V" 763 [**Türkçesi:** *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, çev.: A. Erhat, S. Eyüboğlu, TTK, 1977].
9) Seneca, *Controversae*, 1.1.10.
10) Livius I, 58, alıntı: Bucher, Lothar, 1887, "Über politische Kunstausdrücke", *Deutsche Revue* XII, 67-80 [s. 77].
11) Livius III, 34, alıntı: Bucher, Lothar, 1887, aynı yerde, s. 77.
12) Bucher, Lothar, 1887, "Über politische Kunstausdrücke", *Deutsche Revue XII*, s. 67-80.
13) Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, 1821, 1970, *Werke in zwanzig Bänden*, 7.cilt, *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Frankfurt/M., Suhrkamp, s. 485, §318. [**Türkçesi:** *Hukuk Felsefesinin Temel İlkeleri*, çev.: C. Karakaya, Sosyal Yayınları, 1991].
14) Bucher, Lothar, 1887, aynı yerde, s. 76.
15) A.g.e., s. 80.
16) Noelle, Elisabeth, 1966, "Öffentliche Meinung und Soziale Kontrolle", (*Recht und Staat*, sayı: 329), Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), s. 3.
17) Frisch, Max (1958), "Öffentlichkeit als Partner", Max Frisch, 1979[6], *Öffentlichkeit als Partner*, Frankfurt/Main, Suhrkamp, s. 56-67 [s. 56, 63, 67].
18) 12 Ekim 1979 tarihli *Die Welt*, no. 239, s. 6.
19) Tucholsky, Kurt, 1975[4], *Schnipsel*, yay. Mary Gerold-Tucholsky/Fritz J.Raddatz. Reinbek, Rowohlt, s. 67.

20) Swift, Jonathan, 1706, 1965, "Thoughts on Various Subjects", *Prose Works*, cilt 1, *A Tale of a Tub, Oxford*, Basil Blackwell, s. 241, Almancası: Ludwig Goldscheider.
21) Johoda, Marie, 1969, 1973, "Konformität und Unabhängigkeit - Eine psychologische Analyse", Martin Irle/M.v Cranach/H. Vetter (yay.), "Texte aus der experimentellen Sozialpsychologie", *Soziologische Texte*, Cilt 45, Neuwied, Luchterhand, s. 538-572 [s. 548]. İngilizce ilk baskısı, "Conformity and Independence. A Psychological Analysis", *Human Relations 12*, 1959, s. 99-120.

XXVI. *Yeni Bulgular*

1) Bkz. Tönnies, Ferdinand, 1922, *Kritik der öffentlichen Meinung*, Berlin, Springer, s. 394.
2) "Kamuoyu Üzerine Literatür Araştırması", bkz. s. 287.
3) Jünger, Ernst, 1962, *Der Waldgang*, Frankfurt/Main, Klostermann, s. 363.
4) Frisch, Max (1958), "Öffentlichkeit als Partner", Max Frisch, 1979[6], *Öffentlichkeit als Partner*, Frankfurt/Main, Suhrkamp, s. 56-67 [s. 63].
5) Eckert, Wemer, 1985, "Zur öffentlichen Meinung bei Machiavelli - Mensch, Masse und die Macht der Meinung", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
6) Henri IV, 1. bölüm, 3. sahne.
7) Rotterdamlı Erasmus (1516), 1968, *Fürstenerziehung*, Institutio Principis Christiani, *Die Erziehung eines christlichen Fürsten*, çeviren ve yorumlayan: Anton J. Gail, Paderborn, Schöningh, s. 89, 107, 149, 185, 213; ayrıca bkz. *Erasmus von Rotterdam in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Anton J. Gail, 1981[3], Reinbek, Rowohlt, s. 62.
8) Rotterdamlı Erasmus, 1968, *Fürstenerziehung*, aynı yerde, s. 149, 183, 201.
Machiavelli, Niccolò (1532), 1978, *Der Fürst*, çev. ve yay.: Rudolf Zorn, Stuttgart, Kröner, 18. ve 19. böl.
9) Aristoteles, 1986[6], *Politik*, çev. ve yay.: Olof Gigon, Münih, Deutscher Taschenbuch Verlag; Machiavelli ve Erasmus'un alıntı yaptıkları bölümlerdeki sayfalar: 1312 b 18-20, 1313 a 14-16, 1314 a 38-40, 1314 b 14-19, 38-39 [**Türkçesi:** *Politika*, çev.: M. Tuncay, Remzi Yayınevi].
10) Bkz. Geldner, Ferdinand 1930, "Die Staatsauffassung und Fürstenlehre des Erasmus von Rotterdam", *Historische Studien*, sayı: 191, Berlin, s. 161; Erasmus'un Machiavelli'nin eserlerini bilip bilmediği konusunda bkz. örneğin, Renaudet, Augustin, 1954, *Erasme et l'Italie*, Genève, Librairie E. Droz, s. 178; Weiland, Jan Sperna, v.d. (yay.), 1988, *Erasmus von Rotterdam. Die Aktualität seines Denkens*, Hamburg, Wittig, s. 71.
11) *The Statesman's Book of John of Salisbury. Being the Fourth, Fifth, and Sixth Books, and Selections from the Seventh and Eights Books, of the Policraticus*. Önsözle birlikte İngilizcesi: John Dickinson (1927), 1963, New York, Russel & Russel, s. 39, 130.
12) Samuel 3, 31-37.
13) Lamp, Erich, 1988, "Öffentliche Meinung im Alten Testament. Eine Untersuchung der sozialpsychologischen Wirkungsmechanismen öffentlicher Meinung in Texten alttestamentlicher Überlieferung von den Anfängen bis in babylonische Zeit", doktora tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
14) *The Statesman's Book of John of Salisbury*, 1963, aynı yerde, s. 130.
15) A.g.e., s. 38.
16) Yavetz, Zvi, 1979, *Caesar in der öffentlichen Meinung*, Düsseldorf, Droste, s. 186 (Tel Aviv Üniversitesi Alman Tarih Enstitüsü'nün yazı dizisi, 3. cilt).
17) Richelieu, Armand du Plessis Cardinal de, 1688, 1947, *Testament Politique. Edition critique publieé avec une introduction et des notes par Louis André et une preface de Leon Noel*. Paris, Robert Lafont, s. 220, 236, 373, 450. Bir "*Weltöffentlichkeit*" [dünya kamuoyu] düşüncesi örneğin, "*reputation du monde*" ya da "*l'opinion de la plus grande partie du monde*" sözcüklerinden yansımaktadır. Ayrıca bkz. Albertini, Rudolf von, 1951, *Das politische Denken in Frankreich zur Zeit Richelieus*, Marburg, Simons Verlag, s. 185.

18) Ziegler, Wiltrud, 15 Ağustos 1989 tarihli mektupta yer alan betimleme.
19) Uexküll, Thure von, 1964, *Grundfragen der psychosomatischen Medizin*, Reinbek, Rowohlt, s. 174.
20) Ilias 2,216, bkz. Zimmermann, Tassilo, 1988, "Das Bewußtsein von Öffentlichkeit bei Homer", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg-Üniversitesi, s. 72-83.
21) Le Goff, Jacques, 1989, "Kann denn Lachen Sünde sein? Die mittelalterliche Geschichte einer sozialen Verhaltensweise", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, no. 102, 3. 5.1989, s. N3.
22) Thukydides, 1981³, *Geschichte des Peleponnesischen Krieges*, çev. ve yay.: Georg Peter Landmann, Münih, Deutscher Taschenbuch-Verlag, s. 140E [**Türkçesi:** *Peloponnessos Savaşı*, çev.: Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları].
23) Bkz. bu kitapta s. 140; ayrıca bkz. Noelle-Neumann, Elisabeth, 1982, "Das Bundesverfassungsgericht und die ungeschriebenen Gesetze - Antwort an Ernst Benda", *Die offentliche Verwaltung* 35, sayı: 21, s. 883-888.
24) Locke, John, 1690, 1894, *An Essay Concerning Human Understanding*, 1671 tasarısı. Tarihi-eleştirel baskısını yay. Alexander Campbell Fraser, Oxford, At the Clarendon Press, 1. cilt, 2. kitap, s. 476.
25) Burada sözü edilen, Platon'un "*Yasalar*"ında yer alan Megillos-Atinalı diyaloglarıdır (838 a-d), bkz. Platon, 1969⁶, *Sämtliche Werke*, yay. E. Loewenthal, Köln, Olten, 3. cilt, s. 488.
26) Platon, 1961, *Laws*, 2. cilt, çev. ve yay.: R.G.Bury, Londra, W. Heinemann/Cambridge, Mass., Harvard University Press, s. 159. [**Türkçesi:** *Yasalar*, çev.: C. Şentuna, S. Babür, Kabalcı Yayınları, 1994, İstanbul].
27) Jäckel, Anne, 1988, "Ungeschriebene Gesetze im Lichte der sozialpsychologischen Theorie öffentlicher Meinung", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, s. 31-56 [s. 46].
28) Raffel, Michael, 1984, "Der Schöpfer des Begriffs 'Öffentliche Meinung', Michel de Montaigne", *Publizistik* 29, s. 49-62; a.g.y., 1985, "Michel de Montaigne und die Dimension Öffentlichkeit. Ein Beitrag zur Theorie der öffentlichen Meinung", doktora tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
29) Montaigne, Michel de, 1962, *Essais, Œuvres completes*, yay. Maurice Rat/Albert Thibaut, Paris, Gallimard, s. 1033, Almanca çevirisindeki alıntı: Michel de Montaigne, 1911, *Gesammelte Schriften*, yay. Otto Flake/Wilhelm Weigand, çev. J. J. Bode, 6. cilt, Münih/Leipzig, s. 143.
30) Montaigne, Michel de, 1962, *Essais*, aynı yerde, s. 115.
31) A.g.e., s. 563, Almanca çevirisinde alıntı: Michel de Montaigne, 1915, *Gesammelte Schriften*, aynı yerde, 4. cilt, Münih/Berlin, s. 41.
32) A.g.e., s. 203, Alm. aynı yerde, 2. cilt, Münih/Leipzig 1908, s. 61.
33) Montaigne, Michel de, *Essais*, aynı yerde, Livre I, Chapitre XXIII, Almanca çevirisinde alıntı: Michel de Montaigne, 1908, *Versuche*, 1. kitap, Berlin, Wiegandt & Grieben, s. 134.
34) A.g.e., s. 235, Alm. aynı yerde, 2. cilt, s. 120.
35) Cicero, 1980³, *Atticus-Briefe*, Latince ve Almanca, yay. H. Kasten, Münih/Zürih, Artemis, s. 338-351 [s. 344], (Cicero at Atticum VI.1, 18, 2).
36) Priscillianus, 1889, *Opera*, yay. haz. Georgius Schepss, Prag, Vindobonae, F. Tempsky/Lipsiae, G. Freytag, s. 92.
37) Montaigne, Michel de, *Essais*, aynı yerde, s. 174, 1013.
38) Pasquier, Etienne, "Lettres XVIII", *Choix des lettres*, yay. Thickett, s. 42-44, alıntı: Donald M. Frame, *Montaigne. A Biography*, New York 1965, s. 310, çeviride alıntı: Michael Raffel, 1984, "Der Schöpfer des Begriffs 'Öffentliche Meinung', Michel de Montaigne", aynı yerde, s. 51.
39) *Das Nibelungenlied*, 1965, çev.: Felix Genzmer, Stuttgart, Reclam, s. 138.
40) Haller, William, 1965, *Tracts on Liberty in the Puritan Revolution 1638-1647*, cilt 1, Commentary, New York, Octagon Books. Bu karikatürü bana gösteren Allensbach Enstitüsü arşiv görevlisi Dieter Reigber'a teşekkür ederim.
41) Müller, Johannes von, 1777, *Zuschrift an alle Eidgenossen, Sämtliche Werke. Siebenundzwanzigster*

Theil (Nachlese kleiner historischer Schriften), yay. Johann Georg Müller, Tübingen, J. G. Cotta'sche Büchhandlung 1819, s. 24-50 [s. 41].

42) Rabelais, François, 1955, *Œuvres complètes: Texte établi et annoté par Jacques Boulenger*, yay. haz. ve yorumlayan: Lucien Scheler, Paris, Gallimard, s. 206, 260, 267 [**Türkçesi:** *Gargantua*, çev.: S. Eyüboğlu, V. Günyol, A. Erhat, Cem Yayınları].
43) Burke, Edmund, 1791, 1975, "An Appeal from the New to the Old Whigs", 1887, *The Works*, Twelve Volumes in Six, cilt III/IV; yeni baskısı, Hildesheim/ New York, Georg Olms Verlag, cilt IV, s. 61-215 [s. 66].
44) Rotterdamlı Erasmus, 1968, *Fürstenerziehung*, aynı yerde, s. 201; Machiavelli, Niccolò, 1532, *Der Fürst*, aynı yerde, 18. bölüm.
45) Braatz, Kurt, 1988, *Friedrich Nietzsche - Eine Studie zur Theorie der öffentlichen Meinung*, Berlin/ New York, de Gruyter (Monographien und Texte zur Nietzsche-Forschung, 18. cilt).
46) Gersdorft, Carl (Ernst August) von, 1846, *Ueber den Begriff und das Wesen der oeffentlichen Meinung. Ein Versuch*, Jena, Verlag von J. G. Schreiber, s. 10, 12, 5.
47) Spencer, Herbert, 1879, 1966, "The Data of Ethics", *The Works of Herbert Spencer*, cilt 9, *The Principles of Ethics*, böl. I, Osnabrück, Otto Zeller (1892 baskısının yeniden basımı), s. 1-303 [s. 118].
48) Nietzsche, Friedrich, "Zur Genealogie der Moral - Dritte Abhandlung: Was bedeuten asketische Ideale?", §12, 1967, *Werke. Kritische Gesamtausgabe*, yay. Gioreo Colli/Mazzino Montinari, Berlin/New York, de Gruyter, VI, 2, s. 383.

XXVII. *Bir Kamuoyu Kuramına Doğru...*

1) *Public Opinion Quarterly*, 1970, cilt 34, s. 454 E.
2) Warner, Lucien, 1939, "The Reliability of Public Opinion Surveys", *Public Opinion Quarterly*, cilt 3, s. 377.
3) Beyle, Herman C., 1931, *Identification and Analysis of Attribute-Cluster-Blocs*, Chicago, University of Chicago Press, s. 183.
4) Donsbach, Wolfgang/Robett L. Stevenson, 1986, "Herausforderungen, Probleme und empirische Evidenzen der Theorie der Schweigespirale", *Publizistik*, 31. Jg., s. 7-34 [14].
5) A.g.e., s. 8; ayrıca bkz. Deisenberg, Anna Maria, 1986, *Die Schweigespirale-Die Rezeption des Modells im In- und Ausland*. Sonsöz, Elisabeth Noelle-Neumann, Münih, Minerva-Saur.
6) Noelle-Neumann, Elisabeth, 1989, "Advances in Spiral of Silence Research", KEIO *Communication Review* 10, s. 3-34 [s. 20].
7) Ayrıca bkz. Glynn, Caroll J./Jack M. McLeod, 1985, "Complications of the Spiral of Silence Theory for Communication and Public Opinion Research", Keith R. Sanders/Linda Lee Kaid/Dan Nimmo (yay.), *Political Communication Yearbook 1984*, Carbondale/Edwardsville, Southern Illinois University Press, s. 43-65 [s. 44].
8) Bkz. bu kitapta s. 194.
9) Bkz. bu kitapta s. 224.
10) Bkz. Kepplinger, Hans Mathias, 1989, *Künstliche Horizonte. Folgen, Darstellung und Akzeptanz von Technik in der Bundesrepublik Deutschland*, Frankfurt/ Main, Campus Verlag.
Kepplinger, Hans Mathias, 1988, "Die Kernenergie in der Presse. Eine Analyse zum Einfluß subjektiver Faktoren auf die Konstruktion von Realität", *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 40. Jg., s. 659-683.
11) Mathes, Sabine, 1989, "Die Einschätzung des Meinungsklimas im Kontfikt um die Kernenergie durch Personen mit viel und wenig Fernsehnutzung", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
11a) Bkz. bu kitapta s. 248.
12) Allensbach Arşivi, Anket: 4005, Soru 21, Şubat 1982.
13) Allensbach Arşivi, Anket: 5013, Soru 20B, Kasım 1988.

14) Bkz. bu kitapta s. 78.
15) A.g.e., s. 81.
16) A.g.e., s. 81.
17) A.g.e., s. 76.
18) Holicki, Sabine, 1984, "Isolationsdrohung - Sozialpsychologische Aspekte eines publizistikwissenschaftlichen Konzepts", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
19) Albrecht, Angelika, 1983, "Lachen und Lächeln - Isolation oder Integration?", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
20) Bkz. bu kitapta s. 66.
21) Nosanchuk, T. A./Jack Lightstone, 1974, "Canned Laughter and Public and Private Conformity", *Journal of Personality and Social Psychology*, cilt 29, s.153-156.
Berlyne, D. E., 1969, "Laughter, Humor, and Play", Gardner Lindzey/Elliot Aronson (yay.), *The Handbook of Social Psychology*, Second Edition, cilt 3, Reading, Mass., Addison-Wesley Publishing Company, s. 795-852.
22) Allensbach Arşivi, Anket: 5016, Soru 38, Şubat 1989.
23) Bkz. bu kitapta s. 63.
24) A.g.e., s. 66.
25) Bkz. örn., Glynn, Carroll J./Jack M. McLeod, 1985, "Implications of the Spiral of Silence Theory for Communication and Public Opinion Research", aynı yerde, s. 47, 60.
26) 30'lu yıllarda bu bilim dalının ilk çalışmaları için bkz., Moreno, Jacob L., 1934, 1953, *Who Shall Survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama*, yay. haz. Beacon, N. Y., Beacon House
Lewin, Kurt, 1935-1946, 1948, *Resolving Social Conflicts: Selected Papers on Group Dynamics*, yay. haz. Gertrud W. Lewin, University of Michigan Research Center for Group Dynamics yayını, New York, Harper.
Sherif, Muzafer, 1936, 1965, *The Psychology of Social Norms*, New York, Octagon.
27) Holicki, Sabine, 1984, *Isolationsdrohung - Sozialpsychologische Aspekte eines publizistikwissenschaftlichen Konzepts*, aynı yerde, s. 82.
28) Cartwright, Dorwin/Alvin Zander (yay.), 1953, 1968, *Group Dynamics. Research and Theory*, Third Edition, New York/Evanston/Londra, Harper & Row, 11. bölüm, Pressures to Uniformity in Groups, Introduction, s. 1c 45.
29) Bkz. bu kitapta s. 117.
30) Goffman, Erving, 1963, *Behavior in Public Places. Notes on the Social Organization of Gatherings*, New York, The Free Press.
31) Bkz. örn., Goffman, Erving, 1956, "Embarrassment and Social Organization", *The American Journal of Sociology*, cilt 62, s. 264-271.
Goffman, Erving, 1963, *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, Inc.
32) Darwin, Charles, 1873, *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, Londra, Murray, s. 330.
33) Goffman, Erving, 1956, "Embarrassment and Social Organization", aynı yerde, s. 265, 270.
34) Bkz. bu kitapta Tablo 28, s. 243.
35) Zuuren, Florence J. van, 1983, "The Experience of Breaking the Rules", "Symposium on Qualitative Research in Psychology"de sunulan bildiri, Perugia, İtalya, August 1983, Dept. of Psychology, University of Amsterdam, rapor no. 47.
36) Schlarb, Armin, 1984/85, "Die Beziehung zwischen öffentlicher Meinung und symbolischem Interaktionismus", seminer çalışması, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, İletişim Bilimleri Enstitüsü.
37) Mead, George Herbert, 1934, 1968, *Geist, Identitat und Gesellschaft aus der Sicht des Sozialbehaviorismus*, Frankfurt/Main, Suhrkamp, orijinali: *Mind, Self, and Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*, Chicago, University of Chicago Press 1934.

38) Ewen, Wolfgang/Wolfgang Heininger/Sabine Holicki/Axel Hopbach/Elmar Schlüter, 1981/82, "Selbstexperiment: Isolationsdrohung", seminer çalışması, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi İletişim Bilimleri Enstitüsü.

39) Hallemann, Michael, 1984, "Peinlichkeit als Indikator. Theorie der Peinlichkeit-demoskopische Analyse-Bezüge zur Publizistikwissenschaft unter besonderer Berücksichtigung des Phänomens Offentlichkeit", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
Hallemann, Michael, 1989, "Peinlichkeit. Ein Ansatz zur Operationalisierung von Isolationsfurcht im sozialpsychologischen Konzept öffentlicher Meinung", doktora tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
Ayrıca bkz., Hallemann, Michael, 1986, "Peinlichkeit und öffentliche Meinung", *Publizistik*, 31. Jg., s. 249-261.

40) Bkz. Allensbach Arşivi, Anket: 4031, Ağustos 1983.

41) Allensbach Arşivi, Anket: 5021, Haziran 1989.

42) Goffman, Erving, 1956, *Embarrassment and Social Organization*, aynı yerde, s. 270.

43) Donsbach, Wolfgang/Robert L. Stevenson, 1986, "Herausforderungen, Probleme und empirische Evidenzen der Theorie der Schweigespirale," aynı yerde, s. 10.

44) t'Hart, Harm, 1981, "People's Perceptions of Public Opinions", International Society of Political Psychology topluluğuna sunulan tebliğ, Mannheim.

45) Hallemann, Michael, 1989, "Peinlichkeit. Ein Ansatz zur Operationalisierung von Isolationsfurcht im sozialpsychologischen Konzept öffentlicher Meinung", aynı yerde, s. 135, tablo 14.

46) A.g.e., s. 137, tablo 15.

47) A.g.e., s. 178.

48) Bkz. Noelle-Neumann, Elisabeth, 1989, "Die Theorie der Schweigespirale als Instrument der Medienwirkungsforschung", Max Kaase/Winfried Schulz (yay.), *Massenkommunikation*, Opladen, Westdeutscher Verlag (*Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, özel sayısı: 30).
Katz, Elihu, 1981, "Publicity and Pluralistic Ignorance: Notes on 'The Spiral of Silence", Horst Baier/Hans Mathias Kepplinger/Kurt Reumann (yay.), *Öffentliche Meinung und sozialer Wandel. Public Opinion an Social Change. Für Elisabeth Noelle-Neumann*, Opladen, Westdeutscher Verlag, s. 28-38.

49) Bkz. bu kitapta s. 139, 148, 194.
Noelle-Neumann, Elisabeth, 1985, "The Spiral of Silence. A Response", Keith R Sanders/Lynda Lee Kaid/Dan Nimmo (yay.), *Political Communication Yearbook* 1984, aynı yerde, s. 66-94 [s. 72].

50) Örnek olarak a.g.e. s. 73'te ölüm cezası ele alındı; bir başka örnek de kürtajdır (bkz. Allensbach Arşivi, Anket: 2081, 4030, 4099/I + II).

51) Bkz. bu kitapta s. 42.

52) A.g.e., s. 200.

53) A.g.e., s. 246.

54) Bkz. a.g.e. s. 280, *Das öffentliche und das private Leben: Michel de Montaigne.*

55) Chuliá-Rodrigo, Maria Elisa, 1989, "Die öffentliche Meinung in Cervantes' Roman 'Don Quijote von der Mancha'", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

56) *Public Opinion Quarterly*, 1970, cilt 34, s. 455.

57) Bkz. bu kitapta s. 116.

58) Hofstätter, Peter Robert, 1949, *Die Psychologie der öffentlichen Meinung*, Viyana, Wilhelm Braumüller, s. 53.

59) Bkz. bu kitapta s. 115.
Tönnies, Ferdinand, 1922, *Kritik der öffentlichen Meinung*, Berlin, Springer, s. 138.

60) Bkz. bu kitapta s. 115.
Hennis, Wilhelm, 1957, *Meinungsforschung und repräsentative Demokratie. Zur Kritik politischer Umfragen*, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), s. 19.

61) Chuliá-Rodrigo, Maria Elisa, 1989, "Die öffentliche Meinung in Cervantes' Roman 'Don Quijote von der Mancha'", aynı yerde, s. 38.
62) Kepplinger, Hans Mathias, 1975, *Realkultur und Medienkultur. Literarische Karrieren in der Bundesrepublik Deutschland*, Freiburg/Münih, Karl Alber.

XXVIII. Kamuoyunun Açık ve Örtük İşlevi: Bir Özet

1) W. Phillips Davison, "Public Opinion: Introduction", David L. Sills (yay.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 13. cilt, New York, Macmillan Co. & Free Press, s. 188-197 [s. 188].
2) James R. Beniger, "Towards an Old New Paradigm. The Half-Century Flirtation with Mass Society", *Public Opinion Quarterly* 51 (1987), s. 546-566 [s. 554]; bkz. Albert E. Gollin, "Exploring the Liaison between Polling and the Press", *Public Opinion Quarterly* 44 (1980), s. 445-461.
3) Robert K. Merton, *Social Theory and Social Structure: Toward the Codification of Theory and Research*, New York, Free Press [1949] 1957; bkz 1. bölüm, "Manifest and Latent Structure".
4) A.g.e. s. 51
5) Bkz. Paul A. Palmer, "The Concept of Public Opinion in Political Theory" (1936), Bernard Berelson, Morris Janowitz (yay.), *Reader in Public Opinion and Communication*, Glencoe, Ill., Free Press 1950, s. 3-13; Jürgen Habermas, *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Neuwied, Luchterhand 1962; Serge Moscovici, "Silent Majorities and Loud Minorities. Commentary on Noelle-Neumann", *Communication Yearbook* 14, yay. James A. Anderson, Newbury Park, Sage 1991, s. 298-308.
6) Bkz. Bernd Niedermann, "Öffentliche Meinung und Herrschaft am Beispiel des erfolgreichen Politikers Kardinal Richelieu", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, 1991; Frank Rusciano, Roberta Fiske-Rusciano, "Towards a Notion of 'World Opinion'", *International Journal of Public Opinion Research* 2 (1990), s. 305-322.
7) Hans Speier, "Historical Development of Public Opinion", *American Journal of Sociology* 55 (1950), s. 376-388 [s. 376].
8) Bkz. Jürgen Habermas, *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, aynı yerde.
9) Bkz. *International Encyclopedia of the Social Sciences*, yay. David L. Sills, 13. cilt, New York, Macmillan Co. & Free Press 1968, s. 192; *International Encyclopedia of Communications*, 3. cilt, New York, Oxford University Press 1989, s. 387; *Staatslexikon Recht, Wirtschaft, Gesellschaft*, 4. cilt, Freiburg, Basel, Viyana, Herder 1988, s. 98; ayrıca bkz. Lothar Bucher, "Über politische Kunstausdrücke", *Deutsche Revue* 12 (1887), s. 67-80 [s. 77]; Wilhelm Bauer, *Die Öffentliche Meinung in der Weltgeschichte*, Wildpark-Potsdam, Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion 1930, s. 234.
10) Jean P. Frazier, Cecile Gaziano, "Robert Ezra Park's Theory of News, Public Opinion and Social Control", *Journalism Monographs* 64 (1979).
11) Francis G. Wilson, "Concepts of Public Opinion", *The American Political Science Review* 27 (1933), s. 371-391 [s. 382, 390].
12) Harwood L. Childs, *Public Opinion: Nature, Formation, and Role*, Princeton, Toronto, New York, Londra, D. van Nostrad 1965, s. 12-41.
13) James T. Young, *The New American Government and its Work*, New York, Macmillan 1923, s. 577-578.
14) A. W. Holcombe, *The Foundations of the Modern Commonwealth*, New York, Harpers 1923, s. 36.
15) J. A. Sauerwein, "The Moulders of Public Opinion", Quincy Wright (yay. haz.), *Public Opinion and World Politics*, Chicago, University of Chicago Press 1933, s. 29.
16) E. Jordan, *Theory of Legislation*, Indianapolis, Progress Publishing Company 1930, s. 339.
17) A. Lawrence Lowell, *Public Opinion and Popular Government*, New York, 1913; bkz. Paul F. Lazarsfeld, "Public Opinion and the Classical Tradition", *Public Opinion Quarterly* 21 (1957), s. 39-53 [s. 49].

18) Lucien Warner, "The Reliability of Public Opinion Surveys", *Public Opinion Quarterly* 3 (1939), s. 376-390 [s. 377].
19) Herman C. Beyle, *Identification and Analysis of Attribute-Cluster-Blocs*, Chicago, University of Chicago Press 1931, s. 183.
20) Paul F. Lazarsfeld, Public Opinion and the Classical Tradition, aynı yerde, s. 43.
21) James R. Beniger, "Towards an Old New Paradigm. The Half-Century Flirtation with Mass Society", aynı yerde, s. 554; bkz. Albert E. Gollin, "Exploring the Liaison between Polling and the Press", aynı yerde, s. 448.
22) Herbert Blumer, "Public Opinion and Public Opinion Polling", *American Sociological Review* 13 (1948), s. 542-547 [s. 543].
23) Pierre Bourdieu, "Public Opinion Does Not Exist", A. Mattelart, S. Siegelaub (yay. haz.), *Communication and Class Struggle*, New York, International General, 1979.
24) *International Journal of Public Opinion Research* 4, 1992, no. 3'te 22 Kasım 1991'deki "Public Opinion Theory and Research. Critical Perspectives" adlı MAPOR oturumuna Susan Herbst'in katkılarıyla daha geniş bir yer verilmiştir: "Surveys in the Public Sphere, Applying Bourdieu's Critique of Opinion Polls"; Thomas Goodnight, "Habermas, the Public Sphere, and Controversy"; Limor Peer, "The Practice of Opinion Polling as a Disciplinary Mechanism, A Foucauldian Perspective"; James Beniger, "The Impact of Polling on Public Opinion, Reconciling Foucault, Habermas, and Bourdieu".
25) James R. Beniger, "Toward an Old New Paradigm. The Half-Century Flirtation with Mass Society", aynı yerde, s. 558.
26) Brewster Smith, "Some Psychological Perspectives on the Theory of Public Opinion", *Public Opinion Quarterly* 34 (1970), s. 454.
27) David Hume, *Essays Moral, Political, and Literary*, (1741/42), Londra, Oxford University Press 1963, s. 29.
28) W. Phillips Davison, "The Public Opinion Process", *Public Opinion Quarterly* 22 (1958), s. 91-106.
29) Rudolph von Ihering, *Der Zweck im Recht*, Leipzig, Breitkopf & Härtel, 2. cilt, s. 242, bkz. s. 325.
30) Bkz. Jürgen Habermas, *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, aynı yerde.
31) Mihaly Csikszentmihalyi, "Public Opinion and the Psychology of Solitude", 22 Ocak 1992'de Mainz Johannes Gutenberg Universitesi'nde verilen bir konferans.
32) Edmund Burke,"An Appeal from the New to the Old Whigs" (1791), *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, Londra, Rivington 1826, 6. cilt, s. 73-267.
33) Bkz. Erving Goffman, "Embarrassment and Social Organization", *The American Journal of Sociology* 62 (1956), s. 264-271; Michael Hallemann, "Peinlichkeit. Ein Ansatz zur Operationalisierung von Isolationsfurcht im sozialpsychologischen Konzept öffentlicher Meinung", doktora tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, 1989.
34) Elisabeth Noelle, "Öffentliche Meinung und Soziale Kontrolle", *Recht und Staat 329*, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1966.
35) Mary Douglas, *Wie Institutionen denken*, Frankfurt/M., Suhrkamp 1991, s. 125; İngilizce orijinali: *How Institutions Think*, Syracuse, New York, Syracuse University Press, 1986.
36) A.g.e. s. 135.
37) Elisabeth Noelle-Neumann, *The Theory of Public Opinion: The Concept of the Spiral of Silence*, aynı yerde.
38) Bkz. örneğin Mark Snyderman, Stanley Rothman, *The IQ Controversy. The Media and Public Policy*, New Brunswick, Transaction Books, 1988.
39) Bkz. Muzafer Sherif, *The Psychology of Social Norms*. New York, Octagon Books 1936, 1965; Solomon E. Asch, *Effects of Group Pressure upon the Modification and Distortion of Judgments*, H. Guetzkow (yay. haz.), *Groups, Leadership, and Men*, Pittsburgh, Carnegie 1951. Yeniden basımı: Dorwin Cartwright, Alvin Zander (yay. haz.), *Group Dynamics: Research and Theory*, Evanston, Ill., New York, Row, Peterson and Co., 1953.

40) Erving Goffman, "Embarrassment and Social Organization", aynı yerde, a.g.y., *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc., 1963.

Sonsöz 1991

1) Frentiu, Carmen, 1990, "Die öffentliche Meinung in den Essays 'Upon the Original and Nature of Government' (1672) und 'Of Popular Discontents' (1685) von Sir William Temple", seminer çalışması, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, Basın Yayın Enstitüsü.
2) Temple, Sir William, 1964, *An Essay Upon the Original and Nature of Government* (1672), Los Angeles, University of California (The Augustan Reprint Society, Publication Number 109), s. 45-95.
3) 9 Ekim 1990 tarihli mektup, s.4.
4) Platon, 1987, *Protagoras*, Yunanca/Almanca, çev. ve yorumlayan: Hans-Wolfgang Krautz, Stuttgart, Reclam, s.32-39.
5) Hubbard, B.A.F./E.S. Karnofsky, 1982, *Plato's Pratağoras. A Socratic Commentary*, M.F. Burnyeat'in önsözüyle, London, The Trinity Press, s. 96.

Kamuoyu Üzerine Literatür Araştırması

1) *CORPUS IURIS CIVILIS*, 2. cilt, *CODEX IUSTINIANUS*, yay. P. Krüger, 1877 Berlin baskının tıpkıbasımı, Berlin, Weidmann, 1954, s. 415 / XXXIII (XXXII)2.
2) Bodin, Jean, *Les six livres de la Republique, Livre cinquieme.* (Corpus des oeuvres de philosophie en langue Frangaise), Paris, Fayard, 1968, s. 155 (6. kitap, 4. bölüm).
3) Bkz. Platon, *Protagoras*. Yunanca/Almanca, çev. ve yorumlayan: Hans-Wolfgang Krautz, Stuttgart, Reclam, 1987, s. 39 [**Türkçesi:** *Diyaloglar I, II*, çev.: Tanju Gökçöl, Remzi Kitabevi, 2. baskı 1995] .
4) Hubbard, B.A.F./Kamofsky, E. S., *Platos Protagoras. A Socratic Commentary*. M. F. Burnyeat'in önsözüyle, Londra, The Trinity Press, 1982, s. 96.
5) Sir William Temple, *An Essay upon the Original and Nature of Government* (1672). R. C. Steensma'nın önsözüyle, Los Angeles, University of California (The Augustan Reprint Society, Publ. no. 109), 1964, s. 45-95.
6) Ernst Schwatz (yay.), *Konfuzius - Gespräche des Meisters Kung*, München, dtv 1987, s. 87.
7) "Suskunluk sarmalı" kavramına ilk kez -"sarmal modeli", "sarmal süreci" ve "suskunluk hipotezi" gibi kavramların yanı sıra- 1973 yılındaki bir makalede yer verildi; Noelle-Neumann, Elisabeth, "Kumulation, Konsonanz und Öffentlichkeitseffekt. Ein neuer Ansatz zur Analyse der Wirkung der Massenmedien", *Publizistik* 18. Jg., sayı: 1, s. 26-55 [s. 43], bkz. s. 40, 48.

Kaynakça

ALBERTINI, RUDOLF VON, 1951: *Das politische Denken in Frankreich zur Zeit Richelieus.* (Beihefte zum Archiv für Kulturgeschichte, Heft 1), Marburg, Simons Verlag.

ALBRECHT, ANGELIKA, 1983: "Lachen und Lächeln - Isolation oder Integration?", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

ALLPORT, FLOYD H., 1937: "Toward a Science of Public Opinion", *Public Opinion Quarterly,* cilt 1, no. 1, s. 7-23.

ALVERDES, FRIEDRICH WILHELM, 1925: *Tiersoziologie: Forschungen Zur Völkerpsychologie und -soziologie.* Yay.: Richard Thurn, cilt 1, Leipzig, Hirschfeld.

ARISTOTELES, 1986[6]: *Politik,* çev. ve yay.: Olof Gigon, Münih, Deutscher Taschenbuch Verlag.

ASCH, SOLOMON E., 1951: "Effects of Group Pressure upon the Modification and Distortion of Judgments", H. Guetzkow (yay.), *Groups, Leadership, and Men,* Pittsburgh, Carnegie - yeniden basım 1953, Dorwin Cartwright/Alvin Zander (yay.), *Group Dynamics. Research and Theory,* Evanston, III./New York, Row, Peterson and Comp., s. 151-162.

ASCH, SOLOMON E., 1952: "Group Forces in the Modification and Distortion of Judgments", *Social Psychology,* New York, Prentice Hall Inc., s. 450-473.

BADER-WEISS, G./K. S. BADER, 1935: *Der Pranger. Ein Strafwerkzeug und Rechtswahrzeichen des Mittelalters,* Freiburg, Jos. Waibel'sche Verlagsbuchhandlung.

BANDURA, ALBERT, 1968: "Imitation", *International Encyclopedia of the Social Sciences,* New York, The Macmillan Company & The Free Press, cilt 7, s. 96-101.

BARBER, BERNARD/LYLE S. LOBEL, 1953: "Fashion In Women's Clothes and the American Social System", Reinhard Bendix/Seymour Martin Lipset (yay.), *Class, Stains and Power. A Reader in Social Stratification,* Glencoe, III., The Free Press, s. 323-332.

BAUER, WILHELM, 1914: *Die öffentliche Meinung und ihre geschichtlichen Grundlagen*, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).

BENIGER, JAMES R., 1978: "Media Content as Social Indicators. The Greenfield Index of Agenda-Setting", *Communication Research* 5, s. 437-453.

BENIGER, JAMES R., 1987: "Toward an Old New Paradigm. The Half-Century Flirtation with Mass Society", *Public Opinion Quarterly*, cilt 51, s. 546-566.

BENTHAM, JEREMY, 1838-1843, 1962: "The Constitutional Code, Book I, Chapter VIII, Public-Opinion Tribunal", John Bowring: *The Works of Jeremy Bentham*, cilt 9, New York, Russel & Russel, s. 41-46.

BERLYNE, D. E., 1969: "Laughter, Humor, and Play", Gardner Lindzey/Elliot Aronson (yay.), *The Handbook of Social Psychology*, Second Edition, cilt 3, Reading, Mass., Addison-Wesley Publishing Comp., s. 795-852.

BEYLE, HERMAN C., 1931: *Identification and Analysis of Attribute-Cluster-Blocs*, Chicago, University of Chicago Press.

BLAKE, ROBERT R./JANE SUYGLEY MOUTON, 1954: "Present and Future Implications of Social Psychology for Law and Lawyers", *Journal of Public Law*, cilt 3, s. 352-369.

BLUMER, HERBERT, 1948: "Public Opinion and Public Opinion Polling", *American Sociological Review*, cilt 13, s. 542-547.

BOAS, GEORGE, 1969: *Vox Populi: Essays in the History of an Idea*, Baltimore, The Johns Hopkins Press.

BODIN, JEAN, 1968: *Les six livres de la Republique. Livre cinquieme.* (Corpus des oevres de philosophie en langue Française), Paris, Fayard.

BOURDIEU, PIERRE, 1979: "Public Opinion Does Not Exist" A. Mattelart, S. Siegelaub (yay. haz.), *Communication and Class Struggle*, New York, International General.

BRAATZ, KURT, 1988: *Friedrich Nietzsche - Eine Studie zur Theorie der öffentlichen Meinung*, (Monographien und Texte zur Nietzsche-Forschung, cilt 18) Berlin/New York, de Gruyter.

BRYCE, JAMES, 1888, 1889: *The American Commonwealth*, 2 cilt, Londra, Macmillan.

BUCHER, LOTHAR, 1887: "Über politische Kunstausdrücke", *Deutsche Revue* XII, s. 67-80.

BURKE, EDMUND, 1791, 1975: "An Appeal from the New to the Old Whigs", Edmund Burke, 1887: *The Works*, Twelve Volumes in Six, cilt III/IV, yeni baskısı, Hildesheim/New York, Georg Olms, cilt IV, s. 61-215.

CARSON, RACHEL, 1962, *Silent Spring*, Boston, Houghton Mifflin Co. (yeniden basım 1977, New York, Fawcett).

CARTWRIGHT, DORWIN/ALVIN ZANDER (yay.), 1953, 1968: *Group Dynamics. Research and Theory*, 3. baskı, New York/Evanston/Londra, Harper & Row.

CHILDS, HARWOOD L., 1965, *Public Opinion: Nature, Formation, and Role*, Princeton, N.J./ Toronto/New York/Londra, D. van Nostrand Company, Inc.

CHODERLOS DE LACLOS, 1782: *Les liaisons dangereuses*, Almancası: 1909, *Gefährliche Liebschaften*, Münih, Verlag des Hyperion Hans von Weber.

CHULIA-RODRIGO, MARIA ELISA, 1989: "Die öffentliche Meinung in Cervantes Roman 'Don Quijote von der Mancha' ", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

CICERO, 1980[3]: *Atticus-Briefe*, Latince ve Almanca, yay. H. Kasten, Münih/ Zürih, Artemis.

CLARK, TERRY N., 1969: *Gabriel Tarde on Communication and Social Influence. Selected Papers*, Chicago/Londra, The University of Chicago Press.

CONRADT, DAVID P., 1978: "The 1976 Campaign and Election: An Overview", Karl H. Cemy: *Germany at the Polls. The Bundestag Election of 1976*, Washington, D. C., American Enterprise Institute for Public Policy Research, s. 29-56.

CORPUS IURIS CIVILIS, 1954, 2. cilt: *Codex Justinianus*, yay., P. Krüger. Berlin 1877 baskısının üniv. baskısı, Berlin, Weidmann.

CSIKSZENTMIHALYI, MIHALY, 1992: "Public Opinion and the Psychology of Solitude", 22 Ocak 1992'de Johannes Gutenberg Üniversitesi'nde konferans.

DARWIN, CHARLES, 1873: *The Expression of the Emotions in Man and Animals*, Londra, Murray.
DAVISON, W. PHILLIPS, 1958: "The Public Opinion Process", *Public Opinion Quarterly*, cilt 22, s. 91-106.
DAVISON, W. PHILLIPS,1968: "Public Opinion Introduction", David L. Sills (yay.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, New York, The Macmillan Company & The Free Press, cilt 13, s. 188-197.
DEISENBERG, ANNA MARIA, 1986: *Die Schweigespirale - Die Rezeption des Modells im In- und Ausland*, sonsöz: Elisabeth Noelle-Neumann, Münih, MinervaSaur.
DESCARTES, RENÉ, 1641, 1964: *Œuvres*, 7. cilt: *Meditationes de Prima Philosophia*, yay. Charles Adam/Paul Tannery, Paris, Librairie Philosophique 1. Vrin.
DICEY, ALBERT V., 1905: *Lectures on the Relation Between Law and Public Opinion in England, During the Nineteenth Century*, Londra, Macmillan.
DICEY, ALBERT V., 1905, 1962: *Law and Public Opinion in England*, Londra, Macmillan
DONSBACH, WOLFGANG /ROBERT L. STEVENSON, 1986: "Herausforderungen, Probleme und empirische Evidenzen der Theorie der Schweigespirale", *Publizistik*, Jg. 31, Heft 1-2, s. 7-34.
DOUGLAS, MARY, 1986, 1991: *How Institutions Think*, Syracuse, New York, Syracuse University Press. Almancası: *Wie Institutionen denken*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
DOVIFAT, EMİL, 1937, 1962[4]: *Zeitungslehre*, 1. cilt, Berlin, Walter de Gruyter & Co. (Sammlung Göschen, Band 1039).
DÜLMEN, RICHARD VAN, 1977: *Reformation als Revolution: Soziale Bewegung und religiöser Radikalismus*, Münih, Deutscher Taschenbuchverlag (dtv-Wissensch.-Reihe 4273).
ECKERT, WERNER, 1985: "Zur öffentlichen Meinung bei Machiavelli - Mensch, Masse und die Macht der Meinung", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
ECKSTEIN, HARRY, 1966: *Division and Cohesion in Democracy. A Study of Norway*, Princeton, N.J., Princeton University Press.
ERASMUS VON ROTTERDAM, 1516, 1968: *Fürstenerziehung*, Institutio Principis Christiani, *Die Erziehung eines christlichen Fürsten*, önsöz, çeviri ve yay.haz. Anton J. Gail. Paderbom, Schöningh.
EWEN, WOLFGANG, WOLFGANG HEININGER, SABINE HOLICKI, AXEL HOPBACH, ELMAR SCHLÜTER, 1981/82: "Selbstexperiment: Isolationsdrohung", seminer çalışması, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, Basın Yayın Enstitüsü.
FESTINGER, LEON, 1957: *A Theory of Cognitive Dissonance*, Evanston, Illinois, Row, Peterson and Comp.
FIELDS, JAMES M./HOWARD SCHUMAN, 1976: "Public beliefs about the beliefs of the public", *Public Opinion Quarterly*, cilt 40, s. 427-448.
FRAME, DONALD M., 1965: *Montaigne. A Biography*, New York, Harcourt, Brace & World.
FRENTIU, CARMEN, 1990: "Die öffentliche Meinung in den Essays 'Upon the Original and Nature of Government' (1672) und 'Of Popular Discontents' (1685) von Sir William Temple", seminer çalışması, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, Basın Yayın Enstitüsü.
FREY, SIEGFRIED, H.-P. HIRSBRUNNER, J. POOL, W. DAW, 1981: "Das Berner System zur Untersuchung nonverbaler Interaktion", Peter Winkler (yay.), *Methoden der Analyse von Face-to-Face-Situationen*, Stuttgart, Metzler.
FRISCH, MAX, 1958, 19796: "Öffentlichkeit als Partner", Max Frisch: *Öffentlichkeit als Partner*, Frankfurt/Main, Suhrkamp.
FROMM, ERICH, 1979: *Sigmund Freuds Psychoanalyse -Größe und Grenzen*, Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt.
FUNKHOUSER, G. R., 1973: "The Issues of the Sixties: An Exploratory Study in the Dynamics of Public Opinion", *Public Opinion Quarterly*, cilt 37, s. 62-73.
GAIL, ANTON J., 1981[3]: *Erasmus von Rotterdam in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Reinbek, Rowohlt.

GALLACHER, S. A., 1945: "Vox populi, vox Dei", *Philological Quarterly*, cilt XXIV, s. 12-19.
GANOCHAUD, COLETTE, 1977-1978: *L'opinion publique chez Jean-Jacques Rousseau*, Universite de Paris V - René Descartes, Sciences Humaines, Sorbonne, Tomes I+II.
GEHLEN, ARNOLD, 1965: *Zeit-Bilder. Zur Soziologie und Ästhetik der modernen Malerei*, Frankfurt/Bonn, Athenäum.
GELDNER, FERDINAND, 1930: "Die Staatsauffassung und Fürstenlehre des Erasmus von Rotterdam", *Historische Studien*, Heft 191, Berlin.
GERBER, CHRISTINE, 1975: "Der Begriff der öffentlichen Meinung im Werk Rousseaus", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
GERSDORFF, CARL (ERNST AUGUST) VON, 1846: *Über den Begriff und das Wesen der öffentlichen Meinung. Ein Versuch*, Jena, Verlag von J. G. Schreiber.
GLANVILL, JOSEPH, 1661: *The Vanity of Dogmatizing: or Confidence in Opinions. Manifested in a Discourse of the Shortness and Uncertainty of our Knowledge And its Causes: With some Reflexions on Peripateticism, and An Apology for Philosophy*, Londra, E. C. for Heury Eversden at the Grey-Hound in St. Pauls-Church-Yard.
GLYNN, CARROLL J./JACK M. McLEOD, 1985: "Implications of the Spiral of Silence Theory for Communication and Public Opinion Research", Keith R. Sanders/Linda Lee Kaid/Dan Nimmo (yay.), *Political Communication Yearbook* 1984, Carbondale/ Edwardsville, Southern Illinois University Press, s. 43-65.
GOETHE, JOHANN WOLFGANG, 1964²: *Werke, Briefe und Gespräche*, Gedenkausgabe, yay. Ernst Beutler, 14. cilt, *Schriften zur Literatur*, Bölüm: Weltliteratur, Homer noch einmal, Zürih/ Stuttgart, Artemis.
GOFFMAN, ERVING, 1956: "Embarrassment and Social Organization", *The American Journal of Sociology*, cilt 62, no. 3, s. 264-271.
GOFFMAN, ERVING, 1963: *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, Inc.
GOFFMANN, ERVING, 1963: *Behavior in Public Places. Notes on the Social Organization of Gatherings*, New York, The Free Press.
GOLLIN, ALBERT E., 1980: "Exploring the Liaison between Polling and the Press", *Public Opinion Quarterly*, cilt 44, s. 445-461.
HABERMAS, JÜRGEN, 1962: *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Neuwied, Hermann Luchterhand.
HALLEMANN, MICHAEL, 1984: "Peinlichkeit als Indikator. Theorie der Peinlichkeit demoskopische Analyse - Bezüge zur Publizistikwissenschaft unter besonderer Berücksichtigung des Phänomens Öffentlichkeit", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
HALLEMANN, MICHAEL, 1986: "Peinlichkeit und öffentliche Meinung", *Publizistik*, 31. Jg., Heft 3-4, s. 249-261.
HALLEMANN, MICHAEL, 1989: "Peinlichkeit. Ein Ansatz zur Operationalisierung von Isolationsfurcht im sozialpsychologischen Konzept öffentlicher Meinung", doktora tezi, Mainz, Johannes Gutenberg Üniversitesi.
HALLER, WILLIAM, 1965: *Tracts on Liberty in the Puritan Revolution 1638-1647*, cilt 1, Commentary, New York, Octagon Books.
HARIG, LUDWIG, 1978: "Rousseau sieht das Weisse im Auge des Königs. Ein literaturhistorischer Rückblick", *Die Welt*, no. 71, 25 Mart 1978.
HAVILAND, JOHN BEARD, 1977: *Gossip, Reputation, and Knowledge in Zinacantan*, Chicago, University of Chicago Press.
HEGEL, GEORG WILHELM FRIEDRICH, 1821, 1970: *Werke in zwanzig Banden*, 7. cilt, *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, Frankfurt/Main, Suhrkamp. s. 485, §318.
HEIDER, FRITZ, 1946: "Attitudes and Cognitive Organization", *The Journal of Psychology*, cilt 21, s. 107-112.

HENNIS, WILHELM, 1957: *Meinungsforschung und repräsentative Demokratie. Zur Kritik politischer Umfragen*, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).

HENNIS, WILHELM, 1957: "Der Begriff der öffentlichen Meinung bei Rousseau", *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, Band XLIII, s. 111-115.

HENTIG, HANS VON, 1954-1955: *Die Strafe. Frühformen und kulturgeschichtliche Zusammenhange*, Berlin/Göttingen/Heidelberg, Springer.

HESIODOS, 1936: *Sämtliche Werke*, Almancası: Thassilo von Scheffer, Viyana, Phaidon, *"Werke und Tage, V"*.

HOBBES, THOMAS, 1650, 1889, 1969: *The Elements of Law. Natural and Politic*, Londra, Frank Cass & Co.

HOFSTÄTTER, PETER ROBERT, 1949: *Die Psychologie der öffentlichen Meinung*, Viyana, Wilhelm Braumüller.

HOLCOMBE, A. W., 1923: *The Foundations of the Modern Commonwealth*, New York, Harpers.

HOLICKI, SABINE, 1984: "Isolationsdrohung - Sozialpsychologische Aspekte eines publizistikwissenschaftlichen Konzepts", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

HOTZENDORFF, FRANZ VON, 1879, 1880: *Wesen und Werth der öffentlichen Meinung*, Münih, M. Riegersche Universitäts-Buchhandlung (Gustav Himmer).

HUBBARD, B. A. F./E. S. KARNOFSKY, 1982: *Plato's Protagoras. A Socratic Commentary*, M. F. Burnyeat'in önsözüyle, Londra, The Trinity Press.

HUME, DAVID, 1739/1740, 1896: *A Treatise of Human Nature*, orijinalden tıpkıbasım, yay. haz. L. A. Selby-Bigge, Oxford, At The Clarendon Press, Almancası: 1978, *Ein Traktat über die menschliche Natur*, çev.Theodor Lipps, yay. Reinhard Brandt, cilt I ve II, Hamburg, Felix Meiner.

HUME, DAVID, 1741/1742, 1963: *Essays Moral, Political, and Literary*, Londra, Oxford University Press.

HUME, DAVID, 1751, 1962: *Untersuchung über die Prinzipien der Moral*, çeviri, önsöz ve dizin, Carl Winckler, Hamburg, Felix Meiner.

HYMAN, HERBERT H., 1957: "Toward a Theory of Public Opinion", *Public Opinion Quarterly*, cilt XXI, no. 1, s. 54-60.

IHERING, RUDOLPH VON, 1883: *Der Zweck Im Recht*, 2. cilt, Leipzig, Breitkopf & Härtel.

INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA OF COMMUNICATIONS, 1989, New York, Oxford University Press.

INSTITUT FÜR DEMOSKOPIE ALLENSBACH, 1952: Die Stimmung im Bundesgebiet, Ekim 1952, grafik.

JACKEL, ANNE, 1988: "Ungeschriebene Gesetze im Lichte der sozialpsychologischen Theorie öffentlicher Meinung", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

JAHODA, MARIE, 1969, 1973: "Konformität und Unabhängigkeit - Eine psychologische Analyse", Martin Irle/M.v.Cranach/H.Vetter (yay.), *Texte aus der experimentellen Sozialpsychologie* (Soziologische Texte, Band 45), Neuwied, Luchterhand, s. 548-572 - ilk baskısı Ingilizce, 1959, "Conformity and Independence. A Psychological Analysis"; *Human Relations* 12, s. 99-120.

JORDAN, E., 1930: *Theory of Legislation*, Indianapolis, Progress Publishing Company.

JÜNGER, ERNST, 1962: *Der Waldgang*, Frankfurt/Main, Klostermann.

KAISER, JOSEPH H., 1975: "Sozialauffassung. Lebenserfahrung und Sachverstand in der Rechtsfindung", *Neue Juristische Wochenschrift*, sayı: 49.

KANT, IMMANUEL, 1781: 6. göz. geç. baskısı, 1923, *Kritik der reinen Vernunft*, yay. Benno Erdmann. Berlin/Leipzig, Walter de Gruyter.

KATZ, ELIHU, 1981: "Publicity and Pluralistic Ignorance: Notes on 'The Spiral of Silence'", Horst Baier/Hans Mathias Kepplinger/Kurt Reumann (yay.), *Öffentliche Meinung und sozialer Wandel. Public Opinion and Social Change* (Für Elisabeth Noelle-Neumann), Opladen, Westdeutscher Verlag, s. 28-38.

KEPPLINGER, HANS MATHIAS, 1975: *Realkultur und Medienkultur. Literarische Karrieren in der Bundesrepublik*, Freiburg, Münih, Karl Alber.

KEPPLINGER, HANS MATHIAS/HERBERT ROTH, 1978: "Kommunikation in der Ölkrise des Winters 1973/74", *Publizistik*, Jg. 23, sayı: 4, s. 377-428, İngilizcesi: 1979, "Creating a Crisis: German Mass Media and Oil Supply in 1973/74", *Public Opinion Quarterly*, cilt 43, s. 285-296.

KEPPLINGER, HANS MATHIAS/MICHAEL HACHENBERG, 1979: "The Challenging Minority. A Study in Social Change", Vortrag auf der Jahreskonferenz der International Communication Association in Philadelphia, Mayıs 1979.

KEPPLINGER, HANS MATHIAS, 1979: "Ausgewogen bis zur Selbstaufgabe? Die Fernsehberichterstattung über die Bundestagswahl 1976 als Fallstudie eines kommunikationspolitischen Problems", *Media Perspektiven*, sayı: 11, s. 750-755.

KEPPLINGER, HANS MATHIAS, 1980: "Optische Kommentierung in der Fernsehberichterstattung über den Bundestagswahlkampf 1976", Thomas Ellwein (yay.), *Politikfeld-Analysen 1979*, Opladen, Westdeutscher Verlag, s. 163-179.

KEPPLINGER, HANS MATHIAS, 1980: "Kommunikation im Konflikt. Gesellschaftliche Bedingungen kollektiver Gewalt", Mainz Üniversitesi Konuşmaları, Mainz.

KEPPLINGER, HANS MATHIAS, 1987: *Darstellungseffekte. Experimentelle Untersuchungen zur Wirkung von Pressefotos und Fernsehfilmen*, Freiburg, Münih, Karl Alber.

KEPPLINGER, HANS MATHIAS, 1988: "Die Kernenergie in der Presse. Eine Analyse zum Einfluß subjektiver Faktoren auf die Konstruktion von Realität", *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 40. Jg., s. 659-683.

KEPPLINGER, HANS MATHIAS, 1989: *Künstliche Horizonte. Folgen, Darstellung und Akzeptanz von Technik in der Bundesrepublik Deutschland*, Frankfurt/Main, Campus Verlag.

KEPPLINGER, HANS MATHIAS, 1989: "Nonverbale Kommunikation: Darstellungseffekte", *Fischer Lexikon Publizistik - Massenkommunikation*, yay. Elisabeth Noelle-Neumann, Winfried Schulz, Jürgen Wilke, Frankfurt/Main, Fischer Taschenbuch Verlag, s. 241-255.

KLAPP, ORRIN E., 1954: "Heros, Villains, and Fools, as Agents of Social Control", *American Sociological Review*, cilt 19, no. 1, s. 56-62.

KÖNIG, RENÉ, 1967: "Das Recht im Zusammenhang der sozialen Normensysteme", Ernst E. Hirsch/Manfred Rehbinder (yay.), *Studien und Materialien zur Rechtssoziologie. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, özel sayı: 11, s. 36-53.

LAMP, ERICH, 1988: "Öffentliche Meinung im Alten Testament. Eine Untersuchung der sozialpsychologischen Wirkungsmechanismen öffentlicher Meinung in Texten alttestamentlicher Überlieferung von den Anfängen bis in babylonische Zeit", doktora tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

LANDECKER, WERNER S., 1950: "Types of Integration and Their Measurement", *American Journal of Sociology*, cilt 56, s. 332-340 (yeniden basımı, 1955: Paul E. Lazarsfeld/Morris Rosenberg: *The Language of Social Research. A Reader in the Methodology of Social Research*, New York/Londra, The Free Press/Collier-Macmillan. s. 19-27).

LAPIERE, RICHARD T., 1954: *A Theory of Social Control*, New York/Londra/Toronto, McGraw-Hill.

LATHAM, R./W. MATTHEWS (yay.), 1970-1983: *The Diary of Samuel Pepys*, 11 cilt, Londra, 1. cilt.

LAWICK-GOODALL, JANE VAN, 1971: *In the Shadow of Man*, Boston, Houghton Mifflin, Almancası: 1971, *Wilde Schimpansen*, Reinbek, Rowohlt.

LAZARSFELD, PAUL F. BERNARD BERELSON/HAZEL GAUDET, 1944, 1948, 1968: *The People's Choice. How the voter makes up his mind in a presidential campaign*, New York, *Duell, Sloan and Pearce*, 3. baskı, New York, 1968, Columbia University Press, Almancası: 1969, *Wahlen und Wähler. Soziologie des Wahlverhaltens (Soziologische Texte)*, Neuwied, Luchterhand.

LAZARSFELD, PAUL F., 1957: "Public Opinion and the Classical Tradition", *Public Opinion Quarterly*, cilt 21, no. 1, s. 39-53.

LE GOFF, JACQUES, 1989: "Kann denn Lachen Sünde sein? Die mittelalterliche Geschichte einer sozialen Verhaltensweise", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, no. 102, 3 Mayıs 1989, s. N3.

LEONHARDT, R. W., 1965: "Der Kampf der Meinungsforscher: Elisabeth Noelle-Neumann, 'Ich würde mich gar nicht wundern, wenn die SPD gewänne'", *Die Zeit*, 17 Eylül 1965.

LERSCH, PHILIPP, 1951: *Gesicht und Seele. Grundlinien einer mimischen Diagnostik*, Münih, Basel, Reinhardt.

LEWIN, KURT, 1935-1946, 1948: *Resolving Social Conflicts, Selected Papers on Group Dynamics*, yay. haz. Gertrud W. Lewin, Michigan Research Center for Group Dynamics yayını, New York, Harper.

LEWIN, KURT, 1947: "Group Decision and Social Change", Theodore M. Newcomb/ Eugene L. Hartley (yay.), *Readings in Social Psychology*, New York, Henry Holt and Company, s. 330-344.

LIMMER, WOLFGANG, 1976: "Wem schrei ich um Hilfe?", *Der Spiegel*, no. 41, s. 236-239.

LIPPMANN, WALTER, 1922, 1954[14]: *Public Opinion*, New York, The Macmillan Comp., cep kitabı 1965, New York, The Free Press, Almancası: 1964, *Die öffentliche Meinung*, Münih, Rütten +Leoning.

LOCKE, JOHN, 1690, 1894: *An Essay Concerning Human Understanding*, 1671 tasarısı, yay. haz. Alexander Campbell Fraser, Oxford, At the Clarendon Press.

LOCKE, JOHN, 1690, 1976: *Über den menschlichen Verstand*, Hamburg, Felix Meiner (Philosophische Bibliothek, cilt 75/76), çev. C. Winckler, 3. baskı, bir ciltte tıpkıbasım.

LORENZ, KONRAD, 1963, 1964[6]: *Das sogenannte Böse. Zur Naturgeschichte der Aggression*, Viyana, Dr. G. Borotha-Schoeler.

LUHMANN, NIKLAS, 1971: "Öffentliche Meinung", *Politische Planung. Aufsätze zur Soziologie von Politik und Verwaltung*, Opladen, Westdeutscher Verlag, s. 9-34, ilk basım 1970, *Politische Vierteljahresschrift*, 11. Jg., Heft 1, s. 2-28; yeniden basım 1974, Wolfgang R. Langenbucher (yay.); *Zur Theorie der politischen Kommunikation*, Münih, R. Piper & Co., s. 27-54, 311-317; 1979'da, Wolfgang R. Langenbucher (yay.), *Politik und Kommunikation. Über die öffentliche Meinungsbildung*, Münih/Zürih, R. Piper & Co., s. 29-61.

MACHIAVELLI, NICCOLO, 1514, 1978: *Der Fürst*, çev. ve yay. Rudolf Zorn, Stuttgart, Alfred Kröner.

MACHIAVELLI, NICCOLO, 1950: *The Prince and the Discourses*, New York, Random House Inc.

MCCOMBS, M. E./D. SHAW, 1972: "The Agenda-Setting Function of Mass Media", *Public Opinion Quarterly*, cilt 36, s. 176-187.

MCDOUGALL, WILLIAM, 1920, 1921: *The Group Mind*, Cambridge, At the University Press.

MCLEOD, J. M./L. B. BECKER/J.E.BYRNES, 1974: "Another Look at the Agenda-Setting Function of the Press", *Communication Research* 1, s. 131-166.

MADISON, JAMES, 1788, 1961: "The Federalist no. 49, February 2. 1788", Jacob E. Cooke, *The Federalist*, Middletown, Conn., Wesleyan University Press, s. 338-347.

MALRAUX, ANDRÉ, 1971: *Les chenes qu'on abat...*, Paris, Gallimard, Almancası: 1972, *Eichen, die man fällt*, çev. Carlo Schmid, Frankfurt, S. Fischer.

MATHES, SABINE, 1989: "Die Einschätzung des Meinungsklimas im Konflikt um die Kernenergie durch Personen mit viel und wenig Fernsehnutzung", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

MEAD, GEORGE HERBERT, 1934, 1968: *Geist, Identität und Gesellschaft aus der Sicht des Sozialbehaviorismus*, Frankfurt/Main, Suhrkamp (orijinali: *Mind, Self, and Society. From the standpoint of a social behaviorist*, Chicago, University of Chicago Press 1934).

MEAD, MARGARET, 1937: "Public Opinion Mechanisms Among Primitive Peoples", *Public Opinion Quarterly*, cilt 1, Temmuz, s. 5-16.

MERTON, ROBERT K., 1949, 1968: *Social Theory and Social Structure. Toward the Codification of Theory and Research*, New York, The Free Press.

MILGRAM, STANLEY, 1961: "Nationality and Conformity", *Scientific American*, cilt 205, s. 45-51.

MILL, JOHN STUART, 1859: *On Liberty*, Almancası: *Über die Freiheit*, çev. Bruno Lemke, Stuttgart, Reclam 1974.

MOLCHO, SAMY, 1983: *Körpersprache*, Münih, Mosaik-Verlag.

MONTAIGNE, MICHEL DE, 1588, 1902: *Les Essais*, yay. Fortunat Strowsky. Bordeaux, F. Pech.

MONTAIGNE, MICHEL DE: *Essais, Œuvres completes*, yay. Maurice Rat/Albert Thibaut, Paris, Gallimard.

MONTAIGNE, MICHEL DE, 1908: *Versuche*, 1. kitap, Berlin, Wiegandt & Grieben.

MONTAIGNE, MICHEL DE, 1908-1915: *Gesammelte Schriften*, yay. Otto Flake/ Wilhelm Weigand, çev. J. J. Bode, cilt 1-6, Münih, Leipzig, G. Müller; Münih, Berlin, G. Müller.

MORENO, JACOB L., 1934, 1953: *Who Shall Survive? Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama*, yay. haz. Beacon, N. Y., Beacon House.

MOSCOVICI, SERGE, 1991: "Silent Majorities and Loud Minorities. Commentary on Noelle-Neumann", James A. Anderson (yay.), *Communication Yearbook* 14, Newbury Park, Sage, s. 298-308.

MRESCHAR, RENATE I., 1979: "Schmidt war besser im Bild als Kohl. Universität analysierte Kameraarbeit bei der TV-Berichterstattung vor der Bundestagswahl 76", *Frankfurter Rundschau*, no. 225, 1 Kasım 1979, s. 26.

MÜLLER, JOHANNES VON, 1777, 1819: "Zuschrift an alle Eidgenossen", *Johannes von Müller, Sämmtliche Werke*, 27. bölüm (Nachlese kleiner historischer Schriften), yay. Johann Georg Müller, Tübingen, J. G. Cotta'sche Buchhandlung, s. 24-50.

MURIE, ADOLPH, 1944: *The wolves of Mount McKinley*, Washington, U.S. Nat. Park Serv., Fauna Ser. 5.

NAGLER, JOHANNES, 1918, 1970: *Die Strafe. Eine juristisch-empirische Untersuchung*, Aalen, Scientia (1918 Leipzig baskısının yeni baskısı).

NEUMANN, ERICH PETER/ELISABETH NOELLE, 1961: *Umfragen über Adenauer. Ein Porträt in Zahlen*, Allensbach/Bonn, Verlag für Demoskopie.

NIBELUNGENLIED, DAS, 1965: Felix Genzmer çevirisi, Stuttgart, Reclam

NIEDERMANN, BERND, 1991: "Öffentliche Meinung und Herrschaft am Beispiel des erfolgreichen Politikers Kardinal Richelieu", master tezi, Mainz.

NIETZSCHE, FRIEDRICH, 1967: "Zur Genealogie der Moral - Dritte Abhandlung, was bedeuten asketische Ideale?", §12, Friedrich Nietzsche, *Werke-Kritische Gesamtausgabe*, yay. Giorgio Colli/Mazzino Montinari, Berlin/New York, de Gruyter, VI. 2.

NOELLE, ELISABETH, 1966: "Öffentliche Meinung und Soziale Kontrolle" (*Recht und Staat*, sayı: 329), Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1973: "Return to the Concept of Powerful Mass Media", *Studies of Broadcasting*, no. 9, Mart 1973, s. 67-112.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1973: "Kumulation, Konsonanz und Öffentlichkeitseffekt. Ein neuer Ansatz zur Analyse der Wirkung der Massenmedien", *Publizistik*, 18. Jg., Heft 1, s. 26-55; yeniden basım 1977, 1979, Elisabeth Noelle-Neumann, *Öffentlichkeit als Bedrohung. Beiträge zur empirischen Kommunikationsforschung* (Alber-Broschur Kommunikation, 6. cilt), Freiburg, Münih, Karl Alber, s. 127-168; 1987, Maximilian Gottschlich (yay.), *Massenkommunikationsforschung. Theorieentwicklung und Problemperspektiven. Studienführer zur Publizistik- und Kommunikationswissenschaft*'ın içinde, Viyana, Braumüller, s. 155-181.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1974: "Die Schweigespirale. Über die Entstehung der öffentlichen Meinung", Ernst Forsthoff/Reinhard Hörstel (yay.), *Standorte im Zeitstrom*, Arnold Gehlen'ın 29 Ocak 1974'teki 70. doğum günü için kutlama yazısı, Frankfurt/Main, Athenäum, s. 299-330, yeniden basım 1977, 1979, Elisabeth Noelle-Neumann, *Öffentlichkeit als Bedrohung. Beiträge zur empirischen Kommunikationsforschung* (Alber-Broschur Kommunikation, 6. cilt), Freiburg/ Münih, Karl Alber, s. 169-203.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1977: "Turbulences in The Climate of Opinion, Methodological Applications of the Spiral of Silence Theory", *Public Opinion Quarterly*, cilt 41, s. 143-158.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1977: "Das doppelte Meinungsklima. Der Einfluss des Fernsehens im Wahlkampf 1976", *Politische Vierteljahresschrift*, 18. Jg., Heft 2-3, s. 408-451; yeniden basım, Elisabeth Noelle-Neumann, 1980, *Wahlentscheidung in der Fernsehdemokratie*, Freiburg, Würzburg, Ploetz s. 77-115.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1978: "Kampf um die öffentliche Meinung. Eine vergleichende sozialpsychologische Analyse der Bundestagswahlen 1972 und 1976", Dieter Just, Peter Röhrig (yay.), *Entscheidung ohne Klarheit. Anmerkungen und Materialien zur Bundestagswahl 1976* (Schriftenreihe der Bundeszentrale für politische Bildung, 127. cilt), Bonn, s. 125-167; yeniden basım, Elisabeth Noelle-Neumann, 1980, *Wahlentscheidung in der Fernsehdemokratie*, Freiburg, Würzburg, Ploetz, s. 144-190.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1979: "Die Führungskrise der CDU im Spiegel einer Wahl. Analyse eines dramatischen Meinungsumschwungs", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, no. 72, 26, Mart 1979, s. 10.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1981: "Das Bundesverfassungsgericht und die ungeschriebenen Gesetze - Antwort an Ernst Benda", *Die Öffentliche Verwaltung*, 35. Jg., sayı: 21, s. 883-888.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1985: "The Spiral of Silence. A Response", Kelth R. Sanders/Lynda Lee Kaid/Dan Nimmo (yay.), *Political Communication Yearbook 1984*, Carbondale/Edwardsville, Southern Illinois University Press, s. 66-94.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1989: "Advances in Spiral of Silence Research", *KEIO Communication Review*, cilt 10, s. 3-34.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1989: "Die Theorie der Schweigespirale als Instrument der Medienwirkungsforschung", Max Kaase/Winfried Schulz (yay.), *Massenkommunikation*, Opladen, Westdeutscher Verlag (*Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, özel sayı: 30).

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1991: *The Theory of Public Opinion, The Concept of the Spiral of Silence*, James A. Anderson (yay. haz.), *Communication Yearbook* 14 içinde, Newbury Park, Sage, s. 256-287.

NOELLE-NEUMANN, ELISABETH, 1992: "Manifeste und latente Funktion öffentlicher Meinung", *Publizistik*, 37. Jg., s. 385-388.

NOSANSCHUK, T. A./JACK LIGHTSTONE, 1974: "Canned Laughter and Public and Private Conformity", *Journal of Personality and Social Psychology*, cilt 29, no. 1, s. 153-156.

O'GORMAN, HUBERT/STEPHEN L. GARRY, 1976: "Pluralistic Ignorance-A Replication and Extension", *Public Opinion Quarterly*, cilt 40, s. 449-458.

ONCKEN, HERMANN, 1914: "Politik, Geschichtsschreibung und öffentliche Meinung" (1904), *Historisch-politische Aufsätze und Reden*, 1. cilt, Münih/Berlin, R. Oldenbourg, s. 203-243.

OSGOOD, CHARLES E./GEORGE J. SUCI/PERCY H. TANNENBAUM, 1957, 1964[4]: *The Measurement of Meaning*, Urbana, III., University of Illinois Press.

OSTERTAG, MICHAEL, 1986: "Nonverbales Verhalten im Fernsehinterview. Entwicklung eines Instruments zur Erfassung und Bewertung nichtsprachlicher Äußerungen von Politikern und Journalisten", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

PALMER, PAULA, 1936, 1950: "The Concept of Public Opinion in Political Theory", Bernard Berelson, Morris Janowitz (yay.), *Reader in Public Opinion and Communication*, Glencoe, Free Press, s. 3-13.

PASQUIER, ETIENNE, 1956: "Lettres XVIII", *Choix des lettres sur la litterature, la langue et la traduction*, yay. Dorothy Thickett, Cenevre, Droz, s. 43-52.

PETZOLT, DIETER, 1979: "Öffentlichkeit als Bewußtseinszustand. Versuch einer Klärung der psychologischen Bedeutung", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, Basın Yayın Enstitüsü.

PLATON, 1961: *Laws*, 2. cilt, İngilizceden çev. ve yay. R. G. Bury, Londra, W. Heinemann/Cambridge, Mass., Harvard University Press.

PLATON, 1578: O. J., Henricus Stephanus baskısı, *Sämtliche Werke*, Heidelberg, Lambert Schneider, 2. cilt.

PLATON, 1969[6]: *Gesetze*, çev. E. Loewenthal, Platon, *Sämtliche Werke*, yay. E. Loewenthal, 3. cilt, Köln, Olten.

PLATON, 1987: *Protagoras*, Yunanca/Almanca, çev. ve yorumlayan, Hans Wolfgang Krautz, Stuttgart, Reclam.

PRIBRAM, KARL, 1979: "Sehen, Hören, Lesen und die Folgen im Kopf. Informationsverarbeitung im Gehirn", 27 Nisan 1979'da Mainz'da DEUTSCHE LESEGESELLSCHAFT E.V., in MEDIAS res ve Deutsche Gesellschaft für Publizistik und Kommunikationswissenschaft tarafından ortaklaşa düzenlenen, "Medienökologie - ein Zukunftsproblem unserer Gesellschaft. Auf dem Weg zum vollverkabelten Analphabeten?" başlıklı konferansta sunulan tebliğ.

PRISCILLIANUS, 1889: *Opera*, Priscilliani quae supersunt. Maximem partem nuper de texit adiectisque commentarus criticis et indicibus primus edidit, Georgius Schepss, Pragae, Vindobonae, F. Tempsky/Lipsiae, G. Freytag.

RABELAIS, FRANÇOIS, 1955: *Œvres completes*, Texte établie et annoté par Jacques Boulenger, yay. haz. Lucien Scheler. Paris, Gallimard.

RAFFEL, *MICHAEL, 1984:* "Der *Schöpfer des Begriffs* 'Öffentliche Meinung', Michel de Montaigne", *Publizistik*, Jg. 29, Heft 1, s. 49-62.

RAFFEL, MICHAEL, 1985: "Michel de Montaigne und die Dimension Öffentlichkeit. Ein Beitrag zur Theorie der öffentlichen Meinung", doktora tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

REIWALD, PAUL, 1948[3]: *Vom Geist der Massen. Handbuch der Massenpsychologie* (Internationale Bibliothek für Psychologie und Soziologie, cilt 1), Zürih, Pan Verlag.

RENAUDET, AUGUSTIN, 1954: *Erasme et l'Italie*, Cenevre, Librairie E. Droz.

RICHELIEU, ARMAND DU PLESSIS CARDINAL DE, 1688, 1947, *Testament Politique*, Edition critique publiee avec une introduction et des notes par Louis André et une préface de Leon Noel, Paris, Robert Lafont.

RICHTER, HORST E., *1976: Flüchten oder Standhalten*, Hamburg, Rowohlt.

ROEGELE, OTTO B., 1979: "Massenmedien und Regierbarkeit", Wilhelm Hennis/Peter Graf Kielmansegg/Ullrich Matz (yay.), *Regierbarkeit. Studien zu ihrer Problematisierung*, cilt II, Stuttgart, Klett-Cotta, s. 177-210.

ROSS, EDWARD ALSWORTH, 1901, 1929, 1969: *Social Control. A Survey of the Foundations of Order*, Julius Weinberg/Gisela J. Hinkle/Roscoe C. Hinkle'ın önsözüyle, Cleveland/Londra, The Press of Case Western Reserve University (ilk baskısı, 1901, Macmillan Company).

ROUSSEAU, JEAN-JACQUES, 1744, 1964: "Dépèches de Venise, XCI", *La Pléiade*, 3. cilt, Paris, Gallimard, s. 1184.

ROUSSEAU, JEAN-JACQUES, 1750/55, 1978[3]: *Schriften zur Kulturkritik*, Fransızca-Almanca baskı, Almancası: Kurt Weigand, Hamburg, Felix Meiner.

ROUSSEAU, JEAN-JACQUES, 1761, 1859[4]: *Julie oder Die neue Héloïse*, 1-4 cilt, Almancası: C. Julius, Leipzig.

ROUSSEAU, JEAN-JACQUES, 1762, *1959: Staat und Gesellschaft. Contrat Social*, Almancası: Kurt Weigand, Münih, Goldmann.

ROUSSEAU, JEAN-JACQUES, 1762, 1962: "Du Contrat Social", *Du Contrat Social ou Principes du Droit Politique*, Paris, Garnier Frères.

ROUSSEAU, JEAN-JACQUES, 1762, 1963: *Der Gesellschaftsvertrag*, Almancası: H. Denhardt, Stuttgart, Reclam.

ROUSSEAU, JEAN-JACQUES, 1792, *1962:* "Lettre à M. d'Alembert", *Du Contrat Social ou Principes du Droit Politique*, Paris, Garnier Frères, s. 176.

ROUSSEAU, JEAN-JACQUES, 1762, 1967: "Lettre à M. d'Alembert sur les Spectacles", Paris, Garnier-Flammariche, s. 154.

ROUSSEAU, JEAN-JACQUES, 1762, 1978: *Emile oder Über die Erziehung*, Almancası: Eleonore Sckommodau, Stuttgart, Reclam.
ROUSSEAU, JEAN-JACQUES, 1766-1770: O. J., *Bekenntnisse*, Almancası: Levin Schücking, Münih.
RUSCIANO, FRANK L.: O. J., "Passing Brave, Elite Perspectives on the Machiavellian Tradition", Chicago Üniversitesi Siyasal Bilimler Fak., master tezi, çoğaltılmış manüskript.
RUSCIANO, FRANK L./ROBERTA FISKE-RUSCIANO, 1990: "Towards a Nation of World Opinion", *International Journal of Public Opinion Research*, cilt 2, s. 305-322.
SALISBURY, JOHN: *The Statesman's Book of John of Salisbury*. Being the Fourth, Fifth, and Sixth Books, and Selections from the Seventh and Eighth Books, of the Policraticus, İngilizce çev. ve önsöz: John Dickinson (1927), New York, Russell & Russel 1963.
SAUERWEIN, J. A., 1933: "The Moulders of Public Opinion", Quincy Wright (yay. haz.) *Public Opinion and World Politics*, Chicago, University of Chicago Press.
SHERIF, MUZAFER, 1936, 1965: *The Psychology of Social Norms*, New York, Octagon.
SILLS, DAVID L. (yay.); 1968: *Encyclopedia of the Social Sciences*, New York, Macmillan Co. & Free Press.
SMEND, RUDOLF, 1928: *Verfassung und Verfassungsrecht*, Münih, Duncker & Humblot.
SMEND, RUDOLF, 1956: "Integrationslehre", *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*, cilt 5, Stuttgart/Tübingen/Göttingen, Gustav Fischer/J. C.B. Mohr (Paul Siebeck)/Vandenhoeck & Ruprecht, s. 299-302.
SMITH, BREWSTER M., 1970: "Some Psychological Perspectives on the Theory of Public Opinion", *Public Opinion Quarterly*, cilt XXXIV, no. 3, s. 454.
SNYDERMAN, MARIC/STANLEY ROTHMAN, 1988: *The IQ Controversy. The Media and Public Policy*, New Brunswick, Transaction Books.
SPEIER, HANS, 1950: "Historical Development of Public Opinion", *American Journal of Sociology*, cilt LV, no. 4, s. 376-388.
SPENCER, HERBERT, 1879, 1966: "The Data of Ethics", *The Works of Herbert Spencer*, cilt 9, *The Principles of Ethics*, Part 1. (1892 baskısının yeniden basımı), Osnabrück, Otto Zeller, s. 1-303.
SWIFT, JONATHAN, 1706, 1965: "Thoughts on Various Subjects", *Prose Works*, Cilt 1, *A Tale of a Tub*, Oxford, Basil Blackwell.
SCHEFF, THOMAS J., 1990: *Microsociology. Discourse, Emotion, and Social Structure*, Chicago, University of Chicago Press.
SCHLARB, ARMIN, 1984/85: "Die Beziehung zwischen öffentlicher Meinung und symbolischem Interaktionismus", seminer çalışması, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, Basın Yayın Enstitüsü.
SCHLEGEL, FRIEDRICH, 1799: *Lucinde*, Berlin, Heinrich Frölich.
SCHNEBERGER, DIETER, 1985: "Die Idee des Zeitgeistes bei Ernst Jünger", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.
SCHÖNE, WALTER, 1939: *Der Aviso des Jahres 1609*, tıpkıbasım, Leipzig, Otto Harrossowitz.
SCHULMAN, GARY I., 1968: "The popularity of viewpoints and resistance to attitude change", *Journalism Quarterly*, cilt 45, s. 86-90.
SCHULZ, WINFRIED, 1976: *Die Konstruktion von Realität in den Nachrichtenmedien. Eine Analyse der aktuellen Berichterstattung* (Alber-Broschur Kommunikation, 4. cilt), Freiburg, Karl Alber.
SCHWARZ, ERNST (yay.), 1987: *Konfuzius-Gespräche des Meisters Kung*, Münih, Deutscher Taschenbuch Verlag.
STAATSLEXIKON: *Recht, Wirtschaft, Gesellschaft*, 1988, Freiburg, Herder.
STRELLER, SIEGFRIED, 1978[3]: *Hutten-Müntzer-Luther. Werke in zwei Bänden*, 1. cilt, Berlin/Weimar, Aufbau-Verlag.
STROSS, BRIAN, 1978: "Gossip in Ethnography", *Reviews in Anthropology*, s. 181-188

STURM, HERTHA/RUTH VON HAEBLER/REINHARD HELMREICH, 1972: *Medienspezifische Lerneffekte. Eine empirische Studie zu Wirkungen von Femsehen und Rundfunk* (Schriftenreihe des Internationalen Zentralinstituts für das Jugend- und Bildungsfemsehen, sayı: 5), Münih, TR-Verlagsunion.

TAINE, H., 1877, 1916: *Les origines de la France contemporaine, III. La Revolution l'Anarchie*, Tome 1. Paris, Hachette.

TARDE, GABRIEL, 1890: *Les lois de l'imitation*, Paris; İngilizcesi: 1903, *The Laws of Imitation*, New York, Holt.

TARDE, GABRIEL, 1898: "Le public et la foule. La Revue de Paris", 4. cilt.

TARDE, GABRIEL, 1969: *Communication and Social Influence*, Chicago/Londra, The University of Chicago Press.

TEMPLE, SIR WILLIAM, 1964: "An Essay Upon the Original and Nature of Govemment", (1672) Los Angeles, University of California (The Augustan Reprint Society, Publication Number 109), s. 45-95.

T'HART, HARM, 1981: "People's Perceptions of Public Opinions", International Society of Political Psychology'ye sunulan tebliğ, Mannheim.

THUKYDIDES, 1981[3]: *Geschichte des Peleponnesischen Krieges*, yay. ve çev. Georg Peter Landmann, Münih, Deutscher Taschenbuch Verlag.

TISCHER, ANGELIKA, 1979: Der Begriff "Öffentliche Meinung" bei Tocqueville, master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

TOCQUEVILLE, ALEXIS DE, 1835, 1959: *Über die Demokratie in Amerika*, 1. cilt, Almancası: Hans Zbinden, Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt.

TOCQUEVILLE, ALEXIS DE, 1840, 1962: *Über die Demokratie in Amerika*, 2. cilt, Almancası: Hans Zbinden, Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt.

TOCQUEVILLE, ALEXIS DE, 1840, 1976: *Über die Demokratie in Amerika*, Münih, Deutscher Taschenbuchverlag, dtv-TB 6063.

TOCQUEVILLE, ALEXIS DE 1856: *L'Ancien régime et la révolution*, Almancası: 1857, *Das alte Staatswesen und die Revolution*, Leipzig.

TOCQUEVILLE, ALEXIS DE, 1935: *Autorität und Freiheit*, Zürih/Leipzig, Rascher.

TOCQUEVILLE, ALEXIS DE, 1967[2]: *Das Zeitalter der Gleichheit* (Auswahl aus Werken und Briefen), Almancası: S. Landshut, Köln/Opladen, Westdeutscher Verlag.

TÖNNIES, FERDINAND, 1922: *Kritik der öffentlichen Meinung*, Berlin, Julius Springer.

TROTTER, WILFRIED, 1916: *Instincts of the Herd in Peace and War*, Londra, T. Fisher Unwin.

TUCHOLSKY, KURT, 1975[4]: *Schnipsel*, yay. Mary Gerold-Tucholsky/Fritz J. Raddatz, Reinbek, Rowohlt.

TURNBULL, COLIN M., 1961: *The Forest People. A Study of the Pygmies of the Congo*, New York, Simon and Schuster (A Touchstone Book).

UEXKÜLL, THURE VON, 1963, 1964: *Grundfragen der psychosomatischen Medizin*, Reinbek, Rowohlt (rde-Band 179/180).

VEBLEN, THORSTEIN, 1899, 1970: *The Theory of the Leisure Class. An Economic Study of Institutions*, Londra, Unwin Books, Almancası: 1955, 1971, *Theorie der feinen Leute*, Köln/Berlin, Kiepenheuer & Witsch.

VERBA, SIDNEY, 1970: "The Impact of the Public on Policy", *Public Opinion Quarterly*, cilt XXXIV, no. 3, s. 455.

WARNER, LUCIEN, 1939: "The Reliability of Public Opinion Surveys", *Public Opinion Quarterly*, cilt III, no. 3, s. 376-390.

WEILAND, JAN SPERNA, v.d. (yay.), 1988: *Erasmus von Rotterdam. Die Aktualität seines Denkens*, Hamburg, Wittig.

WIESE, LEOPOLD VON, 1924/28, 1955[3]: *System der Allgemeinen Soziologie als Lehre von den sozialen Prozessen und den sozialen Gebilden der Menschen (Beziehungslehre)*, Berlin, Duncker & Humblot.

WILSON, FRANCIS G., 1933: "Concepts of Public Opinion", *The American Political Science Review*, cilt 27, s. 371-391.

WILSON, FRANCIS G., 1939: "James Bryce on Public Opinion, Fifty Years Later", *Public Opinion Quarterly*, cilt 3, no. 3, s. 420-435.

YAVETZ, ZVI, 1979: *Caesar in der öffentlichen Meinung* (Schriftenreihe des Instituts für Deutsche Geschichte, Universität Tel Aviv, cilt 3) Düsseldorf, Droste.

YOUNG, JAMES T., 1923: *The New American Government and its Work*, New York, Macmillan.

ZIMEN, ERIK, 1978: *Der Wolf. Mythos und Verhalten*, Viyana/Münih, Meyster.

ZIMMERMANN, TASSILO, 1988: "Das Bewußtsein von Öffentlichkeit bei Homer", master tezi, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi.

ZIPPELIUS, REINHOLD, 1978: "Verlust der Orientierungsgewissheit?", Friedrich Kaulbach/Werner Krawietz (yay.), *Recht und Gesellschaft* (Festschrift für Helmut Schelsky zum 65. Geburtstag), Berlin, Duncker & Humblot, s. 777-789.

ZUUREN, FLORENCE J. VAN, 1983: "The Experience of Breaking the Rules", Ağustos 1983'te Perugia, Italya'daki "Symposium on Qualitative Research in Psychology" sempozyumunda sunulan tebliğ, Dept. of Psychology, University of Amsterdam, Revesz-Bericht no. 47.

Dizin

adalet duygusu 266, 285.
Adeimantos 140, 160.
Adenauer, Konrad 57, 165, 200, 205-206, 271, 306, 322.
Agamemnon 218.
agenda-setting function 177, 301, 318.
Agnew, Spiro 50.
ahlak 24, 87, 104, 106-107, 135, 144, 151, 159, 176, 220, 262, 264, 266, 279, 282.
ahlaki değerler 19, 140, 221, 259-260, 288.
aidōs 266, 285, 290.
akılcılık 253, 258, 262-263, 272.
Albrecht, Angelika 235, 290, 314, 319.
Alcuin 201-202.
Allport, Floyd H. 116, 230, 249, 284, 312.
Alman Komünist Partisi (KDP) 36, 53, 55, 74, 77, 79, 150, 194, 199, 233.
American Association for Public Opinion Research 230, 257.
American Midwest Association of Public Opinion Research 257.
Amerika başkanlık seçimleri 32, 113, 248, 276.
ampirik araştırmalar 33, 35, 51, 90, 187-189, 197, 215, 233, 242.
Andersen, Hans Christian 207.
anket 20, 29, 31, 34-42, 45-49, 53, 55-60, 67, 71, 73-74, 77-80, 149, 150, 153, 155-156, 182-188, 193, 197-198, 201, 205, 209, 212, 236-237, 241, 245-255, 261, 289-291, 298, 301, 306-308.
antikçağ 14, 26, 33, 95, 214, 252, 265, 268.
ARD 189.
Aristoteles 21, 98, 169, 214, 217, 224, 258, 266, 268, 283, 304, 312.
Asch, Solomon 63, 66-69, 113, 164, 240, 280, 292, 313-314.
Atticus, Titus Pomponius 25, 258, 265, 305.
AVISO 145.
azınlık kanaati 77.

bandwagon-effect 32, 258, 269.
basın özgürlüğü 253.
Bauer, Wilhelm 15, 114, 228, 294, 309, 313.
Bendix, Reinhard 141, 297, 312.

Beniger, James 256-257, 301, 309, 310, 313.
Bentham, Jeremy 116, 295, 313.
Bethmann Hollweg, Theobald von 201.
bilişsel uyumsuzluk 170, 261.
birey psikolojisi 258.
Bismarck, Otto Fürst von 217.
Blumer, Herbert 256-257, 260, 263, 310, 313.
Bodin, Jean 266, 311, 313.
Böll, Heinrich 106.
Bourdieu, Pierre 257, 260, 263, 310, 313.
Braatz, Kurt 227-229, 306, 313.
Brandt, Willy 30, 46-47, 49, 51, 53, 55-56, 149.
Brünhild 224.
Bryce, James 114, 116, 249, 253, 294, 295, 313, 324.
Buback, Siegried 180.
Bucerius, Gerd 28.
Bucher, Lothar 203-204, 303, 309, 313.
Burke, Edmund 227, 250, 267, 306, 310, 313.
bütünleşme
  düzgüsel 158-159.
  işlevsel 158.
  iletişimsel 158-159.
  işlevsel 158.
  kişisel 158.
  kültürel 158, 160.
  nesnel 159.
bütünleşme konsepti 271-272, 287.
Büyük Karl 201-202.
Büyük Iskender 215.

CDU/CSU 27-31, 36, 38, 44, 50-51, 53-59, 78-80, 183-188, 192-193.
Cervantes Saavedra, Miguel de 248, 250, 308-309, 313.
ceza 17, 24, 81, 93-94, 97, 100, 142-144, 147, 220, 239, 267.
Chagall, Marc 162.
Charles, I. 224.
Charron, Pierre 202.
Childs, Harwood 82-83, 204-205, 223, 227-228, 231, 250-251, 254, 284, 291, 309, 313.
Chulia-Rodrigo, Maria Elisa 248, 308, 309, 313.
Cicero, Marcus Tullius 14, 25, 95, 107, 143-144, 223, 258, 265, 303, 305, 313.
Clemenceau, Georges 169.
climate of opinion 290-291, 320.
common opinion 84.
Comte, Auguste 157.
concensus populi 213.
Conradt, David 192, 282, 302, 313.
Cooley, Charles Horton 17.
coram publico 260.
cümle tamamlama testi 69-70, 242, 277.

çevre gözlemleri 179, 183-184, 194, 249, 275.
çoğunluğun kanaati 81, 128, 204, 221.
çoğunluk 33, 36-37, 47, 49, 68, 76, 88, 101, 113-114, 148-150, 159, 197-198, 233, 274, 278-279, 281.
çokkültürlü toplum 19.

Darwin, Charles 17, 238, 239, 307, 314.
Davison, W. Phillips 83, 206, 251, 278, 290-291, 309-310, 314.
Davut 214-215.
de Gaulle, Charles 140.
dedikodu 144-145, 266, 268, 277, 288.
de Laclos, Choderlos 88, 291, 297, 313.
demokrasi kuramı 231, 281.
Descartes, René 101, 103, 210, 293, 314-315.
Dicey, V. Albert 154, 298, 314.
dışlama tehditi 67, 69, 72, 77, 78, 161, 219, 235-238, 250, 258-259, 261, 268, 272-273, 275-277, 280-281.
dışlanma korkusu 25, 62-68, 77, 87, 88, 92, 99, 106, 110-111, 120, 122, 135, 137, 138, 140, 153, 159, 161-163, 165, 167, 180-181, 206, 212, 232, 234, 237-240, 245-246, 248, 250, 258-260, 268-278, 281, 285, 288.
dike 266, 285.
Doğu Almanya 30, 35-37, 46.
Don Kişot 248, 273.
Donsbach, Wolfgang 232, 245, 248, 251, 306, 308, 314.
Douglas, Mary 261, 310, 314.
Dovifat, Emil 83, 206, 291, 314.
dönemin ruhu 51, 141, 151, 159-160, 165, 207, 252, 266-267, 288.
Durkheim, Emile 17, 19, 159, 242.
dünya kamuoyu 224, 258, 266, 304.

Eckert, Werner 304, 314.
Egbert 204.
Erhard, Ludwig 31.
Eski Ahit 214-215, 218, 266.
Espinas, Alfred 123.
eşik bekçisi 170, 179.
existimatio 216.
experience sampling method 260.
eyalet seçimleri 40.

Fassbinder, Rainer Wemer 164.
Filbinger, Hans Karl 168.
Foch, Ferdinand 168.
Foucault, Michel 257, 310.
Frankfurter Rundschau 49, 189, 302, 319.
Fransız Devrimi 33, 111, 132, 217, 223, 253, 273.
Freud, Sigmund 67, 138-139, 291, 314.
Frey, Siegfried 190, 302, 314.
Frisch, Max 207, 212, 303-304, 314.
Fromm, Erich 67, 77, 291, 314.

Gallup 39, 40, 170, 236-237, 245.
Ganochaud, Colette 103, 210, 293, 315.
Gehlen, Arnold 170, 300, 315.
Geiger, Theodor 136.
Genscher, Hans-Dietrich 190.
George Herbert 240, 307, 318.
Gerber, Christine 103-104, 210, 293, 294, 315.
Gersdorff, Carl Ernst August Freiherr von 228.
Gersdorff, Carl von 228.
Glanvill, Joseph 100-101, 293, 315.
Glaukon 84.
Goethe, Johann Wolfgang 21, 160, 299, 315.
Goffman, Erving 17, 238-239, 242, 246, 262, 267, 307-308, 310-311, 315.
Gollin, Albert 256, 309-310, 315.
görüşme 49, 67, 69, 71-72, 77-88, 182, 198, 236.
grup dinamiği 238, 245-246, 262-263.
Gunther 224.
gülme 125, 219, 235-236.
gündemi belirleme işlevi 177.
Güney Afrika 44, 258.

haber değeri 170.
Habermas, Jürgen 83, 85, 88, 98, 116, 257, 271, 291, 292, 295, 309, 310, 315.
Hadad, Wadi 164.
Hallemann, Michael 212, 239, 241, 246, 248, 277, 308, 310, 315.
Haviland, John Beard 145, 297, 315.
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 204, 207, 303.
Hennis, Wilhelm 116, 271, 294, 295, 300, 308, 316, 321.
Henry, IV. 89, 212.
Henry, V. 89.
Hermes 266, 285.
Hesiodos 202, 303, 316.
Hobbes, Thomas 32-33, 283, 290, 316.
Hofstätter, Peter Robert 201, 249, 303, 308.
Holcombe, A.W 309, 316.
Holicki, Sabine 235, 238-239, 277, 307-308, 316.
Holst, Erich von 122.
Holtzendorff, Franz von 86-87, 291.
Homeros 26, 218-219, 224.
Hopi Kızılderilileri 14, 263.
hoşgörü 137, 167, 181, 208, 219, 235, 282.
hukuk 83, 92, 104, 117, 129, 147, 151-154, 156-157, 265, 271, 282, 288, 297.
Hume, David 14, 33, 84, 96-98, 103, 119, 176, 224, 258, 268, 284, 291-293, 310, 316.
Hus, Johannes 33.
Hyman, Herbert H. 230, 316.

Ihering, Rudolph von 81, 86-87, 168, 259, 277, 291, 300, 310, 316.
International Encyclopedia of the Social Sciences 83, 251, 290-291, 309, 312, 314.
International Journal of Public Opinion Research 257, 309-310, 322.

iftira 103, 144-146.
iletişim
  dolaylı 179.
  dolaysız 179.
  kamusal 179.
  özel 179.
iletişim bilim 167, 170, 282.
İlyada 218.
İngiliz devrimi 104, 224.
İngiltere 253.
istatistikvari yeti 40, 42.
istikrar 31-32, 38, 83, 100, 104, 137, 152, 159, 205, 253.
İşaya 201-202.
işlevsel gruplar 256.

Jahoda, Marie 208, 316.
Joffre, Joseph 168.
John of Salisbury 304, 322.
Jordan, E. 255, 309, 316.
Justinianus 265, 313.
Jünger, Ernst 212, 304, 316, 322.

Kaiser 153, 298, 316.
kameramanlar 188-190.
kamuoyu araştırmaları 35, 67, 79, 116, 137-138, 152-154, 170, 179, 182, 205-206, 209, 230-231, 235, 237, 245, 247-249, 251, 255-256, 260.

kamuoyu önderleri 15, 24, 282.
kamuoyu tanımı 82-83, 86-87, 104, 145, 166, 174, 204, 223, 231, 250, 254, 264, 287.
kamuoyuna dayanan hukuk 91-92, 97, 129, 147, 151, 292.
kamuoyunun açık işlevi 14, 252-253.
kamuoyunun örtük işlevi 14, 252-257.
kanaat ortamı 30, 31, 37-41, 47, 52, 55-60, 71, 76, 100-101, 137, 149, 171-172, 182-184, 186, 192-195, 206, 232-233, 236, 249-250, 252, 261-262, 267, 274-279, 281, 284, 288, 290, 302.
Karl, V. 212.
karşılıklı cehaletler 148, 194, 247, 276, 278.
Kepplinger, Hans Mathias 173, 189, 210, 301-302, 306, 308-309, 316.
kınama 81, 92-93, 96-98, 104, 117, 120, 144, 174, 176, 180, 259, 268, 277, 288.
Kiermeier, Ursula 212.
Kitabı Mukaddes 26, 201, 215.
kitle psikolojisi 131-132, 254, 263, 296.
klişeler 166, 229, 299
Klopstock, Friedrich Gottlieb 226.
Kohl, Helmut 76, 189, 190, 302, 319.
kolektif eylem kuramı 282.
konformizm 16, 64, 66, 81, 92, 141, 208, 237, 270, 278, 282.
Konfüçyüs 268.
konuşma eğilimi 45, 51, 53-54, 56, 71, 196, 198, 233, 273, 275, 278, 281.
König, René 151, 294, 298-299, 315.
Kral Süleyman 215.
Kriemhild 224.

La Fontaine, Jean de 19.
La Gazette de France 217.
Lamp, Erich 215, 285, 304, 317.
Landecker, Werner, 158-160, 298, 317.
Lang, Gladys Engel 188, 278.
Lang, Kurt 188, 278.
LaPiere, Richard T. 117, 295, 317.
l'approbation publique 223.
last minute swing 28, 30, 32, 45, 258, 269.
law of opinion 94, 252.
Lazarsfeld, Paul F. 31-32, 256, 258, 289, 290, 298, 309-310, 317.
Le Bon, Gustave 254.
Le Goff, Jacques 219, 305, 318.
Lenin, Vladimir İlyiç 168.
Lersch, Philipp 190, 302.
Lewin, Kurt 170, 300, 307, 318.
Lippmann, Walter 119, 166-177, 179-180, 184-187, 194, 207, 227, 229, 295, 299-300.
Lipset, Seymour Martin 141, 297, 312.
Livius 89, 303.
Lloyd George, David 169.
Locke, John 15, 24-25, 33, 91-100, 103, 104, 107, 117-119, 129, 141-144, 147, 151, 162, 176, 211, 219-220, 252, 258, 265-266, 271, 283, 292-293, 297, 305.
Lederhose, Willy 189.
Lorenz, Konrad 121-122, 218, 296.
Louis, XIII. 216.
Louis, XV. 108.
Louis, XVI. 217.
Lowell, A. Lawrence 255, 309.
Luhmann, Niklas 119, 152, 165-166, 170, 175-177, 179, 180, 295, 298-301, 318.
Luther, Martin 33, 164-165, 210, 222, 299.

Machiavelli, Niccolò 33, 88-90, 97, 103, 176, 202-203, 210-214, 224, 227, 266, 268, 283, 292, 304, 306, 314, 318, 322.
Madison, James 96, 99, 100, 122, 284, 292, 296, 318.
mahcup olma, mahcubiyet 17, 212, 239, 240, 241, 242, 243, 246, 260, 262, 268, 277.
mahkeme 125-126, 129, 146-147, 168, 215, 246.
Malraux, André 140, 297, 318.
manipülasyon 171, 177.
Maria Theresia 102.
Marie Antoinette 217.
marjinal 24, 103, 135, 169, 171-172, 207, 208, 257, 281-282, 305.
Mathes, Sabine 233, 284, 306, 318.
McDougall, William 138-139, 297, 318.
Mead, George Herbert 126-132, 296, 318.
medya 15, 24, 119, 164, 169, 171-173, 175, 177-180, 182, 194, 199, 233, 274, 275, 276, 279-284, 288, 301.
medyanın etkisi 169, 205, 274, 275.
Menotti, Gian-Carlo 22-23.
Mercure Français 216.
Merton, Robert K. 13-14, 252, 263, 302, 309, 318.
Metternich, Klemens Wenzel Graf 217.
Milgram, Stanley 18, 66, 110, 161, 235, 237, 278, 289, 291, 294, 319.
Miller, Chris 22.
moda 15, 17, 23-24, 92-94, 138, 140-142, 151-153, 176, 223, 249, 252, 271, 288, 297.

Molcho, Samy 190, 302, 319.
Montaigne, Michel de 202, 220-223, 238, 265-266, 270, 283, 293, 303, 305, 308, 314, 319, 321.
muhabirler 24, 115, 170-172, 176, 179, 182, 184-188, 190-191, 194, 233, 262, 272, 276.
mülakat 43, 67, 70, 231, 255.
Müller, Johannes von 226, 305, 319.
Müntzer, Thomas 164-165, 299, 322.
Murie, Adolph 121, 296.

Napolyon 217.
Necker, Jacques 253.
New York Times 171.
Nibelungen efsanesi 26.
Niedermann, Anne 20, 264, 285.
Niedermann, Bernd 217, 309, 319.
Nietzsche, Friedrich 227-229, 306, 313, 319.

Odysseus 218.
Oncken, Hermann 83-84, 291, 320.
onur cezaları 143-144.
opinion 84-85, 89, 96-99, 212, 224.
opinion commune 223.
opinion publique 88, 102-103, 221, 223, 293, 315.
opiniones publicae 265.
Osgood, Charles E. 149-151, 298, 320.
Ostertag, Michael 190-191, 302, 320.
ostrakismos 268.
oydaşma 84-85, 94, 96, 105, 108, 219, 250, 254, 264-265, 269-271.

öz-deneyler 17, 240, 277.
ölüm cezası 36-37, 41-42, 55, 167, 168, 279, 308.

panel görüşme 182.
Park, Robert Ezra 253-254, 263, 309.
Parlamento seçimleri 31, 40, 50, 58, 83, 183, 185-187, 190, 192, 201, 282.
Parsons, Talcott 158.
Pasquier, Etienne 223, 305.
Pepys, Samuel 17, 289, 317.
Perikles 219-220.
Petzolt, Dieter 210, 299.
pigmeler 124, 126, 143, 145.
Platon 14, 84, 140, 220-222, 226, 248, 266, 285, 291, 297, 305, 311, 321.
political correctness 17.
Priscillianus 265, 305, 321.
Protagoras 266, 285, 311, 316, 321.
Proust, Marcel 284.
public ear 227, 267.
public eye 227, 260, 267.
public opinion 89, 94, 166, 223, 227, 231, 249, 251, 254-257, 260-261, 267, 290-291, 295.
public opinion polls 255.
Public Opinion Quarterly 230, 255-257, 290-291, 294-296, 298, 301-302, 306, 308-310, 312-318, 320, 322-324.
publicquement 227.

Rabelais, François 227, 306, 321.
Radbruch, Gustav 152.
Raffel, Michael 221, 223, 305.
Rahibe Teresa 208.
rasyonellik 114, 252-254.
referans grupları 97, 248, 267, 270.
Rehoboam 215.
Reumann, Kurt 211, 308, 316.
révérence publicae 223.
Richelieu, Armand Jean du Plessis 14, 216-217, 266, 268, 304, 309, 312, 319, 321.
Richter, Horst E. 122, 296.
Roosevelt, Theodore 168.
Ross, Edward Alsworth 86, 115-117, 126, 129, 153, 159, 165, 201, 229, 238, 291, 295, 299, 303.
Rothman, Stanley 262, 310.
Rotterdamlı Erasmus 211, 265, 268, 304, 306.
Rousseau, Jean-Jacques 16, 19, 25, 33, 88, 97, 102-111, 116, 119, 148, 156, 163, 176, 207-208, 210, 223, 265, 269-270, 289, 293-294, 298-299, 315-316.
Rusciano, Frank 210, 292, 309.

sansür 95, 104-106.
Sauerwein, J. A. 255, 309.
Saul 215.
Schanno, Gunnar 227.
Scheff, Thomas J. 16-19, 289, 303, 316.
Schlegel, Friedrich 163, 299.
Schmidt, Helmut 51, 76, 189-190, 302, 319.
Schulman, Gary I. 198, 303.
Seaton, Helmtrud 209, 285.
seçici algı 328.
seçim araştırması 31, 38, 55, 182, 235, 249, 269, 277-279, 282.
seçim kampanyası 29, 48, 50, 60, 79-80, 113, 138, 183, 185, 189, 192, 193, 278-279.
seçim niyeti 29, 31, 38-39, 42, 61, 116.

seçim tahmini 27.
seçkinler konsepti 269, 271-272, 287.
Seger-Coulborn, Imogen 210.
self-fulfilling prophecy 172.
semboller 168.
Seneca 202, 303.
sert çekirdek 196, 198-199, 248, 272-273, 275.
Sezar 216-217.
Shakespeare, William 88-90, 212.
Siegfried 224.
Sighele, Scipio 253.
simgeler 159, 168, 172, 234-235, 260, 273, 278, 288.
simgesel etkileşim 240, 282.
Simmel, Georg 17.
Sinibald 204.
Smend, Rudolph 158-160, 299.
Smith, Brewster M. 230, 249, 257, 310.
Sokrates 84, 116, 140, 142, 160.
somut kitle 132, 134-137.
sosyal psikoloji 139, 170, 282.
soyut kitle 136.
Sparrow, Bartholomew 284.
SPD 27-31, 36, 38-39, 44, 50-53, 57-58, 61, 78-80, 183-189, 192-193, 290, 318.
Speier, Hans 115-116, 253, 295, 309.
Spencer, Herbert 117, 157, 229, 295, 306, 322.
Spengler, Oswald 253.
spontan kalabalık 135.
Steinbuch, Karl 203.
stereotipler 166-168, 172, 174-175, 177, 180, 229, 282.
STERN 28, 153, 298.
Stevenson, Robert L. 232, 245, 248, 306, 308.
Stoetzel, Jean 210.
Strauss, Franz Josef 36-37, 55, 190, 196, 198.
Suci, George J. 149-151, 298.
susma eğilimi 68, 70, 111, 206, 232, 236, 246-247.
Süsslin, Werner 210.
Swift, Jonathan 207, 283, 304.

şöhret 92, 94, 97-99, 106, 107, 116, 141, 151, 202, 216, 266.

tabu 234, 252, 260, 266, 275.
Taine, Hippolyte Adolphe 132, 296, 323.
taklit 44, 65-66, 70, 124, 139-141, 269.
Tannenbaum, Percy H. 16, 149-151, 188, 298.
Tanrısal hukuk 92-93, 129, 147, 151.
Tarde, Gabriel 17, 65, 199, 254, 290, 303, 313.
teşhir direği 143-145, 179, 267, 181, 297.
tehdit testi 68, 70-71, 72, 238.
televizyon 27-28, 138, 145, 158, 171-172, 179-180, 182, 184-191, 199, 248, 278, 281, 301.
Temple, Sir William 268, 283-284, 311, 314.
t'Hart, Harm 245, 308, 323.
Thersites 218.
Thoreau, Henry David 210.
Thukydides 219, 266, 305.
Tischer, Angelika 210, 293-294.
Tocqueville, Alexis de 18, 33, 64-65, 110-114, 116, 119, 152-153, 159-161, 176, 210-211, 273, 290, 294, 298, 323.
Tomasius, Christian 265.
toplumsal bağ 17-19, 66.
toplumsal denetim 14-15, 17, 26, 115, 117-118, 120, 126, 129, 131-132, 144, 153, 159, 163, 202, 206, 229, 238, 240, 250, 252, 257-263, 266, 271, 274.
toplumsal doğa 16-19, 24-25, 66-67, 77, 87, 120, 122, 143, 208, 227, 231, 239-240, 242, 246, 249-250, 259, 263-264, 268, 270-271, 273, 281-282.
toplumsal kabuk 208.
Tönnies, Ferdinand 15, 86-87, 114, 135, 176, 211, 228, 253, 265, 274, 291, 294, 304, 308.
Trayanus, Marcus Ulpiûs 216.
Troçki, Leo Dawidowitsch 168.
Trotter, Wilfred 139, 297.
Tucholsky, Kurt 207, 303, 323.
Turnbull, Colin M. 124-125, 296.

utanç 17, 19, 219-220, 239, 268.
uyum baskısı 160-161, 165, 167, 263, 270, 278.
uzlaşma baskısı 14, 18, 111, 268.

ün 89, 93, 103, 116, 202, 216, 224, 252, 269.

Vallon, Gertrud 210.
Veblen, Thorstein 110, 141, 294.
Verba, Sidney 230-231, 249.
voix du peuple 266.
voix publique 266.
vox populi 200-202, 266, 303, 313, 315.

Warner, Lucien 255, 306, 310.
Wieland, Christoph Martin 204, 226.
Wiese, Leopold von 132, 136, 296.
Wilhelm, II 168.
Wilson, Francis G. 114, 254, 294, 309.

Wilson, Woodrow 168-169.
Wundt, Wilhelm 17.
Wybrow, Robert 236.

Yavetz, Zvi 216-217, 304.
yazılmamış yasalar 26, 104, 140, 219.
Young, James T. 254, 309.
yüzer-gezer 24-25, 32, 35, 66, 99, 208, 270.
yüzer-gezer oy 28-32, 193.

ZDF 27, 189.
ZEIT 28.
Zetterberg, Hans 285.
Zeus 266, 285.
Ziegler, Wiltrud 217, 305.
Zimen, Erik 120-121, 295, 296.
Zimmermann, Tassilo 218, 305.
Zippelius, Reinhold 151, 298.
Zuuren, Florence van 17, 239, 307.

KAMUOYU

Elisabeth Noelle-Neumann

Türkçesi: Murat Özkök

Moda, dönemin ruhu, tabular: Kamuoyu nasıl oluşur ve toplumsal yaşamda nasıl bir işleve sahiptir? Bütün toplumlardaki insanlar, çevrelerinde hangi görüş ve davranış biçimlerinin onaylandığını, hangilerinin kınandığını gözlemler, buna göre bir tavır alırlar. Kendi görüşünü ifade ettiğinde dışlanacağını düşünenler susmayı tercih eder, sessizliğe gömülürler. Suskunluk sarmalı işte böyle oluşur.
Bugün birçok kültürde ve dilde bilinen "suskunluk sarmalı" kavramını Elisabeth Noelle-Neumann keşfetti. "Kamuoyu, toplumu bir arada tutan 'toplumsal kabuğumuz'dur", diyen yazar, medyanın etkisi, seçim kampanyaları ve toplumda marjinallerin rolü gibi karmaşık süreçlerin, ancak sosyopsikolojik temelleri anlaşıldığında kavranabileceğini savunuyor. Elisabeth Noelle-Neumann, suskunluk sarmalı kuramını geliştirirken, Michel de Montaigne, Alexis de Tocqueville, John Locke, David Hume ve Jean-Jacques Rousseau'dan, Harwood Childs, Edward Ross, Jürgen Habermas, Niklas Luhmann, Walter Lippmann ve daha birçok kuramcı ve yazara dek uzanan geniş bir düşün dünyasında geziniyor.

iletişim kuramı
kamuoyu

ISBN 975-7501-23-9
9 757501 239002